

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 09475

REGNBOYGN

Jacob Fichman

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

יעקב פֿיכמאַן

רעגנבוים

(זכרונות, עסייען און לידער)

וווווו

ביכער-סעריע
בעסאראבער יידן

רעדאקטארן:

יעקב באַטשאַנסקי, י. ל. גרוזמאַן

באַנד IV

תשי"ג, בוענאַס-אירעס, 1953

ארויסגעגעבן דורכן
בעסאראבער לאנדסלייט-פאָרין
אין אַרגענטינע

ביכער-סעריע „בעסאראבער יידן“

ביז איצט דערשינען:

- (1) משלים פון אליעזר שטיינבארג
- (2) מראַנכניסטריע פון מ. קארפ
(פון רומעניש: י. וויינשענקער)
- (3) קעשענעוו — 200 יאָר יידיש לעבן אין דער
הויפטשטאָט פון בעסאָראַביע — פון יצחק קאַרן
(פון העברעיִש: ח. בראַקאַזש)
- (4) רעגנבויען — זכרונות, עסייען
און לידער — פון יעקב פיכמאַן

וועגן אַלע ענינים, וואָס האָבן אַ שייכות צו דער ביכער-סעריע
„בעסאראבער יידן“, זיך ווענדן:

“BESARABER IDN”

Sarmiento 2221

Buenos Aires

JACOB FIJMAN

ARCO IRIS

(MEMORIAS, ENSAYOS, POESIAS)

Editado por la
EDITORIAL "BESARABER IDN"

Buenos Aires

1 9 5 3

IMPRESO EN LA ARGENTINA. — PRINTED IN ARGENTINE.

Es propiedad. — Hecho el depósito que marca la Ley N° 11.723

אִינְהַאַלְט

זײַט

- יעקב פֿיכמאַן דער בעסאַראַבער (א וואָרט פֿאַרויס פֿון דער
11 רעדאַקציע) — — — — —

אױטאָביאָגראַפֿיש

- 19 דער ערשטער ווונדער — — — — —
22 אָנהײב — — — — —
26 געמיראַוו — — — — —
36 פֿון מײן ערשטער רײזע קײן ארץ ישראל — — — — —

בעסאַראַבער געשטאַלטן

- 45 ש. בן ציון — — — — —
60 יהודה שטיינבערג — — — — —
74 שלמה הללס — — — — —
צוויי ײִדישע פֿאַלקס־שרײַבער (א. ד. ראָזנטאַל און שבתֿי
79 לערנער) — — — — —

מעשות

- 87 פֿאַרשפּילט — — — — —
92 שבת אין וואַלד — — — — —

לידער

102	אָוונט
103	בענקען
106	טאַנץ-ליד
107	קבר-רחל
108	איידער...
110	רעגן-שטימונג
111	זומערטאָג
112	ירושלים

רייזעס

115	אויפן ים
120	מיין רייזע אין מצרים

אַרקי־ישׂראל

131	דער ליכטיקער טאָל
134	ביי דער הייליקער וואַנט
139	בית-לחם
145	ים און באָרג

עסייען

153	קהלת
158	וועגן דער שעפּער־שער קריטיק
176	יידישע דערציאונג
181	צווישן העברעאיש און יידיש
185	פּאַעזיע און פּראָזע
203	זעער און קינסטלער (גאַרקי און טשעכאַוו)

העברעאישע און יידישע שרייבער

219	— — — — —	די יידישע ליריק
247	— — — — —	מענדעלע
252	— — — — —	י. ל. פּרץ
258	— — — — —	שלום-עליכם
262	— — — — —	צווישן מזרח און מערב (דוד פּרישמאַן)
268	— — — — —	בן-עמי
272	— — — — —	אורי ניסן גנעסין
277	— — — — —	דער 70טער געבוירנטאג פון י. ח. ברענער
283	— — — — —	שאל טשערניכאָווסקי
312	— — — — —	קאָדיע מאָלאָדאָווסקי

פיגורן

321	— — — — —	הערצל דער פּאָליטיקער און קינסטלער
329	— — — — —	יוסף טרומפּעלדאָר
332	— — — — —	א. ד. גאַרדאָן — דער קנאַי

יעקב פיכמאן

יעקב פיכמאן דער בעסאראבער

(א ווארט פארויס פון דער רעדאקציע פון פארלאן
"בעסאראבער יידן")

יעקב פיכמאן, דער צארמער, סובמעלער און מאלערישער העב-
רעאישער פאעט און גייסטרייכער עסקאייסט און ליטעראטור-קר-
טיקער — וועגן זיין בוך „חיים נחמן ביאליק“ האט מען געשריבן,
אז ס'איז דאס העכסטע, וואס די העברעאישע ליטעראטור קריטיק
האט דערגרייכט — איז אויך א יידישער דיכטער און ליטערא-
טור קריטיקער. אהד-העם איז טאקע געווען איינער פון זיינע
הויפט-לערער, אבער אויך ביאליק, וועלכער האט געהאט אן אַנ-
דער באציאונג צו יידיש, ווי דער שאפער פון גייסטיקן ציוניזם,
האט אויף אים געהאט א השפעה. און ער איז אויך געווען אונ-
טער דער דירעקטער השפעה פון מענדעלע מוכר ספרים, פריץ
און אפילו נאמבערג.

אין דער צייט, ווען פיכמאנען האט זיך גענומען באווייזן די
מוזע, האבן זיך אנגעהויבן אויסקריסטאליזירן צוויי צענטערן אין
יידישן שאפן — אדעס און ווארשע. פיכמאן אליין זאגט, אז עס
האבן זיך גענומען איינשטעלן צוויי נוסחאות — נוסח-אדעס און
נוסח-ווארשע. אדעס האט גענייגט צו אייביקייט און צו ציוניזם,
ווארשע — צום צייטגייסט און צום גלות. די הויפט-שפראך פון
אדעסער נוסח איז געווען העברעאיש, די הויפט-שפראך פון וואר-
שעווער נוסח — יידיש. עס זענען, נאטירלעך, געווען אויסנאמען.
מענדעלע מוכר ספרים, וועלכער האט כל ימיו געלעבט אין אדעס,
ווי אויך שלום עליכם, וועלכער איז געווען א היימישער אין יענער
שטאט, וואלמן ביידע מער געפאסט פאר ווארשע און דוד פריש-
מאן, וואס האט זיין גאנץ לעבן אפגעלעבט אין ווארשע און אין
אדעס איז ער געווען א קורץ שטיקל צייט, בעת דעם ערשטן

וועלט-קריג, וואלט מער געפאסט צו דער „דרומדיקער שיינהייט“ ביים שווארצן ים, הגם ער האט זיך באצויגן סקעפטיש אויך צו דער יידישער אייביקייט, האבנדיק א לחלומנדיקע פאזיטיווע בא-ציאונג נאך צום אייראפעאישן גייסט.

יעקב פיכמאן האט אין זיין געבורנשמאט בעליץ נאך ווי א גאר יונגער כחור זיך גערענגלט צווישן די צוויי נוסחאות. זייענ-דיק פון דער נאטור א רואיק-געמיטלעכער, האט דער נוסח אדעס געזיגט אין אים און ער איז געפארן קיין אדעס און זיך דארט בא-זעצט, ווען ער איז אלט געווען קוים ניינצן יאר. אבער נאך וואר-שע האט ער נישט אויפגעהערט צו בענקען. און שפעטער מיט צוויי יאר האט ער שוין געלעבט אין פוילנס הויפטשטאט און אויך דארט האט ער זיך גערענגלט צווישן דעם פּרציום און דעם פּריש-טאַניזם. פרץ האט געפירט צו די מיפסטע טיפענישן פון יידישן לעבן, צו עברייטייטש מיט דעם טראַפּ אויף ע ב ר י , פּרישמאן האט געעפנט א פענצטער קיין אייראפע. דער יונגער דיכטער, א באאינפלוסטער פון דער רוסישער און פראנצויזישער מימבאלי-שער ליריק, האט מער געניגט צו פּרישמאַנען, אבער ער האט זיך פון פרצעס איינפלוס דאך נישט געקענט באפרייען.

געוואָרן איז יעקב פיכמאן א דורכויסיקער העברעאישער שרייבער און ווי אועלכער האט ער זיך אויסגעלעבט, שרייבנדיק לידער, עסייען, גרינטלעכע אפהאנדלונגען, רעדאקטירנדיק פאר-שידענע זשורנאלן און אויך ווי א פעדאגאג; אבער צו מאמע-לשון האט אים אָפּט א צי געטאָן. ער האט פון צייט צו צייט געשריבן אין יידיש לידער, עסייען, קינדער-מעשות, זכרונות און זיי פאר-עפנטלעכט אין פארשידענע אויסגאַבן, אנהייבנדיק מיט „דאָס יו-דישע פּאָלק“ — 1908, ביז „די גאלדענע קייט“ — 1951. ער האט אויך רעדאקטירט געוויסע אויסגאַבן אין יידיש. שוין אָפּגערעדט, אז ער האט זיך באצויגן צו יידיש מיט דרך-ארץ און ליבע און ער האט זיך קיינמאל נישט אידענטיפיצירט מיט די דאָזיקע, וואָס האָבן פארלייקנט דעם ווערט פון מאמע-לשון. זלמן רייזען שרייבט אין זיין „לעקסיקאָן פון דער יידישער ליטעראַטור“, אז די יידישע זאַכן פיכמאַנס צייכענען זיך אויס „מיט דער מוסמעהאפטער טעכ-

ניק בנוגע שפראך און סטיל און דעם פאלקסטימלעכן מאָן. ער איז אין 1927, אייניגעם מיט ביאליקן שאַרף אַרויסגעטראָטן קעגן דעם טעראַר פון „גדוד מגיני השפה“ אין ארץ ישראל. ער רעדט מיט ליבע וועגן יידיש און ער האָט איינעם פון אונדזערע צוויי רעדאַקט-טראָן, יעקב באַטאַשאַנסקי, גערעדט אין 1949 מיט אַ סך טרויער וועגן דעם, וואָס יידיש איז ווי דאָס לעגענדאַרע אַטלאַנטידא, פון וועלכן עס ברעכן זיך שטיקער. און ווען די „הסתדרות“ האָט אַנגעהויבן צו אַרויסגעבן אין תל-אביב דעם זשורנאַל „די גאַלדענע קייט“ אונטער דער רעדאַקציע פון א. סוצקעווער און א. לעווינג-סאַן, האָט אין אים דערוואַכט די אַלטע ליבע צו יידיש און ער האָט געשריבן, אַז ער קען ניט מיטאַרבעטן אין אַט דעם זשורנאַל דאָס אַרטיקל „צווישן העברעאיש און יידיש“, וואָס דער לייענער וועט געפינען אין אַט דעם בוך, איז טאַקע געווען פאַרעפנטלעכט אין ערשטן נומער פון דערמאָנטן זשורנאַל, ווו ער האָט אויך אין די שפּעטערדיקע נומערן פאַרעפנטלעכט אייניקע לידער, וואָס ער האָט געשריבן אין די לעצטע יאָרן.

יעקב פּיכמאַן איז אין זיין שאַפן איינער פון די סאַמע בעסאַראַבישע דיכטער. נאָר ביי איין אַפּרים אויערבאַך — פּיכ-מאַנס אַ יינגערער בן-עיר — איז פאַראַן אַזויפיל בעסאַראַבישער פּייזאַזש, ווי ביי אים. אַ גאַנץ לעבן האָט פּיכמאַן געוואַנדערט. אַ געבוירענער אין בעליץ, כסלו תרמ"ג (1882), האָט ער שוין אין יאָר 1901 געלעבט אין אַדעס, אין 1903 אין וואַרשע און אין 1927 האָט ער זיך דעפיניטיוו באַזעצט אין ארץ-ישראל, האָט ער כּסדר געבענקט נאָך בעסאַראַביע, וועלכע ער האָט אָן אויפהער באַזונג-נען אייניגעם מיט אירע פּרימיטיווע, האַרציקע און געזונטע, פּאַלקסטימלעכע יידן. כּפּועל האָט ער זיך נאָר איין מאַל אומגע-קערט קיין בעסאַראַביע, ער איז אין די יאָרן 1905 — 1908 געווען לערער אין דער ניי-בעסאַראַבישער שטאַט ליעווע, ווו יהודה שטיינבערג איז פּריער געווען לערער. כּמחשבת האָט ער זיך אַ כּך מאַל אומגעקערט צו זיין געבוירנלאַנד און איבערהויפּט האָט ער דאָס געטאַן אין זיינע געפּילן. לייענענדיק אַ האַרציקע קינדר-שע זאַך פון ש. בן ציון אין אַדעס, דערציילט פּיכמאַן, האָט ער זיך

פארבענקט נאך בעסארצביע און בעסארצבישקייט. און אין זיינע לידער, קינדער-מעשות און זכרונות איז פאראן ניט נאָר בעסארצ-בישער סענטימענט, נאָר אויך בעסארצבער לעבנסשטייגער.

און אזוי ווי יעקב פיכמאן האָט כסדר געהלומט צו זען גע-זאמלט כאַטש אַ טייל פון זיינע שריפטן אויך אין יידיש און ביז איצטער איז דאָס דאָזיקע נישט געשען, און חוץ אַ פאַר קליינע ביכלעך, איז נישט פאראן קיין איין בוך אין יידיש פון אים — האָט דער פארלאג „בעסארצבער יידן“ גענומען אויף זיך די אַנגענעמע אויפגאבע צו געבן דעם יידישן לייענער כאַטש איין בוך פון אַט דעם דיכטער און עסויאיסט, וואָס איז אַ יחיד כמינו. און דאָס דאָזיקע בוך פאַסט זיך, לויט דעם כאַראַקטער, פולשטענדיק אַריין אין אונדזער סעריע ביכער, וואָס זענען אויסן צו שילדערן דאָס יידישע לעבן אין בעסארצביע „פון אויפקום, ביז אומקום.“

דער לייענער וועט געפינען בעסארצביע נישט נאָר אין די אַפטיי-לונגען „אויטאָביאָגראַפישעס“, „בעסארצבער געשמאַלטן“, קינדער מעשות און אין די לידער, נאָר אין כמעט אַלץ, וואָס איז פאראן אין אַט דעם בוך. דער בעסארצבישער געמיט איז אומעטופ פאראן.

און מיר זענען איבערצייגט, אַז מיר גיבן דאָ דעם יידישן לייע-נער נישט נאָר אַ בעסארצביש בוך, נייטראַ אויך אַ בוך פון אַלגע-מיינעם ווערט פאַר דער יידישער ליטעראַטור. דער נאָמען „רעגנ-בויגן“ איז אומגעווענליך צוגעפאַסט צום גאַנצן אינהאַלט פון אַט דעם בוך און טאַקע צו פיכמאַנען אַליין, וואָס ער איז אַ פילפאַרבי-קער רעגנבויגן. אין אַ געוויסער מאָס האָט דאָ דער לייענער אַן אַנטאַלאָגיע פון דעם פילזייטיקן קינסטלער. פאראן דאָ מוסטערן פון זיין ליריק, פון זיינע ווונדערלעכע עסייען וועגן העברעאישע, יידישע און רוסישע שריפטשמעלער, פאַרטערטן פון וויכטיקע יידישע פערזענלעכקייטן, ריזע-איינדרוקן, אַרץ-ישראל-בילדער און אויך אַ מוסטער פון זיינע אַרבעטן וועגן פּעדאַגאָגיק. און פאראן מער ווי מוסטערן פון זיינע זכרונות, וועלכע זענען דאָ נישט נאָר אין די אויטאָביאָגראַפישע סקיצן, נאָר אויך אין די פאַרטערטן פון

יהודה שמיינבערג, ש. בן ציון, א. ד. ראזנמאל, שכתי לערנער און שלמה הלל'ס.

די ארבעט „די יידישע ליריק“ איז דערשינען ווי אַ הקדמה צו דער אַנטאַלאָגיע פון דער יידישער פּאָעזיע א"נ „די יידישע מוזע“, וואָס י. פ. האָט רעדאַקטירט אייניגעס מיט זלמן רייזען און וואָס איז דערשינען אין יאָר 1911, אין וואַרשעווער פּאַרלאַג „ב. שימין“. די דאָזיקע אַרבעט, וואָס איז געשריבן געוואָרן צוריק מיט אַריבער פּערציק יאָר, האָט נאָך עד היום נישט פּאַרלוירן איר ווערט; און איר זכות איז נישט נאָר, וואָס זי איז פּיאַנעריש. אייניקע אַפּשאַצונגען פון דיכטער און עסמעטישן קריטיקער וועלן פּאַרבלייבן ווי די אַבסאָלומסטע אמתן. מיר האַלטן אַט די אַרבעט פאַר אַ היסטאָרישער און האָבן דערפאַר נישט געפונען פאַר ניי-טיק אַריינצוברענגען קיין שום ענדערונג אין איר און זי געלאַזט דורכאויס צוויי ווי זי איז דערשינען אין דער דערמאָנטער אַנטאַ-לאָגיע; כמעט אַלע זאַכן, וואָס דערשיינען אין אַט. דעם בוך, זע-נען געשריבן אין יידיש פון מחבר גופאַ. די אַרבעטן וועגן ש. משערניאָווסקי, ש. בן ציון און די סקיצן „אַנהייב“, „נעמיראַוו“ און אַנדערע, האָבן י. איסאַקסאָן און די רעדאַקטאָרן פון פּאַרלאַג „בעסאַראַבער יידן“, י. באַטאַשאַנסקי, י. ל. גרוומאַן א"א, איבער-זעצט פון העברעאיש.

יעקב פיכמאַן איז אין יאָר 1952 געוואָרן אַ בן-שבעים. און דער פּאַרלאַג „בעסאַראַבער יידן“ איז איבערצייגט, אַז דאָס אַרויס-געבן זיין בוך „רעגנבוגן“ וועט פאַר דעם „דיכטער פון לעבן און דיכטער פון דער ליטעראַטור“ — אין זיינע עסייען באַזייגט עד אייגנטלעך שרייבער און ווערק — זיין איינע פון די אנגענעמסטע יוביליי-מתנות, וואָס ער האָט געקראָגן און ער וועט זיך דורך אַט זעם בוך דערפילן יינגער, מונטערער און ער וועט פּאַרענדיקן זיין נע זכרונות וועגן בעלץ צוריק מיט זעכציק יאָר, וועלכע ער שרייבט אין יידיש, אין לשון פון יענעם לעבן, וואָס איז שוין נישטאַ און וואָס וועט פּאַרבלייבן אין די געמייטער דורך די ווערק פון אונדזערע שריפטשמעלער. האָט דאָך פיכמאַן נאָך צוריק מיט אַרי-בער פּערציק יאָר געשריבן:

„אין פיל שמעט און אין מדינות
האָב איך שוין געלעבט, געליטן,
ב'האָב אָן פרייד, אָן טרויער איינע
אויף די צווייטע אויסגעביטן,
נאָר אַ שמעטעלע אַ קליינינקס
לעבט נאָך איצטער אין מיין זכרון
און עס רופט אַרויס דאָס בענקען
נאָך די אַלטע קינדער-יאָרן“.

יעקב פיכמאן האָט געגרייכט צו די שפיצן פון דער העברעיִ-
אישער פּאָעזיע און, ווי אַ סך מיינען, צום סאַמע שפיץ פון דער
העברעאישער ליטעראַטור קריטיק, אַבער ער האָט דאָס דאָזיקע
דערגרייכט טאַקע, ווייל ער האָט שמענדיק געצויגן יניקה פון
זיין בעסאַראַבישן-שורש. זיין לייטער שטייט אַזוי פעסט מיט איר
ערשטן שטאַפל אויף דער בעסאַראַבישער ערד, אַז ער האָט גע-
קענט גרייכן ביו צום סאַמע הימל.

אױטאָביאָגראַפּיש

דער ערשטער ווונדער

(פראגמענט)

איך געדענק א טאג פון מיין פריער קינדהייט, וואס פון אים הייבט זיך אן מיין באווסטזיניק לעבן. ביז דעמאלט איז די וועלט געבליבן אין מיין זכרון, ווי איבערגעריסענע קלאנגען פון א ניגון. עס ווייזט זיך מיר אויס, אז די מאמע האט מיך דעמאלט געהאלטן ערגעץ אין א פינצטערן חדר באהאלטן, און פלוצים האט מען מיך ארויסגעפירט אויף דער ליכטיקער וועלט.

פלוצים אין א טאג דערפיל איך זיך איינער אליין אין שטוב. א פריי-לינג-טאג, ערב פסח. מיטאג-צייט. די מאמע און די באבע שטייען אין הויף און כשרן די כלים, איך הער זייער קול ווי פון א גרויסער ווייטקייט. די שטילקייט ארום מיר ווערט דורך דעם נישט געשטערט. איך פיל זיך א פארלאזענער, און איך גיי אום א פארווונדערטער פון איין צימער צום צווייטן. עפעס קומט מיר אויס מאדנע די גרויסע ווארימע ליכטיקייט, וואס פאלט פון די אויסגעקאלעכטע ווענט, דורך די קלאר-ווייסע דורכ-זיכטיקע פארהאנגען, אויף דער אויסגעטונקעוועטער ערד, וואס איז בא-שיט מיט פייכטלעך געלע זאמד ליגן אויסגעשפרייט וואלענע דאָרף-טעפיכער מיט רויטע גרינע און געלע פאסן, און אויף זיי רוען ברייטע פליאמעס זונעשטראלן, וואס גלאנצן שטיל, ווי שטייענדיקע וואסערלעך. מיר קומט דאס אויס אין גאנצן זייער מאדנע, פרעמד. עפעס איז ביז איצט, דאכט זיך געווען אנדערש, אן אנדערע שטוב, אנדערע צימערן. נאָר ווי אזוי — הייב איך נישט אן צו געדענקען. עפעס איז איבערגע-ריסן געוואָרן, און אלצדינג, פיל איך, הייבט זיך פון איצט אן אויפסניי. עס עפענען זיך מיר די אויגן. אלע שטוב-זאכן דערנעבן איך איצט דאס ערשטע מאל און באַטראַכט זיי מיט גרויס השתוממות.

גיי איך מיר אזוי ארום, קוק זיך איין און אנטדעק אלע מאָל אַלץ
 נייע, וווּנדערלעכע זאַכן, ביז איך קום אין קיך אַריין. דאָ ביז איך שוין
 אין גאַנצן באַטויבט. אַ שאַרפן ריח פיל איך און אַ מענגע כלים דערזע
 איך, וואָס איינע איז נייער און פּרעמדער פון דער צווייטער. באַזונדערס
 ציט מיך צו דאָס ברייט־בייקעקע הילצערנע מצה־שטייסל, — עפעס אַ מין
 אַלטערטימלעך הייליקייט, דעם ציל פון וועלכן איך קאָן בשום אופן נישט
 באַגרייפן. נישט ווייניקער באַווונדערונג רופט ביי מיר אַרויס אויך דער
 גרינער כרייניק, און איך ביז שוין פאַרטיק אים נעמען אין האַנט און אים
 באַטראַכטן נענטער. נאָר פּלוצים ציט צו מיין אויפּמערקזאַמקייט עפעס
 אַזוינס, וואָס פילט אָן מיין קליין האַרץ מיט געוואַלדיקער התפעלות —
 אזוי אַז איך באַמערק שוין גאַרנישט אויסער דעם.

אונטערן פּריפעטשיק דערהער איך אַ דינע כאַרכלעריי, וואָס רייסט
 זיך איבער און לאַזט זיך ווידער הערן, עפעס ווי אַן אַ שום כונה, ווי
 פונעם שלאָף. דאָס איז די ראַבע הון אונדזערע, וואָס זיצט שוין לאַנג (מיר
 ווייזט אויס — פון אייביק אָן) אין אַן אַלטער צעריסענער זיפ, און וואָ-
 רעמט מיט אירע ברייטע צעלאַזטע פליגל די אייער, וואָס די באַבע האָט
 אַמאָל, פאַר צייטן, אַריינגעבראַכט פון דער טונקעלער שטאַל אין איר
 אַלטן פאַרטוך און זיי אויסגעלייגט מיט גרויס פאַרויכטיקייט אין דער
 זיפ, אויף אויסגעבעט שטרון, איך בייג זיך איין. די הון קוקט אויף מיר
 מיט אירע רויט־געזיימטע קליינע אייגעלעך תּמעוואַטע, גלייך זי באַמערקט
 מיך נישט, און כאַרכלט זיך ווייטער, ווי פון דרימל, איך שטיי און קוק
 איר גלייך אין די אויגן אַריין און וויל מיר ווי עס איז מסביר זיין דעם
 ענין, וואָס קומט מיר אין גאַנצן אויס, ווי אַ רעטעניש — און איך באַ-
 מערק פּלוצים אַ גרויסע ענדערונג אין דער הון. צוריקגעצויגן דעם קאַפּ,
 בלייבט זי אויף אַ רגע שטיל, הערט זיך צו צו זיך, צו די אייער, וואָס
 ליגן אונטער איר. מיר ווייזט זיך אויס, אַז איך הער דאָרטן אַ קוים גע-
 פילטן גערויש, ווי עפעס ראַנגלט זיך שטילערהייט. די הון ציט זיך אַלץ
 מער צוזאַמען און הערט, און הערט. עפעס וואַרט זי און איז זיכער און
 גלויבט זיך איר נישט און פּלוצים לאַזט זי אַרויס אַ מין פּרייד־געשריי,
 הייבט אָן מיטן שנאָבל צו נישטערן צווישן די אייער, צוקאַטשען זיי הין

און צוריק, גלייך ווי זי זוכט עפעס. און נאך איידער איך פארשטיי וואס דא קומט פאר, דערהער איך פלוצים א דין זיס קולעכל, וואס פאלט ווי גאלדענע ווארעמע טראפנס מיר אין הארץ אריין. דאס פישטשעט דאס ערשטע הינדעלע, וואס האט זיך נאר וואס אויסגעקאלופעט פונעם איי. נאך א רגע, און פון אונטער די ברייטע פליגל פון דער הון שמעקט ארויס דאס געלע צארטע קעפעלע מיטן קליינעם ראזע־שנאָבעלע א קליין ליב באשעפעניש, וואס הערט נישט אויף רחמנותדיק צו פישטשען, גלייך ווי פרייענדיק זיך אויף דער ליכטיקער וועלט, טוט עס אזוי באַנג אויף דעם ענגן ווארעמען איי־געצעלט, וואס איז שוין איצט צעבראָכן אויף אייביק.

איך שטיי נאך לאַנג, ווי צוגעשמידט צו דער גרויסער דערשיינונג. דאס קליינע ליבע באשעפעניש האט זיך ווידער באהאלטן אונטער דער מאמעס ווארעמע פליגל, נאר דאס זיסע קלאַרע קולעכל דערגרייכט צו מיר און פילט אן מיין הארץ מיט שטילער פרייד. און אומבלאַנדזשענדיק פון איין חדר אין צווייטן, ווו די העלע פליאמעס זונענשיין ליגן נאך אלץ ברייטע, זיכערע אויף די אַנגעווארעמטע וואַלענע קאָוואַרן, זענען מיינע אלע חושים צוגעשמידט צום ווינקעלע אין קיך, ווו עס קומען איצט פאר גרויסע ווונדער.

אנהייב

די זומער־טעג אין דרום זענען ברענענדיקע, ווייסע און מיטמאכנ־דיקע אויך אויפן ים־פליאזש. דער פריילינגס־אויפבלי הערט אויף מיט־אמאל. דאָס גרינס, וואָס האָט ווילד געקרוינט מיין שטעג ביים אַראַפ־גאַנג צום ים, איז שוין לאַנג ווייס געוואָרן, איז פאַרוועלקט געוואָרן, און דער ים גופא האָט געאַטעמט אַ מידער, אַ גלייכגילטיקער, און גלייך ווי ער וואַלט זיך פוילן איבערצוקערן אויף זיין צווייטער זייט און מאַכן אַ וועלכע נישט איז ענדערונג אין זיינע פאַרבן.

אַבער קוים איז געקומען דער חודש אָב און די דאַטשניקעס האָבן זיך אָנגעהויבן אומקערן אין שטאָט אַריין, איז געוואָרן לייכטער. די היץ לאַזט נאָך, און די טעג שלייכן זיך שווייגנדיק־שיינענדיקע. דעמאָלט האָבן זיך אָנגעגאַסן די טרויבן־שטענגלעך, וואָס אינעם נאַענטן ווייב־גאַרטן מיט דורכזיכטיקע בורשטין און מאַטעווע ראַזע־קאַלירן. — לעצ־טע זומער־קאַלירן, און דער ים, גלייך ווי ער וואַלט אויך רייף געוואָרן, האָט געפינקלט מיט זיין טיפער אָנגעזאַפּטער בלויקייט, און ווידעראַמאל האָבן געלאַקט זיינע שטרעקעס וועלכע האָבן זיך אָנטפלעקט.

און אַט אין איינעם פון יענע טעג האָט דאָס פּאַסירט. איצט איז מיר אַ שאַד, וואָס איך קאָן נישט פעסטשטעלן גענוי דעם טאָג. איד האָב מיר דעמאָלט נישט פאַרגעשטעלט, אַז דאָס וועט זיין דער גרעסטער דאַטום אין מיין לעבן. — אַז אַלע נסים וואָס האָבן מיר פּאַסירט נאָכדעם, האָט זייער אָנהייב געשטעקט אין אַט יענער פּאַסירונג. און ווירקלעך, געדענק איך, — יענעם טאָג איז די זון געשטאַנען הויך אין דער וועלט. די ערד האָט גערוט, געשפּרייט מיט צאַרטקייט, ביז די עקן פון דעם סטעפּ. גוטע ווינטן האָבן געבלאַזן פון די וואַסערן, און

איין כוואַליע נאָך דער אַנדערער האָבן מיך אַנגערירט, אַריינדרינגענדיק דורך דעם פענצטער פון מיין צימער, אין וועלכן איך האָב געאַרבעט פון אינדערפרי אָן.

אין יענער צייט האָב איך נאָך נישט מפקיר געווען מינע טעג צום כּשוף פון ליידיקייטן. אין יענער שעה, ווען דער ים איז געלעגן באַוועג-לאָז צופוסנס פונעם באַרג, און די טרויבן האָבן זיך גערויטלט און געגיל-דעט זיך שטילע, בין איך געזעסן אין מיין צימער און האָב מיך גע-פליסט אין מיין ארבעט, נישט ווי מיין שטייגער, פון אינדערפרי אָן און ממש ביזן רויטלעכן זונפאַרגאַנג. איך האָב באַשלאָסן צו פאַרענדיקן מיין אַרבעט, צו וועלכער איך בין פאַקטיש גערופן געוואָרן. זינט ביאָ-דיק האָט זיך אומגעקערט פון ארץ־ישׂראל, האָב איך מיך געשעמט, ווען איך בין געקומען אין שטאָט, זיך צו ווייזן פאַר אים מיט ליידיקע הענט, און איין ספר נאָכן אַנדערן האָב איך אים איבערגעגעבן די רעדאַקטירטע ווערק פון יהודה שטיינבערג, וועלכע זענען באַלד אַוועקגעשיקט געוואָרן אין דער דרוקעריי. ביאָליק איז געווען איבעראַשט פון מיין פליסיקייט, אָבער ער, וועלכער האָט געוואוסט דאָס, וואָס ס'האָבן נישט געוואוסט אָנ-דערע, האָט משער געווען אַז עס וועלן לאַנג נישט דויערן די טעג וואָס איך וועל זיין מיט אים, און ער האָט מיך באַשווירן נישט אַוועקפאַרן ביז איך וועל אַנשרייבן דעם אַריינפיר, בכדי ס'זאָל ביי אים נישט פאַר-האַלטן ווערן די אויפלאַגע פון די שריפטן, פון וועלכע עס איז געווען אַפהענגיק די עקזיסטענץ פון דער פאַריתומטער משפּחה פונעם שרייבער.

אַרומגערינגלט פון סוף־זומערדיקער איינזאַמקייט און אינגאַנצן פאַרזונקען אין אַרבעט, בין איך אין איין נאַכמיטיק געשטערט געוואָרן פון מיין אַרבעט, וועלכע האָט געהאַלטן ביים פאַרענדיקט ווערן. עמיץ האָט אַנגעקלאַפט אין דער טיר פון מיין צימער, און ווען איך האָב גע-עפנט איז פאַר מיר געשטאַנען אַ יונגע פרוי, און האָט אַ צעטומלטע גע-בעטן דערלויבעניש „צוצורויבן פון מיין צייט געציילטע מינוטן“. עס איז געוויס נישט כדאי מיך אַפצורייסן פון מיין אַרבעט, נאָר איר פריינד, אַ לערער פון אַ פאַרוואַרפן שטעטל (וועלכער איז געווען — האָט זי

ארויסגעזאגט מיט א שמייכל — אויך מיין העברעאישער לערער, אבער צום באדויערן, נישט מיט גרויס דערפאלג) האָט איר צוגעשיקט זיינע אַ דערציילונג, און ער בעט דורך איר צו הערן מיין מיינונג וועגן דעם דאָ זיקן ליטעראַרישן פרוווי, און אויב ער האָט בכלל אַ האַפּענונג.

אירע שיינע באקן האָבן זיך גערויטלט, ווען זי האָט גערעדט מיט מיר. איר עמאַציע איז נישט געוואָרן שוואַכער די גאַנצע צייט פונעם שמועס, אָבער וואָס זי האָט געזאָגט, האָט זי געזאָגט מיט אַ קלאַרקייט און נישט אַן הומאָר — און דאָס איז מעגלעך געווען דער אַנטשיקנדס־טער שטריוך אין איר כאַראַקטער, לויט ער האָט זיך אַנטפלעקט בעת דער ערשטער באַגעגעניש. אויף וויפל זי האָט נישט געוואַלט אויפוועקן אין מיר אינטערעס צו איר פרייגד, האָט זי געפילט אַז עס איז פאַראַן עפעס קאַמישעס אין איר שליוות, — ווייל ווי זי אַליין זאָל נישט אויס־נעמען אין מיינע אויגן, וועט דאָך סוף־כל־סוף נישט זי מכריע זיין, נאָר דער אינהאַלט פונעם העפטל, וואָס זי האָט געבראַכט.

און עס איז אין איר באמת געווען עפעס וואָס האָט געקענט אויפ־וועקן סימפּאַטיע. אַ הויכע, אַ שלאַנקע און עלאַסטישע ווי אַ יונגער בויב, — איז אין איר שיינקייט געווען פון דעם אויפבלי פון אַ פערפעק־טער, געזונטער דאַרפסטאַכטער, איניינעם מיט עפעס קאַלט־אַריסטאָ־קראַטישן, טיילמאַל שטרענגן, וואָס האָט כמעט אַפּגעשראַקן. אָבער אירע לויטערע געזיכטסשטריכן, אירע שמייכלענדיקע אויגן, וועלכע האָבן גאָר געכישופט — האָבן אַנטפלעקט די איידלקייט פון אַ יידישער טאַכטער, וועלכע האָט איינגעזאפט אין איר קינדהייט, אויף איר געלעגער פאַר־טאַג, דעם טאַטנס גמרא־ניגון, און גלייכצייטיק האָט זי פיל יאָרן געהאט איר נעסט אינעם שאַטן פונעם וואַלד, און זיין באַטויטע גרינקייט איז נאָך געווען אויסגעגאַסן אויף איר ליב פנים.

האָט זיך דאָן עפעס אַריינגעגנבעט צו מיר אין האַרצן, אַז ס'האָט עפעס פאַסירט וואָס איז נישט אַפּצושאַצן אין מיין לעבן, — אַז צוליב אַט דער באַגעגעניש, און נישט צוליב דער וויכטיקער אַרבעט, וואָס איך האָב מיך געפלייסט איבער איר מיטן גאַנצן האַרצן, בין איך געבראַכט

דעננבוין

געוואָרן אין אַט דעם ווונדערלעכן האַפן? באַווסטזיניק איז מיר געוויס
גאַרנישט פון דעם אַלעמען געקומען אויפן זינען. אַבער ווען איך האָב
איר אַרויסבאַגלייט צום טויער פונעם גאַרטן, האָב איך איר נאַכגעקוקט,
און ווען עס איז פאַרשוונדן אין דעם רויטלעכן אַוונט איר העלער הוט
בין איך נאָך געבליבן שטיין אַ וויילע און מיין האַרץ האָט אין מיר גע-
קלאַפט. און ווען איך האָב מיך אומגעקערט אין מיין צימער, בין איך
באַלד פאַרוונקען אין דעם לייצען דאָס העפטל, גלייך ווי איך וואַלט
געווען וועלן דורכדעם אַנהאַלטן דעם קאַנטאַקט מיט דער ווונדערלעכער
באַזוכערן.

נעמיר און

(פון טאגבוך)

אין א הארבסט-נאכט, א זאנפטער און גלעטנדיקער ווי א פריילינג-נאכט, זענען מיר פאר חצות אנגעקומען קיין נעמיראוו, די שטאָט אין וועלכער מיר האָבן געלעבט אַ גאַנץ יאָר — פון האַרבסט ביז האַרבסט. דאָס איז געווען אַן אומגעריכטע זאך, איינס פון די ווונדער, וועלכע כע האָבן געטראָפן אין מיין לעבן. בת-שבע, וועלכע האָט נישט באַקומען פון מיר קיין שום ידיעה און האָט נישט דערוואָרט אַז מען וועט מיך אַרויסלאָזן פון דייטשלאַנד איידער די מלחמה וועט זיך ענדיקן, האָט דאָ געפונען, מיט דער הילף פון אַ נאָענטער משפּחה, לעקציעס צו קענען זיך דערהאַלטן ביים לעבן מיט די צוויי קינדער וואָס זענען געווען מיט איר; און ווען איך בין אויף אַ ווונדערלעכן אופן באַפרייט געוואָרן, בין איך אויך אַוועק צו איר. אין דער דאָזיקער שטאָט, וועלכע איך האָב דע-מאַלט געקענט נאָר פון די גזרות ת"ח און פון ביאַליקס פּאַעמע וועלכע האָט אַ צייט געהייסן „משא נעמיראָוו“.

עס איז געווען אַ פינצטערע נאָכט פון סוף תשרי. אין דער פּאַר-שטאָט האָבן געטונקלט די גערטנער, די הייזער זענען געווען נידעריקע דאַרפישע, די בלעטער האָבן שטיל געשורשקעט, די הינט האָבן געבילט הינטער די פּלויטן, און די בריטשקע אין וועלכער מיר זענען געזעסן, האָט זיך ווייך געקאַטשעט צווישן די הילצערנע טראָטוואָרן, וועלכע האָבן געבלאַנקט פון ביידע זייטן גאַס. אין דער אכסניה האָט אונדז באַגעגנט אַ פּול-לייביקע פּרוי מיט אַ שמייכלענדיק פנים, וועלכע האָט אונדז אַריינגעפירט אין אַ ריין צימער, און האָט אַלץ געטון פאַר אונדזער באַ-קוועמלעכקייט. די מורא פאַר דער פרעמדער שטאָט, וואָס האָט מיך עט-

וואָס געשראַקן אין וועג, איז באַלד פאַרשווינדן, און מיר האָבן געהאַט דאָס געפיל אַז עס דערוואַרטן אונדז דאָ רואיקע טעג, נאָך דעם ווי מיר זענען געפרוווט געוואָרן דעם זומער מיט די ערשטע מלחמה־שרעק.

בת־שבע האָט דאָ אַרויסגעוויזן אירע טייערע נשמה־מעלות: — די באַזאַכטקייט און די פעאיקייטן זיך צו אַריענטירן אין אַלע לעבנס־באַ־דינגונגען. די קליינע גאַרטן־דירה, מיטן אַרעמען מעבל, וואָס איז אונדז אַפגעגעבן געוואָרן פאַר אַ צוגאַב־לעקציע, איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ זיס ווינקל. די צוויי מיט אַ האַלב יאָריקע עדה, וועלכע איז געווען אַ ווונדערלעך שטיל מיידעלע, האָט זיך שנעל צוגעווינט, אַז די מוטער זאָל איר איבערלאָזן אויף עטלעכע שעה. און אין דער צייט, וואָס בת־שבע איז אַרויס אויף אירע לעקציעס, איז זי געשטאַנען אויף אַ שטול לעבן טיש און האָט זיך איינגעקוקט מיט גרויס אינטערעס אין איר טאַטנס מלאכה פון שרייבן, וועלכע איז צוגעגאַנגען גענוג לאַנגזאַם. איך האָב דאָן געהאַט אויפגעשריבן פראַגמענטן פאַרן „השלח“ און אויך עפעס פאַעזיע. אָבער איך בין געווען אינגאַנצן דערשלאָגן פונעם שרעקלעכן פאַגראַם, דערשלאָגן פון דער גרויסער צביעות. יעדע קאַנצענטרירונג צו שאַפן איז נישט געווען פאַר מיינע נשמה־כוחות, — און ווען קלויזנער האָט מיר פאַרגעשלאָגן איבערצוזעצן „בראנד“ פון איבסען, האָב איך מיך אינגאַנצן איבערגעגעבן דער דאָזיקער אַרבעט, און אויך דאָס, דעם אמת געזאַגט, איז נישט געטון געוואָרן מיט איבעריקער התלהבות. מיר זענען דעמאָלט אַלע געווען פאַרערער פון איבסענען. אָבער די דאָזיקע צעצויגענע שאַפונג, מיט איר גאַנצער אַרויפגעצווונגענער טענדענץ, האָט מיך נישט גענומען.

דאָס ליבע מיידעלע, וועלכע האָט זיך צוגעקוקט צו איר טאַטנס מאַדנער מלאכה, האָט נישט געווסט ווי שווער עס איז אים אויפן האַרצן — זי האָט נישט געווסט, אַז זיין נשמה איז נישט ביי דער אַרבעט און אַז נישט ווינציקער פון איר הערט ער זיך צו בשעת מעשה צום גערויש פון די ביימער אין דער גאַרטן־אַלעע, וואָס זאָגט אַן דאָס אומקערן זיך

י ע ק ב פ י כ כ א ז

פון דער מוטער, וועלכע האָט, נאָר מיט איר געפינען זיך אינעם צימער, דאָס אָנגעפולט מיט ליכט און לעבן.

**

דאָך זענען די טעג, וואָס איך האָב פאַרבראַכט אין דער דאָזיקער שטאָט, — נישט מיין שטאָט, — געווען באַלויכטן מיט זייער באַזונדער רער ליכט, מיט זייער באַזונדערער שטילקייט. איך בין געווען ווייט פון יעדן ליטעראַרישן צענטער, וואַרשע האָט געהאַלטן ביי דעראַבערט ווערן דורך די דייטשן, און אפילו אַדעס האָט אויסגעזען זייער ווייט. אָבער פון מיין שטילקייט האָב איך מיך צוגעהערט צו דער וועלט. און פאַר מעלעך האָב איך אָנגעהויבן פאַרשטייען, אַז די מלחמה איז געקומען ווי אַ שטראַף, אַלס פּראָטעסט קעגן אַ וועלט וואָס גייט אונטער, קעגן דעם מענטש וואָס גייט אונטער. איך האָב געמאַכט דעם חשבון פון דער וועלט און דעם חשבון פון מיין לעבן. איך האָב אין מיין נאַיאַוויטעט געגלויבט אַז נאָך דער מלחמה וועט די וועלט זיין אַן אַנדערע — מיר אַלע וועלן זיין אַנדערע. איך האָב מיר נישט אויסגעמאַלט מיין לעבן ווען די מלחמה וועט פאַריבער אַלס המשך, נייערט אַלס אָנהויב. דאָס איז געווען דער גרויסער מאַמענט, ווען איך האָב מיך געווידמעט דעם געדאָנק, אין יענע אַוונט־שפּאַצירן, ווען איך האָב מיך אַוועקגעלאָזט אין די באַשנייטע דעמבן־אַליען אויסער דער שטאָט, איז מיין האַרץ אינגאַנצן געווען פאַרכאַפט פון וויזיע. און ווען איך האָב מיך אומגעקערט אַהיים, האָב איך פאַרצייכנט אין מיינע העפטן, ביי דער שיין פונעם לאַמפּ, די פלענער פון מיינע צוקונפטיקע שאפונגען, דאָס איז געווען אַן אַרבעט־פּראָגראַם פאַר אַ סך צייט — פאַר אַ גאַנץ לעבן.

די בעסטע לעקטור אין יענע אַוונטן איז ביי מיר געווען דער תנ"ך. זינט דעמאָלט האָב איך מיך צוגעוויינט אַלע טאָג איבערלייענען אַ קאַפיטל תנ"ך. דאָס דאָזיקע לייענען האָט באַראַויקט מיין נשמה — האָט מיר אומגעקערט די לויטערקייט, בייגנדיק מיינע געדאַנקען אין אַן

אנדער ריכטונג. דער תנ"ך און זיין סטיל זענען פאר מיר ווי צום ערשטן מאל דאן אנטפלעקט געווארן. און ווען ביאליק האט אין א צייט ארום זיך געווענדעט צו מיר אים צו געבן עפעס פארן זאמלבוך "כנסת" וועלכן ער האט פארטראכט, האב איך מיך אוועקגעזעצט און אנגעשריבן דעם עסיי "איוב". אין יענער צייט האב איך אנגעשריבן פאר קלויזונערס "לשוננו" א מאמר "וועגן דער העברעאישער פראזע", און האב זיך אים דערגרייכט אזא עקסטרעם אין מיין התלהבות פאר דער שפראך פונעם תנ"ך, אז עס האט ממש דערשראקן ביאליק... דאס איז געווען זיין גרוי-סע תנ"ך-עפאכע אין מיין לעבן, און כאטש דאס איז געווען קלויז א צייטווייליקע דערשיינונג, דערקענט מען איר איינדרוק אויף מיר אלע מיינע יארן.

ווען איך בין געזעסן אין נעמיראוו האט מען זיך געווענדעט צו מיר פון דער "חברה מפיצי ההשכלה", אז איך זאל געבן פאר זייער ארגאן עפעס וועגן קינדער-ליטעראטור. איך האב אנגעשריבן א גענוג לאנגן מאמר, וואס אויך אין אים איז אונטערגעשטרעכט געווארן די וויכטי-קייט פונעם תנ"ך-עלעמענט און פון זיין סטיל פארן קינד. אויך דאן האב איך דערקענט אז דער תנ"ך-סטיל, אין וועלכן עס איז אפגעהיט דער באזונדערער צויבער — אויך די באזונדערע אריגינאליטעט — איז פארבליבן אין זיין נאטירלעכקייט כמעט אין דער השכלה-ליטעראטור.

אזוי איז פאמעלעך אוועק א לאנגער, מאנאטאנער ווינטער, און מיט אים — פילייכט דאס ווונדערלעכסטע אין די מלחמה-טעג. די קינד-דער האבן געבליט מיט דער שפע פון דער אוקריינער ערד. בת-שבע האט געארבעט אלס לערערקע און האט געארבעט אלס בעל-הביתטע, און האט אויך געבליט. מיר האבן פיל שפאצירט אין דער דאזיקער פארשטאט וואס איז געווען פול מיט גערטנער, וועלכע האט געהאט איר באזונדערן ווינטער-חן, דעם ווינטער פון צפון נאך וועלכן מיר האבן געבענקט אביסל.

אַבער דעם כישוף פון אוקריינע האָבן מיר נישט געפילט איידער עס איז געקומען דער פּרילינג און די גערטנער וועלכע האָבן זיך צעבליט, זענען ווייס געוואָרן מיט אַזאַ נישט־ערדישער וויסקייט, אַז זיי האָבן געמאַכט פאַרגעסן די וויסטע וועלט אין די פאַגראַם־מקומות. עס איז אוממעגלעך געווען צו זיצן אין שטוב אַפילו אַ קורצע וויילע, די „חובבי הלשון העברית“ אין מאַסקווע און אין קיעוו האָבן מיך איינגעלאָדן אויף ליטעראַרישע קאָנפערענצן און כאַטש עס איז נישט דערלויבט געוואָרן אין רוסלאַנד, צוליב דעם „געפאר“, אַרויסצוטרעטן עפנטלעך אין הע־ברעאיש אָדער יידיש, האָט מען מיר געשיקט סכומים געלט אַלס אַוואַנס. עס איז מיר געוואָרן מאַטעריעל בעסער, און מיר האָבן זיך אַריינגע־צויגן אין אַ קליין שטיבל, וואָס איז געשטאנען אין מיטן פון אַ גרויסן גאַרטן פון פּרוכטביימער. דעמאָלט האָב איך אַוועקגעלייגט „בראנד“ אַן אַ זייט, און האָב גאַנצע טעג אַרומשפאַצירט אין די פעלדער, דער לוסט צו וואַנדערן האָט אויפסניי אויפגעוואַכט אין מיר נאָך דעם לאַנגן אַפּרו, און איך בין אַוועקגעפאַרן קיין אָדעס, ווו עס איז פאַר מיר באַשטימט געוואָרן אַ קנאַפ־ליינבארע און נישט אינטערעסאנטע אַרבעט אין „מוריה“. און נאָר די נאָענטקייט פון ביאַליק און די נאָענטקייט פונעם ים האָבן דערפרייט יענעם פּרילינג, און מיין לאַנגווייליקע אַרבעט, וועל־כע האָט נישט לאַנג געדויערט. דער גרויסער גאַרטן, וואָס זיינע באַהאַל־טענע ערטער האָט מיין מיידעלע דערפרייט ווי אַ קליין פייגעלע, האָט מיך אומגעקערט אין דער שטאַט, אין וועלכער מיין גאַנצע וועלט איז געווען קאַנצענטרירט.

פון יענעם נישט פריילעכן פּרילינג וואָס איך האָב פאַרבראַכט אין אָדעס, איז נאָר איין געשעעניש פאַרבליבן ביי מיר אין זכרון — אַ מין „באַגעעניש מיטן צאַר ניקאָליי“ דער לעצטער פון די צאַרן, ווען איך בין איינמאָל אינדערפרי דורכגעגאַנגען דעם אַלעקסאַנדראָווסקי פאַרק, האָב איך אים דערזען אין דעם מאַמענט, ווען די קעפ פון שטאַט האָבן אים מקבל־פנים געווען בעת ער האָט זיך אומגעקערט פון גאַליציע, וועל־כע די רוסן האָבן דעמאָלט געהאַט דעראַבערט. דאָס איז געווען אַ טריי־

אומה־רייזע, אזוי צו זאגן; אבער ווען דער צאר איז אָנגעקומען אויפן פראַנט פון פּשעמישל, האָבן זיינע חיילות שוין אָנגעהויבן אָפּטרעטן און די פעסטונג האָט געהאַלטן ביי פּאַלן. איך בין געשטאַנען עטלעכע טריט פון דעם אָרט, וווּ די פּרעכטיקע פּרוי פונעם בירגער־מייסטער האָט אים באַגריסט מיט אונטערטעטיקייט־רעוועראַנס, און ער איז געשטאַנען אַ טרויעריקער, אַ נעבעכדיקער, אַ מענטש אַ קאַלירלאַזער, חן־לאַזער, כאַראַקטערלאַזער, און ער האָט אָפּילו קיין שמייכל נישט געטון אויס העפלעכקייט — אזוי דערדריקט, קענטיק, האָט ער זיך אומגעקערט פון דער „טריאומה־רייזע“. מיט אַ יאָר צוריק האָב איך געהאַט געזען אין בערלין ווילהעלם דעם 2טן מיט דעם אָפּגעטרוקנטן אָרעם, בעת ער האָט מיט חוצפּה און גאווה גערעדט פאַרן פּאַלק, אויך אין פאַרגלייך מיט אים, וועלכער איז נישט געווען איבעריק סימפּאַטיש, האָט ניקאַלי אויסגעזען אזוי נישטיק, אַז ווען עס האָט אויסגעבראַכן די רעוואַלוציע, און ווען ער איז אומגעלאָפּן אין זיין צוג פון פּראַנט צו פּראַנט, אַן איינב־זאַמער און הילפּלאַזער, איז זיין פּאַלן געווען זיכער.

**

די חדשים פון יענעם זומער, אין וועלכע עס איז קלאַר געוואָרן די מפּלה פון דער צאַריסטישער רוסלאַנד, זענען געווען זייער געשפּאַנטע. אינסטינקטיוו האָב איך געפילט, אַז עפּעס וועט געשען, און איך האָב נישט געווסט וואָס. כדי זיך צו באַרואיקן, האָב איך מיך אַוועקגעזעצט און געלייענט די ווערק פון רענאַן, וועלכע האָבן מיך דערווייטערט פון דעם טומל פון דער צייט, און האָבן אַרויפגעטריפט אויף מיר אַ גייסט פון פאַרגעסנקייט און רו. איך האָב מיך דערנענטערט צו דער אַלטער וועלט — צום געלייערטן רענאַן־קריסטנטום. איך האָב אויפּסניי איי־בערגעלייענט „דאָס לעבן פון יעזוס“, די ווונדערלעכע שאַפּונג וועלכע אַסקאַר ווילד רופּט אָן „די פינפטע עוואַנגעליע“, און וועלכע איז ביז היינט, נישט געקוקט אויף אַלע אימיטאַציעס זייערע און אונדזערע, אַ קלאַסיש ווערק מיט זיין לויטערער שפּראַך און באַנעם. און ווירקלעך:

אַרנטלעכקייט און חכמה ווען זיי פאַראייניקן זיך, פאַרוואַנדלען זיי אויך דעם וויסנשאַפטלער אין אַ פּאַעט.

איך האָב איבערגעלייענט אַלע בענד וועגן דעם לעבן פון די אַפּאָס־מאַלן. די געשיכטע האָט זיך דאָ אַנגעטון אין יום־טוב־קליידער, און האָט אויסגעזען אינגאַנצן אַן איבערגעזיפטע, אַן אויסגעשפּילטע. געוויס איז דאָס אַ טייערע אייגנשאַפט. און איך האָב פּיל געלערנט דאָן פון רענאַנס ווערק, כאַטש איך האָב שפּעטער דערקענט ווי שטאַרק געפּערלעך עס איז אַזאַ גרויסער צויבער.

אין יענעם זומער האָב איך, פאַרפּולקאַמענדיק זיך אין דער פּראַג־צויזשער שפּראַך, דערקענט דעם רייצנדן חן פונעם פּראַנצויזישן זשעני פון אַ צווייטער זייט. צום ערשטן מאַל איך געלייענט באַדלערן אין אַריגינאַל. און דאָ איז אַלץ געווען אַזוי אַנדערש פון רענאַנס וועלט — און גלייכצייטיק: זענען דען נישט דאָס רעליגיעזע געפּיל, די בענקשאַפט צו די הימלען, דער צויבער פון דער דאָזיקער פּאַעזיע, וואָס איז נישטאַ צו איר קיין גלייכן אַ שולע פאַר אַ דיכטער. אַ פּאַעזיע, וועלכע איז נאָך פּיליכט ביז היינט דער ערשטער מוס־טער פון גוטן מאַדערניזם.

דער צענטר פון דער שטאַט, איז געווען נאַקעט, אַן חן, — אַן „אר־יעזד־שטאַט, נישט יידיש און נישט אַסימילירט. איך האָב אין איר נישט געפונען אפילו קיין שפורן פון די היסטאָרישע געשעענישן. איינמאַל בין איך מיך געגאַנגען באַדן אין יענעם טייך, אין וועלכן עס האָט זיך, לויט דער לעגענדע, דערטרונקען אַ שיינע יידישע טאַכטער, כדי געראַטעוועט צו ווערן פון אַ קאַזאַק, אַבער קיין שום לעגענדאַרישער גייסט האָט נישט געשוועבט אויף יענעם וואַסער.

איך געדענק בלויז איין טאַג, וואָס אין אים איז געווען עפעס פון די געשעענישן פון ת"ח. ווען עס איז צו אונדז אַנגעקומען די ידיעה אַז נישט ווייט פון דער שטאַט דאַרף פאַרבייגיין אַ גרופּע גאַליציאַנער פּלי-

טים, האב איך מיד באטייליקט אין דעם הילפס־קאָמיטעט און האב אַרויסבאַקומען פון די נעמיראָווער קרעמער נישט קליינע קוואַנטיטעטן שפייז, קליידער און וועש. פאַרנאַכט בין איך אין דער באַגלייטונג פון אַ בלאַנדער מיידל, אַ סטודענטקע פון קיעוו, אָנגעקומען צום פעלד, וווּ מיר האָבן דערזען די פליטים, וועלכע זענען געגאַנגען אָן כוח, באַגלייט פון זשאַנדאַרן. דאָס בילד איז געווען אַזוי דערדריקנדיק, אַז פון אונדזערע ביידנס אויגן האָבן גערונען טרערן די גאַנצע צייט, וואָס מיר האָבן פאַר־טיילט די שפייז און די קליידער פאַר נויטבאַדערפטיקע (עס זענען געווען אַזעלכע, וואָס האָבן נישט געוואָלט אָננעמען קיין שטיצע). אָבער די פלי־טים גופא האָבן, צו אונדזער שטוינונג, אויסגעזען רואיקער פון אונדז. זיי האָבן, קענטיק, שלום געמאַכט מיט זייער מצב, און אויך די גוט־האַר־ציקייט פון זייערע ברידער אין רוסלאַנד, וואָס האָט זיך אַנטפלעקט אין יעדן אָרט וווּ זיי זענען דורכגעגאַנגען, האָט אין זיי איינגעפלאַנצט דעם בטחון, אַז זיי וועלן נישט פאַרלוירן גיין אין דעם פרעמדן לאַנד.

די אַפענע האַנט פון די נעמיראָווער איינוווינער אין יענעם טאָג האָט זיי אַ סך דערנענטערט צו מיר. פון יענעם טאָג אָן האָבן זיך אויך פאַרמערט מיינע באַקאַנטע, און איך האָב מיד באַטראַכט ווי איינער פון די שטאַט־תושבים, און נישט ווי אַ גאַסט „וואָס קומט אויף אַ ווייל“.

**

שיין זענען געווען די טעג, די לאַנגע זומער־טעג, ווען איך בין גע־זעסן אין דעם גרויסן גארטן פון פרוכטביימער וואָס הינטער מיין דירה, און פון צווישן די ביימער האָט זיך צו מיר דערטראָגן דאָס געלעכטער פון מיין טעכטערל, וועלכע האָט זיך אַרויסגעריסן פונעם בעל־הבית, וואָס האָט זי צופיל געפיעשטשעט. נאַכדעם ווי איר איז נמאס געוואָרן צו זיצן ביי אים אויף די קני, דאַקעגן האָט זי זיך איבערגעגעבן מיט השק אין די אַרימס פון דער קריסטלעכער מיידל, די טאַכטער פונעם ריכ־טערס עקאָנאָם, וועלכער האָט געווינט אין יענעם הויז. דאָס איז גע־

ווען אַ שייַן מיידל, אַ טיפישע אוקראינערן לויט איר פיגור, און איין פּעסטן קערפּער. אין אירע קאַלירטע קליידער, מיט אירע לאַנגע צעפּ און שוואַרצע אויגנברעמען האָט זי, קענטיק, צוגעצויגן דאָס קינד, און די ליבע צו דער קליינער יידישער טאַכטער מצד דעם גרויסן פרעמדן מיידל איז געווען אַן אַ שיעור און אַן אַ ברעג. ווען דאָס קינד איז צו איר אַריינגעפאַלן אין די הענט אַריין, האָט זי עס נישט אָפּגעלאָזט, און זי פלעגט אַרומוואַנדערן אין גאַרטן, און אין הויף כדי איר צו געפינען. — אזוי גרויס איז געווען איר בענקשאַפט צו איר.

אין אַ צייט אַרום, ווען עס זענען צו אונדז אַנגעקומען ידיעות וועגן דער מערדערשיער גרויזאַמקייט פון די אוקראינער צו יידישע קינדער, האָב איך מיך דערמאַנט אין דער פרעמדער און האָב מיך געפרעגט אויב זי איז אויך געווען צווישן יענע חיות.

סוף זומער, ווען ביאַליק האָט געזען אַז מיין אַרבעט גייט נישט פאַרויס אין נעמיראַוו, איז ער באַשטאַנען דערויף אַז איך דאַרף אַרייַ בערפאַרן קיין אַדעס. ער האָט זיך דאַן אומגעקערט פון דעם וואַלד-וואַלין, דאַרט וווּ דער שאַפּונגס-גייסט האָט אין אים אויפגעוואַכט. ער האָט דאַן געהאַט אַנגעשריבן דעם שיר „יהי חלקי עמכם“, מיט וועלכן ער איז אַריינגעטראָטן אין אַ נייער שאַפּונגס-פּאזע, פון אַ גרויסן הומאַני-טארן ניוואַ, וואָס האָט אַנגעזאַגט די געבענטשטע עפּאַכע פון „כנסת“. די פרייד האָט געהערשט אין זיין מחיצה, און ער האָט געוואַלט אַז מיר זאָלן זיין צוזאַמען.

אַבער מיין לעבן אין אַדעס אַן בת-שבע און די קינדער איז געווען זייער טרויעריק. עס האָט זיך אויפּסניי אַנגעהויבן אַ בריוור-אויסטויש צווישן אונדז צו זען ווער וועמען וועט גובר זיין — זי האָט נישט גע-גלייבט, אַז אונדזער לעבן, באַזונדערס דאָס לעבן פון די קינדער, וועט זיין באַקוועמער אין דער גרויסער שטאַט, אין וועלכער מען האָט שוין געמערקט די מלחמה-הומה, און זי האָט מיך גערופן זיך אומקערן אין דעם אידילישן נעמיראַוו.

אַבער איך האָב געפילט, — אַן לאַגישע מאַטיוון, — אַז איך טאַר

רעננבוין

מיך נישט אומקערן אין דער שטאָט וואָס האָט מיך פויל געמאַכט — אַז
ס'איז געקומען דער מאַמענט צו מאַכן אַן ענדע צום ליידיקייט וואָס
שוואַכט אָפּ, און וואָס האָט זיך געצויגן כמעט אַ גאַנץ יאָר.

ווען ס'איז איר געוואָרן קלאָר, אַז דאָס זיצן אין אַדעס קען מיך אומ-
קערן צו מיין אַרבעט, האָט זי באַלד אויפגעגעבן אירע לעקציעס, און
האָט זיך געגרייט מיט איר כאַראַקטעריסטישער איילעניש אין וועג
אַריין.

און מיט דעם זונפאַרגאַנג פון איינעם פון די ערשטע האַרבסטטיקע
טעג, האָט זיך אַנגעפולט מיין האַטעל-צימער אויף דער יעקאַטערינינסקאַ-
גאַס מיט דעם פריילעכן רעש פונעם קליינוואַרג און דעם לויטערן גע-
שטאַלט פון דער פרוי, וואָס אין איר מחיצה קומט שטענדיק אויף מיר
די רואיקייט, קומט דער ווילן צו לעבן און צו טון פאַרן לעבן.

פון מיין ערשטער רייזע קיין ארץ ישראל

צווישן בערג

שוין ארויספארנדיק פון ווין, האָט אַ נייע וועלט מיך פאַרשלונגען און מיט מאַכט אָפּגעריסן פון דער פאַרגאַנגענהייט. אין ווין האָט מיך נאָך עפעס אומבאַמערקט געדריקט.

ווין איז זייער שיין, נאָר עפעס אַ מידיקייט איז אויסגעגאַסן אויף איר. זי נעמט אונדז מיט דעם ווונדערבאַרן חן פון אַ שיינער פרוי, וואָס הייבט שוין אָן צו וועלקן. דאָ פליסט נישט דאָס קרעפטיקע, בלוט־פולע לעבן פון אַ מלוכה, וווּ עס בליט די האַפענונג. אַלצדינג איז דאָ צאַרט און פאַרחלומט און וועלקט זיך שטילערהייט; אפילו דער רעש איז דאָ דער רעש פון מידע לויטערע וואַסערן. ווין איז די שטאָט פון עפעס אַ מיין ערנסטן עפיקורעאיזם, זי פאַרמאַגט רויטם, האָט איר אייגענע, ווינער קולטור. עס אַטעמט זיך יאָ לייכטער, ווי אין אַ בערלין; נאָר עס פעלט ליידנשאַפט, לעבנס־לוסט. אויף אַלצדינג ליגט דער קוים באַמערקטער שמייכל פון קלוגער פאַראַכטונג.

ווי נאָר איך האָב זיך דערפילט אויסער ווין, און דער דרום־צוג האָט מיך געטראָגן קיין טריעסט, צום פייערלעכן דרום, איז מיר ווי לייכטער געוואָרן צו אַטעמען. געווען איז אַ ליכטיקער זומער־טאָג, נאָך מיטיק. דער צוג איז געווען פול געפאַקט מיט דייטשן. געזונטע, צופרידענע פני־מער, אַביסל צופיל געזונטע און צופרידענע — פון אַלע זייטן. די גע־ציילטע עטלעכע יידן, מערסטנטייל, יונגע לייט, וואָס פאַרן קיין א״י מיט זייערע בלייכע אָנגעשטרענגטע פנימער, מאַכן אַ מאַדנעם איינדרוק אויף דעם פּאָן פון צופרידנקייט, וואָס הערשט דאָ אַרום, אַ ברוינער ייד פון ירושלים, וואָס האָט אין ווין געהיילט זיין ווייב, אַ בלאסע ליידנדיקע פרוי,

מיט אויסערגעוויינלעך שיינע אויגן, פון וועלכע דער גאַנצער וואַגאַן קאָן זיך נישט אָפּרייסן, זיצט אויף זיין געפּעק, אַ מידער און פּאַרמוטשעטער, און דריקט אויס זיין שכן, אַ ווילד־צעשוּבערטן יונגמאַן פון צפּת מיט אַ הונגעריקן אויסדרוק אין די אויסגעלאַשענע אויגן, זיין התפעלות פון די ווינער דאָקטוירים, וואָס האָבן זיין פּרוי פון טויט לעבעדיק געמאַכט. אַ ייד פון גאַליציע, אַ נידעריקער בלאַנדין מיט פּלינקע באַוועגונגען, קאָן זיך קיין אַרט נישט געפינען און דרייט זיך מיטן געפּעק איבערן וואַגאַן מיט טענות אויף דער גאַנצער וועלט. נאָר אַ בלייכער פּוילישער בחור, חסידיש געקליידט, וואָס איז, ווייזט אויס, פון דער היים אַנטלאַפּן פון זיינע עלטערן, שטייט ביים פענצטער אַ שטילער און פּאַרטרוימטער, און אַ געזונט מיידל מיט רויטע באַקן, וואָס איז אונדז אַלעמען מכבד מיט טיי פון אַ בלויען טשייניק און מיט געשמאַק געבעקס, זעט אויס צו זיין רו־ איק און זיכער. נישט אַנדערש, זי פּאַרט צום חתן קיין ארץ־ישׂראל, און קיין שום ספּיקות קוועלן זי שוין נישט מער.

באַקענט זיך אַביסל מיט מיינע רייזע־חברים, רוק איך זיך איבער אין צווייטן עק וואַגאַן און שטעל זיך אַוועק ביים אָפענעם פענצטער, אַ בליענדיקע וועלט אַנטפלעקט זיך פאַר מיינע אויגן. צירלעכע דערפער און שטעטלעך, ווי אויף אַ בילד געמאַלן, גרינע לאַנקעס, מיט וואַלד באַקרוינ־טע בערג, זוניקע טאָלן, וויינגערטנער טונקעלע אויף די משופּעדיקע בערג, גאַלד־העלע שניט־פעלדער, באַלאַדענע וועגן, וואָס ציען זיך רואיק און פאַמעלעך אויף די ליכטיקע וועג־סטענגעס. אויף אַלצדינג ליגט די ברכה פון אַרבעט־פּרייד. עס איז שוין נישט די געלאַטעטע קיניגרייך, אויף וועלכן ס'איז אויסגעגאַסן דער פרעמדער סלאַווישער אומעט. אָפּ־געטון איז געוואָרן די קללה פון דעם גרויסן פעלקער־יריד. דאָס איז ווי־דער געווען דאָס אייגענע פּאַלק, וואָס בויט זיין לעבן מיט זיין אומגע־הויר גרויסער ענערגיע און אויסגעהאַלטנײט. און באַטראַכטנדיק דאָס אַלעס, האָט זיך נישט־ווילנדיק געטראַכט, אַז גליקלעך איז אפשר טאַקע נאָר דאָס פּאַלק, וואָס וווינט זיך אַליין...

ביים אָפענעם וואַגאַן־פענצטער בין איך לאַנג געשטאַנען און די פּרייע באַרג־לופּט האָט אַן אויפהער געווייעט אויף מיר, און פון דעם

פרידן, וואָס האָט אַרום מיר געהערשט, איז מיר אַליין אויך געוואָרן מאַדנע־פּרידלעך און גוט. איך האָב געפילט הינטער זיך, אויף טויזנט מיילן הינטער זיך, דאָס שווערע צפון־לאַנד וואָס האָט מיך אין אירע קאַל־טע אַרעמס געהאַלטן אַלע מיינע יאָרן. און פאַר מיר האָט דער דרום, מיין אמתע געבורט־לאַנד, זיך אויסגעשפּרייט, אַ ליכטיקער, נאַענטער. איך האָב מיך נישט געפרעגט אויף דעם, וואָס וועט קומען. וועגן דעם האָב איך נאָר מורא געהאַט צו טראַכטן. נאָר איך האָב זיך געפילט אַ לייכטער, אַ באַפּרייטער גלייך אַ שווערע משא פון נוצלאַז פאַרבראַכטע טעג איז אַפּגעפאַלן פון מיינע מידע פלייצעס און געפרעגט האָב איך זיך און ווי־דער געפרעגט און באַווונדערט זיך: גאָט ליבער, ווי האָב איך עס אַזוי פיל יאָרן געפלאַגט זיך און געדולדיק געליטן אין דער פרעמד?!...

ווי ווונדערבאַר איז דער מאַמענט, ווען אונדזערע גרויסע חלומות, וואָס מיר האָבן לאַנגע צייטן אין זיך געוועבט ווערן פאַרווירקלעכט. אַ באַהאַלטענער טרויער זינגט ערגעץ אין דער שטיל, ווי גלייך עס איז שווער אונדז צו שייַדן זיך מיט עפעס. עס איז אַזוי לייכט צו וואַרטן, עס איז אַזוי זיס צו בעטן אויף גליק: נאָר נישט לייכט איז אויפצוהייבן שוין דעם אויסגעשטרעקטן בעכער און צורירן זיך צו אים מיט די דורשטיקע ליפּן...

איך רייס איבער מיט געוואַלד מיין חלומות־געוועב און גיב אַפּ מיינע אויגן דעם ווונדערלעכן באַרג־לאַנד, וואָס אנטפלעקט זיך פאַר מיר אַלץ מערער און מערער. שוין לאַנג האָט דער אַוונט אַראַפּגעלאָזט זיך אויף דעם פרעמדן לאַנד, וואָס ווערט אַלץ פאַרווילדעטער און שענער. וואָס טיפּער מיר פאַרן אַריין אין לאַנד, אַלץ ליידיקער ווערט אין וואַגאַן. איך בין אַליין, און געטלעך איז די שייַנקייט פאַר דעם וואָס איז אַליין. וואָס פאַר אַ ווונדערבאַר ליכטיקייט טריפּן די גרינע שטערן איבערן הויכלאַנד! וואָס פאַר אַ זיסער שוידער באַפאַלט דאָס מענטשלעכע האַרץ, זייענדיק אַליין צווישן די טונקלע באַרג־ריזן, וואָס רינגלען דיך אַרום פון אַלע זייטן! אוראַלטע וועלדער, ווי שוואַרצע מחנות הייבן אויף זיך אויף אַלע בערג און לאָזן זיך אַראַפּ מיט נישט געהערטע טריט און פאַר־פלייצן די פאַרנעפּלטע טאַלן, מעכטיקע פעלדזן קוקן אימהדיק אויף דיר און טיפּע אַפּגרונטן עפענען זיך רעכטס און לינקס צו פאַרשלינגען דיר.

דו ווייסט, ווי נישטיק דו ביזט אנטקעגן זיי און דו פרייסט זיך אויף דיין נישטיקייט. דו האסט זיך אינגאנצן איבערגעגעבן זיי, די פרעמדע כוחות, און דו פילסט ווי גוט עס איז זיך צו באהעפטן אין גרויסן, זיין א טייל פון דעם אייביקן, אבי פריי ווערן פון דעם קליינעם, וואס האלט דיך פארקלאמערט אין זיינע צוואנגען.

קבלת-שבת אויף דער שיף

דער לאנגער זונענטאג איבער די בלויע וואסערן ציט זיך אומענדלעך. איך שלעפ זיך פון איין ווינקל שיף צום צווייטן, פלאנטער זיך צווישן די גראבע אנקער-שטריק, און קאן זיך קיין ארט נישט געפינען. די זון הענגט פון אויבן, ווי אפגעטיילט פון הימל, און טרעפט מיך אומעטום. דאס אויג ווערט מיד פון אַזאַ איבערפלוס פון ליכט, פון וויסקייט. איך געדענק איצט מיט פארגעניגן דעם ווייכן, שטענדיק באטויטן הימל פון פוילן, וואס לאזט זיך אראפ אויף ווייסע וואלקנדלעך נידעריק איבערן קאפ און שיצט דיך פון דער ווייטער ליידיקייט. דא איז דער הימל הויך, און זיין שטענדיק בלויע צארטקייט איז נאך פרעמד מיין אַנגעשראקע-נעם גייסט פון צפון, וואס זוכט שטענדיק באהעלטעניש...

צום אַוונט ווערט פייכטער די לופט, די ליידיקייט קלענער. עס ווערט היימלעכער פון דער נאכט-נאָענטקייט, און דער מידער בליק רוט אַפ אויף די בינה-שמשותדיקע פארבן. איך שטיי אויף דעם הינטערשטן טייל פון דער שיף און קוק, ווי זי לאזט איבער הינטער זיך, ביים בלייכן אַפ-שיין פונעם אַוונט-הימל, אַ לאַנגן העלן וועג. נאָענט צו דער שיף, ווו די וואַסערן קומען זיך ווידער צונויף, פערלט זיך די פרישע שוים מיט אַ בלייך-גרינע פארב, וואָס מישט זיך ווידער צונויף מיט דער ווייסער ים-שוים און בלייבט דאָ אַפגעטיילט, און וועקט מיט איר צארטקייט עפעס אומבאַשטימטעס, ווי די פאַרשטעלונגען פון ווייטע אומבאַקאַנטע ווונ-דערלענדער, און עפעס אַ מאַדנע שטילקייט לייגט זיך אויפן האַרצן. ווי שטענדיק, ווען דער ים הייבט אָן צו רעדן מיט זיין צויבער-שטים, ווערט עפעס ווי אַפגערוקט דאָס פערזענלעכע. איך טראַכט פון

גאַרנישט, און פון אַלצדינג. די געדאַנקען קומען און גייען, ווי די כוואַ-
ליעס, וואָס ווערן איבערגעשניטן דורך אונדזער שיף, און קומען זיך נאָכ-
דעם ווידער צונויף, נאָר בלייבן נאָך לאַנג צעטיילט און אָפּגעזונדערט.
איז דען פאַראַן עפעס לייכטערס, ווי טראַכטן און נישט דערטראַכטן ביזן
סוף; זיך וויגן אין אייביקן ריטם און נישט שטרעבן צו קיין גרענעץ? נאָר
דער ים לערנט דיך די ווונדערלעכע חכמה פון דורכלאָזן געדאַנקען און
געפילן, ווי די פרייע פייגל, נישט פאַרהאַלטנדיק זיך אויף גאַרנישט, און
שפירן דעם לייכטן צוריר פון דער וועלט, ווי דעם צוריר פון פליסיקע
וואַסערן.

דער ים ווערט אַלץ טונקעלער. פון ווייטן גיסט זיך שוין דאָס וואַ-
סער מיטן הימל צונויף אין איין געפלדיקן פאַרהאַנג. נאָכט און וואַסער
איז אַרום און אַן איינזאַמע שיף, וואָס גליטשט זיך שטיל צו דער פאַר-
הוילענער ווייטקייט... דער ברעג, צו וועלכן מיר שטרעבן, איז נאָך ווייט,
נאָר מיר פאַרטרויען זיך אינגאַנצן דיר, אונדזער פעסטע שיף! טראַג
אונדז לייכט און זיכער דורך נאָכט און אומבאַוואַוסטקייט צום לאַנד פון
אינדזערע טרוימען!

און אַט איז שוין אינגאַנצן פינצטער, אַ נאַכטיקער הימל פון אויבן,
סאַמעט-ווייך און מיט זעלטענע שטערן, און אַ שוואַרצער אָפּגרונט פון
אונטן. פּלוצים דערגרייכט צו מיר פון דער אונטערשטער שיף-דעק אַ
זעלטזאַמער רויש, אַ געמורמל פון קולות, וואָס מישן זיך אויס און גיסן
זיך צונויף, ווי דאָס רוישן פון וואַלד ביינאַכט, און צווישן זיי — איינע
אַן אָפּגעשיידטע, געלייטערטע שטים, וואָס טראַגט זיך לייכט און דרינגט
פאַרבייגייענדיק אַריין אין אַלע ווינקעלעך — די שטים פונעם א יי ב-
צ י ק ן .

איך הער זיך איין. אַ באַקאַנט געזאַנג — דאָס לייכטע, פרידלעך-
איינגעהאַלטענע געזאַנג פון קבלת-שבת. די יידישע פאַסאַזשירן האָבן אַ
מנין געמאַכט, און איבערן טונקעלן אַוונטיים טראַגן זיך די אַלטע ליבע
שול-מעלאָדיעס, די לויטערע קלאַנגען פון „לכו נרננה“, וואָס האָבן אין
זיך אויך עטוואָס פון ים-פייערלעכקייט און ים-געזאַנג.

איך גיי אַראָפּ און טרעף אַ קליינע מענגע יידן, וואָס דאַווענען. די

רויטע ליכט-צינגלעך אויף דעם אימפראוויזירטן עמוד באוועגן זיך לייכט, פלאַמען אויף און טוקן זיך, און זייער אַפשיין רוט אויף די שבתדיקע פני-מער פון די בעטנדע. צווישן זיי דערקען איך מיין גאַליציאַנער מיטן פאַר-זאַרגטן פנים, דאָס פוילישע בחורל, אין וועמעס שטילע אויגן עס לייכט אַ פאַרטרויערט בענקעניש, דעם צעשוויבערטן יונגמאַן פון צפת מיט דעם הונגער-גלאַנץ אין די אויגן. נאָך מער פון אַלע ציט מיך צו דער שוואַרצ-ערדיקער שלאַנקער ייד פון ירושלים, וואָס שטייט איצט ביים עמוד און איז מקבל שבת. מיט אַזויפיל דאַנקבאַרקייט און ריינעם טרויער און צי-טערדיקע זיסקייט קלינגט זיין געלייטערט קול, אַז עס פאַרכאַפט ביים האַרצן. ווען ער הייבט אויף זיין שטים, ווערט אַלץ אַרום אים בטל און פאַרשטומט. ער האָט געטראָפן, וואָס יעדער פון אונדז פילט דאָ איינזאַם אויפן ים, ווייט פון דער היים און נאַענט צום מקור פון געטלעכער שיינ-קייט. דאָס איז זיין קול געווען, דאָס קול פונעם איינציקן, וואָס האָט זיך אויפגעהויבן צווישן דעם הויכן געמורמל, און מתקן געווען די אַלע טויטע קולות פון אַרום זיך.

איך קוק זיך צו, פון אַלע ווינקעלעך לייכטן קליינע שבת-ליכט, וואָס יידישע פרויען האָבן געבענטשט, ציטערן מיט אַ שטילן פלאַם, באוועגט פון אַ לייכט ים-ווינטל, וואָס באַרירט זיי לייכט, זאַרגנאַם. איך שטיי ביי דער זייט. איך ווייס, אַז איך בין דאָ פרעמד, נאָר איינער אַליין אין האַרץ פון די ימים, אַפגעריסן פון נאַענטע און פון ליבע פיל איר, ווי וואַרעם מיר איז פון זייער פלאַם. איך לאָז זיך אַלץ מער באַרוישן פון די אַלט-באַקאַנטע קלאַנגען, וואָס גיסן זיך ווי ריין-געוואַשענע, ווי פריש-באַהויכ-טע, און די הערלעכקייט פונעם שבת-געזאַנג רוט אויך אויף מיר, דעם פאַרדאַמטן, אויף וועלכן די קלאַרע מלכה שבת האָט אַ רגע געלאָזט פאַלן איר גנעדיקן בליק...

ווי שטאַרק איז דער צויבער פון די אַלטע, אייביקע ווערטער! ווי אַלטער ריינער וויין באַרוישן זיי אונדז. ווי אַלטע ליבע פריינט טויכן זיי אויף פון דער פאַרגעסנקייט, און גאַנצע שטיקער הייס, בליענדיק לעבן שלעפט מיט זיך מיט יעדער קלאַנג. דאָס האָבן זיי, די ליבע ווערטער, איינגעזאַפט אין זיך די גאַנצע ריינקייט פון אונדזער קינדהייט.

דעם פרוכטבארן טרויער פון אונדזער יוגנט, און זיי געטראָגן און געהיט
 אין זיך פֿאַר די ליידיקע טעג, וואָס וועלן קומען...
 אידן הער זיך איין. דער חזן צעוואַרעמט זיך אַלץ מער, און אַלץ
 פֿייערלעכער גיסן זיך די ווערטער, וואָס קלינגען דאָ, אין דער אַוונטלע-
 כער ים־שטילקייט, הערלעכער ווי ערגעץ וווּ:

גאַטס שטים איז איבער די וואַסערן, —
 גאַט איז איבער די מענגע וואַסער;
 גאַטס שטים איז מיט קראַפט,
 גאַטס שטים איז מיט שיינקייט!

אידן קוק „איבער די מענגע וואַסערן“, וואָס אַרום אונדז. פון אַלע
 זייטן קוקט די נאַכט און ווייכע ווינטלעך בלאָזן און מאַכן ציטערן די
 שבת־ליכט; נאָר זיי ווערן נישט פֿאַרלאָשן. ניין, גאַטס שטים איז דאָ
 מיט שיינקייט, אַבער נישט מיט קראַפט. די נאָענטקייט פון גאַט שפּירט
 זיך איבער די וואַסערן. אַבער מען הערט זי קוים, לייכטע כוואַליעס קו-
 מען. קליינע עדות קומען זיי, שווימענדיק פון דער טונקלקייט, דער-
 נענטערן זיך און רירן זיך קוים אָן אין די שיפּווענט, און שפּרינגען אָפּ
 מיט אַ ריטמישן פּליעסק צוריק, און די שיף טראָגט זיך אַלץ ווייטער אין
 דער טונקעלער ווייטקייט, און די לייכטע כוואַליעס צענעמען זיך ווי
 אַליין, מאַכנדיק פֿאַר אונדז אַ וועג אין דעם אומענדלעכן ים־סטעפּ.
 גאַטס פּרידן איז איבער די וואַסערן.

בעסאראבער געשטאלטן

ש. בן ציון

— א —

בעליז און טעלענעשט

צווישן בעליז, מיין געבוירנשטאָט, און טעלענעשט, די געבוירנ-
שטאָט פון ש. בן-ציון איז אַ מרחק פון פופציק קילאָמעטער. וועדליק די
שטענדיק אין בלאָטע פאַרזונקענע וועגן פון יענער צייט, איז דאָס גע-
ווען אַ לאַנגער וועג. בערג, טאָלן, און גרינע, ברייטע סטעפעס, לאַנקעס
פאַר צענדליקער טויזנטער שאָף, וואָס זענען געווען די פרנסה פון די
„ברניזארעס“ (קעזאָכערס) פון מיין שטאָט, האָבן צעטיילט די צוויי
דערמאָנטע ערטער. און דאָך זענען זיי געווען פאַרבונדן מיט אַ שטענ-
דיקן און שטאַרקן קשר און געזונטע בעל־עגלות מיט צעשויבערטע בערד,
וואָס זענען געשטאנען ביי די אכסניות און האָבן מיט איין זופ אויסגע-
טרונקען אַ גלאַז בראַנפן און צוגעביסן מיט אַ באַלאַגאַרישער ציבעלע, וואָס
האַט אַרויסגערופן טרערן אין די אויגן, האָבן טאָג איין, טאָג אויס, אַר-
בערגעפירט אַלערליי פאַרשויןען פון אונדזער „קימפ“ (סטעפ) — שטאָט
צו דער געגנט פון די „קאָדרעס“¹) און צוריק.

אין דער צייט פון מיין קינדהייט פלעג דאָס קליינע טעלענעשט צו-
שטעלן נישט נאָר ווייסן און רויטן וויין און געטרונקענע פלוימען און
ניס, איינע אין דער וועלט פאַר די העלדזער פון די בעלצער, נייערט זי

1 „קאָדרע“ מיינט ווער ער אויף מאַדראַוואַניש. יידן האָבן גערופן
„קאָדרעס“ די געגנט פון די וויינגערטנער און סעדער פון פלוימען, ניס און וו.
די רעד.

פלעג אויך ברענגען אלע יאר אַ היפשע צאל יונגעלייט מיט איידעלע פנימער, וואָס האָבן געהאַט אי אַ ריח פון תורה, אי אַ ריח פון השכלה, פאַר די רויטבאַקנדיקע טעכטער פון די קרעמער און סוחרים, וועלכע האָבן געמאַכט אַ שטיקל פאַרמעגן. דאָס בעלז פון יענער צייט איז גע- ווען אַ שטאָט אַ מדבר, וואָס איז געלעגן ווייט פון דער אייזנבאַן און פון זיי תורה־צענטערן און איז אפילו אין בעסאַראַביע געווען באַרימט מיט אירע עמיהאָרצים און יעדער יונגע־רמאַן, וואָס איז עולה לתורה געווען און געזאָגט אנגענעמען מפטיר און איז נישט געשלאָגן געווען אין דער „עבריי“, איז געקרוינט געוואָרן ווי אַ תלמיד חכם און מען האָט זיך מיט אים געבענטשט.

אין מיין יוגנט, ווען מיין נשמה האָט געלעכצט נאָך השכלה, און קיין העברעאיש בוך איז כמעט נישט געווען צו קריגן, האָב איך געבעטן גאָט, אַז עס זאָלן קומען אַלץ מערער טעלענעשטער יונגעלייט, ווייל זיי האָבן באַקומען דעם „המליץ“ און די „הצפירה“ און אין זייערע שטיבער זענען מיר צום ערשטן מאל אַנטפלעקט געוואָרן אחד העמ'ס „על פרשת דרכים“, די „לוחות אחיאסף“ און די ערשטע „השלוח“־נומערן. און ס'איז קיין חידוש נישט, וואָס טעלענעשט איז ביי מיר פאַרבליבן אויף אַ לאַנג גער צייט אין האַרצן, ווי אַ שטאָט, וואָס דערציט יונגעלייט משכילים, יונגע שרייבער, פּאָעטן און עקסטערנעס און איך האָב שטענדיק געחלומט צו קומען אַמאל אין יענער שטאָט אַריין און זי זען אין איר פולער שיינ- קייט און פּראַכט.

— ב —

אין פינקלמאַנס בוכהאַנדלונג

נאָך דעם, וואָס מען האָט אויסגעבויט אַן אייזנבאַן לעבן בעלז און די שפע איז דאָרט גרעסער געוואָרן, איז אויך גרעסער געוואָרן די צאל משכילישע יונגעלייט פון טעלענעשט, וואָס זענען געקומען זוכן פרנסה ביי אונדז. און אַט דער שטראָם האָט פאַרשלעפט צו אונדז עטלעכע ליי- טעראַטור־מענטשן, געבוירענע אין טעלענעשט, וואָס איך האָב אין מיין

יוגנט זיך געווארעמט ביי זייער פייער און פון זיי האָב איך זיך דער-
וואָסט אייניקע פרטים וועגן דעם לעבן פון ש. בן ציון, וואָס איז שוין,
אויב איך האָב קיין טעות נישט, געהאַט אַוועקגעפאַרן פון דאָרט.
די צוויי, וואָס האָבן געהאַט אַ שייכות צו ליטעראַטור, זענען געווען
א. ד. ראָזנטאַל און מ. פינקלמאַן. ביידע זענען שוין איצטער אויף דער
אמתער וועלט. דער ערשטער איז געווען אַ קלוגער ייד, אַ בן תורה און אַ
משכיל, אַ סוחר, אַ לערער און אַ מוכר ספרים. ער האָט געוואַנדערט אַ
גאַנץ לעבן, זוכנדיק ברויט און ער האָט קיינמאַל קיין מזל נישט געהאַט
און האָט זייער שווער געהאַרעוועט אַ גאַנץ לעבן. מיר האָבן געוואָסט,
אַז ער האָט עפעס פאַרעפנטלעכט אין „המליץ“ און אין „יודישעס פאַלקס-
בלאַט“ און ער האָט זוכה געווען אַפילו צו האָבן אַפגעדרוקט אַ קליינע
סקיצע אין „לוח אחיאסף“ און צו באַקומען אַ פאַרבעטונג פון אַחד
העמען אַליין זיך צו באַטייליקן אין „השלוח“. מיר האָבן אים אַרויסגע-
וויזן אַ סך דר-אַרץ און מיר האָבן מיט ציטער געבראַכט צו אים אונ-
דזערע ערשטע ליטעראַרישע פרווון און ער, וואָס איז געווען אַ גרויסער
מחמיר, פלעג אונדז אַפיקלן מיט זיין ניכטערן שמייכל און זייענדיק אַ
פאַנאַטישער רעאַליסט פלעג ער טענה'ן:

— פערזן, מליצות, מעשי נערות... נישטאָ קיין סימן פון קיין
ממשותדיקער זאַך, פון קיין רעאַליזם.

„רעאַליזם“ — דאָס איז געווען דער אָנהייב און סוף אין די וויכ-
חים פון די משכילים און לערער אין דער בוכהאַנדלונג פון מ. פינקלמאַן,
וואָס איז אויך געווען אַ טעלענעשטער און וואָס האָט איין מאָל אין אַ
שמיטה פאַרעפנטלעכט אַ סקיצע אין „יוד“. ער האָט אויך געהאַלטן פון
זאַלאַן און פון זיין רעאַליזם, וואָס האָט נישט קיין גלייכן. די טעלענעש-
טער זענען מסתמא געווען די עקסטרעמסטע רעאַליסטן אין דער גאַנצער
וועלט און זייער רעאַליזם האָט אונדז פאַרנמאַסט דאָס לעבן.

איך האָב זיך דערפאַר נישט געחידושט, וואָס די זאַכן פון ש. בן
ציון זענען אַלע געווען רעאַליסטישע פראָדוקטן אין פולן זין פון וואָרט.
שוין דעמאָלט איז געווען קלאַר, אַז ער איז דער איינציקער פון די דריי
חברים, וואָס דאָס מזל האָט אים אַ שמייכל געטאַן און ער איז שוין גע-

ווען נאָענט צו דער מזרח־וואַנט אין היכל פון דער העברעאישער ליטע־ראַטור. ווי דער שטייגער אין צווישן חברים, ווען איינעם שפּילט צו דאָס מזל, רעדט מען פאַרביטערט וועגן אים און מען האָט פאַר אים דרך־אָרץ. ראָזנטאַל, וואָס איז געווען אַ זון פון אַן עושר און וועלכער האָט געלערנט די דייטשע און פראַנצויזישע ליטעראַטור אין אַריגינאַל, האָט גערעדט וועגן ש. בן ציונס וויסן מיט אַ ביסל ביטול, אָבער ווען עס איז אנגעקומען אַ העפט פון „השלוח“ מיט זיין דערציילונג „לכבוד שבת“ (אין די שריפטן הייסט זי — „איש הקהל“ — אַ קהלס מענטש), האָט ער נישט געקענט איינהאַלטן זיין באַגייסטערונג און ער האָט דאָרט גע־פונען סוף כל סוף יענעם „רעאַליזם“, נאָך וועלכן ער האָט געבענקט אַ גאַנץ לעבן.

— ג —

די ערשטע זאַכן

די ערשטע זאַכן פון ש. בן ציון האָבן ביי מיר נישט אַרויסגערופן קיין סך התלהבות. אין אַ געוויסער מאָס האָבן זיי מיך אויך עפעס אָפֿ־געשטויסן. דווקאָ זיינע גרויסע מעלות, וועלכע האָבן אים געהאַלפן מצטרף צו ווערן צו די אויסגעצייכנטע נעמען אין אונדזער ליטעראַטור, דאָס דערגראַבן זיך צו דעם אייגענעם נוסח, דאָס אַנכאַפן דעם פאַלקס־שטייגען, ווי אַ באַזונדערן ווערט, וואָס מען דאַרף אים אויסטיילן, בולט מאַכן און דערפירן צו אַ יסוד פון אַריגינעל־עפישער קונסט (וואָס איז געווען אַ המשך פון מענדעלען מיט אַ צושמעלץ פון אַביסל ליריזם, נשמהדיקייט און אפילו סימבאָליזם, וואָס האָט דערנאָך אַרומגעכאַפט בעל כרחו דעם מענדעלען שטייגער), אַט דאָס אַלץ האָט מיר אויסגעזען גרוי און איבעריק, איך האָב שוין דעמאָלט געהאַט פאַרוזכט עפעס פון דער רוסישער און פראַנצויזישער סימבאָליסטישער פּאַעזיע און עס האָט אין מיר נאָך נישט געהאַט אויסגעוועפט דער ריח פון מאַפּוין און איך האָב זיך נישט געקענט דערנענטערן צו ש. בן ציון און זיך צו באַהעפטן מיט אים. איך האָב געוויסט, אַז זיין אויטאָביאָגראַפישע דערציילונג

רעגנבוין

„זייד“, איז א זאך, וואס קומט נישט נאָר לערנען וועגן דעם יחיד און אַז דאָרט איז שוין פאַראַן אַ רמז אויף דעם גאַנצן דור. אויך אין „לכבוד שבת“ האָב איך שוין לאַנג דערקענט אַן אמתדיקע שאַפונג, וואָס ציט די יניקה פון דעם לעבנס־טרויער, וועלכע שפּראַצט אַרויס אינגאַנצן פון דער ערד, אָבער מיין נשמה האָט געדורשט נאָך לעגענדע, שירה, איך האָב גע־וואַלט אַוועק פון דער ענגשאַפט פון אַט דעם לעבן, איך בין געווען אַ צי־טערנדיק און פאַרחלומט יינגל און פון דאָרט האָט אַרויסגעקוקט די אַרעמקייט, די יידישע אַרעמקייט, וואָס האָט נישט קיין אויסוועג, אין דער פולער מאָס פון איר שרעקלעכקייט.

ווען איך ברענג דאָס אַלץ אַרויף אויף מיין זכרון, פאַרשטיי איך ווי האַרב עס זענען אונדזערע פּאָדערונגען ביי דער יוגנט צו פאַרזינקען אין אַזאַ טרויעריקער וועלט, אין וועלכער נאָר אַ רייפער מענטש קען אַנט־דעקן עפעס, וואָס איז נאָענט און טייער און איז פול מיט פּאַעזיע. אוי, נישט גרינג האָט זיך געעפנט אַ יונג האַרץ פאַר אַזעלכע צאָרנדיקע גייס־טער.

— 7 —

אין זיין געבוירן־שטאָט

סוף־כל־סוף האָט זיך מיר איינגעגעבן צו זען די געבוירנשטאָט פון ש. בן ציון. דעמאָלט בין איך שוין אַליין געווען ביים אָנהייב פון מיין וועג. אין מיין קעשענע האָב איך שוין געהאַט אייניקע בריוו פון אַדעסער און וואַרשעווער גדולים. די דאָזיקע בריוו האָבן געשטאַרקט מיין גייסט אין מאַמענטן פון יאוש, וואָס כאַפט געוויינלעך אַרום אין דער תקופה, ווען מען הייבט אַן שרייבן. און איידער איך האָב זיך געדאַרפט אַרייַב־וואַרפן אין שטורמישן ים, וואָס זיין נאָמען איז געווען אַדעס, בין איך אַריינגעפאַרן אין דעם קליינעם שטעטל, וואָס ביים ברעג פון די ווייב־גערטנען. אָבער ש. בן ציון איז שוין דעמאָלט געווען לערער אין ניקאַ־לייעוו און אין שטעטל זענען אַרומגעגאַנגען יוגעלייטלעך, וואָס האָבן

גערעדט רוסיש און זענען געווען ווייט פון דער העברעאישער ליטעראַ-
טור.

אין אַ פּרילינג־פּרימאַרגן, ווען עס האָט געגאַסן אַ רעגן, בין איך אַריינגעפאלן אין דער איינציקער לאַנגער גאַס פון שטעטל — אַ וויסטע גאַס, אָן איין בליענדיקן בוים, אָן אַ פּריילעכער פאַרב, וואָס האָט גע- האָט פון ביידע זייטן יידישע קלייטן. מיין נשמה איז טרויעריק געוואָרן. דער יונגער עקסטערן, אין דער שוואַרצער „קאַסאוואַראַטקע“ (העמד מיט אַ קרומען קאַלנער), וואָס האָט מיך געפירט אין הויז פון דאַקטאָר, בכדי צו באַפּרייען מיך אַביסל פון דעם פּראַווינציעלן לאַנגווייל, האָט מיך גע- פּרוווט טרייסטן און ער האָט מיר געוואַלט איינריידן, אַז דער טרויער שטאַמט פון פאַרשאַלטענעם שלעכטן וועטער, אָבער די פּנימער פון די יידן, וועלכע איך האָב געטראָפּן, האָבן אויסגעזען מער טרויעריק, ווי דאָס פאַרשאַלטענע וועטער. אַלע האָבן אין מיינע אויגן אויסגעזען ווי יענער קהלס־מענטש, דער באַלידיקטער, וואָס איז אַזוי לעבעדיק אָפּגע- מאַלן געוואָרן אין דער דערציילונג „לכבוד שבת“. און ווען איך האָב דערנאָך געלייענט בן ציונס „נפש רצוצה“, האָב איך גוט פאַרשטאַנען פון וואַנען די מרה שחורה פון בוך ציט איר יניקה.

אָבער מיין שטימונג האָט זיך געביטן, בשעת זוך־פאַרגאַנג, ווען דער רעגן האָט אויפּגעהערט און דינע סטעזשקעס האָבן געגלאַנצט אין דער בלאַטע און מען האָט געקענט אַרויסגיין אין דער מאהאלע (פאַרשטאַט), אויבן, ווו עס האָבן געבליט די סעדער און די וויינגערטנער האָבן געשיינט. אין איין רגע איז אויסגעוועפט געוואָרן די גאַנצע מרה שחורה מיינע און עס איז אַנטבלוזט געוואָרן דער מקור פון דער בעסאַראַבישער שפע. דאָס פּרישע, שמעקנדיקע גראַז איז אַריינגעשלעפט געוואָרן אין שטעטל צריין און גלעקלעך פון טשערעדעס (סטאַדעס) און פייפלעך פון פאַסטור־ כער האָבן זיך אַריינגעגאַסן אין צאַרטן ביך־השמשות און האָבן דאָס גאַנ- צע שטעטל מבטל געווען. אייניקע טריט פון גיהנום האָט די געבענטשטע ערד געשאַנקען אירע גוטע ריחות און עס איז געוואָרן פאַרשטענדלעך פון וואַנען די אידיליע פון ש. בן ציון ציט איר יניקה.

די ערשטע דערנענטערונג

א סך מיינען, אז א שרייבער איז קונה זיין וועלט נאר מיט איין גרויסן ווערק, וואס איר שפור בלייבט אין דער עפאכע. אבער זייער אפט ווערן מיר צוגעבונדן צו א דיכטער אויף אונדזער גאנצן לעבן צוליב איין שטריך, וואס איז נאָענט צו אונדזערע הערצער, צוליב איין ניגון, וואס דרינגט אריין אין אונדזער נשמה — אפשר דערפאר, ווייל מיר האָבן אים פונקט דעמאלט נייטיק געהאַט. פון דער אייגענער געניטקייט ווייס איך, אז ביז היינט זענען מיר אייניקע דיכטער נאָענט צוליב איין שיר, אפילו צוליב איין שטריך, וואס האָט מיר אַנטפלעקט אַ גאַנצע וועלט.

דער דיכטער ש. בן ציון איז מיר לכתחילה אַנטפלעקט געוואָרן מיט זיינע קליינע פּאָעטישע סקיצן, וואס ער האָט פאַרעפנטלעכט אין אַ נור־מער פון „הדור“ (דעם ערשטן). קיינער האָט וועגן דעם נישט גע־טראַכט. אַ רעאַליסט פאַר עקסעלאַנס האָט פּלוצים אַנגעהויבן שרייבן ווי אַ סימבאָליסט... עס איז געווען אַ יונגער ציטער אין די פאַרנעפּלטע פּיי־זאַזש־שטריכן און פון דעם שאַטן האָבן אַרויסגעבליקט טיפּקייטן און עס האָבן געצויבערט אַנדערע וועלטן. האָט נישט דאַרט אַנגעהויבן דער קרי־זיס, וואס איז שפּעטער געקומען און וואס האָט פאַרכאַפט דאָס לעבן און דאָס שאַפן פון ש. בן־ציון אויף שטענדיק?

אפשר האָבן יענע שטריכן מיך דעמאלט צו אים דערנענטערט און דעמאלט איז ער מיר געוואָרן באַזונדער ליב און טייער. דעמאלט האָב איך געהערט זיין קול, געזען די שיינקייט פון זיין נשמה — און אַן דעם קען מען דאָך נישט דערקענען קיין דיכטער.

1) אַ העברעאישער וואכנזשורנאַל, וואס איז דערשאַנען אונטער דער רעדאַקציע פון דוד פּרישמאַן. — די רעד.

— ו —

אין אַדעס

דעמאָלט האָט שוין ש. בן ציון געוווינט אין אַדעס. אויך ביאָליק, ווי איך האָב זיך דערוווסט אין פינקלמאַנס בוכהאַנדלונג, איז געקומען אויף שבת קיין אַדעס, די גרויסע פּאַרט שטאַט, דאָס פּלאַץ פון תורה און שירה האָט שטאַרק אָנגעהויבן צוציען.

יענעם ווינטער איז רייף געוואָרן מיין באַשלוס אַוועקצופאַרן. פון די בלעטער פון „הדור“ האָט אויף אונדז געבלאָזן אַ גייסט פון באַנייִ אונג. זיי האָבן גערופן, געוועקט, גערייצט. די לופט איז פול געווען מיט בטחון און די היים אינאיינעם מיט ראָזנטאַלן און פינקלמאַנען האָבן אָנגעהויבן פּאַרטונקלט צו ווערן. אין פּרילינג פון יענעם יאָר איז סוף־כל־סוף מקויים געוואָרן מיין גרויסער חלום: איך האָב זיך אַריבערגעצויגן קיין אַדעס, אין דער שטאַט פון געלערנטע און שרייבער.

אַדעס, נישט וואַרשע, האָט מיך געצויגן. מיך האָט געצויגן דער קרייז פון „פרדס“¹, וואָס אין אים איז פאַר מיר צום ערשטן מאל גע־קימען צום אויסדרוק אַ פּוֹלֶע־רֶע־בֶּרֶע־אִישֶׁרֶס־יֵל. אַ סינטעז פון מזרח און מערב. דאָ, נישט אין וואַרשע, וואָס איז געווען מער וואָך צום גייסט פון דער צייט, וואָס איז געווען גרינגער און מער גענייגט צו באַוועגלעכקייט. וואַרשע מיט פּרצן און פּרישמאַנען, איז גע־ווען מער פּאַרביק, מער שטורמיש. זי האָט אונדז אויך געכישופט פון ווייטן, אָבער אַדעס האָט געלייגט ווינקלשטיינער. זי האָט געבויט און פּאַרפעסטיקט די קולטור פון דער צוקונפט. דער רעוואָלוציאַנערער יוגנט האָט זיך געדאַכט, אַז אַדעס האָט נישט קיין שוונג, אַז זי ווערט פּאַר־גליווערט אין איר קאַנסערוואַטיווקייט, אָבער דווקאָ דאַרט איז רייף גע־

1 אַ העברעאיש זאַמלבוך, וואָס איז דערשינען אונטער דער רעדאַקציע פון י. ת. ראַווינצקי, מיט דער באַטייליקונג פון די גרעסטע העברעאישע שרייבער אין יענער צייט. — די רעד.

וואָרן אונדזער ליטעראַטור, דאָ איז געקומען דער איבערקער צו זיין אויסדרוק.

אויך ש. בן ציון, וואָס האָט געלעבט אין אַדעס עטלעכע יאָר, איז געוואָרן שטאַרקער און רייפער פון טאַג צו טאַג. ווי אַ קינסטלער און אַ טעדאָאָג האָט ער איינגעזאַפט אויף אַן אַרגאַנישן אופן דעם סכאַלאַס-טישן גייסט פון אַדעס, וואָס אין זיין יסוד איז געלעגן דער געדאַנק פון שטעמפלען מטבעות און שאַפן כלים, וואָס זענען געאייגנט אַריינצונעמען די באַנייטע העברעאישע קולטור. דער דאָזיקער פרוכטבאַרער פאַרלאַנג האָט נישט ווייניק איינגעשרומפן און נישט ווייניק שווער געמאַכט די יונגע העברעאישע שאַפונג, וואָס האָט געשטרעבט צו אוניווערסאַלער ברייטקייט, אָבער ער האָט זי אויך געשיצט און זי געראַטעוועט פון יעדער אויבערפלאַכקייט, וואָס איז אַ מוה, ווען מען דינט צו פרעמדע צורות. אַדעס האָט רעאַליזירט דעם פראַטעסט קעגן לייכטער קולטור, קעגן לייכטער לערע.

אָבער בן ציון איז נאָך געווען יונג און נעבן מענדעלע און אַחד העם, די קאָנסערוואַטיווע מחמירים, האָט ער געהאַט אויך ביאַליקן, וואָס האָט זייטנדיק דעם "נוסח" דאָך, געקענט אויפרייסן פענצטער צו די ברייטע ווייטקייטן, און אַט אין דער גוטער סביבה האָט זיך געשטאַרקט אי די פאַרזיכטיקייט, אי די זיכערקייט פון קינסטלער. אין יענער צייט האָט בן ציון שוין געהאַט פאַרענדיקט זיין "נפש רצוצה" (די צעריסענע נשמה), אַ ווערק, אין וועלכן דער שטאַרקער גייסט, וואָס איז אין איר אומגעאַנגען, איז געווען באַדייטנדיק שטאַרקער פון דער קאָנסערוואַטי-ווער טראַדיציע.

— ז —

אַ גוטער גייסט

לויט מיין געווינהייט, בין איך געווען פאַרזיכטיק מיט מענטשן, וואָס זענען מיר געווען נאָענט. און אויך וויינענדיק אין אַדעס האָב איך זיך געהיט פון גיין צו ש. בן ציון אַהיים. איך האָב זיך שוין געהאַט

געטראָפֿן מיט אים איין מאָל און צוויי מאָל אויף אַ צופֿעליקן אופן אין דער געזעלשאַפט פֿון ביאליקן און ראָוויצקין און ער האָט מיר געוויזן אַ שמייכלענדיק פֿנים און מיך באַגעגנט מיט דער גוטער דאָרפֿישער וואָרעמקייט, וואָס בעסאַראַבער פֿאַרמאַגן און ער האָט מיך איינגעלאָדן צו זיך אין שטוב. און דאָך האָב איך אָפּגעלייגט דאָס גיין צו אים אין משך פֿון עטלעכע וואָכן.

אין איינעם אַ טאָג האָב איך געלייענט אין אַ נומער פֿון קינדער־זשורנאַל „עולם קטן“, (אין וועלכן עס איז, דאָכט מיר, געווען געדרוקט מיינע אַ קליינע זאָך), זיין דערציילונג „שפת לא ידעתי אשמע“ (איך הער אַ שפּראַך, וואָס איך קען נישט), פֿון יענע שורות האָט אַ ווייע גע־טאָן אויף מיר דאָרפֿישע בליענדיקייט און אַזאַ בעסאַראַבישקייט, אַז טרערן זענען מיר געשטאַנען אין די אויגן. עס האָט זיך אין מיר דער־וועקט אַ בענקשאַפט צו מיין טאַטנס שטוב, צו יענעם רואיקן שטייגער, וואָס איך האָב פֿאַרלאָזט אויף שטענדיק און איך האָב באַשלאָסן תּיכּף צו גיין צו ש. בן ציון. אפשר וועט אין זיין אָנוועזנהייט אויסגעוועפט ווערן ביי מיר דער טרויער.

איך בין צו אים געקומען ערב שבועות, ווען ער איז געווען פֿריי פֿון זיין אַרבעט אין שול. עס איז געווען נאָענט צו זון־אונטערגאַנג. די שול איז געווען ליידיק און אין שטוב האָט מען געפּילט אַ ריח פֿון יום־טוב. מיר האָט זיך געדאַכט, אַז דער באַלעבאַס פֿרייט זיך מיט מיין קומען, פֿרייט זיך מיט מיינע ערשטע שירים, לאַנדשאַפט־לידער און קליינע עלעגיעס, וואָס איך האָב אים פֿאַרגעלייענט. ער האָט תּיכּף אויסגעדריקט אַ גרייטקייט מיך צו פֿראַטעזשירן ביי פֿרישמאַנען, פֿון וואָס איך האָב זיך אָפּגעזאָגט מיט דאַנק, בקיצור: מיר זענען געוואָרן פֿריינט.

דער גוטער אידילישער גייסט, וואָס האָט אָנגעפּילט דאָס געמיט פֿון ש. בן ציון, איז נישט אָפּגעמעקט געוואָרן פֿון מיין געפּיל אַ לאַנגע צייט. ער איז דעמאָלט געווען אין מיט פֿון זיין יוגנט, אין מיט פֿון זיין בלי. אַ ליבנסווירדיקער מענטש איז ער געווען. זיינע אויגן האָבן גע־ליכטן פֿאַר פֿרייד, פֿון אַ דאָרשט צו לעבן און צו שאַפֿן. קיין שום זאָך איז נישט געשטאַנען ווי אַ שטן אין זיין וועג. ער איז געווען אַ געזונ־

טער, האָט ליב געהאַט אַרבעט, ער איז געווען אַרומגערינגלט מיט חברים און פריינט און די שטוב איז געווען פול מיט אַ פריילעכער חברה פון בליענדיקע קינדער. קיין שום לאַסט האָט אים נישט שווער געמאַכט. קיין שום שאַטן איז נישט געפאלן אויף זיין וועלט. די צוקונפט האָט צוגעזאָגט לעבן־מתנות און שאַפונג־מתנות אַן אַ שיעור. ער איז באמת געווען, ווי „אַ טויב, וואָס טובלט זיך אין ליכט און בלויקייט פון הימל“.

— ח —

די זון פון ארץ־ישראל

אין זומער פון יאָר 1905, ווען מיין וועלטל האָט זיך אַ שאַקל גע־טאָן און איך האָב שוין נישט געגלייבט, אַז איך וועל אַמאָל אַרויס אויף דעם ברייטן שליאַך, האָט יעדע באַגעגעניש מיט אים געמאַכט זינגענדיק מיין האַרץ. סוף־זומער איז געוואָרן זיכער, אַז ער פאַרלאַזט אויף אייביק רוסלאַנד און ער איז עולה קיין ארץ־ישראל. עס איז פאַרענדיקט געוואָרן איין שווערע לעבנס־תקופה, די תקופה פון שאַפונג געראַנגל, פאַר „חיים של פרנסה“¹). אויף איין מאָל איז די גאַנצע מיאוסקייט פון לעבן גע־בליבן הינטער אים. אין די פינף און דרייסיק יאָר פון זיין לעבן, איז ער געשטאַנען ווי אַ פאַעט, אין זיין פולער בליאונג און ס'האָט זיך גע־דאַכט, אַז זיין וואַקסן וועט קיינמאָל נישט אויפהערן.

ווען ער איז געפאַרן קיין בעסאַראַביע אינאיינעם מיט זיין משפחה, זיך צו געזעגענען מיט זיין יוגנט נעסט, בין איך געזעסן אין מיין שטוב און געשטעלט נקודות צום צווייטן באַנד „בן עמי“ און נאָך דעם, וואָס איך האָב די אַרבעט פאַרענדיקט, האָב איך זיך אומגעקערט אין מיין שטאָט אַריין און איך האָב אים נישט געזען מער אין משך פון זיבן יאָר, ווען איך בין געקומען קיין ארץ ישראל. און די דאָזיקע זיבן יאָר זענען געווען גורלדיק אין זיין לעבן. אַזאַ מין גורל, וואָס קיין שום העברעאיי־

1) ש. בן ציון האָט אַ דערצייילונג מיט אַזאַ נאָמען. — די רעד.

שער שרייבער פון אזא מאַס ווי בן ציון, איז אין אונדזער דור מיט אים נישט געפרוווט געוואָרן.

קיין ארץ ישראל האָט ער עולה געווען אָן קיין שום וואַקלעניש און קווענקלעניש. ביי אַזעלכע מענטשן ווי ער ווערן די זאַכן רייף זייער פאַר וואַליע, אָבער דער באַשלוס ווערט אָנגענומען מיט איין מאָל. אַזוי לאַנג ער האָט געפילט אַ טעם אין זיין לעבן און אַרבעט אין חוץ לאַרץ, איז ער אַריבערגעפאַרן פון שטאָט צו שטאָט און איז איבערגעגאַנגען פון עקס-פערימענט צו עקספערימענט. אָבער אין דעם טאַג, ווען ער האָט דערפילט, אָ די העברעאישע לעקציעס, וואָס זענען איבעריק אין דער אַסי-מילירטער שטאָט, מאַכן אים חרוב די נשמה און לאָזן אין איר נישט קיין איין גאַנץ שטיקל, איז נישט געווען קיין שום גוזמאַ אין דעם דאָזיקן זאַג פון זיין אויטאָביאָגראַפיע: "קיין ארץ ישראל! קיין אַנדער לייזונג האָב איך נישט געפונען פאַר מיין גייסטיק לעבן!" זיינע פרווון אין גלות האָט ער פאַרענדיקט און ארץ ישראל איז פאַר אים געווען די איינציקע רע-מונג.

טעג זענען פאַרגאַנגען. און אַט האָב איך באַקומען דעם ערשטן בריוו פון אים, אין וועלכן ער האָט מיך איינגעלאָזן זיך צו באַטייליקן אין ערשטן נומער "העומר", אָבער מיט דעם תנאי, אַז די טעמע זאל האָבן אַ שייכות מיט ארץ ישראל. דער דאָזיקער תנאי איז מיר געווען אומ-פאַרשטענדלעך, לויט מיין נאַטור, האָב איך נישט געקענט שרייבן וועגן ארץ ישראל, אַזוי לאַנג מיינע פיס האָבן דאָרט נאָך נישט געטראָטן און איך האָב נאָך נישט געלעבט דאָס לעבן פון לאַנד. איך האָב תיכף פאַר-שטאנען, אַז אין אַט דער פאַדערונג איז פאַראן עפעס פאַטאַלעס פאַר אים, דעם דערציילער, וואָס זאָפט איין די וועלט פאַוואַליע און מאַכט לאַנגזאַם רייף זיינע פירות. ווי אַזוי איז ער געקומען אויף אזא טעות-דיקן איינפאַל — צו שניידן איידער מען האָט געאַקערט, צו זינגען וועגן ארץ ישראל, איידער ס'איז דיר אַריין אין דיין נשמה, אין דיין בלוט?

און אַט איז אָנגעקומען דער "העומר" און דאָרט איז געווען אַפגע-

דרוקט די פאָעמע פון „רחל“¹) און איך האָב באַלד פאַרשטאַנען אויף דעם טראַגישן פּלאַנטער פון מיין חבר. איך האָב פאַרשטאַנען, אז עס איז געשען אַן אומגליק — אין אַט דעם געזונטן שפּראַך האָט אַ שלאַג גע- טאָן די ארץ־ישראל זון.

ער איז נכשל געוואָרן, ווי אַ סך פון די צייט־חברים, וועלכע האָבן געגלויבט, אַז שטייגער אַליין, אויב ער איז שטאַרק און זיכער, גיט שוין אַרויס פּאָעטישע געוויקסן — אַן דעם פּראַצעס פון דויער, פון שפּראַצן, פון פאַרוואַנדלען דעם שטייגער, אין נאַטור. אוודאי איז דער ארץ־ישראל שטייגער געווען שטאַרק. ער האָט אַנגעפילט זיין גאַנצע נשמה, זיין גאַנץ לעבן. אָבער אין אַזאַ פּרילינג שיכרות שטעקט אַ סכנה פאַר אַ קינסט־לער. איבערהויפט פאַר אַזאַ, וואָס זיין כוח שטעקט אין עפישן געוועב. ער האָט זיך אינגאַנצן געצאָפּלט אין זיין גרויסער איבערלעבונג, אין זיין גרויסן גליק — דאָס גליק פון ארץ־ישראל. אָבער דער לירישער קערן מיט וועלכן ער איז געבענטשט געווען, וואָס האָט געזונגען פון זיין פּראַ- זע אַרויס, איז אים פאַרוואַנדלט געוואָרן אין צעשטערונג, ווען ער האָט פאַרשונגען דאָס גאַנצע געוועב.

**

נאָך איידער איך בין איינגעלאָדן געוואָרן צו רעדאַקטירן דעם „מולדת“, האָב איך געטראַכט אַ סך וועגן מיין חבר, וואָס זיין לעבן אין ארץ־ישראל, האָט אים פאַרשאַפט אַ סך ביטערקייט. אַלע זיינע אַנשטרענג־ גונגען זענען אוועק מיטן רויך. אַלע גרויסע זאַכן, צוליב וועלכע ער איז געפאַרן קיין ארץ־ישראל, זענען נישט מקויים געוואָרן. און צום סוף — זיין געשטרויכלט ווערן מיט דעם „מולדת“, וואָס ער האָט געדאַרפט פאַרלאָזן זיין רעדאַקציע נאָך דעם ערשטן באַנד. אָבער נאָר ווען איך האָב דערקענט די זאַכן פון דער נאָענט, האָב איך פאַרשטאַנען דעם דאָ-

1) רחל בלאווישטיין, העברעאישע דיכטערין, באקאנט מיטן נאמען ר ח 5, איר יוד „ואלו“ ווערט אומעטום געזונגען. — די רעד.

זיקן בראך, וועלכן עס האָט געליטן דער טאַלאַנטירטער דיכטער, ווייל עס האָט אים געפעלט צוגעגרייטקייט זיך צוצופאַסן און צו דערקענען זיין פּלאַץ און זיין סביבה, וואָס ביידע זיינען נישט געווען גרינג פאַר אַ קינסטלער פון זיין מין און איבערהויפט פאַר אַזאַ כאַראַקטער ווי ער, ביי וועלכן אינאיינעם מיט דער שפּע פון צאַרטקייט, וואָס ער האָט פאַר מאַגט, האָט זיך צוגעקלעפט צו אים אויך אַ סך עקשנות און גאווה, וואָס האָבן שווער געמאַכט זיין קומען אין באַרירונג מיט מענטשן.

אַבער אינאיינעם מיט אַט דעם, האָב איך געשטוינט צו זען זיין לעבע-דיקייט, די איינגשאַפטן פון זיין נשמה צו ביישטיין די אַלע נסיונות און צו האָבן ווידערשטאַנד־כוח קעגן די אַלע שטרויכלונגען, וואָס זענען אים פאַרשאַפט געוואָרן און וועלכע ער האָט זיך אַליין פאַרשאַפט. זיין אַרבעט־פעאיקייט איז נישט קלענער געוואָרן. עס איז אויך נישט קלענער גע-וואָרן זיין קינסטלערישע מעגלעכקייט — איבערהויפט, ווען ער האָט זיך צוגערירט צום אַלטן שטייגער — אין וועלכן עס האָט איבערצייגט זיין אויסגעצייכנטע דערציילונג „חיים של פרנסה“, וואָס ער האָט דעמאָלט פאַרעפנטלעכט אין „הפועל הצעיר“ אויף דער באַזע פון אַ קליינער סקיי-צע („הטבקים“), וואָס ער האָט אָנגעשריבן פריער מיט עטלעכע יאָר. מען האָט באַלד דערקענט, אַז דער שרייבער איז אויסגעוואקסן, ווי מען האָט דערקענט די רייפקייט פון קינסטלער אין דער דערציילונג „איש הקהל“ — וואָס איז אויך געווען אַ וואַריאַנט אויף אַ פריערדיקער דער-ציילונג („לכבוד שבת“), וואָס האָט אין דער נייער פאַרם געגרייכט צו איבערראַשנדיקער שלימות. אין אַט די צוויי דערציילונגען האָט ער גע-גרייכט מיט זיין אויסדרוק כוח און מיט זיין תפיסה צו אַ הויכער מדרגה. און ער איז דאָך שוין פריער געווען איינער פון די געציילטע אין דער העב-רעאישער פּראָזע, וואָס האָט געדינט ווי אַ מוסטער פון שלימות און פון אַן אויסגעגאַסענעם קלאַסישן סטיל.

איך געדענק די גוטע אַוונטן אין זיין הויז, ווען ער האָט פאַר אונדז געלייענט די דאָזיקע פערפעקטע קאַפיטלען. עס האָט זיך געדאַכט, אַז ער האָט דעמאָלט פאַרגעסן אַלע באַליידיקונגען, אַלע פאַרביטערונגען — אַז

ר ע ג נ ב ו י נ ז

די אַרבעט ביים בנין פון אַרויסגעבן זיינע שריפטן, האָט אים אויפגע־
לעבט און געשטאַרקט אויף אַ סך צייט. אָבער ער האָט נישט פאַרגעסן
די באַליידיקונג. אַט דער מענטש, וואָס האָט פאַרמאָגט אַזויפיל חן און
מתיקות, איז נישט געווען פּעאיק זיך איבערצובעטן.

אָבער די דאָזיקע קורצע תקופה, ווען עס זענען דערשינען זיינע צוויי
בענד זאַפטיק־אַנגעלאָדענע שאַפונגען דורך דעם „הפועל הצעיר“, איז ווי־
דער געווען אַ בליי־עפּאַכע, אַ גליקלעכע עפּאַכע — אפשר זענען דאָס גע־
ווען די לעצטע זוניקע טעג אין זיין לעבן.

יהודה שטיינבערג

— 1 —

איך בין נישט זיכער, אָז איך האָב אים קינדווייז געזען ביי אונדז אין בעליץ, כאָטש אין מיין קינדערשער פּאַנטאַזיע איז אַ ער, אַי ספּעקטאַר געבליבן, ווי רעאַלע געשעענישן. מעגלעך אַז עס איז געווען דערפאַר, ווייל די עלטערע בחורים, די וואָס האָבן שוין געלייענט ביכלעך און גע־זונגען גאַלדפּאַדנס לידער פון „שולמית“ און פון „דער כּשוף־מאַכערן“, האָבן שטענדיק דערציילט וועגן דעם מחבר פון „ניב שפּתים“ און דעם אַרויסגעבער פון „הויז־פּריינד“, וואָס האָבן געקליבן אין אונדזער נישט זייער פּרייגיביקער שטאַט פּרענומעראַנטן פאַר זייערע אויסגאַבן. אָבער, ווי געזאָגט, גאַנץ זיכער בין איך נישט אין דעם. ווייל קיין מחבר האָט מיך נאָך דעמאָלט איבערהויפּט נישט אינטערעסירט, און אפילו די נייע ביכלעך, וואָס איך האָב געלייענט, זענען ביי מיר געווען נאָר אַ המשך פון די אַלטע ספרים, ווי „יוטיפּון“, ווי „ספר הישר“, וואָס זענען „גע־געבן געוואָרן“ מן השמים, און האָבן זיך נישט גענויטיקט אין קיין מחברים...

דער נאָמען יהודה שטיינבערג האָט אַביסל שפּעטער שוין יאָ אַנ־געהויבן פאַרנעמען מיין דמיון. ער איז דאָך געווען דעם ליפּקאַנער שוחטס זון, אַ בעסאַראַבער, אַ נאָענטער; און אַז ס'איז אַנגעקומען זיין משלים־בוך „בעיר וביער“ מיט דער רירנדער ווידמונג פון מנשה האַלפּערין, וואָס האָט דערציילט וועגן דעם גייסטיקן געראַנגל פון דעם פּראַווינציעלן שריפטשטעלער, איז ער מיר שוין פּערזענלעך געוואָרן נאָענט. און כאָטש

איך האָב, ווי אונדזער גאַנצער דור, נישט זייער ליב געהאַט קיין די דאָק-
טישע ליטעראַטור און מיר האָבן שוין דערצו געקענט דעמאָלט אויף
אויסנווייניק גאַנץ קרילאָוו, דעם גרויסן רוסישן מייסטער פונעם משל,
האַט דאָך שטיינבערגס שאַרפזיניקער פאַבל, וואָס האָט גענומען אויפן
צימבל דעם אוריאַדניק מיטן סטאַנאָוואַי-פריסטאַוו און אזוי קלוג אַרויס-
געשטעלט אויף חזק דעם קליינשטעטלדיקן גביר און פראַצענטניק און
דעם עם-הארץ, וואָס זאָגט מיינונגען וועגן אַלץ — ביי אונדז שטאַרק
אויסגענומען. דווקא דאָס קליינשטעטלדיקע, דאָס נ א ע נ ט ע אין
זיינע פאַבעלן האָט אים אזוי נאַטירלעך געמאַכט. עס האָט זיך געפילט
ה י י מ י ש ק י י ט — אַ שטיקל אגדתא און עפעס פונעם דובנער מגידס
משלים. דערצו — די ווילקלינגענדיקע העברעאישע שפראַך, אַנגעוואַ-
רעמט און צוגעפעפערט מיט דער שטעכיקייט פון אַן ערטער-סטיל. עס
איז געווען אַן אַנהויב.

„בעיר וביער“ איז געווען אַ י י ד י ש בוך, און איז זייער גיך גע-
וואָרן פאַלקסטימלעך, און עס האָט אונדז אימפּאַנירט, וואָס ער, יהודה
שטיינבערג, דער ליפקאַנער העברעאישער לערער, איז דער ערשטער
בעסאַראַבער, וואָס האָט זיך מיט אַמאָל אַרויסגערוקט און באַקומען אַ נאָ-
מען אין דער נייער ליטעראַטור.

עס איז געווען אַ גוטער סימן פאַר אונדז אַלע, די אַנהייבנדיקע.

— 2 —

יָאָרן זענען איבערגעגאַנגען. די פּאָפּולאַריטעט פון יהודה שטיינ-
בערג איז גיך געוואקסן, זיינע דערציילונגען האָבן זיך געדרוקט אין די
בעסטע העברעאישע און יידישע צייט-שריפטן. איז געקומען אַן ערב יום-
טוב, האָט ער שוין פאַרזאָרגט מיט יום-טוב ליטעראַטור אויף פּסת, ל"ג
בעומר, שבועות, תּשעה-באב, ראש-השנה, יום כּפור, סכות, חנוכה, חמשה-
עשר, פורים — אויף אַלע צען ימים-טובים פונעם יאָר מיט מעשיות און
בילדער עטלעכע צייטונגען מיט אַמאָל. דער פּראָווינציעלער יונגערמאַן
האַט נישט געוואוסט קיין חכמות. ער האָט געשריבן אַ מעשה אין דער

פרי, איידער די תלמידים זענען זיך צונויפגעקומען אין חדר, א צווייטע — נאכדעם, ווי זיי זענען זיך צעגאנגען, און א דריטע — בשעתן לערנען גופא...

געוויס האט דאס געמוזט שלעכט ווירקן אויף דער קוואליטעט פון דער ארבעט, און דאך איז דער עולם געווען צופרידן. זיינע נאוועלן זענען געווען, ווי זיינע משלים, שארפזיניק, מיט א שיינעם איינפאל, מיט א דרוש און מיט א רמז — זענען געווען יידישלעך...

אלס עכטער מייסטער האט ער זיך ארויסגעוויזן אין זיינע קינדער-מעשיות און חסידישע דערציילונגען. דא איז זיין רייכע פאנטאזיע, זיין הומאר און גלענצנדער סטיל געווען נישט אויסצושעפן. געוויס האט ער אויך דא, צוליב דער שלעכטער ווירטשאפט, און צוליב זיין שוואכקייט צו חכמהנען זיך צופיל, איבערגעפירט דעם גרעסטן טייל פון זיינע זאכן; און דאך האט ער, באזונדערס אלס קינדערדיכטער, אפילו אין זיינע שוואכע זאכן, קיינמאל נישט פארלוירן זיין פרישקייט, זיין בליענדיקן הומאר און דעם גלאנץ פון זיין רייכן בויגיקן סטיל.

איך האב מיט באדויערונג זיך צוגעקוקט פון דער ווייטנס, ווי דער ליפקאנער יונגערמאן צעטרענצלט זיין טאלאנט. וואס ווייטער, האב איך זיך אלץ מער איבערצייגט, אז ער איז, צום באדויערן, נישט מיינער. מיר איז נאר געווען א שאד אויף דעם אמתן קינדערדיכטער, וואס גייט פאר-לוירן. אין מיינע בריוו צו אים האב איך אים א פאר מאל געווארנט, גע-זאגט מוסר, און עס האט נאטירלעך נישט געהאלפן. ער איז געווען זיכער. אז ער פראדוצירט נאר א קליינעם חלק פון דעם, וואס ער פארמאגט. ער האט, איבערהויפט, נישט שטארק זיך פונאנדערגעקליבן צווישן זיינע געלונגענע און נישט געלונגענע זאכן. עס איז געווען אינגאנצן נאטור-טאלאנט, אן א שפור פון קינסטלערישער איבערלייגטקייט.

צו יענער צייט בין איך שוין געווען אין ווארשע, געזעסן אין רע-דאקציע „הצופה“ און גאנץ אפט קארעספאנדירט מיט שטיינבערגן. ער איז געווען איינער פון די נאענטע מיטארבעטער, און איך בין אין דער

רעדאקציע געווען דער פארמיטלער צווישן אים און נאָמבערג, און נאָך מער — צווישן אים און דער אַדמיניסטראַציע.

זיצנדיק אין אַ פּרילינג־טאָג אויף דזשעלנאָ גאַס, וווּ עס איז דעמאָלט געווען די רעדאקציע פון „הצופה“, און שרייבנדיק מיינע בריוו, קומט אַריין אין רעדאקציע אַ פּראָווינציעליש געקליידעטער נישט הויכער, ייד, מיט קלוגע שוואַרצע אויגן, וואָס האָבן שטראַלנדיק געשמייכלט און שטענדיק ווי באַמיט זיך צו באַהאַלטן דעם ליידנדיקן אויסדרוק פון אַ יידן אַ חלוש, אָן אויסגעמאַטערטן און בעלי־סורים.

געקומען אין רעדאקציע, האָט ער גלייך געפרעגט אויף מיר, — פאַרט אַן אייגענער, אַ בעסאראַבער. ער האָט זיך גלייך אָנגעהויבן ביטער צו באַקלאַגן; ער איז געווען שטאַרק באַעווילהט. די צייטונג אין וועלכער ער איז געווען אַ שטענדיקער מיטאַרבעטער, האָט אים, — ווייל ער איז געווען אַ פּראָווינציעלער — געצאָלט נאָר 3 קאָפּיקעס אַ שורה, אַנשטאָט 5, וואָס ס'האָבן באַקומען אַנדערע. איך האָב מיך אַריינגעלייגט, און האָב מיט גרויס מי געפּוועלט מען זאָל אים צאָלן פיר קאָפּיקעס פאַר אַ שורה. מער האָט דער שטרענגער אַדמיניסטראַטאָר נישט איינגעשטימט צו צאָלן...

דערפאַר האָט ער, דורך מיין פאַרמיטלונג, געקראָגן אַרבעט אין אַ נייעם פאַרלאַג מיט אַן אוואַנס פון פּופציק רובל. ער איז געווען צופרידן, און פאַרנאָכט, ווען איך האָב מיך באַפרייט פון מיין אַרבעט, זענען מיר, אין אַ גוטער שטימונג, אַוועק שפּאַצירן איבער וואַרשע.

איך געדענק נאָך, ווי מיר זענען געזעסן אין אַ קאַפּע אויף נייעצאָלאַ גאַס, מיט דער אָפענער וועראַנדע צום זאַקסישן גאַרטן, וואָס זיינע אַלטע ביימער זענען געווען באַדעקט מיט יונגן דורכזיכטיקן פּרילינג־גרינס. עס איז געפּאָלן אַ וואַרעם רעגנדל, און ס'האָט געשמעקט מיט ערד און מיט נייע גראַז. די גרויסשטאַטיקייט האָט נישט געדריקט אַזוי.

— ווי פילט איר זיך דאָרט אין אייער פּרוט־שטעטעלע, שטיינבערג?
ווי זאָל איך אייך זאָגן? — אַז איך בין דאָרט, ציט מיך אַהער, אין דער גרויסער שטאָט, וווּ איך האָב פּרישמאַנען, פּרצן, סאַקאַלאָון — אייך אַלע. בין איך אַבער דאָ — וואָס זאָל איך לייקענען, בענק איך נאָך

מיין שטיבל, מיט טשערעט געדעקט, נאך דעם גרויסן וויינשליבויס ביים פענצטער, און נאך די שטילע סטעזשקעס אין די בערג, און די וויינ-גערטנער... אָט גייט איצט אַ רעגנדל, עס שיינט די גרינבאַגראַזטע ערד, און מיך כאַפּט שוין אַן אַ פּריידיק געפיל, וואָס איך וועל אינגיכן זיין דאָרט, צוריק...

— אַזוינע ווי איך — האָט ער טרויעריק געזאָגט: — זענען שוין נישט אַרויסצורייסן פון באַדן. עס איז געפערלעך... אָבער בלייבן איז אויך זייער שווער. שווער איז צוצובייגן דעם אויער צום ווייטן ים און הערן זיין געמורמל. אָבער צוריקצוועגס — בין איך דאָ, ווייזט זיך מיר אויס, אַז איך הער שוין גאַרנישט. איך פיל מיך דאָ רואינירט, באַנומען, אַרומגע-ריסן; איך דערקען מיך אַליין נישט...

- דאָך האָבן מיר אַלץ געמאַכט פלענער, אַז ער זאל זיך באַזעצן אין וואַרשע, נאָר מיר זענען צו גאַרנישט געקומען, און איך געדענק, אַז באַ-גלייטנדיק אים, האָב איך געפילט, אַז וואָס נענטער ער פילט זיך קיין ליעווע, אַלץ לייכטער ווערט אים אויפן האַרץ.
- פון וואַגאַן-פענצטער האָט שוין צו מיר געקוקט דאָס רואיקע גע-זיכט פון אַ מענטשן, וואָס קערט זיך אום אַהיים, צו זיך — וואָס האָט ווידער דערפילט זיין באַדן אונטער זיך.
- און אַז איך בין שפעט ביינאַכט צוריקגעפאַרן פון וואַקזאַל, האָב איך אַליין דערפילט מיין עלנד אין דער פרעמדער גרויסער שטאָט, און עס האָט זיך אַזוי געבענקט צוריק, צו מיין בעסאראבער ערד...

שווער האָבן זיך פאַר מיר געצויגן די פאַר יאָר, וואָס איך האָב דע-מאָלט פאַרבראַכט אין וואַרשע. עס האָט זיך געבענקט פון דער גרויס-שטאָטישער נאַקעטקייט און פרעמדקייט אַהיים, — צו יענע ליבע לאַג-קעס, וווּ אַנדערש האָט געשמעקט דאָס גראַז און אַנדערש האָט דער הימל געבלויט. און אַז ס'איז געקומען דאָס יאָר 1905 און אַלצדינג האָט זיך אַנגעהויבן ברעכן; דער „הצופה“ האָט געהאַלטן ביים אַפּשטעלן זיך און

דער „הזמן“ האָט געגוססט און דער „השלח“ איז שוין געווען כמעט ווי פאַרמאַכט, און — אויך ביאַליק, אין וועמענס נאַענטקייט עס איז אונדז, יונגע, געווען אזוי וואַרעם, האָט זיך אויפגעהויבן אין די ערשטע טעג פון פרייאַר און איז זיך אַוועקגעפאַרן קיין אַדעס, — איז וואַרשע מיט אַמאַל געוואָרן אזוי אויסגעליידיקט פאַר מיר, אַז ס'איז שוין נישט געווען ביי וואָס זיך צו האַלטן.

שטיל האָט געוואקסן דער באַשלוס צו אַנטלויפן פון דאַנען. ביי יעדן שטיקל גרינע ערד אין זאַקסישן גאַרטן, ביים פּרילינג-ווינטל, און פּרילינג-רעגנדל, האָבן זיך די אויגן פאַרטערט און עס האָט אַלץ שטאַר-קער געצויגן צוריק. איך האָב געפילט, אַז איך מוז זיך אומקערן, — זאַמ-לען נייע כוחות, מאַכן אַ חשבון הנפש דאַרטן, אויף דער פּריי, און זען, וווּהיין זאַל איך גיין, צו וואָס זאַל איך זיך קלייבן. און דער סוף איז גע-ווען, אַז איך האָב קוים אַ לעבעדיקער זיך אַרויסגעראַטעוועט פון דער אויפגעשטורעמטער פּוילישער הויפטשטאָט, און אין אַ יאָר אַרום האָט מיך מיין מול אויך פאַרטראָגן אין דעם שטילן פּרוט-שטעטלע, וווּ שטיינבערג האָט געווינט.

אין אַ זוןגעבענטשטן ניסן-טאַג, תיכף נאָך פסח, בין איך אין אַ פּויעריש וועגעלע, מיט שמעקנדיק היי אויסגעבעט, זיך אַראָפּגעלאָזט פּו-נעם צעשניטענעם באַרג, אויפן וועג פון קעשענעוו, אין קליינעם גאַסט-פּריינטלעכן שטעטלע ליעווע, וואָס ליגט ווייט אָפּגעריסן פון דער וועלט, ביים ליכטיקן פּרוט, און מיט אַמאַל אַריינגעפאַלן אין אַ שטילער אידלישער וועלט.

געקומען בין איך אַהער ערשטנס, ווייל עטלעכע לעאַווער באַלעבאַ-טים האָבן מיך אויסגעשריבן פון קעשענעוו צו זיין אַ לערער פאַר זייערע קינדער אויפן אַרט פון שטיינבערגן, וואָס האָט דעמאַלט, נאָך לאַנגע יאָרן, אַוועקגעוואָרפן דאָס קנעלן, קריגנדיק אין אַ ווילנער פאַרלאַג אַ גרעסערע פּעדאַגאָגישע אַרבעט, און צווייטנס — טאַקע ווייל יהודה שטיינבערג איז נאָך דערווייל דאָ געבליבן וווינען און איך וועל אין דעם דאָזיקן פאַרוואָרפענעם אַרט, ערגעץ אין דרום-בעסאַראַביע, אויף דער רו-מענישער גרענעץ, האָבן אַן אייגענעם מענטשן.

איך געדענק נאך אינדזערע טעג אין ליעווע. זיי זענען געווען פון די שענסטע טעג אין מיין לעבן. זיי האָבן דעם חן און די פרישקייט פון יוגנט. כמעט פון קינדער־טעג. עס איז געווען ווי אַ באַלוינונג פאַר די טעג פון עלנד אין די גרויסע, פון גאָט פאַרשאַלטענע שטעט.

דעם ערשטן טאָג, אָפּגעפאַרטיקט זיך מיט מיינע באַלעבאַטיים, — יידן משכילים, פון חשובי העיר, וואָס האָבן מיך זייער ליבלעך אויפגע־נומען און מיך באַזאָרגט מיט אַ גוטער וווינונג, אין די פענצטער פון וועלכער עס האָבן געגרינט פעלדער און גערטנער, — בין איך אַוועק צו שטיינבערג, וואָס האָט שוין געוואוסט פון מיין קומען און געוואַרט אויף מיר.

ערשט איצט האָב איך געזען דאָס שטיבל, מיט טשערעט געדעקט און מיט דעם שאַטנדיקן פרוכט־גערטנדל הינטער אים, נאָך וועלכן ער האָט אַזוי געבענקט, אַרומדרייענדיק זיך אין וואַרשע און דער נאָוואַ־ליפסקי און אויף דויקא און אויף דלוגא אַ פאַרלוירענער, אַ פאַרצווייפֿל־טער, יא, דאָ איז ווירקלעך געווען זיין פלאַץ. דאָ, אין דעם רחבות און אין דער שטילקייט וווּ אַלצדינג וואַקסט לאַנגזאַם, קלאַר, פריינטלעך — האָט זיך געוועבט זיין ליכטיקער פאַדעם פון זיין אידילישער שאַפונג. אין דער גרויסער שטאָט — דאָרט איז ער געווען אַ פאַרמשפטער. ער איז געווען פון די, וואָס אַקלימאַטיזירן זיך שווער אין אַ נייער סביבה. זיין קעניגרייך איז געווען די גרינע לאַנדשאַפט, דער אָפּגעצוימטער קרייז.

דער בעסאראבער פייזאַזש, וואָס איז אַנגעזאַפט מיט ליכט און מיט טרויער אינאיינעם, האָט אונדז אויפגעצויגן דיכטער, וואָס זענען אַלע געבענטשט און פאַרשאַלטן מיט דער אייביקער בענקשאַפט צו דער ערד. יהודה שטיינבערג, ש. בן־ציון, א. ראַבאָי, ז. ראָזענטאַל — אַלע זענען זיי ערד־שפּראַצונגען, אַלע מיטן „ריח פון פעלד, וואָס גאָט האָט עס גע־בענטשט“.

אַז איך בין אַריינגעקומען אין הויפל, וווּ שטיינבערגס שטיבל איז געשטאַנען ווייט אָפּגעזונדערט פון דער גאַס, האָט אויף מיר גלייך אַן

אטעם געטון מיט דארף, א קו מיט א א קעלבל, א קוואטשקע מיט הינ-
דעלעך, ביימער אין ווייסן צווייט. דאס קלאגעדיקע הייזל איז געווען גע-
שיצט, געזיכערט.

עס גייען מיר אנטקעגן שטיינבערג מיט זיין פרוי, באגריסן מיר
פריינטלעך, און אזוי ווי אין שטוב הייבט שוין אן טונקל צו ווערן, טראגט
מען ארויס דעם טיש אין הויף, און מיר טרינקען טיי און האלטן זיך אונ-
טער אויף דער פרייער לופט, אונטערן פרייען הימל. שטיינבערגס פרוי,
א היכע יידענע, מיט א קוים באהאלטענעם חוזק אין די אויגן, הייסט
מיט דעם ספעציפיש-ארטיקן נאמען מאראדל. זי איז א מענטש, וואס
פאלט ביי זיך נישט אראפ, האט ליב אמאל אז עס לאזט זיך, אויך צו איי-
בערראשן מיט א לשון-קודש ווארט, נאר פון דער ליטעראטור אלס א
פרנסה-ארטיקל האלט זי זייער ווייניק. זי איז, מיט איר גאנצער פראסט-
קייט, גאר נישט קיין נאר, און ווייסט, אז דער בארימטער שטיינבערג
איז א שטיקל בטלן, דעריבער וואכט זי שטענדיק איבער אים, שיצט מיט
איר פראקטישן שכל איר קליינגעוויקסיקן און שוואך-גופיקן מאן. און ער
לאזט זיך פון איר באשיצן.

איך פיל מיר גוט אין דער דאזיקער אידיילישקייט. איך באמערק
נישט, ווי שטיל עס לאזט זיך אראפ דער אונט, אנגעטרונקען מיט ווא-
רימער צערטלעכקייט. מיר זיצן און עס שעפט זיך נישט אויס דער קוואל
פון ריידעכץ. ער איז צופרידן, וואס איך, דער „גרויסשטאטישער“, בין
געקומען אהער — הייסט עס, מען קען דא אויך לעבן; און איך האב ווי
געפילט, אז דא, אפגעריסן פון אלע „צענטערן“, זענען פאר מיר אנגע-
גרייט טעג פון רו, פון לאנגזאמער און זיכערער אנטוויקלונג.

מיר זענען ביידע אויפגעלייגט. עס הייבט זיך אן א נייע תקופה פאר
אונדז ביידע. גוט, וואס דאס מזל האט אונדז דא צונויפגעפירט! ביי מיר
איז א געפיל, ווי א שיפסברוכיקער, וואס ראטעוועט זיך אויף א גרינעם
אינדזל.

און אזוי איז אוועק א לאנגע רייע פון זונענטעג, — זיסע שעהען פון וועלט פארגעסנקייט, פון שטילער געמיטלעכקייט. איך בין ווי נאך א קרענק, נאך א לאנגן קאשמאר. איך פיל, אז עס צעגליען זיך אלע שאַטנס און איך ווער געזונט אין דער נאָענטקייט פון דעם דאָזיקן אַ נ - ד ע ר ס ע נ י ש ן מענטשן, וואָס האָט געטראָגן אין זיך אזוי פיל בליענדיקע מענטשלעכקייט.

טעג פון רו, פון גליקזעליקייט. געענדיקט די אַרבעט אין שולע נאָך מיטיק, ווייס איך, אז אין מיין קאַבינעט וואָרט שוין אויף מיר שטייב בערג מיט אַ נייער זאָך — אַפטמאַל מיט עטלעכע זאַכן פאַר אַמאַל. ער אַרבעט איבער אַ לערבוך און שרייבט אַן יעדן טאַג עטלעכע שעדעווערן פון קליינע קינדער-מעשיות. אויף דעם געביט איז ער שטענדיק אומפאַר-גלייכלעך. ער האָט די איינגעבוירענע אייגנשאַפטן, וואָס זענען גויטיק פאַר דעם דאָזיקן באַזונדערן אַרט קונסט. ער פאַרמאַגט די גליקלעכע פּראָפּאַרציע פון נאַאיוויטעט מיט חכמה, פון הומאַר מיט שאַרפּזין — די ווונדערבאַרע מזיגה פון נאַטור מיט שפיציקייט, וואָס שאַפט דעם איי-דעאַלן קינדער-דיכטער, עפעס שטעקט אין אים פון דער פאַרצייטיקער אנדה, — אין זיין גאַנצן ריטם, אין זיין סטיל, וואָס האָט אין זיך אזוי פיל פרימיטיוו, נאָר ווערט, צום באַדויערן, אַפטמאַל איבערגעפירט דורך פּלפּולדיקע אויפטועכצן און פּראָווינציעלישע אויבער-הסברות.

איבערגעלייענט איינער דעם צווייטן וואָס דער טאַג האָט געבראַכט, לאָזן מיר זיך ביידע, ווי פרייע פייגעלעך, אין פעלד אַריין — דאָרט ווו עס שלענגלט זיך באַרג אַרויף צווישן הויכע ווייץ-זאַנגען אַ שמאַל סטעזש-קעלע צו פּראָסיעס ברייטצווייגיקע נוס-ביימער, אין שאַטן פון וועלכע מיר רוען. דאָרט איז אונדזער פעלד-קלוב. אַהין קומען זיך ביסלעכווייז צונויף אונדזערע שטענדיקע פריינט — איינער אַ לערער און איינער אַ תבואה-סוחר, ביידע באַטאַגטע בחורים. דער ערשטער אַ גוטמוטיקער, אַביסל אַ שווער-לייביקער, וואָס איז מיד פון קנעלן אַ גאַנצן טאַג און פון גיין באַרגאַרויף, פּאַכעט מיט דער נשמה און צעלייגט זיך גלייך געמיט-

לעך אין פייכטן גראַז און הערט אונטערטעניק אויס, וואָס אַנדערע זאָגן — סיי ער איז מסכים, סיי ניין, דערפאַר איז דער צווייטער — דער תבואה-סוחר, אַ מענטש, וואָס לאָזט זיך נישט שפייצען אין דער קאַשע. אַ תלמיד פון אַחד-העמון, וואָס שרייבט העברעאיש מיטן סטיל פון די „פירורים“, איז ער אַ גוטער דיאַלעקטיקער און אַן איינגעגעסענע בריאה, און מיט אים פאַרפירן אַ וכוח איז פשוט אַ סכנה — אַזוי הייס געבאָדן איז ער, אַט דער ליעווער תבואה-סוחר און פאַרברענטער אַחד-העמיסט.

דאָס איינציקע מיטל אין אַזאַ פאַל איז צו באַשטעלן ביי דער אַל-טער פּראָסיען פון אירע גאַלדיקע וויינטרויבן מיט די יונגע ניס און זיך אַוועקזעצן ביים לאַנגן טיש, וואָס שטייט אונטער די צווייגהאַפטיקע ביי-מער, דאָ באַרואיקט מען זיך גלייך, שטייגבערג פאַרפירט אַ שמועס מיט דער אַלטער, און האָט שוין מן הסתם אַ פאַרטיקע טעמע פאַר אַ יום-טובֿ-דיקער מעשה. יוגנט פאַרפירט גערנער אַ שמועס מיט דער יונגער טאַכ-טער אירער, אַ שלאַנקע שאַרפּאויגיקע און הויכברוסטיקע גויע, נאָך וועל-כער עס שלעפט זיך נאָך אַ קליין יינגעלע. וועגן דער דאָזיקער פיקאַנ-טער רומענערין דערציילט מען אַלערליי מעשיות, און אַז זי דערלאַנגט אונדז די פרוכטן, גלוסט זיך ממילא אַפּ צו האַמפערן זיך...

— 7 —

מיר פערזענלעך איז אין שטיינבערגס פאַרצווייגטער שאַפונג הויפט-זעכלעך טייער זיין שפּילע וו די ק ע קונסט — זיינע קינדער-מעשיות, זיינע משלים און אַ טייל פון זיין חסידיש, דאָ איז ער אייגנ-אַרטיק, פריש, פאַעטיש — האָט זיין סטיל, זיין פאַרם, אין די קינדער-מעשיות איז ער אפילו אַפּטמאַל צופיל אַנדערסעניש, אָבער ער קערט זיך אַלעמאַל אָם צו זיך, דאָ איז ער זייער יידיש, זויגט אינערלעך און אוי-סערלעך פון אגדה און מדרש, און אפילו אין זיינע אַ נישט-געלונגענער זאַך פון דעם מין פעלט נישט זיין סטיל, זיין אייגנטימלעכקייט. אומגעווער שוואַכער איז ער אין זיינע רעאַליסטישע זאַכן, דאָ איז ער, מיט זיין גאַנצער שאַרפּזיניקייט, הילפלאַז, סכעמאַטיש און אפילו אין

זיינע בעסערע זאכן פילט זיך מאנגל אין לעבנס-עלעמענטן, אין דערנערונג-שטאף. עס זענען מערסטנטייל גלענצנדיקע טעמעס פון זאכן, וואָס דאַרפן ערשט אַרױפּנעמען לעבעדיק לייב אויף זיך.

ער איז, ווי פּרץ, געווען אַ מייסטער צוצוטראַכטן מעשיות צו איר דעזען. אָבער פּרעס אידעע איז אַליין און פאַר זיך קונסט. זי פאַרכאַפט אַזױנע ספּערן, וואָס דערהױבן זי, און איז אויסגעהאַקט פון יענעם קריש-טאַל, וואָס מאַכן זי „אויב גישט העכער פון קונסט“. איר רעאַליטעט באַ-שטייט אין איר רייכער סימבאָליק, אין איר פּונקענשפּריצנדיקער פּאַע-טישקייט. שטיינבערג אָבער האָט אין זיינע זאכן דווקא געוואַלט זיין גאַ-טור-טריי — געמיינט זיין רעאַליסטיש; דערפון נעמט זיך די גרוי-סע מיספּאַרשטענדעניש אין דעם סטיל פון זיין זשאַנעריסטישער קונסט. אין תּוך אָבער, איז שטיינבערג, מיט זיין גאַנצער ראַציאָנאַליסטיש-קייט, געווען דיכטער — גאַאיוו און זעער צוגלייך. איך געדענק, ווי ער פלעגט ווירקן אויף מיר, ווען מיר האָבן אינאיינעם שפּאַצירט אין פעלד. יעדער גרעזל, יעדע באַשעפעניש האָט אים באַגייסטערט — האָט צו אים גערעדט אויף זיין שפּראַך. אין דער קלענסטער דערשיינונג האָט ער געזען אַנדייטעניש, אַ גייסטיקן סימבאָל. די אויסערלעכע וועלט האָט פאַר אים שעמערירט אין טויזנטער רמזים, אין טויזנטער אַנטפלעקונגען. ער האָט קיינמאַל נישט געזען די זאכן וואָכנדיק.

יענער ווונדערלעכער זומער אויף ליעווער פעלדער, ביים פּרוטש שטיי-לע ברעגן, וווּ עס אַנטפלעקט זיך פון יענער זייט טייך אַ בליענדער באַ-וואַלדעטער טאַל איינזאָם און אינגאַנצן אין זונענשיין! אַפּטמאַל פאַרן מיר אַרויס אויף אַ גוט, וואָס איז אַרענדירט דורך אונדזערן אַ גוטן פּריינד. ער קומט אַליין און נעמט אונדז אין זיין רחבותדיקער בריטשקע און פירט אונדז אום איבער די שמעקעדיקע זומער-פעלדער ביז שפעט אין אָונט. וואַרשע, ווילנע, אַדעס — אַלצדינג איז ווי פאַרגעסן. אַלצ-דינג איז קאַמפּענסירט. עס איז די גרויסע פּאַזע אין מיין לעבן. ווי טרויעריק ווערט מיר, ווען שטיינבערג קומט אַמאַל צו מיר, אין איינעם פון די בינ-הזמנים-טעג, ווען מיר האָבן זיך באַזונדערס גליקלעך געפילט, און דערציילט מיר, אַז די אַמעריקאַנער צייטונג („די ווארהייט“,

דוכט זיך), אין וועלכער ער האָט אָנגעהויבן מיטצואַרבעטן אַלס רוסישער קאַרעספּאַנדענט, פּאָדערט פּון אים אומבאַדינגט, ער זאָל זיך באַזעצן אין אַדעס. עס איז פאַר מיר געווען אַ גרויסער קלאַפּ, און אַזוי ווי דאָס האַרץ האָט מיר געזאַגט, אַז די דאָזיקע אויסוואַנדערונג „אין דער גרויסער וועלט“, וועגן וועלכער ער האָט זיין גאַנצן לעבן געטרוימט, וועט זיין פאַר אים פּאַטאַל.

— 8 —

עס איז אַבער געווען אַ באַשערטע זאַך. די אַמעריקאַנער צייטונג האָט דורכאויס געדאַרפט האָבן אַ קאַרעספּאַנדענט, וואָס זאָל וווינען אין אַ גרויסער שטאָט, און שטיינבערג פאַרט נאָך סוכות איבער קיין אַדעס. דערווייל — אליין; מיטגענומען נאָר דאָס עלטערע יינגל, וואָס האָט גע- זאָלט אַריין אין גימנאַזיע.

לאַנג האָט זיך געצויגן פאַר מיר יענער ווינטער מיט זיינע שנייען און פרעסט, און איך, האָב באַשלאָסן אויף חנוכה זיך דורכפאַרן קיין אַדעס. אַביסל אַפּאַטעמען פון דער פּראָווינץ אין דער נאָענטקייט פון ביאַליקן און זיך אגב זען מיט שטיינבערג, נאָך וועלכן עס האָט זיך זייער געבענקט.

געטראָפן האָב איך אים מיט זיין יונג אין אַ קליין צימערל. — ד' על ד'. אויפן טיש איז געשטאַנען אַ מאַשינקע און שטיינבערג האָט זיצנ- דיק איבער אַ ליטעראַרישער אַרבעט געקאַכט טיי; דער יונג האָט גע- מאַכט זיינע לעקציעס.

און דאָך איז געוואָרן באַלד היימלעך. שטיינבערג האָט זיך געוויצילט איבער זיין חדר, נישט געקלאָגט זיך. מיר האָבן געמיטלעך געטרונקען טיי, און דעם אַוונט פאַרבראַכט גאַנץ פּריילעך. נאָר צומאַל איז מיר גע- וואָרן נישט היימלעך — ווען שטיינבערג האָט זיך אָנגעהויבן קלאָגן, אַז אים ברענט ערגעץ אונטערן האַרץ און אַז עפעס איז ביי אים נישט אַלץ- דינג כשורה...

איך האָב אים געשיקט צו איינעם פון „אונדזערע“ דאָקטוירים, מיט

וועלכע אָדעס איז דעמאָלט געווען זייער רייך, איך בין אַוועקגעפאַרן אַ באַרואיקטער. עס איז, ווי דער דאָקטאָר האָט געפונען, אַן אַלט מאַגן-ליידן, און נאָך אַ קורצער צייט פון פירן דיטעט, וועט דאָס איבערגיין. מיר האָבן באַשלאָסן, ער זאָל קומען וואָס פריער פאַר פסח, כדי זיך צו דערהאַלן „אונטער מאַראַדעלס השגחה“ און ווען ער האָט מיך באַגלייט צום באַן, האָב איך אין זיינע מידע פיבערדיקע אויגן איבערגעלייענט דאָס טיפע בענקעניש אַהיים, און האָב ווידער מיט שרעק געטראַכט, וואָס וועט די שטאַט פון אים מאַכן.

— 9 —

אין אָדעס האָט זיך שטיינבערגס טאַלאַנט ווידער צעבליט. זיינע דערציילונגען פון דער רעוואָלוציע זענען ווי באַהויכט געוואָרן מיט אַ נייעם אַטעם. ווי מאַדנע דאָס זאָל נישט אויסזען — פאַר דער קורצער צייט האָט ווי נאַכגעלאָזן דער פראַווינציאַליזם, פון וועלכן עס איז אין אַ באַשטימטן עלטער כמעט ווי אוממעגלעך זיך צו באַפרייען. שטיינ-בערגס גייסט איז געווען זייער עלאַסטיש — ער האָט זיך געלאָזט בייגן. און עס האָט זיך געוואָלט גלויבן, אַז דער 43 יעריקער דיכטער שטייט פאַר אַן עפאַכע פון נייער אַנטוויקלונג.

דערווייל איז געקומען דער לאַנגגעגאַרטער פּרילינג, און אין אַ רעגנדיקן אינדערפרי איז מען מיר געקומען זאָגן, אַז שטיינבערג איז גע-קומען. עס איז געווען אַ שרעקלעכע בלאַטע, און ער איז קוים אַ לעבע-דיקער אַהיים געקומען. איך האָב אים געטראַפן אין בעט.

ער האָט שלעכט אויסגעזען, נאָר אַזוי ווי ער איז תמיד געווען אַ ייד אַ חלוש, האָבן מיר ווייניק אַכטונג געלייגט דערויף. דאָך האָט זיין מאַגערקייט מיך געשראַקן, און איך מיט זיין פרוי האָבן באַשלאָסן נישט צו לאָזן אים אַרבעטן די פאַר וואַכן, וואָס ער האָט דאָ צו זיין און אים אַביסל צוהאַדעווען, ביז ער וועט קומען צו די כוחות.

ווי נאָר ס'איז אין דרויסן געוואָרן שיין, האָט ער שוין נישט געקענט איינליגן אין בעט. עס האָט אים געצויגן אין פעלד, צו די פריילעכע

וויטשקעס, צו די בלויע ווייטקייטן, און מיר זענען דעם ערשטן טאג חול' המועד אַוועק שפּאַצירן אויף אונדזער באַרג, און אין אונדזערע גערטנער, וואָס זענען נאָך פּרילינגדיק געשטאַנען ליידיק־דורכזיכטיקע.

ער האָט פאַרגעסן זיין שוואַכקייט און אַוועק מיט מיר אַלץ ווייטער, ווייטער. עס איז געווען וואַרעם. שטיל, פון צווישן גראַז האָבן לערנן געטריפט זייער גאָלדן געזאַנג — לאַנגזאַם־לאַנגזאַם, אַ טראַפּן נאָך אַ טראַפּן, גלייך זיי וואַלטן זיך אַליין איינגעהערט און איבערגעריסן און ווידער געזונגען, פול מיט גליק און מיט מורא אינאיינעם. ס'איז געווען גוט. שטייבערגס בלייך פנים האָט זיך פאַררויטלט, זיינע אויגן האָבן אַ בלישטש געטון מיט אַ שטיפעריש פייערל. מיר האָבן זיך נאַריש גע־מאַכט, ווי קינדער, אונטערגעצונדן די פאַראַיאַריקע טרוקענע דערנער, וואָס די ווינטן האָבן צונויפגעטראָגן אין וועג־גרובן, און אַנגענעם־מידע געזעסן און זיך צוגעקוקט, ווי דער בלייך־גאָלדענער פּלאַם ציטערט אין דער לופט, פאַרשלונגען פון דער העלער מיטאַגס־זון.

פּלוצים גיט זיך שטייבערג אַ כאַפּ ביים האַרץ. זיינע אויגן ווערן ווי פאַרנעפּלט און איך הער, ווי ער זאָגט צו זיך: „שוין ווידער!“ איך ווער דערשראָקן. שטייבערג באַרואיקט מיך. ס'איז גאַרנישט! ס'איז די זעלבע געשיכטע פון אדעס. אָבער ס'איז גאַרנישט מיט גאַרנישט. ס'וועט גלייך איבערגיין!

און מיט זיין נאַטירלעכער פּריילעכקייט האָט ער מיך גלייך באַ־רואיקט.

ס'איז מיר אָבער געבליבן אַ שווער געפיל, און די גאַנצע צייט, וואָס מיר האָבן נאָך פאַרבראַכט צוזאַמען, האָב איך זיך נישט אויפגע־הערט איינצוקוקן אין זיין אויסגעמאַגערט געזיכט און אין די פיבערדיקע אויגן. דאָס האַרץ האָט מיר נישט געזאָגט קיין גוטס, און אַז איך האָב זיך מיט אים געזענגט פאַרן אַוועקפאַרן, האָב איך מיט שרעק באַטראַכט דעם אָפּגעשוואַכטן, צעבראַכענעם מענטשן, וואָס איז געפאַרן קיין אדעס, אין דער גרויסער שטאָט, ווו ער האָט געהאַפּט אַנצוהייבן אַ ניי לעבן — דעמאָלט ווען ער האָט שוין געטראָגן דעם טויט אין זיך.

שלמה הללס

די געוואלדיקע ציִקראפט פון ארץ־ישראל, וואָס נעמט ביים גלות אַוועק אירע בעסטע פאַרשטייער, הייבט אָן פאַר געוויסע פראָווינצן צו ווערן ממש פאַטאַל. געוויס איז דאָס אַ פריילעכע דערשיינונג, וואָס דער צענטער פון אונדזער נאַציאָנאַלן לעבן ווערט אַלץ מער באַרייכערט מיט קולטורעלע, געזעלשאַפטלעכע און קינסטלערישע קרעפטן. געוויס איז עס פאַרשטענדלעך, וואָס דוקא אונדזערע שעפּערישע קרעפטן ווערן אַלץ מער מיטגעריסן אינעם אַלגעמיינעם דראַנג אַהיים, צו זיך; ווייל קיינער האָט דאָך אַזוי נישט געפילט זיך אַליין, אויף אייגענעם גייסט די עלנט־קייט פון דער פרעמד, „די שכינה אין גלות“, ווי זיי, — די וואָס קע־נען שאַפן גאָר טיף איינגעוואַרצלט אין אייגענעם באַדן, אין אייגענער סביבה.

דאָס מאַכט אַבער די לאַגע נישט בעסער אין יענע ערטער, וווּ דער ייִדישער ישוב ווערט דורך דעם אַפּפלוס פון זיינע בעסטע קרעפטן אַלץ מער אויסגעפלינדערט און פאַראַרעמט. כמעט אומעטום בלייבן די פריער פאַרנומענע ערטער ליידיק, די מלחמה־עפאַכע איז געווען ווייניק גינסטיק כדי צו דערציען אונדז נייע שעפּערישע קרעפטן, און די בעסטע פון אונז דזער יוגנט זענען דאָך אויך היינט דאָ און מאַרגן דאָרט.

מיט דעם אַפּפאַרן פון שלמה הללס קיין ארץ־ישראל*), פאַרלירט בעסאַראַביע איינע פון די ליבלעכסטע פּערזענלעכקייטן, אַ שריפט־שטעלער, וואָס איז מער ווי וואַרט־שאפּער; אַ פריינט, אַ חבר, אַ מיט־טראַגער אין אַלע נויטן; אַ מענטש, וואָס האָט געזייט ליבע און פריינט־

(* נעדרוקט אין קעשענעווער „אונדזער צייט“ אין 1925.)

לעכקייט; א געטרייע ברידערלעכע האַנט, אויף וועלכער ס'האָט זיך יעדער געקענט זיכער שטיצן — דער נאָענטער און דער ווייטער. אין שלמה הללס האָט זיך פאַרקערפערט דאָס גוטע בעסאַראַבישע, דאָס עכטע, דאָס שיינ־מענטשלעכע; די ליבע פשטות, דער היימישער הומאַר, די אָפּנהאַרציקייט און נאַטירלעכקייט. אַזוינע מדות ווירקן דער־מונטערנדיק אויף דער גאַנצער סביבה. אין שלמה הללס מחיצה איז נישט געווען קיין אַרט פאַר עצבות, פאַר יאוש. דאָס אָפענע, ליכטיק־אינטימע פון זיין געזיכט, די וואַרעמקייט פון זיין שטים האָט געווירקט באַרואיקנדיק נאָך איידער די פרייגעביקע האַנט האָט אויסגעשטרעקט איר הילף.

ער איז פאַר בעסאַראַביע געווען אַלע יאָרן אַ מתנה, אַ מציאה שבאה בהיסח הדעת. נאָך אַלס יונגער שריפטשטעלער האָט אים נאַטיר־לעך געצויגן אין די גרויסע ליטעראַרישע צענטערן, וווּ זיין טאַלאַנט וואַלט זיך געוויס געווען מער און ברייטער אַנטוויקלט. אים איז אָבער באַשערט געווען נישט צו ווערן אויסגעריסן פון זיין היימישער סביבה, וווּ זיין פערזענלעכקייט האָט זיך צעבליט אין אַן אַנדער ריכטונג. די גוטע האַנט פון דער השגחה, וואָס האָט אים שטענדיק זאָרגזאַם געפירט, האָט אים אָפּגעהיט פון דער גרויסשטאַטישער פאַרוויסטונג, פון דעם ליטעראַרישן אומעט. דאָרט, אין זיין גרינער היים, אין דער שטילער קאַלאַניע, וווּ ער האָט געווירקט אַלס דערציער אין פולן זין פון דאָזיקן וואָרט — האָט ער אויסגעשטראַלט זיין גייסט און געווען אַ טרייסט פאַר אַלע. ווער ס'איז נאָר עלנט געווען, וועמען ס'האָט דאָס מזל פאַר־טראָגן אין זיין פרידלעך־ליכטיק הויז, דער האָט זיך צוגעטוליעט צו אים און האָט נישט געווסט מער קיין פאַרפרעמדקייט.

נאָך צוריק מיט יאָרן, ווען איד האָב דאָס ערשטע מאָל דערפילט דעם קאַשמאַר פון דער גרויסשטאַטישער ליטעראַרישער סביבה, און האָב זיך געראַטעוועט מיט דעם, וואָס איד בין אויף אַ פאַר יאָר אַנט־לאַפן צוריק אַהיים, — בין איד איינמאַל, אין אַ סוף זומערדיקן טאָג, געפאָרן מיט מיינעם אַ חבר פון בעלז קיין מאַרקולעשט, צו הללסן. אין אַ ליכטיקן פאַרנאַכט זענען מיר צוגעגאַנגען צו אַן איינזאַם הויז, וואָס

איז געשטאנען אינמיטן גרינעם פעלד, אַרומגערינגלט מיט אַ יונגן גרויסן גאַרטן. פון דער ערשטער מינוט האָב איך מיך געפילט דאָ ווי ביי מיין מאַמען אין הויז. עס איז געווען ביי מיר אַ מאַדנע געפיל: ווי איך וואָלט געווען דער בלאַנדזשענדיקער דניאל פון „אשמת שומרון“, וואָס פאַלט אַריין צום גוטן מנוחן אין זיין וואַלד־הויז צווישן די חרמונים; — ווי גלייך דער וואַנדער־רוועג איז דאָ געענדיקט און דאָ וועט מיין קראַנג־קער גייסט ווידער געזונט ווערן און אויפֿבליען אויפֿסניי. איך וועל קיינ־מאָל נישט פאַרגעסן דעם אַוונט, ווען מיר האָבן ביי אַ פּויערל אין דרויסן, אויף וועלכן ס'האָבן זיך געבראַטן גרינע פּאפּעשויעס פון אייגענעם גאַרטן, געזונגען, געטרױמט, געשפּאַסט. אַלצדינג, וואָס מיך האָט אַזוי שווער געדריקט איז פאַרגעסן געוואָרן אין דער קעגנוואַרט פון דעם פּאָ־טערלעכן באַלעבאַס און דער גוטער, ליבנסווירדיקער באַלעבאַסטע. מיר האָט זיך נישט געוואָלט אַוועק פון דאָרטן, פונקט ווי זיי האָט זיך נישט געוואָלט בלייבן. מיין מזל איז אָבער געווען אַן אַנדערס.

פון דעמאָלט אַן האָב איך דאָס דאָזיקע ליכטיקע הויז נישט פאַר־געסן. יעדער גרוס פון דאָרט איז ביי מיר געווען ווי אַ זיסער קלאַנג פון דער היים, ווי אַ רוף צוריק. וויפּל מאָל האָט זיך ווידער געוואָלט זיין דאָרט, וווּ גענדז און הינדעלעך און קעלבלעך האָבן שפּאַצירט אין הויף — וווּ דער גאַרטן האָט זיך אַלץ מער צעבליט און, וווּ זיין באַלעבאַס, מיט זיין גרינעם שאַטן האָט אַלץ מער געשיצט יעדן אַנגעווייטיקטן, וואָס איז אַהין פאַרטראָגן געוואָרן.

ווי אַ שטילע לעגענדע איז דאָס הויז געווען אין דער גאַנצער געגנט — ווי אַ גרינער אינדזל, אויף וועלכן עס ראַטעווען זיך אַלע שיפּסבר־כיקע. אין דער צייט פון דער מלחמה און אין דער קאַשמאַרער צייט פון נאָך איר — אין מאַרקולעשט, און נאָכדעם אין ריבניצע, אויף די מיט־טרערן אַנגעטרונקענע „ברעגן פונעם דניעסטער“, איז ער געשטאַנען אויף דער וואַך און אַזוי פיל הילף געבראַכט, אַזוי פיל מיטגעטראָגן און מיטגעליטן, אַזוי פיל טרייסט און דערלינדערונג געבראַכט, אַז ס'לאַזט זיך גאַרנישט אַלעס אַרויסשרייבן. נישט העלפן, בלייבן גלייכגילטיק, ראַטעווען נאָר זיך — אַזוי ווי עס טוען אַלע, די טויזנטער און די מיליאָ־

נען, די גוטע און די שלעכטע, דאָס האָט ער נישט געקענט. זיין פריי-
הייט, נאָכדעם אפילו זיין לעבן, אַלץ האָט געהאַנגען אויף אַ האָר, און
דער מענטשלעכער חוב איז געטון געוואָרן אומאויפהערלעך.

עס איז אזוי פאַרשטענדלעך, וואָס די דאָזיקע טיף-מענטשלעכע
טואונגען האָבן פאַרשלונגען די בעסטע כוחות און זיין שאפונגס-טע-
טיקייט איז געווען מיט גרויסע הפסקות. דאָך, יעדעס מאָל, ווען ער האָט
זיך צוגעכאַפט צום שרייב-טיש אויף עטלעכע אָונטן, האָט ער אונדז
געבראַכט קלענערע און גרעסערע מתנות. זיין טאַלאַנט, אַ ריין רעאַלער,
וועלכן ס'האָבן פריער מערסטנטייל צוגעצויגן צייט-פּראָבלעמען, האָט
זיך נאָכדעם אַלץ מער קאַנצענטרירט אויפן קינדער-לעבן. זיינע קינדער-
דערציילונגען, מעשיות און קאַמעדיעס צייכענען זיך אויס מיט פרישן
הומאָר, מיט לעבעדיקער האַנדלונג. און זיין גרעסערע דערציילונג
„הנסיעה“, שטעלט מיט זיך פאַר אַ פּרעכטיקע שילדערונג פון צוויי קינד-
דערטיפן אויפן פּאָן פון אַ נסיעה-אָוואַנטורע. עס איז אַ דערציילונג,
אין וועלכער דער קינסטלער מיט דעם דערציער זענען צוזאַמענגעגאַסן.
זאַפטיקע נאַטור-שילדערונגען, הומאַריסטישע דיקענס-סצענעס, — דאָס
איז דעם קינסטלערס חלק. דעם דערציער באַשעפטיקט די אידעע, פאַר-
וואָס דאָס אַרעמע הפּקרדיקע קינד, דער שטיפער און מזיק, איז באַגאַבט
מיט אַ שאַרפער תּפּיסה, מיט רייכע לעבנס-קענטעניש און מיט ווונדער-
באַרע פעאיקייטן, אין דער זעלבער צייט, וואָס דאָס „דערציגענע“ באַלע-
באַטישע יינגעלע, איבער וועלכן טאַטע-מאַמע הערן נישט אויף צו צי-
טערן, איז אין פאַרגלייך מיט זיין חבר אַזאַ גאַרנישט, אַזאַ הילפלאַזע און
טאַלאַנטלאַזע באַשעפּעניש. עס קומט אַרויס נישט טענדענציעז, נאָר
קינסטלעריש-בולט; נאָר פריי לעבן און טעטיק לעבן דערציט נאַטירלעך.
כדי צו דערציען אונדזערע קינדער צו אַ פּראָדוקטיוו-טעטיק לעבן איז
אומבאַדינגט נויטיק מיר זאָלן זיי אַביסל ווייניקער דערציען — אַביסל
מער זיי אַנפּאַרטרויען דער געטרייער נאַטור, וואָס איז די קליגסטע פון
אַלע דערציער.

**
*

שרייבנדיק אין איילעניש די דאזיקע שורות, און זייענדיק זיכער, אז איך וועל, ווי שטענדיק, דאך פארשפעטיקן און מיינע פריינט וועלן זיך שוין געוויס שאקלען אויף די כוואליעס פונעם "ים הגדול" ווען דער דאזיקער גרוס צו זיי וועט זיין פארעפנטלעכט, פרעסט מיך אַ שמערצלעך געפיל, וואָס איך האָב נישט געקענט זיין מיט זיי צוזאָמען די לעצטע טעג, וואָס זיי האָבן פאַרבאַכט אין אונדזער אַלגעמיינער היים. ס'איז געוויס אַ שווער געפיל, ווען מ'פאַרלאָזט אַ היים, וווּ מ'האַט אַזוינע טיפּ פּע וואַרצלען געלאָזט — וווּ מ'איז אַרומגערינגלט מיט אַזויפיל ליבע און צערטלעכקייט. די איינציקע טרייסט איז דאָך, וואָס זיי פאַרן אַהיים, און מיר וועלן דאָך אַלע אינגליכן זיין צוזאָמען מיט זיי. נישט אַזוי?

דאָס בעסאַראַבער יידנטום, וואָס פאַרמאַגט אַזוי ווייניק הללס' באַדויער איך, דעם אמת זאָגנדיק, מער ווי אים. ער איז פאַר בעסאַראַביע געווען איינער פון די געציילטע, ווי אַ ליבלעכער שמייכל אירס איז ער געווען, און כל-זמן ער האָט געוווינט דאָ, האָט געצויגן אַהיים, ווי צו אַ ברודער, ווי אין אַ פאַטערלעך הויז. איצט איז געבליבן אַ ליידיק אַרט — נישט אַזוי פון אַ לערער, פון אַ שרייבער און כלל-טוער, ווי דאָס וואָס איז חשובער פון אַלין; פון אַן אומפאַרגלייכלעכן מענטשן.

צוויי יידישע פאלקס שרייבער

(א. ד. ראזנטאל און שבתאי לערנער)

ס'איז אַ פראַסטיקער שבט-טאַג, אַ זוניקער און ווייס-באַשנייטער, ווען די בעלצער בלאַטע איז אינגאַנצן באַזיגט, אויף די שטיף-טרוקענע צווייגן פון די דורכזיכטיקע ביימער קלינגען די ווינטער-פייגעלעך, ווי גלעזערנע גלעקלעך, און די פערד וואָס שלעפן גרינע שליטעלעך, לאָזן אַ ווייסע פאַרע, און מענטשן איילן זיך און מונטערער, און די גאַנצע וועלט זעט שוין נישט אויס אַזוי פאַרמאַטערט. אין אַזאַ טאַג, ווען מ'איז אַלט זיבעצן יאָר, איז דער טאַג אַליין גענוג, אַז ס'זאָל מיט אַמאַל ווערן לייכט אויפן האַרצן, ווי גלייך מיט דעם דאָזיקן טאַג הייבט זיך שוין אָן, דאָס נייע, דאָס לאַנגגעוואַרטע, און ווידער הייבסטו אָן צו גלייבן אין זיך און אין דער גאַנצער וועלט, און עס ווילט זיך דאָס פולע האַרץ אויסגיסן עמעצן אַ נאַענטן, אַ געטרייען, וואָס זאָל דיך פאַרשטיין און זאָל גלויבן אין דיר, ווי דו גלויבסט אין דער גאַנצער וועלט.

גיי איך מיר אַזוי אין אַ יום-טובדיק-געהויבענער שטימונג מיט אַ פעקל ניי אַנגעשריבענע שירים צו אליעזר-דוד ראָזענטאַלן, כדי זיך אַביסל צו פאַפראַווען פונעם גרויסן אומעט, וואָס באַהערשט אַזוי אַפט יעדן אַנפאַנגער, ווי אַ גרייזעלע לעכצט צו טוי, אַזוי האָב איך געלעכצט צו אַ גוט אויפמונטערנדיקן וואַרט. אליעזר דוד ראָזענטאַל איז שוין אַן על-טערער שריפטשטעלער; ער האָט זיך שוין געהאַט געדרוקט אין „לוח-אחיאסף" און אין „הויז-פריינד". עס איז שוין, ווי עס איז, אַ שטיקל אחיזה. אויף זיין מיינונג שטעל איך שוין — פאַרט אָן אויטאָריטעט! — כאַטש פאַר קיין איבעריקן מבין אויף פאַעזיע האַלט איך אים נישט... גיי איך מיר אַזוי אויף דער דוואַריאַנסקע, וווּ ראָזענטאַל האָט דע-מאַלט געוווינט — אַ גאַס שוין מיט אַ ביימל ערגעץ-וווּ, מיט גריך-גע-פאַרבטע „גאַניקעס" און מיט אַ ריח פון עקשטאַט, און פאַנטאַזיר מיר

וועגן דעם, ווי אזוי איך וועל אַמאַל זיין, ווי א. ד. ראָזענטאַל און וועל זיך דרוקן אין „המליץ“ און אין „לוח־אחיאסף“, — אַז איך דערהער פֿלוג צים הינטער זיך אַ באַקאַנט קול, וואָס רופט מיך אָן ביים נאַמען. איך קוק מיך אום און דערזע ראָזענטאַלן מיט זיין אייביקן בן־לויה שבתי לערנער, ביידע אָנגעלענט אויף מאַסיווע שטעקנס, שפּאַנען הינטער מיר געשמיידיק, אויפגעלעגט, און מיר לאָזן זיך זאַלבעדריט צו ראָזענטאַלן אַהיים.

אויפן וועג באַטראַכט איך נאָך אַמאַל די דאָזיקע צוויי מענטשן, וואָס זענען מיר געווען אזוי נאָענט אין די טעג פון מיין פריסטער יוגנט. דאָס זענען צוויי מערקווירדיקע טיפן, וואָס שטעלן פֿאַר מיט זיך פֿול־שטענדיקע קאַנטראַסטן, און זענען דאָך אַלע יאָרן געווען פֿאַראייניקט מיטן בונד פון געטרייסטער פֿריינטשאַפט. די דאָזיקע פֿריינטשאַפט זייערע פֿלעגט שטענדיק ביי מיר אַרויסרופן די בעסטע געפילן צו זיי ביידן. הגם זיי זענען, ווי געזאָגט, גאָר נישט געווען ענלעך איינער צום צווייטן, בילדן זיי פֿאַר מיר אַ האַרמאָנישע פֿאַראייניקונג פון צוויי מענטשן, וואָס ד ע ר פ י ל ן איינער דעם צווייטן.

ראָזענטאַל, אַ שטיקל יחסן, פון אָן איידעלער טעלענעשטער פֿאַרמיליע, אַ ייד אַ חכם און אַ תלמיד־חכם, אַ ייד מיט אַ חתוך־הדבור, וואָס הערט זיך איין צום אָפּקלאַנג פון זיינע אייגענע ווערטער, וועלכע ער באַטראַכט גוט איידער ער לאָזט זיי אַרויס פונעם מויל, — איז אַ ניכ־טערער מענטש, אזוינער וואָס האָט שוין דאָס לעבן און די מענטשן דער־קענט פון פֿאַרנט און פון הינטן, און ווייסט שוין פון לאַנג, אַז ס'איז פֿע! — הבל־הבלים. דער ווילן צו ליטעראַרישן רום, צו פֿאַפּולאַריטעט, איז ביי אים, קענטיק, פֿאַראַליזירט דורך דעם קאַלטן שכל פון אַ יידן, וואָס שטאַמט פון סוחרים און איז שוין אַליין אויך געווען אַ סוחר און שוין באַוווּזן צו פטרן די עטלעכע קערבלעך. ער איז אַ רעכט ביסל פֿאַר־ביטערט, נאָר גענוג קלוג דאָס נישט אַרויסצווווייזן. ער רעדט פון ליטע־ראַטור און ליטעראַטור מיט אַ קוים־באַהאַלטענעם בטול, נאָר אַז ער דער־האַלט פון אַחד־העמן אַ פֿאַרבעטונג מיטצואַרבעטן אין „השלח“, אַדער

אז ער לייענט מיר פאַר זיין „תורה“ אָדער זיין „אברהמ'קע שוסטער“, ווערט זיין קול ווייכער און די אויגן באַקומען אַ פייכטלעכן גלאַנץ... צו יענער צייט איז ער האַלב סוחר און האַלב לערער, און איז אין ביידע מלאכות אַ קליינער מוצלח. ער איז אַבער, ווי אויך שפעטער, אין די ערנסטע צייטן פון זיין לעבן שטאַרק געבליבן ביי זיין הומאַר, און אויך דאָס וואַרפט אויף אים צווישן די בעלצער שווערמוטיקע יידן אַ באַזונדערן חן פאַר מיר, און אַז ער קומט זיך צונויף מיט לערנערן אין פינ-קעלמאַנס בוכהאַנדלונג, און מע שמועסט מיט התלהבות וועגן רעאַליזם, מענדעלען, זאָלאַן און מאַפּאָסאַנען, וואַרפט ער שטענדיק אַריין דאָס שאַרפּזיניקסטע וואַרט, וואָס קילט אַביסל אַפּ און ווירקט דאָך באַפרייענדיק...

אַנטקעגן אים איז לערנער, דער אייביק נאַאיווער און באַגייסטערטער פּאַנטאַסט, ממש אַ פייערדיקער באַרג. זיין ענטוויאַזם איז נישט אויסצושעפּן. זיין רויטלעך פנים מיט די גלאַנצנדיקע אויגן דריקן אויס אייביקן אַפּטימיזם. ער איז אַ לערער, באַלאַסטעט מיט אַ שווערער פּאַ-מיליע, און קלייבט זיך אייביק אויסצוהאַלטן עקזאַמען אויף „הויז-לע-רער“; האָט שוין אויף זיין לעבן אָנגעשריבן אַ שיינן ביסל לידער, דראַ-מעס, דערציילונגען און ראַמאַנען, און איין וואַרט נישט געדרוקט (זיין ערשטע געדרוקטע זאַך איז געווען די שיינע איבערזעצונג פון היינעס „מלכה שבת“, וואָס איך האָב ערשט שפעטער מיט עטלעכע יאָר אַריינגע-געבן אין ספּעקטאַרס „יידישער פּאַלקסצייטונג“, אין וואַרשע) — און דאָך פּאַלט ער נישט אַראָפּ ביי זיך און אַז איך קום אַמאָל צו אים, ווערט צווישן וויינענדיקן קליינזאָרג אויפגעשטעלט דער סאַמאָואַר און מיר טרינקען טיי און לייענען איינער דעם צווייטן אונדזערע חבורים ביז שפעט אין דער נאַכט און קלייבן נחת איינער פונעם אַנדערן...

לערנער איז מ י י נ ע ר — פון מיין חדר. איך האָב אים האַרציק ליב און בעט גאָט ער זאָל געפונען חן אין די אויגן פון די רעדאַקטאָרן און ער זאָל שוין אַמאָל זוכה זיין צו ווערן „געדרוקט“, פונקט ווי איך בעט פאַר מיר אַליין; און דאָך אימפּאַנירט מיר מער ראַזענטאַל מיט זיין

קאלטבלוטיקייט, — אפילו מיט זיין ביטול... איך זע, אַז ער פאָדערט אַ כּך, פאָדערט וויסן, פאָדערט אַרבעט, און איז אין תּוך געטריי. איך פּיל אינסטינקטיוו, אַז אַזוינע ווירקן, דערציען, מער ווי די, וואָס שטעלן זיך צופּרידן מיט וויפּל ס'נישט איז.

אויך איצט, ווען איך זיך מיט די ביידע חברים אין וואַרעם־אויס־געהייצטן צימער און לייען זיי מיט אַ נישט־זיכערער שטימע מיינע נייסטע לידער, איז ראָזענטאַל דער מחמיר. ווי שטענדיק, האָט ער אויך איצט טענות צו מיר, אַז איך בין אין מיינע שירים ווייניק קלאַר, ווייניק לאַגיש. מיט זיין לאַגיק דערגייט ער מיר שטענדיק די יאָרן. אומעטום וויל ער ס'זאָל זיין פּשט, און ס'זאָל זיין קלאַר... איך האַלט אין איין בעטן זיך: וואָס טויג אייך לאַגיק אין שירים? הערט אייך בעסער אייך, וועט אייך אַלצדינג פאַרענטפּערט ווערן אָן לאַגיק. נאָר האָט מען געקענט יענעם עולם, וואָס איז דערצויגן געוואָרן אויף עקסטרעמען רעאַליזם איינ־רעדן, אַז ליריק איז עפּעס אַנדערש, ווי „אַרויסזאָגעכץ“...? אַ גליק, וואָס איך האָב געהאַט אויף מיין זייט דעם גוטן לערנערן, וואָס האָט די לידער נישט געלייענט, נאָר געוונגען. ביי אים איז תּיכּף אַלצדינג געוואָרן רעכט, און ראָזענטאַל האָט זיך געמוזט אונטערגעבן און זיך אָפּזאָגן פּון זיינע לאַגישע פאָדערונגען — אַזוי אַז איך בין דאָך אַרויסגעגאַנגען פּון זיין שטוב דערמוטיקט און דעם גאַנצן לאַנגן וועג פּון דער דוואַריאַנסקע־גאַס ביז אויף אונדזער געסל, לעבן פּוילישן קאַשציאַל, געווען פאַרוונקען אין זיסע חלומות וועגן מיין ליטעראַרישער צוקונפּט...

אַזוי פּלעגן מיר זיך אָפּט באַגעגענען מיט ראָזענטאַלן — אין תּוך פרעמדע, נאָר דאָך נייטיקע איינער דעם אַנדערן. איך האָב שוין דעמאָלט פאַרשטאַנען, ווי געפּערלעך ס'איז פאַר דער קונסט די קאַלטע „לאַגישע“ וועלט־אויפּפּאַסונג. וואָס איז געווען אייגנטלעך ראָזענטאַלן. מיט אַזאַ ביטול, מיט אַזאַ אייזיקן „שכל הישר“ קען מען זייטער פּון „אַברהמקע שוסטער“ נישט אַוועקגיין. איז אַבער דאָס ליטעראַרישע בעלז געווען פאַרברענט נאָך עקסטרעמען רעאַליזם. קיין אַנדער קונסט האָט מען דאַרט נישט אַנערקענט. זאָלאַ איז געווען דער גאַט, און איך האָב מיך געשעמט

אויסצוזאגן, אָז יעדער ראַמאַן זיינער, וואָס איך שטאַרק מיך און לייען איבער ביזן סוף, קאָסט מיך געזונט.

אַרעמער לערנער, ליבער ענטוויאַסט און אייביקער שלים-מזל! דער סוף זיינער איז געווען, אַז ער האָט זיך דערשלאָגן קיין אַמעריקע, וווּ הין ער האָט מיטגעבראַכט זיינע גראַבע העפטן מיט לידער, דראַמעס און מעשות. איך וואָלט ביז היינט נישט געוואוסט, וואָס מיט אים איז גע- וואָרן, ווען נישט באַסינס אַנטאַלאָגיע „500 יאָר יידישע פּאַעזיע“, וואָס האָט געבראַכט זיינס אַ ליד און דערציילט, אַז ער האָט זיך אין אַמע- ריקע געאַרבעט אין אַ שאַפּ און דרוקנדיק זיינע ערשטע לידער אויסגע- שפּיגן די לונגען און אוועקגעשטאַרבן.

אַזוי ווי אים האָט געפעלט אַביסל דיסציפּלין פון געדאַנק, אַביסל כוח המעצור, כדי ער זאָל קענען שאַפּן, — אַזוי האָט ראָזענטאַלן, דעם מענטש מיט אומגעהויער רייכע דערפאַרונגען, מיט אַ באַגאַזש פון לעבנס- קענטעניש, וואָס וואָלט געקלעקט פאַר צען בעלעטריסטן, געפעלט יענן ביסל ת מ י מ ו ת, וואָס אָן דעם ווערט מען נישט קיין דיכטער, אפילו נישט קיין דערציילער. יענע ב י נ ה ע ל י ו נ ה וואָס איז אַזוי נייטיק דעם בעלעטריסט, איז עטוואָס גאַנץ אַנדערש, ווי דער גע- וויינלעכער ניכטערער פאַרשטאַנד. ער האָט, צוזאַמען מיט לערנערן, אַרויסגעגעבן אין אַדעס אַ יידישע ביבליאָטעק און פאַרעפנטלעכט אַ בענדל דערציילונגען, געשריבן אין שאַרף רעאַליסטישן סטיל. זיי זענען, צום באַדויערן, כמעט ווי נישט באַמערקט געוואָרן.

ראָזענטאַל אַבער, וואָס איז נישט קיין דיכטערישע נאַטור, פאַרמאַגט דאָך ווונדערבאַרע גייסטיקע אייגנשאַפטן. ער האָט אַלע זיינע יאָרן ווי אַ שוואַם איינגעזאַפט אין זיך שטריכן, בילדער און געשעענישן. ער האָט פיל געוואַנדערט און פיל געזען. די נאַוועלן, וואָס ער האָט פאַרעפנט- לעכט גיבן נישט קיין פאַרשטעלונג פון דעם רייכטום פון לעבנס-מאַ- טעריאַל, וואָס ער האָט אין זיך אָנגעקליבן. און אַז גאַט האָט אים גע- שטראַפט, און ער האָט מיט זיינע אויגן זיך אָנגעזען די גרויסע מאַרט- ראַלאָגיע פון אונדזערע ברידער אין אוקראַינע און זיך אָנגעהערט וועגן

די אלע שרעקן, וואָס דאָס בלוט ווערט פאַרקילט פון זיי, — איז ער געווען איינער פון ווייניקע, וואָס האָבן באַהערשט דעם דאָזיקן טראַגישן מאַטעריאַל און פאַראַייביקט די אלע חורבנות מיט זיין גלייכער און ער-לעכער פעדער. זיינע ווערק פון דעם דאָזיקן טיפּ ווירקן ווי אַלטע היס-טאָרישע כראַניקעס. אַזוי זאָבלעך זענען זיי און אַזוי געהיט פון מליצות און איבערטרייבונגען. זיין „מגלת טעפּליק“, וואָס איז פאַרעפנטלעכט געוואָרן אין איינעם פון די פּאָלקלאַרישע זאַמליכער „רשומות“ (רע-דאָקציע פון דרויאַנאָוו, ביאַליק און ראַווינצקי) שטעלט פאַר מיט זיך איינע פון די ווונדערלעכסטע אַרבעטן, וואָס וועט אַלס אומפאַרגלייכלע-כער לעבעדיקער דאָקומענט און טיף-פאַרשטאַנדיקע היסטאָרישע פאַר-צייכעניש בלייבן אין אונדזער ליטעראַטור. עס לייענט זיך כמעט ווי אַ פאַרצייטיקער עפּאָס — אַזוי פיל געטרייקייט און אַזוי פיל דורכדרינג-לעכקייט פאַרמאָגט עס. און איד קען מיר נאָר פאַרשטעלן, וואָס פאַר אַ וויכטיקייט זיינע איבעריקע ענלעכע ווערק פאַרמאָגן.

אליעזר דוד ראָזענטאַל איז מיט אלע זיינע דעפעקטן אַ כאַראַקטער-פיגור. אַלס מענטש און אַלס שריפטשטעלער האָט ער גענוג טראַגיש דורכגעמאַכט זיין לעבן. זיינע רייכע פעאיקייטן האָבן נאָר אין דער לעצ-טער עפּאָכע, שוין אַלס אַלטער קראַנקער מענטש געגעבן פרוכטבאַרע רעזולטאַטן אין זיינע כראַניקעס פון חורבן אוקראַינע. מיט זיין גאַנצער פאַרביטערטקייט איז ער דאָך דורכגעגאַנגען זיין לעבן מיט יענע רואיקע טריט, וואָס זענען געאייגנט נאָר דעם אדם-המעלה. איך האָב אים קיינ-מאַל נישט געהערט זיך באַקלאַגן, האָבן טענות. ער האָט ווי אַ קלוגער מענטש אַראַפּגעשלינגען די ביטער פילן און אויף אלע לעבנסבאַ-ליידיקונגען געענטפערט נאָר מיט זיין שאַרפן פּאָלקס-ווערטל.

איצט, אין אָונט פון זיין לעבן, זענען די שאַטנס נאָך געדיכטער געוואָרן, און ס'איז אַזוי טרויעריק צו הערן פון דער ווייטן וועגן די שווער-רע טעג, וואָס זענען אויסגעפאַלן אויף זיין עלטער, דאָרט, אין ליידיק-געוואַרענעם אַדעס, וווּ ער איז פאַרבליבן איינער אַליין, עלנט און אַפ-געריסן פון אונדז אלע.

מעשות

פארשפירט

(א פפחדיקע מעשה)

— 1 —

די ערשטע טעג יום־טוב האָט מיר געהאַלטן אין איין גיין אין דער שפּיל; מיינע קעשענעס זענען אָנגעשטאַפט געוואָרן מיט ניס, און אַז איך האָב זיי שוין נישט געקענט דערטראָגן, האָב איך זיי אָנגעהויבן פאַרקויפן מיינע חברים צען אַ גראַשן, אַ גראַשן צען, און האָב אָפּגעמאַכט אַ פּולע קעשענע מיט קופּערנע מטבעות. דאָס זענען געווען די אמתע גליקלעכע טעג! די קיילעכדיקע ניסלעך האָבן מיך געפּאַלגט, געקאַטשעט זיך אַראָפּ פּונעם רינשטאַק גלייך, גלייך אין גראַפּע אַריין, וואָס דאָרט אויבן אויפן בערגל, לעבן דער גרויסער שול; בלויז אויף מיין קוק האָבן זיי זיך גערוקט פאַראויס, און ווען אפילו אַ פאַרעקשנט ניסל האָט געפרוּווט זיך אַ פאַר־נעם טון אין דער זייט, האָב איך פאַרקאַטשעט אָן אויג און עס געוואָרנט: ניטע! ניטע, קליינער! אין גראַפּע, אין גראַפּע, אין גראַפּע! און איר מעגט מיר גלויבן, אַז דאָס ניסל האָט זיך געטון באַלד אַ פאַרקערעווע צוריק און איז געגאַנגען, ווהין איך האָב געהייסן. אַז אַ מענטשן גייט, איז גאָר קיין קלייניקייט נישט — קענען ניס, אַז מ'דאַרף, בלייבן שטיין אפילו באַרג אַראָפּ.

נאָר דאָס איז געווען בלויז די ערשטע טעג פּסח. דעמאָלט האָט די זון געוואָרעמט און געשיינט אַ פאַרגעניגן; די ערד האָט אויסגעזען פּריש און ווייך; אַלע מענטשן, אַלע גרעזעלעך אין פעלד — האָבן צו מיר גע־שמיכלט און זיך משמח געווען אין מיין פּרייד. אַזוי איז שטענדיק, אַז אַ מענטשן גייט.

דערנאך אבער זענען געקומען שווערע טעג. דאס מזל האָט זיך מיר איבערגעדרייט. די ניס האָבן זיך אַלע געעקשנט און פונקט אין יענער רגע, ווען איך האָב זיך מיט די אויגן געבעטן צו זיי, זיי זאָלן זיך מטריח זיין גלייך אין גראַפֿע; גראַדע דעמאָלט האָבן זיי זיך פאַרדרייט אין אַ זייט; ווען אַלע מיינע איברים האָבן זיך געבעטן רחמים: נאָר ניט! נאָר ניט אַהין! מיט זיבן וועגן זענען זיי געקראַכן, צומאָל אפילו באַרג אַרויף, אַבי איך זאָל פאַרשפּילן. איר זאָלט גאַרנישט געפרוּווט ווערן, קינדער! אַז דאָס מזל טרעט אַפּ, קען מען גאָר קיין קלוגער נישט זיין.

— 2 —

איך וועל אייך קיין סך נישט מאַרדן זיין — דעם ערשטן טאָג חולת-המועד בין איך אַרויס נקי, אַן איין ניסל און אַן אַ גראַשן ביי דער נשמה. איך בין געבליבן ליידיק וואָס ליידיק הייסט. אפילו דאָס האַרץ מיינס איז געוואָרן ווי אויסגעליידיקט. איך האָב זיך געשעמט צו קוקן מיינע חברים אין פנים אַריין. איך האָב מיך געשעמט פאַר דער שיינענדיקער זון. איך בין געווען פול מיט יסורים, און זיך געשעמט מיט מיינע יסורים. מיינ מאַמע האָט מיר געגעבן אַ נייע פאַרציע ניס, און די באַבע האָט מיר אַ חוץ געגעבן, אַז קיינער זאָל נישט זען. אַבער, אַז קיין מזל איז נישטאָ, וואָסזשע העלפט דאָס אַלעס? איך האָב ווידער געפרוּווט מיינ גליק און אין עטלעכע מינוט אַרום בין איך געבליבן יבש. איך ווייס נישט ווי אַזוי און נאָך וואָס, נאָר פּלוצים האָב איך אַריינגעלייגט די האַנט אין קע-שענע און האָב דערפּילט, אַז זי איז ליידיק ווי אַן אויסגעטרונקנטער ברונעם.

דעם גאַנצן טאָג בין איך אָפּגעשטאַנען לעבן די שפּילערס, אויך אויפן צווייטן טאָג האָב איך אויך נישט אָפּגעטרעטן פון זיי. מיט אַלע חושים בין איך געווען אַריינגעטון אין דער שפּיל. מער פון אַלץ האָב איך נישט אַראָפּגענומען דאָס אויג פון יונהן, משה בעקערס, וואָס איז אים געגאַנגען אין דער שפּיל דורך טיר און דורך טויער. ער שטייט זיך אַזוי רואיק, וואַרפט זיך די ניסעלעך און זיי פליען גלייך אין גראַפֿע אַריין, פונקט ווי

ביי מיר, ווען ס'איז מיר געגאנגען. איך האב ווידער אָנגעהויבן צו האַפֿן. איך בין געווען זיכער, אַז ווען איך האָב עטלעכע געציילטע ניס, וואָלט איך באַלד אַלצדינגס אָפּגעווענען צוריק; איך האָב בחוש אַרויסגעזען, אַז איצטער, ערשט איצטער האָב איך תּופּס געווען דעם סוד פּון דער שפּיל. ס'איז געווען ביי מיר קלאַר ווי דער טאָג, אַז ווען איך וואַרף איצטער די ניס אין גראַפּע, וואָלט איך אַפּילו אַיינמאַל נישט פאַרשפּילט. נאָר וווּ נעמט מען זיי?

ווי איך שטיי אַזוי, פאַרוונקען אין די געדאַנקען, הער איך אַ געשריי: יונה האָט פאַרלוירן אַ פינף־קאָפּיקע מטבע, זי האָט זיך אַראַפּגעקאַטשעט, און מ'קען זי נישט געפונען. חברה האָבן געזוכט, און אַז זיי האָבן זי נישט געקענט געפונען, איז מען צוריק געגאנגען שפּילן. יונה איז געגאנגען פּון אַלע זייטן און ס'האָט נישט אויסגעמאַכט ביי אים דער שאַדן פּון די פינף קאָפּיקעס.

נאָר איך שטיי נאָך דאָרט, גראַבל, קראַץ און זוך. איך האָב אַליין רעכט נישט געוואָסט, נאָך וואָס איך האָב עס געטון נאָכדעם וואָס יונה האָט זיך אַליין מייאש געווען פּון דער אַבדה. און ווי איך שטיי אַזוי און זוך, טוט זי מיר אַ גלאַנץ אַרויס פּון דעם גראַז און איך וויל באַלד פּריילעך אַ געשריי טון; זי איז דאָ, איך האָב געפונען! נאָר איך בין עפעס, ווי דער־וואַרגן געוואָרן און נישט וויסנדיק אַליין, וואָס איך טו, האָב איך באַלד אַריינגעלייגט די מטבע אין קעשענע אַריין. דאָס פנים איז בלייב געוואָרן, די הענט האָבן געציטערט. איך האָב געוואָסט קלאַר, אַז איך טו אַפּ אַ שלעכטע זאַך, נאָר איך האָב שוין נישט געקענט טראַכטן. איך האָב גע־האַט בלוז אַיין געפּיל: איך מוז נאָך אַמאַל פּרוּוון מיינ מזל! דאָס מאַל וועל איך שוין געוויס געווינען און מיר צוריק אומקערן מיינ שאַדן; און דעמאַלט וועל איך יונה אָפּגעבן זיינס.

אין אַ פאַר מינוט אַרום בין איך צוגעגאנגען צו דער חברה און האָב ווידער אָנגעהויבן צו שפּילן.

דאָס מאָל האָב איך מיך נישט גענאַרט; ס'איז מיר אַזוי געגאַנגען אין דער שפּיל, אַז איך האָב מיך אַליין אַזוי פּיל נישט גערעכט: איך האָב מיר אויסגעאַרבעט אַ האַנט, אַז איך האָב תּמיד געטראָפּן ווּוּהין איך האָב גע- צילט און ווּוּהין איך האָב געוואָלט. איך האָב שוין פּון פּריער געוואָסט ווי פּיל ניס ס'וועלן אַרײַן אין גראַפּע און וויפּיל ס'וועלן פּאַרבייבן פּון דרויסן. איך האָב ביי מיר דאָן אין די אויגן אויסגעזען, ווי אַ קונצנמאַכער און אַזוי אויך אין די אויגן פּון מײַנע חברים. איטלעכער האָט געציטערט פּאַר מיר, דאָך האָבן אַלע געוואָלט שפּילן מיט מיר, דעם בעל-מזל. איך האָב שוין באַלד די ניס נישט געקענט איבערציילן און די קעשענע האָט אַראָפּגעריסן פּון די קלינגענדיקע מטבעות, וואָס האָט זיך אַנגעזען ביי מיר אַ מטבע פּון פינף קאַפּיקעס!

און פּונדעסטוועגן האָב איך מיך נישט געאַיילט אומצוקערן דעם שאַדן. די קינדער האָבן געזאָגט, אַז מ'טאָר נישט איבעררייסן די שפּיל אינמיטן האָב איך מיר געטראַכט: איך ענדיק נאָר די שפּיל, גיב איך יונהן באַלד אָפּ זײַנס. כ'האָב אפּילו גערעכנט אים אומקערן צוויי מאָל אַזוי פּיל, וויפּיל ער האָט פּאַרלוירן, ווייל וואָס מער איך האָב געוואָנען, איז יונהן אַלץ געגאַנגען שלים-שלים-מולדיקער.

פּאַרנאַכט איז יונה פּאַרשוואַנדן געוואָרן. אויפן אַנדערן טאָג האָב איך פּאַרגעסן אין גאַנצן ענין. איך בין געווען פּאַרטאַרעראַמט אין דער שפּיל, ווייל אויף דעם צווייטן טאָג איז די הצלחה מײַנע געווען נאָך גרעסער, און איך בין פשוט געווען צעמישט פּון מײַן עשירות. איך האָב אין יונהן פּאַר- געסן, ווי אין אַ טויטן.

ערשט אויפן דריטן טאָג פּאַרנאַכט, אַז דאָס מזל האָט זיך ווידער איבערגעדרייט און אין אַ פּאַר שעה בין איך אַרויס אָפּגעברענט פּון די ניס און פּון מײַן גאַנץ פּאַרמעגן, — ערשט דעמאָלט האָב איך מיך דערמאַנט, וואָס איך האָב אָפּגעטון. דאָס פּנים האָט מיר אַנגעהויבן צו פּלאַמען פּאַר חרפה; איך האָב חרטה געקריגן, וואָס איך בין באַגאַנגען. אר, ווי גליקלעך,

ווי גליקלעך וואָלט איך געווען, ווען ס'פאַרבלייבן מיר כאַטש די פּינף קאָפּ פּיקעס, איך זאָל העם יינגל קענען אָפּגעבן זיין שאַדן און זיך אומקערן אַהיים אָן גאַרנישט אַבער כאַטש מיט אַ ריין האַרץ.

איך האָב אַבער קיין איין גראַשן מער נישט פאַרמאָגט, מיט טרערן אין די אויגן האָב איך מיך קוים דערשלעפט אַהיים.

ווען איך בין אַהיימגעקומען, בין איך לאַנג געזעסן אין זאָל אין דער פּינצטער. איך האָב מיך געשעמט צו באַווייזן דאָס פנים פאַרן ליכט, איך האָב מיך געשעמט צו זיצן ביים טיש מיטן טאַטן און מיט דער מאַמע. איך האָב מורא געהאַט, אַז מ'זאָל מיר נישט איבערלייענען אויפן פנים מיין גרויסע שאַנד!...

שבת אין וואלד

— 1 —

אמאל איז געווען א ייד אין א קליין שטעטל, א ייד א שניידער, האט ער געהייסן ליפע — ליפע דער שניידער.

איז דער דאזיקער ליפע געווען א פשוטער ייד, קוים דאווענן געקענט, און א גרויסער ארעמאן, נישט פאר קיינעם געדאכט, נאר דאס ארעם שטיקל ברויט פאר זיך און זיין ווייב נחמה מיט די קינדערלעך האט ער פארדינט — צו לייטן, חלילה, נישט אנגעקומען. פון זונטיק ביז פרייטיק, ווי גרויס די וואך איז, פון דארף צו דארף געגאנגען און פאר די פויערים געארבעט; גענייט, געלאטעט און איבערגעניצעוועט — קיין גרויסער איבערקלייבער איז ליפע נישט געווען. פלעגט ער, מאלט אייך, גענוג פארשווארצט ווערן די זעקס טעג פון דער וואך. דערפאר אבער, אז גאט האט געהאלפן, ס'איז געקומען פרייטיק, ערב שבת, האט שוין געמעגט שטיין אים דאס גרעסטע פארדינסט — פלעגט ליפע דער שניידער זיך איילן אהיים. ס'האט געמעגט זונערן און בליצן, האט ער געמוזט זיין אויף שבת אין דער היים, אין זיין ציכטיק שטיבל, מיט זיין ווייב נחמה און זיינע קינדערלעך, מאכן קידוש און זינגען זמירות, ווי גאט האט געבאטן. ווייל די גרעסטע מצוה ביי ליפע דעם שניידער איז געווען ערלעך האלטן דעם הייליקן טאג שבת. אינעם זכות פון שבת, האט ליפע געגלויבט, באשערט אים דער, וואס לעבט אייביק, זיין ברויט אויף דער גאנצער וואך. האט ער זיך פארגענומען איינמאל פאר אלעמאל — די דאזיקע מצוה פון שבת אפצוהיטן. ווייל מיט וואס קאן, אין דער אמתן, גאט דינען אזא פשוטער ייד, אן ארעמער דארף-שניידער, וואס קען קוים דאווענן?

איז ביי ליפע דעם שניידער געווען שוין איינגעפירט פון אלע יארן

אויפצושטיין פרייטיק אַ גרויסן פאַרטאָג און אַרויסגעבן ביז אינדערפרי די גאַנצע אַרבעט, כדי ער זאָל קאָנען באַצייטנס זיך לאָזן אַהיים אויף שבת. פון דער מינוט אָן, וואָס ער האָט זיך געלאָזט אין וועג אַריין אַהיים, האָט ער שוין געפילט, ווי די זאָרגן פון דער וואָך פאַרלאָזן אים אינגאַנצן און זיין האַרץ ווערט פול מיט דער פרייד פונעם הייליקן טאָג. בפרט זומער, ווען די צייט איז שייך, די פעלדער זענען גרין און פון אַלע זייטן שמעקט און זינגט, און גאָט אַליין האָט הנאה פון זיין וועלטעלע, וואָס ער האָט באַשאַפן. דעמאָלט איז קיין גליקלעכער פון ליפען נישט געווען. ער האָט גאַרנישט געפילט די שווערקייע פונעם וועג און פון דער משא, וואָס ער טראָגט אויף זיך, און געטראַכט נאָר, וואָס גיכער קומען אַהיים און זיך צוגרייטן צו שבת. נאָר אפילו אין האַרבסט און ווינטער, ווען די וועגן זענען בלאַטיק, דער הימל איז פאַרלייגט מיט שווערע וואַלקן, די פעלדער ליגן נאַקעטע און אומעטיקע, און די וועלט שטייט און שווייגט, ווי פאַר אַבליט, פאַלט ליפע דער שניידער נישט אַריין אין עצבות. ער טוט נאָר אַ טראַכט אַז אין דער היים האָט זיין ווייב נחמה שוין מסתמא פאַרשטעקט דעם טשאַלנט, אַרומגעוואַשן די קינדערלעך און אין שטוב איז ריין און וואַרעם, יעדער ווינקעלע זינגט — און זיין האַרץ ווערט באַלד פריילעך, און די פיס — גרינג; ער פילט שוין דעם עונג־שבת און די פרייד פון דער מצוה.

אַזוי האָט ליפע זיך אויפגעפירט אַלע יאָרן, און גאָטס ברכה האָט גע־רוט אין זיין אַרעם שטיבל. אַ גאַנצע וואָך אָפגעלעבט מיט וואָס ס'איז, נאָר שבת האָט דער גוטער מלאך געקוקט און געקוואַלן — דער הייליקער טאָג שבת איז קיינמאָל נישט פאַרשטערט געוואָרן ביי ליפע דעם שניידער אין שטוב.

מאכט זיך אַמאָל, ווינטער, שבת־צייט, ווען די קעלטן שטאַרקן זיך, שטייט זיך ליפע אויף, ווי זיין שטייגער איז, פרייטיק פאַרטאָג, אַרבעט זיך געשמיידיק ביז אינדערפרי — די אַרבעט ברענט אים אונטער די הענט. ער וויל זיך היינט מקדים זיין, ווייל די טעג זענען איצט קליין און

דער וועג שווער. באַמערקט ער נישט, אַז די גאַנצע נאַכט האָט דער שניי געהאַלטן אין איין שיטן און אַז ס'איז אַ רחמנות אַ הונט אויף דער גאַס אַרויסצולאָזן — אַזאַ ביטערע קעלט איז אין דרויסן און, צופרידן, וואָס ער האָט אַזוי פרי פאַרענדיקט זיין אַרבעט, הייבט ער זיך שוין אָן גרייטן אין וועג.

דערווייל הייבט זיך אויף אַ מסוכנע זאָווערוכע אין דרויסן, אַ ווינט מיט אַ חשכות, אַז מען זעט די לעבעדיקע וועלט נישט פאַר זיך. עס רייסט די שטרוענע דעכער אַראָפּ פון די שטאַלן און פאַר די הייזער בלאָזט אָן אַזוינע שניי־הויפנס, אַז מען קאָן קיין טיר נישט עפענען.

קומט אַריין דער גוי פון דרויסן און זעט, ווי ליפע שטייט מיטן פעקל אויף די פלייצעס, פאַרטיק אין וועג אַריין — צלמט ער זיך אַזש איבער פאַר שרעק; ווי לאָזט זיך עס אַ מענטש אין וועג אַריין, אַז ס'האַט פאַר שאַטן אַלע וועגן אין דרויסן און אַלע אומריינע רוחות דרייען זיך איצט אין פעלד? הערט אים עפעס ליפע, אַז ער מוז זיין אויף שבת אין דער היים! זאָגט ער, אַז פאַר קיין אומריינע רוחות האָט ער קיין מורא נישט, אַז עס איז אים נישט דאָס ערשטע מאָל — ער האָט אַ גרויסן גאַט, און ער וועט אים ברענגען אַהיים בשלום. און אין האַרצן טראַכט ער זיך, אַז די מצוה פון שבת וועט אים אויך אַצינד ביישטיין, און זיין שבת וועט נישט פאַר־שטערט ווערן.

זעט שוין דער גוי, אַז ער וועט מיט אים גאַרנישט מאַכן — לאָזט ער אים גיין זיין וועג; און אין האַרצן טראַכט ער זיך, אַז דער איינגע־שפאַרטער ייד גייט אויף אומצוקומען, ווייל דער ווינט און דער פראַסט האָבן זיך אַלץ מער געשטאַרקט איז דרויסן, און כאַטש אַ גוי, האָט ער גרויס רחמנות אויף אים. „אַ שאַד! זאָגט ער דעם ווייב, אפילו אַ ייד, נאָר אַ גאַטספאַרכטיקער מאַן אונדזער שניידער. זאָל גאַט זיך אויף אים דער־באַרעמען!“

דערווייל גייט זיך ליפע איינער אליין אין וויסטן פעלד. דאָס פעקל אויף די פלייצעס און אין דער האַנט אַ לאַנגן שטעקן, מיט וועלכען ער מאַכט דעם וועג ער זאָל נישט אַריינפאַלן ערגעץ אין אַ פאַרשנייטן גרוב. נאָר, וווּ וועג, וואָס וועג, — אז ס'האַט פאַרשאַטן קוסט און בוים, באַרג און טאַל, און די גאַנצע געגנט הייבט מען נישט אָן צו דערקענען? הימל און ערד — איינס, און וווּ דאָס אויג פאַלט — נאָר ווייס. זאָל עס זיין ערגעץ כאַטש אַ סימן פון אַ שטיין, פון אַ סלופ, אַ פלעק פון אַ וואַלד, צי פון אַ בערגל! און דאָ בלאַזט נאָך דער אייזיקער שניי גלייך אין פנים אַריין, שטעכט ווי מיט נאָדלען און פאַרקלעפט די אויגן, אַז מען זעט אויף אַ שפּאַן נישט פאַר זיך. פאַלט אַבער ליפע דער שניידער נישט אַראָפּ ביי זיך און גייט זיך זיין וועג מיט גרויס בטחון. פאַרקריכט ער אין אַ טיפן גראַבן, פאַלט און ברעכט שיער נישט ריק און לענד, נאָר ער שטייט אויף נישט געשעדיקט און גייט ווייטער. ער ווייסט, אַז גאַט איז מיט אים, און וועט אים ברענגען אַהיים בשלום.

וואָס ווייטער, ווערט דער וועג שווערער. די פיס זינקען אַלץ טיפער אין די שניי-בערגלעך, וואָס פאַרשטעלן אים דעם וועג, און דער ווינט שמייסט עטאַרקער אין פנים אַריין. נאָר ליפע שטרענגט אָן אַלע כוחות און גייט ווייטער, ביז ער קומט צו צו אַ וואַלד. ביים וואַלד בלייבט ער שטיין אַ וויילע און דאָס האַרץ הייבט אים אָן שטאַרק צו קלאַפן. פון יעדער נער זייט וואַלד איז באַלד דאָס שטעטל, נאָר טאַמער פאַרבלאַנדזשעט ער, איז ער אַ פאַרפאַלענער. ווייל דער וואַלד ציט זיך מיילן-לאַנג און איז געדיכט און פול מיט ווילדע חיות און מיט מענטשן-גולנים, וואָס זענען נאָך ערגער פון חיות. נישט איין מענטש פון דער געגנט איז שוין אַריינגע-פאַלן אין זייערע הענט, און מען ווייסט נישט ביז איצט, וווּ זייער געביין איז אַהינגעקומען.

גייט ליפע אַריין אין וואַלד מיט גרויס פחד. גייט און קוקט זיך אום אַלע רגע, זוכט עפעס אַ סימן פון אַ וועג; פון אַ סטעזשקע, און ס'ווייזט אויס, אַז אַטאַט איז ער שוין פון יענער זייט וואַלד. נאָר ער גייט און

גייט, גייט און גייט — און דער וואָלד לאָזט זיך אַלץ נישט אויס. דער ווינט איז שוין אפילו געוואָרן שטילער, נאָר דער הימל לאָזט זיך אַראָפּ אַלץ נידעריקער. די נאַכט רוקט זיך אָן. ליפע פילט, אַז אַט־אַט פּאַלט ער אַנידער אַ טויט־מידער אין שניי און מיט אים איז אַ סוף, נאָר ער לאָזט זיך נישט אָפּ און שלאַנדערט אין טיפן שניי אַלץ ווייטער, אַלץ טיפער אין וואַלד.

דערווייל ווערט אין וואַלד אַלץ פינצטערער, אימהדיקער. די ביימער שטייען אַלע ביז אין גאַרטל פאַרגראַבן אין שניי און טוען מיט די פאַר־גליווערטע קעפּ נישט קיין ריר. אַ טרויער פּאַלט אויף אַלצדינג. ליפע פּלאַנטערט שוין קוים מיט די פיס. נאָר אַט זעט ער, אַז ס'איז שוין צייט מקבל־שבת צו זיין און מ'טאָר שוין נישט טראַגן. וואַרפט ער אַראָפּ דאָס פעקל פון די פלייצעס און שטעלט זיך אונטער אַ בוים דאוונען מנחה. בעט ער גאָט מיט אַ צעבראַכן האַרץ און טרערן רינען פון זיינע אויגן. — „גאָט טעניו געטרייער! — בעט ער — טו אַזוי, אַז ס'זאָל מיין שבת נישט פאַר־שטערט ווערן! איך, ליפע דער שניידער, דאַרף דאָך דיך שוין נישט לער־נען, ווי אַזוי!“

און פּלוצים דערפילט ער, אַז ס'ווערט אים מיטאַמאַל גרינג דאָס האַרץ, גלייך ווי ער געפינט זיך גאַרנישט אין קיין מקום סכנה. אַ וואַרעם־קייט צעגיסט זיך אין אַלע אברים, גלויבט ער שוין, אַז גאָט ברוך הוא האָט זיין געבעט דערהערט און ער וואַרט, וואָס מיט אים וועט געשען...

אַפּגעדאוונט מנחה, הייבט ליפע אויף די אויגן און גיט אַ קוק, דער־זעט ער, ווי צווישן די ביימער לויכט עפעס אַ פייערל. קומט אים אויס די זאך זייער משונהדיק: פון וואַנען האָט זיך פּלוצים גענומען אַ פייערל אַהער, אַז פון זינט ער געדענקט, וווינט דאָ אין וואַלד נישט קיין לעבע־דיקער מענטש? פאַרשטייט ער שוין, אַז די זאך איז נישט פשוט; לאָזט ער איבער דאָס פעקל אונטערן בוים און גייט אין יענער זייט, פון וואַנען דאָס פייערל ווינקט. זעט ער, אַז דאָס פייערל קומט אים ווי אַנטקעגן, און ווי ער

האָט נאָר געמאַכט עטלעכע טריט, וואַקסט אויס פאַר זיינע אויגן אַ ווונ-
דער שיינער פּאַלאַץ, אינגאַנצן געבויט פון מירמלשטיין, און אַלע פענצ-
טער באַלויכטן מיט שבת-ליכט; נאָר אַרום און אַרום איז פּוסט און ליי-
דיק — קיין מענטשן, קיין לעבעדיק באַשעפעניש זעט מען נישט.

מיינט ליפע, אַז ס'איז אַ חלום, און רייבט זיך די אויגן. זעט ער, אַז
ס'איז פאַרט אַן אמתער פּאַלאַץ, וואָס ער האָט נאָך זיין גלייכן נישט גע-
זען. פּאַלט אים איין: אפשר וויינען דאָ גזלנים אַדער נישט-גוטע... זעט ער
אַבער, אַז די ליכט ווינקען צו אים אַזוי ליבלעך, גלייך זיי פאַרבעטן אים
צו זיך; קום אַריין, ליפע דער שניידער! דאָס האָט מען אונדז צוליב דיר
אַנגעצונדן — ס'זאל דיין שבת נישט פאַרשטערט ווערן...“ נעמט זיך ליפע
אַן מיט האַרץ, עפנט שטילערהייט די טיר פונעם פּאַלאַץ און גייט אַריין.
און ליפע דער שניידער האָט דאָרט מיט זיינע אויגן דערזען אַזוינס,
וואָס ס'האָט זיך אים קיינמאַל נישט געחלומט אפילו. ס'האָט געשימע-
ריט אין די אויגן פון די טייערע קרישטאַלענע לייכטער און ס'איז אים
פאַרגעגאַנגען דער ריח פון די טייערע מאַכלים, וואָס זענען געשטאַנען
אויף גרויסע טישן, באַדעקט מיט קלאַר-ווייסע טישטוכער פון די זעלטע-
נע וויינען, וואָס האָבן געפינקלט אין די פלעשער; נאָר אַרום און אַרום
איז אַלץ ליידיק — קיין מענטשן, קיין לעבעדיק באַשעפעניש זעט מען
נישט.

קומט ער צו אַ טיר, און גייט איבער אין אַ צווייטן חדר, זעט ער, אַז
דאָ זענען די טישן פון גלאַנצנדיקן זילבער און זילבערנע שטולן שטייען
אַרום זיי און אויף די קלאַר-ווייסע טישטוכער שטייען צעשטעלט די זעל-
בע טייערע מאַכלים און די וויינען פינקלען אין די פלעשער; נאָר אַרום
און אַרום איז ליידיק — קיין מענטשן, קיין לעבעדיק באַשעפעניש זעט
מען נישט.

גייט ער איבער אין אַ דריטן חדר. זענען דאָרט שוין די טישן פון
לויטער גאַלד און גילדענע שטולן שטייען אַרום זיי, און די מאַכלים שמעקן
און די וויינען פינקלען; נאָר אַרום און אַרום איז אַלץ ליידיק — קיין
מענטשן, קיין לעבעדיק באַשעפעניש זעט מען נישט.

גייט ער אַזוי פון חדר צו חדר, און וואָס ווייטער אַלץ שענער. אַלץ

רייכער — ביז ער קומט צום זעקסטן חדר, אינגאנצן באזעצט מיט בריי-ליאנטן און אבנים טובות, אז עס פארנעמט דאס אויג; נאר אויך דא איז ארום און ארום אלץ ליידיק — קיין מענטשן, קיין לעבעדיק באשעפעניש זעט מען נישט.

בלייבט ליפע שטיין פארבלענדט פון דעם אלעם, וואָס זיינע אויגן האָבן געזען. — „רבוננו של עולם!“ — רעדט ער צו זיך — בין איך, ליפע דער שניידער, דען ווערט, אז מיט מיר זאל געטון ווערן אזא נס?”

— 5 —

פּלוצים דערהערט ער אזוי ווי אַ שטיל געזאַנג הייבט זיך אויף פון ערגעץ, שוועבט פון דער ווייט, און קומט צו אלץ נענטער. און אַ געזאַנג איז דאָס — ממש כלות הנפש; לויטערע טענער טריפן אַ רגע שטיל, פאלן ווי ווייכע טויטראַפנס און צעגיסן זיך גלייך, ווי אַ לעבעדיק וואַסערל צווישן סטעפֿ-גראַז. פון אַ טיפעניש הייבט זיך דאָס געזאַנג. און אַט פאַר-שפרייט זיך עס, ווי אַ מעכטיקער פויגל מיט זיינע פליגלעך, איבער אלע חדרים פונעם פּאַלאַץ און דערגרייכט אלץ העכער און העכער. ליפע רירט שוין מיט קיין גליד נישט. דאָס זיסע געזאַנג צעגיסט זיך אים אין אלע אברים. הייבט אים אויף און טראַגט אים ארום, ווי אַ גרינג פעדערל. אַ חיי-דוש איז אים נאָר, וואָס דער ניגון זעט אים אויס אזוי באַקענט. ער וואַלט געקאַנט שווערן, אַז ער האָט אים שוין געהערט נישט איין מאָל אין בית-המדרש, נאָר קיינמאל האָט ער זיין מתיקות נישט געשפירט, ווי היינט. ער לייגט צו דאָס אויער, און אַט צעגיסן זיך, ווי אַ ריינער גאַלד-קלאַנג, אַב-געזאַפט מיט געטלעכער פרייד. די ווערטער: „לכו נרננה לה“ — קומט לאַמיר זינגען צו גאָט!...”

און ווי ער שטייט אזוי פארגליווערט, עפנט זיך אויף די טיר און אַ גרייזגרויער זקן, אין ווייסן געהילט, קומט אריין, דערלאנגט ליפען אַ סי-דור און פארבעט אים מיט אַ ווונק, ער זאל גיין נאָך אים. גייט ער נאָך דעם גרייזגרויען זקן אריין אין זיבעטן חדר, זעט ער אַ גאַנצע עדה זקנים, אלע אין ווייסן געהילט, זייערע פנימער לויכטן, ווי ליכטיקע זונען, און זיי

שטייען אלע און זינגען אַ לויבליד דער מלכה שבת. פאַרשטייט שוין ליפע, אַז ער איז אין גרעדן התחתון און אַז ער זעט פאַר זיך לויטער צדיקים, גאונערעולם, און בלייבט שטיין ווי צוגעקלעפט צום אָרט, שעמט זיך די אויגן אויפצוהייבן. „רבנו של עולם! — טראַכט ער זיך: — ווי קום איך, ליפע דער שניידער, אַהער?“ שטייט ער אַזוי ביז נאָך קידוש. הייבן זיך אויף די זקנים פון זייערע ערטער, גייען צו צו ליפען, פאַרנויגן זיך פאַר אים און זאָגן אים פריינטלעך: — גוט שבת, אורח!

און רעדנדיק מיט אים אַזוי, פאַרבעטן אים די זקנים צום טיש, און מען זעצט זיך אלע עסן, מאַלט אייך שוין אַליין אויס, וואָס פאַר אַ סעודה איז דאָס געווען, וואָס פאַר אַ זמירות זענען דאָס געווען! ליפען האָט מען אוועקגעזעצט אויבן אָן, נאָר ער האָט אַלץ נישט פאַרגעסן, ווער ער איז, און געשעמט זיך צו עסן, האָבן אים די זקנים געשטאַרקט מיט גוטע רייד און אַלץ געזאָגט צו אים:

— עס, ליפע, און זאָל דיר וויל באַקומען! מיר האָבן שוין לאַנג אַזאַ אַנגעלייגטן גאַסט נישט געהאַט!

עסט ער, נאָר אַ חידוש איז אים, וואָס דער טעם פון די מאַכלים איז אים באַקענט. ער וואַלט געמעגט שווערן, אַז דאָס זענען די זעלבע מאַכלים, וואָס זיין ווייב נחמה גרייט צו שטענדיק אויף שבת.

— 6 —

האָט שוין ליפע דער שניידער פאַרבראַכט אַ שבת, אויף אלע אונז דזערע ליבע געזאָגט! אים האָט נאָר וויי געטון דאָס האַרץ, אַז ער האָט זיך דערמאָנט אָן זיין ווייב נחמה און אָן זיינע קינדערלעך, וואָס האָבן אַ פאַר שטערטן שבת איבער אים. נאָר וויבאַלד מ'האַט געמאַכט הבדלה, איז דער גאַנצער פּאַלאַץ פּלוצים געלם געוואָרן, און ליפע זעט, אַז ער שטייט שוין ווידעראַמאַל אונטערן בוים, ווו ער איז נעכטן געבליבן שטיין. דאָס פּעקל ליגט אויף זיין אָרט און דער שטעקן שטייט אַריינגעשטעקט אין שניי. מאַכט ער עטלעכע שפּאַן — ווו וואַלד, וואָס וואַלד? ער שטייט שוין אין שטעטל, נישט ווייט פון זיין שטיבל.

אין דער היים מאַכט ליפע אַ שווייג און דערציילט נישט קיינעם,
ווי ער האָט פאַרבראַכט שבת, נאָר, אַז זיין ווייב נחמה פלעגט שבת דער-
לאַנגען צום טיש די שמעקנדיקע פיש און אים, ווי איר שטייגער, זאָגן:
— ס'איז שוין פיש, ליפע — דעם טעם גן־עדן האָבן זיי!
פלעגט ליפע דער שניידער אַפּטמאַל אַ שמיכל טון פאַר זיך און אַ
זאָג טון:
— יאָ, יאָ, נחמה מיינע! איך ווייס שוין לאַנג, אַז דיינע שבתדיקע
מאכלים האָבן דעם אמתן טעם גן־עדן...
און וואָס ער האָט געמיינט מיט די ווערטער, האָט קיינער אין שטוב
נישט פאַרשטאַנען.

לידער

אונט

דער אונט קומט. אליך קלארער קלינגט מיין ליד.
איך בין פון לאנגע וועגן נאך נישט מיר.
כ'האב אליך נאך ליב דאס ווייכע גראז ביים וועג,
וואס האט געטרייסט מיין הארץ אין אלטע טעג.
כ'האב ליב דעם מערבירויס אין רויון בלום
און אין די בערג דעם קלאנג פון מיינע טריט.
דאס ריינע ליד מיינט קלאנג נישט און נישט עם שעלט,
נאר איינזאם קלינגט דאס קול זיינס אין אונט-פעלד.
אליך רויטער בלאנקט דער אונט. קילער ווערט.
כ'האב אליך נאך ליב די שיינע, ליבע ערד.
כ'האב ליב דעם סטעפיטוי און דעם פרויען ווינט.
פון זיי האב איך מיין טרויער-נאלד געשפונט.
נאר שווערער ווערט מיין הארץ פון טאג צו טאג.
איך ווער מאגטעגלעך רויכער, ווייל איך טראג
די לאסט פון טרויער און די לאסט פון גליק.
נאר אייביק דארשטיק בלייבט נאך אליך מיין בליק.

בענקען

אין פיל שטעט און אין מדינות
האָט אײך שוין געלעבט, געליבט,
ב'האָט אָן פרייד, אָן טרויער איינע
אויף די צווייטע אויסגעביטן.

נאָר אַ שטעטעלע אַ קלוינינקס
לעבט נאָך איצט אין מיין זכרון,
און עס רופט אַרויס דאָס בענקען
נאָך די אַלטע קינדער־יאָרן.

מ'איז אַ שטעטעלע אָן אַרימס,
מ'האַט קיין אויסגעצירטע גאַסן;
מ'שטייען שטיבלעך נאָר צעוואָרפן,
ווייס געשמירט מיט שוואַרצע פאַסן.

דאָרטן ווערן פרי די לאַמפן
ביי דער נאַכט גאַנץ אויסגעלאָשן
און עס חלומט זיך די אַרימע
נאָר דער חלום פון אַ גראַשן.

נאָר דאָרט הענגט אַ בלויער הימל
און עס ווינקען דאָרט פון ווייטן
מיט אַ טונקעלן וואַלד באַקרוינטע
זונטן־בערג פון אַלע זייטן.

און צומאָל, ווען איינגעבוירן
גייסטו אום אין גאס אַ מידער,
קומט אַ ווינטעלע פון ווייטן
און דערקוויקט דיר אלע גלדער.

זעסט פאר דיר דאָס פעלד דאָס פרייע
און דעם גרויסן ים מיט זאָנגען
און עס כאַפט דיר אָן אַהינצו
צו אַנטלויפן אַ פאַרלאַנגען.

און עס ציט אַ פרעמדע מאַכט דיר
צו די ווייטע, גרינע וועלטן,
לאַז דאָס ענגשאַפט מיט איר טרויער,
ווייל די הויכע באַרגהעצעלטן.

פריי זיין, פריי זיין, נאָר דו קאַנסט ניט,
טראַנסט אויף דיר אַ שווערע משאַ
און מיט וויימוט קערסטו אַפּ גיך
דאָס געזיכט פון דאָרט, דאָס בלאַסע.

נאָר נאָך שווערער איו, מיין ברודער,
אין דעם רויטן שטאַט-געפילדער
עלנט, עלנט, ס'פרישט דיר קיינמאָל
ניט קיין ווינטל אַפּ קיין מילדער.

בלאָנדזשעסט אום אליין, פאַרשלאָסן,
וון אַ טיר און וון אַ טויער,
וועמען זאָלסטו דאָ דערציילן
פון דיין בענקען? פון דיין טרויער?

זוכסט א גרעזל, א באקאנטעם,
אונטער ווו א פלויט אן אלטן,
אפשר גליט דיר ווו א פונק נאך
אין דיין לעבן דא, אין קאלטן.

און געמינסט נישט... נאך פארנעסן
קאנסטו נישט די מארגן שטרעלן.
ס'הייבט דער הארעסט ווינט אן שוין בלאזן,
ס'הייבן בלעטלעך אן צו פאלן —

און דו טראגסט אלץ טיף א בענקען
און א חלום זיס און טייער
צו דער ברייטער ערד דער פרושער
צו דער גריינער ערד דער פרייער.

טעניץ-ליד

די גרעזעלעך בליען
אין וואלד אלע גלייך,
א קינד מוז זיין פריילעך,
אי ארים, אי רייך.

די זון שוקט אונדז אלע
איר ברכה, איר שייך,
אי דארף מען דען גיטער
אויף גליקלעך צו זיין?

וויל דעם, וואס די תורה
בייטאג און ביינאכט
מאכט לוסטיק זיין לעבן,
זיין הארץ פריילעך מאכט.

די טייבעלעך ברומען
אראפ פון דעם דאך,
וויל דעם, וואס באגערט ניט
קיין רייכקייט א סך.

מיר אבער זענען
נאך קינדערלעך קליין
אונדז פאסט נאך זיין פריילעך
און טאנען צו גיין.

וויל דעם, וואס פארמאגט נאך
א הארץ ניט און פרום
און אויבן, וואס קוקן
אויף קיינעם ניט קרום.

אונדז פאסט נאך זיך דרייען
ראך אויס און ראך איין,
אז וויל איז אונדז יודישע
קינדער צו זיין.

ספר רחל

אין נאקעט געלן טאג די שטייט פארטויכט אנטשווינגן —
א הויפן הוילע שטיינער, א מדברשע רואינע.
און גלייכהילטיק פארשמוטט אויף קעמלהארבן ווינגן
אין הייסן זאמד פארבוי זיך מידע בערוואינען.
נאָר קומט די רחמימדיקע נאכט, אראָפּגעשטיבן,
און שמערן בליען אויף ווי גאלדענע בורשטינען, —
ביסט די דער ווייסער רוף צו וואַנלענדיקע איגן,
און שטראַמען גליק פון דיר אויף אלע וועגן רינגען.

פון ווייסן דרימלען שטיל פּוּת־לחמס טונקלע גאסן,
אין טוי פארזילבערט רוען אלייוון אויף טערראסן,
דער טויטער סדום-טאָל ליגט אין נעפּלען טיף באַהאַלטן;
נאָר ס'האַלטן אייביק וואָך די גרין באַזווינגטע שמערן
און רעגענען מיט פרייד און רעגענען מיט טרערן —
און וווּ די טיכט, איז דאָרט די וועלט נאָך גיט פאַרשאַלטן.

איידער ...

איידער גרויסע צייכנס קומען,
פלאטערט פרייד פון אלע עקן.
ווערט דאס פעלדגעזאנג אנטשווינג,
פאלן קיל די בשורה-פלעקן.

הענגען ווייט נאך בלאע וואלקנס,
מייטלעך שמיל מיט טונקלע פינגער.
ליגט די וועלט שוין אויסגעצויגן
און זי ווארט אויף איר באצווינגער.

קומען וואלקנס און זיי גייען,
ליגט דער סטעפ שוין גאנץ פארסורעט.
שווימט א בארג אויף, ווי אן אינדזל,
און א בוים באקריינט, א בודד.

קומען וואלקנס און זיי גייען,
און דיין הארץ מיט זיי קלאפט מונטער —
יענע ערד וואס האסט פארהערלעכט,
פרייסט זיך איצט, אט גייט זי אונטער.

ס'איז די פרייד פון לעצטן צוואג,
אלע קוואלן רוישן העכער;
גאטס גענאד און גאטס פארדארבונג
פליסן ביידע פון איין בעכער.

ס'וועלן אלע ווונדערס קומען,
ס'איז דער טאג, דער לאנג דערווארטער...
נאָר פון אונטער בלאַע שלייערס
ווינקט די אלטע ערד שוין צארטער;

ווינקט די ערד, די פיל געליבטע,
אין איר פראכט און אין איר שענדונג, —
יענע ערד, וואָס האָט פאַרהערלעכט,
איצטער ווילסטו איר פאַרלענדונג.

רעגן-שטימונג

פון מאַרגן גייט דער רעגן, ס'הערט נישט אויף,
זיין ליד אין שטרוידאָך דוישט און דוישט אָן סוף.
עס קוקט דער גאַרטן טונקעלער, און ס'פאלט
אַלץ נענטער דער הימל אויפן וואַלד.

דער הויכער שוואַרצער באַרג — איך זע אים קיים,
ער שווימט — אַ גראַעס פיש אין נעפּלס תּהום.
דאָס פיינטע גראַז אין טיפן טונקל גרינט,
ביז צו דער ערד געבויגן פונעם ווינט.

און ס'רוקט די נאַכט זיך אָן שוין אויף דער וועלט.
אַלץ טיפער בייגן זיך די זאַנגען אויפן פעלד.
און ענגער טוליעט זיך דאָס גראַז ביים וועג, און ס'ווערט
אי שרעקלעכער אי היימלעכער אויף דרערד...

אַ, לאַנגע נאַכט, וואָס אַלץ פאַרדעקט און שוואַט!
באַשירעם מיט דיין זיכערקייט מיך איצט;
פאַרדעק מיך מיט דיין מילדקייט און פאַרוויג,
פאַרהענג די פרעמדע ווייטקייט פאַר מיין בליק.

אַ, שענק מיר, גוטע נאַכט, דיין שוין אַצינד!
איך בין אַן איינזאַם שטעננל אויפן ווינט,
פון זעאונגען געבויגן און באַשווערט,
און טוליע ווי אַ גרעזל זיך צו ערד.

זומער טאג

זומער קלינגט אין יונגן וואלד.
צווישן גראז און אויפהער שאלט.
הענגט א ווייסע זון און פלאמט;
בוואליע הויערס אויפן זאמר.
בוואליע טוט זיך ניט קיין קער;
מיט דער זון באלאדן שווער
ליגט פארטרוימט זי און פארווינגט,
ווי ביין הארץ אצינד, באגליקט.

ירושלים

שטארבט אפ דעם טאגס געזאנג, טריפט באלד, ווי אָנגעצונדן,
די אלטע פראכט אראפ פון אלע גראַע שטיינער,
און גלאַנץ, וואָס איז אין טאָג, אין רושיקן פאַרשוונדן,
אַנטפלעקט אין שקיעה־פלאַם זיך געמלעכער און ריינער.

שטארבט אפ דעם טאגס געזאנג, און אין דעם ליכט דעם לינדן
בליען חורבות ניי פאַרוונגט, ווי אויפגעלעבטע ביינער.
און רייטלען זיך די מויערן ווי רויזן און ווי וונדן —
איז אייביקער פון דיר, און מער געבענטשט ניש קיינער?

נאָר ווען אין גארבנטוי דאָס ליכט פון מאָרגן רייצט מיך,
און ווי אַ גרינער בוים, דער נייער טאָג פאַרפלייצט מיך, —
מיין שווענדוקן בעכער הייב איך אים אַנטקעגן.

אוי, בשורה־לירער, קלינגט אויף אלע ווייסע וועגן!
גלי אויף, דו רויטער טאָג, און שטייג אויף בערג פאַרגרויסטע —
און מיט געזאנג ניי, האַרין, פאַרביי דעם טאָל פון טויטע!

רײזעס

אויפן ים

פראגמענטן

— 1 —

איך ווייס נישט, צי איז דאָס געווען דאָס פרישע ווייען פונעם ים, צו וועלכן מיר האָבן זיך אַלץ מער דערנענטערט, אָדער דאָס זיסע גליק־געפיל, וואָס וואַכט אין אונדז אפילו ווען מיר שלאָפן, וואָס האָט מיך אויפ־געריט, נאָר איך האָב מיטאַמאל אויפגעכאַפט זיך און בין גלייך צו צום פענצטער, ווי מורא־האַבנדיק איך זאָל עפעס זייער וויכטיקעס נישט פאַר־שלאָפן.

ס'איז געווען נאָך פאַר זוך־אויפגאַנג. אַ ווילד פעלזנלאַנד איז געלעגן מיט שיטערע וועלדלעך — באַשפרענקלט. בלוי־ווייסע מאַרגן־נעפלען האָבן געשוועבט, נאָר דער פרעמדאַרטיקער פייזאַזש איז געווען בולט. עפעס קרעפטיקס, פעלזנדיקס איז געווען אין אַלצדינג. אַפילו די קורצווקסיקע ביימער זענען געווען ווי פון שטיין אויסגעשניצט. עס האָט געפילט זיך די נאָענטקייט פון מעכטיקע סטיכיעס.

**

מיר איז לאַנג נישט אויסגעקומען צו וואַרטן. נאָך איידער איך האָב דעם פאַרהאַנג אויפגעהויבן, האָט זיך דאָס באַרגלאַנד אין איין זייט פלוי־צים ווי אַפגעהאַקט, און די אומענדלעכע ווייטקייט, באַצויגן מיט אַ בלוי־לעכן שלייער פון וואַסער־קאָליר, האָט זיך מיט הימל־האַרזיאַנט צונויפ־געגאַסן. דאָס האַרץ האָט אַ ציטער געטון. עס איז געווען אַזוי ענלעך שוין צום ים, נאָר עס איז נאָך דער ים נישט געווען.

עס האָט זיך אָבער שוין געשפּירט דאָס פּרייע אַטעמען, די שווערע ערד האָט שוין קיין שליסט נישט געהאַט. די נעפלען זענען אַלץ דורכזיכ־טיקער געוואָרן, ווייכע וואַרעמע פּאַרבן האָט אָן אומזיכטבאַרע האָנט אין יב געגאַסן, ווייכע ווילעס און טונקעלע גערטנער זענען פון דער נידער ווי אַרויפגעשוומען. די לופט איז געוואָרן קרעפטיקער. אַ נייעם צוריר האָב איך אויף מיין פנים דערפילט און מיין האַרץ האָט שוין געיובלט. דער ים, די זיסע אַדריאַ, דאָס בלויע ווונדער פון דרום לאַנד, האָט אונדז פון ווייטן פון אונטער דער לעצטער נעפֿל־נעץ אַ לייכט געטון.

— 2 —

געפינענדיק זיך שוין אויף דער פּרעכטיקער שיף און שאַקלען זיך באַנאַנד מיט די כּוואַליעס עטלעכע שעה אונטער דעם ריינעם איטאַליע־נישן הימל מיט זיין ווייסלעכער זון, די פּרעמדע, אַביסל גלייכגילטיקע זומערדיקע זון פון דרום, וואָס באַהאַלט שוין אין זיך עפעס פון דער ווייטער מדברדיקער גרויזאַמקייט, — איז כאַטש אַביסל לאַנגווייליק, נאָר ס'האַט זיין באַזונדערן חן. זיך פּלאַנטערן צווישן די פּרעמדע פּאַסאַזשירן, נישט געפינענדיק נאָך דאָס ריכטיקע אַרט, טראַגנדיק אין זיך די זיכערע זערוואַרטונג אויף דעם, וואָס וועט שוין געוויס קומען אין גיכּן, דאָס גליק פון ערב יום־טוב איז פאַרט דאָס שענסטע. איך ווייס נישט, ווער האָט עס אויסגעטראַכט, אַז לאַנגווייליקייט איז שמערצלעך, נאָר אין די לאַנג־ווייליקע שעהן צעבליט זיך רעכט די רויו פון אונדזער וואַקסנדיקן גליק... וואָס קען זיין זיסער, ווי אין דער ליבער שעה פון זון־פאַרגיין זיך אומבאַמערקט אָנהויבן אַפּצורוקן פון פאַרט, אַליין נישט גלויבנדיק, אַז ס'איז שוין די ריכטיקע שעה געקומען? עס ווערט גלייך קילער, לייכטער און דאָס האַרץ פּלאַטערט שטיל. ווי זיס עס איז די שעה פון פאַרלאָזן. קיינמאַל פּרייען מיר זיך נישט אַזוי אויף דעם נייעם, ווי אויף דעם לויז ווערן פונעם אַלטן. די געציילטע מינוטן פון אונדזער לעבן, ווען דאָס האַרץ איז פּריי, נאָך נישט פאַרנומען מיט גאַרנישט, — זיי זענען אפשר די בעסטע. אונדז ווערט שווער אָפט זיך אַרומצוטראַגן מיט דעם פולן

לעבנסבעכער אין דער האַנט. פריי זיין פון אַלץ, אפילו פון דעם וואָס איז טייער, און גיין אַנטקעגן דעם אומבאוואוסטן, וואָס וועט קומען — דע-מאָלט ווערט לייכט. דעמאָלט פאַלט אַראָפּ דער שליייער פון די זאַכן, און די גרויסע ווונדער ווערן ווידער מעגלעך.

יאָ, מיר גייען זיי אַנטקעגן, די גרויסע ווונדער. שוין לאַנג אַז די גרוי-ווייסע אַנגעגליטע שטיינערנע שטאַט מיט אירע פאַלאַצן, מיט אירע הויכע ביימער-סילוועסן זענען פאַרשווונדן. אונדזער שיף שפּאַנט מיט אַ געוואָלדיקער שנעלקייט, נאָר מיר פילן זי קוים. שטילע ים-ליידיקייט איז פון אַלע זייטן: פון מזרח, פון מערב, פון צפון און פון דרום האָט דער ים דיך באַצווונגען, און איבערגעריסן ווי אויף אייביק דעם באַהאַל-טענעם פּאָדעם, וואָס באַהעפט דיך מיט דער ווייטער, פּרעמדער ערד. דער ים — דאָס איז די אומפאַרמיידלעכקייט, ווי דער טויט, ווי דאָס לעבן, און דעריבער ווערט מען אַזוי גיך נאָענט צו אים און מען פאַרטרויט זיך אים אינגאַנצן.

אין ביך-השמעות-שיין לויפן נאָך פאַרביי אונדז אין דער ווייטקייט די פּלאַכע, טרויעריקע איטאַליענישע ברעגן. אַ פייערל גיט ערגעץ אַ פּלאַ-קער-אויף דאָרט, און ווערט גלייך פאַרלוירן. מיר זענען אַלץ ווייטער פּו-נעם לאַנד, און מ'זעט שוין גאַרנישט. דער בלייכער ים-האַריזאָנט רינגלט אַרום אונדז פון אַלע זייטן.

— 3 —

אין די קאַבינעס שלאָפן שוין אַלע פון לאַנג, נאָר איך שטיי נאָך אַלץ אויפן דעק און קען זיך נישט אָפּרייסן פון די ים-ווונדער. איבער מיר הענגט נידעריק אַ גרויסער טיף-שוואַרצער הימל און אונטער מיר ליגט דער טונקעלער אָפּגרונט פון די וואַסערן. ניין, זיי שרעקן מיך נישט די ביידע אָפּגרונטן, פון אויבן און פון אונטן. זיי זענען מיט אונדז, די גרויזאַמע סטיכיעס, מיר פאַרטרויען זיך איינער דעם אַנדערן, אונדזער וועג וועט זיין מיט גליק!

דער ים ווערט וואָס אַמאָל מער פינצטער אַרום מיר. גאָר זעלטן

גיט אַ שטערן אַ גלאַנץ און פאַרלעשט זיך, גאַלד־פלעקן פאַלן דאָ און דאָרט פון דער שיף־ליכט אויף די שוואַרצע לויפנדיקע כוואַליעס און קענען איינער דעם צווייטן נישט דעריאָגן, נאָר דאָס ווינטל וואָס ווערט אַלץ פרישער און אָנגעזאַפּטער מיט נאַכט־פייכטקייט האַלט מיך אַלץ אין זיינע ווייכע אַרעמס און איך פיל מיך פאַראייניקט מיט דעם פאַר־באַרגענעם געהיימנישפולן לעבן, וואָס וועבט זיך אָן אויפהער אין דער נאַענט און אין דער ווייט.

און אפילו שפעטער, ווען איך שלאָף שוין פעסט אויף מיין שמאַלן הענג־בעטל אין קאַיטע, פיל איך זיך נאָך אַלץ פאַראייניקט מיט דעם אומענדלעכן ים־זיין, איך פיל יעדע כוואַליע, וואָס שלאָגט זיך אָן פון יענער זייט אין די דינע־שיף־ווענט; איך פיל יעדע באַוועגונג פון דער שיף, און מיר דאַכט זיך, אַז אפילו מיינע חלומות וויגן זיך לויט דעם טאַקט פון דעם ים־ריטם.

ווען איך שטיי אויף זענען שוין די ברעטער פון דער שיף־דעק אָפגעוואָשן און די זון — דער פייערקאָפּ שטייט ווי אַן ארויסגעשטרעקט־טער אויף דער האַרזיאָנט־ליניע, אויף דער גרענעץ צווישן ים און הימל, ווונדערבאַר, די זון איז שוין דאָ און אויף אַ גרויסן טייל פונעם ים־פעלד ליגט נאָך דאָס וואַסער נישט באַרירט פון איר שייך, דאָרט הערשן נאָך די גרוילעכע מאַרגן־פאַרבן, נאָר דאָס ליכט קומט אַלץ נעב־טער און דאָס וואַסער גיסט זיך אַלץ מער אָן מיט בלויקייט, דער טאָג גייט מיט לאַנגזאַמע טריט און דער ים שייט זיך ווי אַן חשק מיט די חלומות פון דער נאַכט.

— 4 —

ווי אויף לייכטע, נישט־געזעענע פליגל טראַגט זיך די שיף, ערגעץ ווייט, זאָגט מען, איז דאָ אַ גרויסע ערד מיט מענטשן, וואָס מאַטערן זיך און פלאַגן זיך, מענטשן מיט קליינע און גרויסע השגות, וואָס לאָזן זיי קיין מינוט נישט אַטעמען פריי, און דאָ טראַגט זיך אַ שיף, אַ פרייער פויגל, און דו ווילסט גאַרנישט, און דו טראַכסט פון גאַרנישט. אין דיינע

אויגן רוט דער ליכטיקער גלאַנץ פון ים־פלאַך און אין דיין האַרץ — זיין רוח, זיין אומענדלעכקייט. גאָט האָט דאָ אויסגערופן פרייהייט און זאָרגלאָזיקייט פאַר אַלע מידע און געפלאַגטע. דער ים, דער אייביקער אויסלייזער, האָט אונדז אונטער זיין שוץ גענומען און אונדז פון אַלעם שווערן אַרומגעצוימט מיט זיין מעכטיקן קעניגרייך.

ס'איז מיטאַג־צייט, מיטאַג אויפן ים. אויף אַ מינוט האָט די זון זיך אָפגעשטעלט אין מיטן הימל און מיט איר גוטן אויג באַטראַכט די וועלט. מיט איר צוזאַמען דאַכט זיך, האָט זיך אַלץ אָפגעשטעלט. די כוואַליעס ליגן ווי באַצויבערט, און ווי באַצויבערט איז אַלץ, וואָס לעבט. דער בלייך־פנימדיקער אַראַבער פון סיריע, וואָס קערט זיך איצט אַהיים פון אַמעריקע, ליגט אויסגעצויגן אויף זיין טעפּיך מיט זיינע פאַרטרוימ־טע שיינע אויגן צום הימל. דער פאַרזאָרגטער ייד פון גאַליציע, וואָס פאַרט קיין ארץ־ישׂראל עפענען אַ ביר־ברויעריי, איז געבליבן שטיין ביי דער פארענטשע מיט אויפגעריסענע, פאַרגאַפטע אויגן, אַליין נישט־פאַרשטייענדיק וואָס עס טוט זיך מיט אים. אַפילו דער אומרויאיקער ברוי־נער גריך פון אַלעקסאַנדריע מיט די אומרויאיקע אויגן, האָט אַוועקגע־לייגט געבן זיך דעם האַרטן פייערלעכן פאַריזער הוט און זיך אויסגע־צויגן אויף אַ וויגשטול, אינגאַנצן זיך איבערגעבנדיק דער הפּקרדיקער זיסקייט פון ים.

מיון רייוע אין מצרים

דער געמלעכער גארטן...

כגן ה' בארץ מצרים. (בראשית)

מ'איז נאכמיטיק.*) אונדזער שנעלצוג לויפט צווישן בלייך-געלע זאמדן, וואסער-זומפן און הויך-שיטערע טייך-גראָזן. דאָס זענען די ערשטע לאַנד-בילדער, וואָס אַנטפלעקן זיך פאַר אונדן, אַרויספאַרנדיק פון פאַרט-סאַיד. עכ איז נאָך דער קאַמף צווישן דעם מדבר און נילוס, צווישן בייזן, פלאַ-מענדיקן סעט און גוטן, פרייגיבן אזיריס; און דו ווייסט נאָך נישט, ווער איז דער זיגער צווישן זיי...

אַרום מיר אין וואַגאַן איז אַ גאַנצער ערב-רב. עס וואַרפן זיך אין די אויגן עגיפטישע פרויען פון מיטעלן שטאַנד, געהילט פון קאַפּ ביז די פיס אין שוואַרצן קאַשמיר, פון וועלכן ס'קוקט גאַר אַרויס אַ צאַרט-בלייכער שטערן און אַ פאַר רעטזעלהאַפטע, וואַרעם-גלאַנצענדיקע אויגן. עס פעלן אַבער אויך נישט קיין עגיפטישע דאַמען, האַלב-אַייראַפּעאיש געקליידעטע און שטאַרק דעקאַלטירטע... צעהיצטע קליינווקסיקע גרעקן אין שטרויענע קאַפעלושלעך שמועסן צווישן זיך, און זייער קול גייט איבערן גאַנצן וואַ-גאַן — גאַר ווי יידן, להבדיל... פעלאַכן אין ווייסע צעכראַסטעטע העמ-זער מיט עטלעכע וואַרעמע מאַנטלען איינע אויף די אַנדערע. זיצן האַלב-פאַרשלאַפענע, מיט אַ גוטמוטיקן אויסדרוק פון מידע מענטשן, און קוקן גלייכגילטיק-מעוואַטע אויף אַלץ. אַ פאַר לאַנגפנימדיקע בלייך-ברויני-קע בעדואינער, מיט פיינע קעפּ, אין צעריסענע פאַסיקע אַבאַיעס און פאַר-שטויבטע טרוקענע שיך, שלינגען מיט די אויגן די עגיפטישע שטאַט-

* געדרוקט אין וואַרשעווער „מאַמענט“, אין יאָר 1924.

דאָמען. זיי ציען אַריין די לופט מיט זייערע דינע, ציטערדיקע נאָז
לעפלעך, און זייערע אויגן, אויסגעהונגערטע אין נאקעטן מדבר, קאָנען
זיך זאָט נישט אָנקוקן אויף דער פאַרביקער פּאַנאָראַמע פונעם ישוב-
לעבן.

ווי שטענדיק, ווען איך זע פאַר מיר דאָס בונטע בילד פון אַ פאַר-
שידן־ראַסיקן קיבוץ, שטויסט מיך פון איין זייט אָפּ דער מאַלערישער
מיש־מאַש, וואָס לאָזט נישט דאָס טיפישע און אייגנאַרטיקע פון דעם
פּאָלק, פון דעם לאַנד — דעם אַזוי־גערופענעם „אַרט־גייסט“, קומען צום
פולן האַרמאָנישן אויסדרוק, און פון דער צווייטער זייט — פיל איך מיך
ווי געפאַנגען פון דעם פרייען, מענטשלעכן, גוטמוטיק־ליבלעכן, וואָס באַ-
הערשט אַלץ, וווּ די גרויסע מענטשלעכע משפּחה לעבט ענג צוזאַמען.
נישט נאָר ווי אַ ייד, וואָס פילט זיך בעסער, זיכערער אויף דעם ברייטן
פעלקער־שליאַך, נאָר אויך ווי אַ מענטש פיל איך מיך פרייער, באַקווע-
מער דאָרטן, וווּ פעלקער און ראַסן באַוועגן זיך איינע נעבן די אַנדערע
אין איין גרויסער ריי און קוקן זיך פריינטלעך אין די אויגן. יעדעס מאַל,
ווען איך געפין מיך אין אַזאַ פעלקער־סביבה, פיל איך, אַז עפעס ווערט
קלאָרער, פאַרשטענדלעכער צווישן זיי, און אַז קלענער ווערט די אייבי-
קע טעמפּקייט, וואָס שטעלט אויף איין פּאָלק קעגן דעם צווייטן. אוי,
ווי פריי, ווי לייכט עס אַטעמט זיך דאָרט, וווּ ס'איז נישטאַ דער פעל-
קער־יחוס, וואָס פאַרפעסט די לופט, דאָרט, וווּ אַרום איין טיש זיצן די
ווייטע און די באַענטע קינדער פון דער ערד!

אויף דעם קליינעם שטח פון דעם וואַגאָן קוק איך מיט אַ וואַרעם
געפיל אויף דער פריילעכער אויסמישונג פון אַראַבער, בעדואינער, ענג-
לענדער, איטאַליענער און גריכן. איך פאַרשטיי נישט זייערע שפּראַכן,
אַבער איך דערקען נאָכן אויסדרוק פון זייערע פּנימער, אַז אַלע פילן זיך
דאָ גלייך — דער פאַרגליווערט־רואיקער ענגלענדער און דער קאַכיק-
באַוועגלעכער איטאַליענער; דער האַלב־פאַרגאַפּטער בעדואינער, ווי דער
כעסט־שטאַמיקער הויכער סודאַנער מיטן שוואַרצן גלאַנץ פון עפעס אַ
טיף־וואַלדיקער חיה אין די אויגן. איך קוק מיך איין כמעט מיט ליב-
שאַפט אין אַן עלטערן פאַרוואַרלאָזטן נעגער, וואָס זיצט אין אַ ווינקל,

אָפּגעריסן־אָפּגעשליסן און שיינט אַרויס מיט זיין טונקל־קופּערנעם פּנים, מיט זיין צעפלעטשטער נאָז, און קוקט מיט זיינע האַלב־טרויעריקע, האַלב־שמייכלענדיקע אויגן, נישט ווי אַן אַנט־יילנעמער, נאָר ווי עפעס אַ זייטיקער, אַ צושויער. איך וואָלט געוואָלט אים עפעס זאָגן, אים אויס־דריקן מיין סימפּאַטיע, נאָר נישט האַבנדיק קיין בשותפותדיקן לשון, שמייכלען מיר נאָר איינער צום צווייטן, און מיר דאַכט זיך, אַז מיר פּאַרשטייען זיך...

אונדזער צוג שטעלט זיך אָפּ אויף אַ מינוט אין איזומאליע — אַ שטאָט, וואָס איז אויסגעבויט געוואָרן אין דער צייט, ווען מ'האַט גע־גראָבן דעם סועץ־קאַנאַל, האָט אָפּגעלעבט אַ קורצע צייט אירע רושיקע טעג, און איז היינט מיט אירע פּרעכטיקע הייזער און גערטנער, מיט איר גאַנצן אייראָפּעאישן גלאַנץ — האַלב־ליידיק, פּאַרלאָרן. ווי אַ קליי־נער אַאָזיס באַדט זי זיך אין דער העל־ליכטיקער אַפּריקאַנישער זון, אַזאַ פּאַרשלאָפּענע, רואיקע, נאָר אַזאַ ליידיקע פון אינעווייניק און פון דרויסן... מיר שאַרן זיך אַלץ טיפּער אַריין אין לאַנד, און וואָס ווייטער, אַלץ מער זיגט דער ליכט־טראַגנדיקער אַזיריס, דער פּריינט פון די לעבעדיקע. אַ גרינע בליענדיקע ערד ליגט אַרום אונדז. טויזנטער גלאַנצענדיקע וואַסער־לעד, נילוס־אַדערלעך, שעמערירן אין די אויגן, פון צווישן הויכן גרינס קוקן אַרבעטנדיקע פעלאַכן אין ווייסע טורבאַנען; טונקל־קעפּיקע בופּעל־אַקסן, מידע, גלייכגילטיקע, ווי די וואָס טרייבן זיי, שלעפּן די וואַסער־רעדער, וואָס טרינקען אַן דעם גלייכן ערד־פּליין. דאָס איז ער, דער געוויינלעכער מצרים־פּייזאַזש פון אייביק אָן. אַט אַזוי האָט דער זאַט־באַוואַסערטער נילוס־טאַל אויסגעזען, מן הסתם נאָך אין די צייטן פון רעמסס דעם צווייטן.

מיר דערעסט די האַלב־טונקלקייט פון וואַגאַן, מיט די אַראָפּגעלאַזטע זשאַלודעס, און איך שטעל זיך איין און גיי אַרויס אויף דער וואַגאַן־טע־ראַסע, ווי נאָר איך שטעק אַרויס דעם קאַפּ דורך דער טיר, כאַפּן מיך גלייך אַרום די פּלאַמיק־הייסע ווינטעלעך. איך שטיי, ווי אין אַ קאַלד־אויוו, אַרומ־גערינגלט מיט פּלאַמען. נאָר איך ווער גיך צוגעוויינט און דערפּיל זיך פּלור־צים, ווי שווימענדיק אין דער גרינ־גאַלדענער שיינ, פּאַרוויגט און פּאַר־טרוימט פון דער וואַרעמער שמעקנדיק־געדעמפטער לופּט. די טויזנטער גרינ־

באוואקסענע אינדזעלעך אין זייערע וואסער-ראמען פון אונטן מאכן ווייכער דאס שאַרפע שניידנדיקע ליכט פון אויבן. דער פרעמדער פייזאזש ווערט עפעס ווי היימיש. האָב איך אים שוין אַמאָל נישט געזען אין מיינע קינדער-יאָרן, אין מיינע קינדער-טרוימען?

ווי אַ גלאַנצנדיק צויבער-בילד ליגט דאָס לאַנד אויסגעשפרייט אָפן אַרום מיר — קיין מזרח, קיין מערב, קיין צפון, קיין דרום. יאָ, דאָס איז ער, דער „געטלעכער גאַרטן“, צו וועלכן עס האָבן זיך געצויגן די אויסגעהונגער-טע פאַסטוכער-שבטים פון נאַקעטן, טרויעריקן מדבר. אַלץ אַרום מיר דאָ שפּראַצט, וואַקסט, בליט. איך פיל, ווי פאַר מיינע אויגן ציען זיך אַרויף די געוויקסן, צייטיקן זיך די פולע זאַנגען. אין דורכזיכטיקע נעפל-שלייערס ליגט די גאַנצע ערד געהילט, און דינע, כמעט לופטיק-צאַרטער ווי די צאַרטסטע רויזן-שטענגלעך, הייבן זיך אויף פון גאָלדיקן נעפל — סילוועטן פון פאַלמען ביימער, שאַטן-געשטאַלטן פון אַ וועלט, וואָס איז אינגאַנצן האַלב חלום, האַלב ווירקלעכקייט.

יאָ, ס'איז שיינ מצרים, ס'צויבער-לאַנד, וואָס גאָט האָט עס געבענטשט. אַ פרעמד און אַן אייגן צוזאַמען. דאָ איז די טרויעריקע קינדשהייט פון אונדזער פאַלק איבערגעגאַנגען; דאָ האָבן מיר געלערנט און באַמיט זיך צו פאַרגעסן דאָס געלערנטע. די עגיפטישע קולטור איז שטענדיק שטאַרק באַ-קעמפט געוואָרן דורך די נביאים, ווייל אין דער דאָזיקער קולטור איז גע-ווען אַן אומגעוויינלעכער צויבער פאַר יידן, דאָך איז פאַרבליבן עפעס אַ בענקעניש צו דעם דאָזיקן שיינעם, זאַטן און מיסטעריעזפולן לאַנד אויף לאַנגע דורות, און נאָך היינט דערשיינט דאָס לאַנד פאַר דעם פרעמדן באַ-זוכער אַזוי האַרציק, אַזוי ליבלעך, ווי אַ פאַרגעסענער חלום.

פ א ר ט ס א י ד

דעם גאַנצן וועג פון יפו ביז פאַרט-סאַיד, ווען אונדזער שיף האָט זיך לייכט און ריטמיש געגליטשט ביי די ברעגעס פון אַלטן מדבר, איז אי-בער אונדזער שטילן ים-וועג געהאַנגען אַ טוי-רייכע, קיל-אויסגעשטעערנטע נאַכט. מיט אַפענע אויגן זענען מיר די גאַנצע נאַכט געלעגן אויף דעם שיף-

דעק און זיך נישט געקאנט זאט אנטרינקען מיט דער דאזיקער שטערן פראכט, וואס האט ווי א גרינער העראגליפן־שריפט געבליט איבער אונדז דערע קעפ. נאך נישט ווייט שוין צו טאג זענען די טויבעפלען מיטאמאל געווארן געדיכט און צעמישט אונדז די שטערן־העראגליפן און פארשלייערט און סודותדיק געמאכט דעם ווייט־אויסגעשפרייטן מדבר. ס'איז געווארן נישט היימלעך. איך האב זיך אריינגעכאפט אין מיין קאבינע און איינגע־דרעמלט אביסל. עס האט אבער לאנג נישט געדויערט. אויף דער שיף איז געווארן א לעכהאפטע באוועגונג, וואס האט מיך גלייך אויפגעוועקט, און אז איך בין ארויסגעגאנגען אויפן דעק, האט זיך אונדזער שיף לאנגזאם שוין דערנענטערט צום אפריקאנישן ברעג, באגעגנט פון דער מארגנדיקער פרי־לינגס־זון, וואס האט מיט רויזן־שיין באלעבט דעם שטילן וואסער־שפיגל און דאס קליינע קאנטראל־שיפל מיט דעם שטייענדיקן ווייס־געקליידעטן באאמטן, וואס איז אונדז אנטקעגנגעקומען פון האפן.

איך בין געווען אביסל בארוישט פון דער פארגאנגענער נאכט און פון דעם זיסן געדאנק, אז אט־אט בין איך שוין אין מצרים, וואס איך האב אזוי לאנג געגארט צו זען. נאך וואס טיפער אונדזער שיף האט זיך אריינגעשניטן אין האפן, און נאכדעם אין סועץ־קאנאל, אלץ ניכטערער בין איך געווארן און אלץ קילער האט מיין הארץ געקלאפט: איז דאס מצרים? דער פארפלאנטערטער וואלד פון הונדערטער שיפן, ווייס־געפארבטע, מיט שווארצע געזער; די נאקעטע, ווי די נאכט טונקעלע, קוילן־טרעגער, וואס לויפן ווי די רוחות איבער די שמאלע שיף־סקלאדעס; דער רויך, דער רעש, דער געפילדער — אט דער געוואלדיקער טעמפא, מיט וועלכן אלץ ווערט דא געטון. דאס איז א שטיקל אייראפע, א שלעכט שטיקל אייראפע. נאך אט רוקט זיך אונדזער שיף צו נאענט צום האפן, און איך דערפיל גלייך, אז מיר זענען נישט אין אייראפע. פון אלע זייטן פאלן־אן אויף אונדז יונגע און אלטע אראבער, רירעוודיקע, צעכראסטעטע, פארטאראראמטע, פארהא־וועטע, מיט שרייענדיקע אויגן, אונגעאסענע, ווי איבערגעצייטיקטע פרוכטן, וואס זוכן אונטער דער ערד א פיאסטער צו פארדינען, — לויפן, נישטערן, קריכן ווי די קעץ, אנטאפנדיק זיך ביי א שטריק, אויף די גלייכע ווענט פון שיף, און לאזן דעם אטעם נישט כאפן. מיט אזא לעבנס־דורשט, אזא אימ־

פעט, וואָס שטייגט אומגעהויער איבער די יידישע רירעוודיקייט, שליסט אָבער אויך נישט אויס אַ מערקווירדיקע שטילקייט, אפילו פאַרטרוימטקייט, וואָס באַהערשט אַט די אומרואיקע שדים, ווי באַלד די אַרבעט איז פאַר-ענדיקט. איך באַטראַכט זיי, ווי זיי זיצן נאָכדעם אין זייערע שיפלעך, ווישן אַפּ דעם שווייס פון די פאַרברענטע געזיכטער און שטעלן-אויס די אויגן אין דער ווייטקייט, זינגענדיק זייערע טרויעריקע מאַנאַטאַנע ניגונים. איר דער-קענט זיי מער נישט: זיי זענען ווי אויסגעטון פון דער וואַכעדיקייט. זיי זע-נען שוין אַנדערע. איר דערקענט באַלד די קינדער פון אַן אַלטער מדבר-ראַסע מיט דער בענקעניש צו גרויסע, פרייע סטעפעס, צו שטילע שטערן-נעכט און לאַנגזאַם-ציענדיקע דושנע טעג. איר דערקענט דעם פ ר ע מ ד ן וואָס איז דאָ ווי אַ גר, און זיין שורש-נשמה ליגט גאַר ערגעץ אַנדערש — דאָרט, וווּ דער מדבר זינגט זיין אייביק שטיל געזאַנג...

איבערגעלאָזט מיינע זאַכן אויפן באַנהויף, לאָז איך מיך גיין איבער די פאַרט-סאידער גאַסן, און איבערצייג זיך אַליק מער, אַז איך בין נאָך נישט אין מצרים. די דאָזיקע גלייכע, באַשפּריצטע געסלעך מיט זייערע לאַנגוויי-ליק-בלאַנקענדיקע אייראַפּעאישע קויפּהייזער, מיט די אויסגעצויגענע, זיס-לעכע לאַקייזן-פּנימער, וואָס זעען-אויס ווי נאָכגעמאַכטע פיגורן פון מאַדע-זשורנאַלן — אַט די גאַנצע אייראַפּעאישע קלאַגענדיקע פּראַכט איז מיר דאָ שרעקלעך דערווידער. ניין, דאָס איז נישט מצרים! — טראַכט איך ביי-טער — און מיך פאַרדריסט, וואָס כ'האַב מיך געאַיילט און ניט געווארט אויף אַ שיף, וואָס גייט גלייך קיין אַלעקסאַנדריע. וואָס טו איך דאָ. צווישן די דאָזיקע גריכישע, איטאַליענישע און אַראַבישע קרעמער? מיך האָט גע-צויגן אַהער דער צויבערנדיקער טרויער פון אַפּגעשטאַרבענער גרויסקייט, פון צאַרטער פאַרוועלקטער שיינקייט. פאַרט-סאיד אָבער ג ע ד ע נ ק ט ג א ר נ י ש ט ... פאַרקערט, זי נעמט זיך גאַר איבער. די פּרעכטיקע פּאַ-לאַצן, וואָס שטייען ביים קאַנאַל, קוקן מיט יונגן שטאַלין: מיר האָבן געזיגט. און דאָס באַליידיקט אַזוי אויף דעם באַדן פון אַן אַלטער געוואַלדיקער קול-טור, ווי מצרים.

פאַרט סאיד פאַרקערפּערט מיט זיך די בלאַסע אויסערלעכע אייראַפּע-אישע קולטור, — די קולטור, וואָס איז נאָך טויזנט מאָל וואַכעדיקער, גייסט-

לאָזער. אַן אַריבערגעטראָגענע אַהער. אויף אַ באַדן, וווּ זי איז נישט אויס-
געוואקסן. ערשט דאָ זעט מען, ווי נישטיק עס איז אפילו די רייכסטע
קולטור, ווען זי איז נישט געשאַפן, נישט צונויפגעשמאַלצן מיטן לאַנד,
מיטן פּאָלק, מיטן אור-גייסט פון דעם אָרט. אויסגעבויט אויף די נאַקעטע
זאַמדן, לויט אַ פרעמדן מוסטער, לויט געמישטע סטילן, כאַראַקטערלאַז, און
אויף דער שוועל פון אַלטן מצרים, דריקט די דאָזיקע שטאַט מיט איר
ליידיקייט, מיט איר עלנטער קולטור און פאַרשטעלט מיט זיך דעם אמתן
עגיפטישן פּייזאָזש, דאָס כאַראַקטער-בילד פון דער אַלטער מיסטעריע,
וואָס הייסט מצרים.

איך פאַרבלאַנדזשע צו אַ הויכן געוויקסיקן ייד מיט אַן אויסזען פון
אַן אַלטן שייך, וואָס רעדט אַראַביש און מאַכט-נאָך אַלע תּנועות פון אַן
אַראַבער, נאָר וואָס איז באמת אַ בעסאַראַבער ייד, אַ בענדערער, וואָס איז
ערשט עטלעכע יאָר דאָ, האַלט אַן אַכסניה און מעקלערט און האַנדלט.
ווי אַ געבוירענער פאַרט-סאַידער. זיין דירה מיט הויכע טונקעלע, ליי-
דיקע צימערן, מיט אַראַפּגעלאָזטע גרינע זשאַלוזן, מיט קאַלטע שטיינער-
נע דילן און מיט דיוואַנעס, פאַרשפּרייטע מיט אַלטע וואַלענע בעסאַראַ-
בער "קילימעס" (טעפּיכער), איז אויך עפעס אַ מין אויסמיש פון בעס-
אַראַביע מיט אַריענט, — עפעס אַזוינס, וואָס האָט לחלוטין נישט קיין
ירושע-סימנים. זיין פרוי איז אַבער אַ גאַסטפּריינטלעכע און האָט נאָך
נישט פאַרגעסן, ווי מען גרייט צו פיש בנוסח בעסאַראַביע, מיט פעפּער
און מיט קאַרטאָפּל, ווי מ'קאַכט עד היום אין בעלץ און אין קאלאראש,
און נאָך וועלכן מען מוז טרינקען אַ גלעזל רויטן וויין, אמתן "קריבץ".
די פיש צו מיטאַג איז יעדנפאַלס געווען די איינציקע זאַך אין פאַרט-
סאַיד, וואָס האָט פאַרמאַגט אַביסל סטיל, כאַראַקטער...

נאַכמיטיק בלאַנדזשע איך ווידער איבער די גאַסן. איבער דער
שטאַט הענגט אַ ווייסע זון. די דאָזיקע אַלטע גלייכגילטיקע זון, וואָס
האַט נאָך געפּייניקט אונדזערע עלטערן, ווען זיי האָבן געבויט פּיתום
און רעמסס... און כאַטש עס איז נאָך פּרילינג און די זון פאַרמאַגט נאָך
אַביסל מילדקייט, דאָך קלאַפט זי אַן רחמנות איבערן קאַפּ. איך זוך עפעס
אַ דערפּרישונג און פאַרגיי גראַד צו דער בלענדדער ים-פּליאַזשע מיט

אירע פינקלדיקע זאמדן. מיך באגעגענען די ערשטע אפריקאנישע ווינטן. — פרייע, טרוקענע, איינטאניקע, עפעס מדבר'שס פילט זיך לויטן אין זיי. אונטער זייער אַנריר ווערט אויך דער ים ווי טרוקענער, הוילער, פרעמדער. נישט מיין ים, וואָס האָט מיך אַמאָל אזוי גליקלעך געמאַכט... איך פיל, ווי די הויט פון מיין פנים טריקנט, ברענט, ווי אונטער גליענר דיקע פינגער. אַך, ווי עס בענקט זיך דאָ נאָך אַביסל גרין גראַז, נאָך אַ פרידלעכן פעלד-בילד! איך קיל מיך אַפּ אַביסל, אַפּבאַדנדיק זיך אין פלאַכן ברעג-וואַסער, נאָר דער ים איז דאָ אויך אַ המשך פון מדבר און קייקלט פויל און לאַנגזאַם זיינע בלינד-גרינע כוואַליעס אויף די פלאַך-טשיקע זאָמדן.

ווייט פאַרן האַפּן, טיף איינגעשניטן אין ים, ביים אַריינגאַנג אין סועץ-קאַנאַל, שטייט דער דענקמאַל פון זיין שאַפּער, פּערדינאַנד דע לע-כעפּס. זיין ענערגישע האַנט ווייזט קיין דרום. צו די טיפּע אַמעריקאַנישע מדבריות און וועלדער, צו די ערד-ווינקלען, וואָס ליגן נאָך פאַרהוילט מיט אַ סודות-שלייער. זיין האַנט ווינקט: גייט, פאַרשפּייט אייער מאַכט אויף די לעצטע באַהעלטענישן פון דער ערד און אין אירע לעצטע פרידן-ווינקלעך טראַגט אייער קולטור און אייער... אומעט!

עס איז דער ערשטער דענקמאַל, וואָס איד זע אין מצרים. עס איז אויך דאָס יינגסטע, און אינגאַנצן עפעס אַזוינס, וואָס שטעלט-פאַר מיט זיך דעם פולשטענדיקן קאָנטראַסט פון דעם גראַנדיעזן, צוועקלאָזן און דעריבער אויף אייביק מיסטיש-באַהויכטן, וואָס איז געשאַפּן געוואָרן אין דעם דאָזיקן ווונדערפולן לאַנד.

און מיר ווערט אזוי פריילעך אויפן האַרץ, ווען איד באַגעגן מיין רייזע-חבר וואָס שרייט מיר פריילעך צו פון ווייטנס:

— מיר מוזן זיך צוויילן. דער צוג קיין קאַיראַ גייט גלייך אָפּ! און אין אַ האַלבער שעה אַרום האָבן מיר שוין, גאָט זיי דאַנק, פאַרט-סאַיד הינטער זיך. ווי זאָגט היינע אויף דער שטאַט געטינגען: זי גע-פעלט אַם שענסטן, ווען מ'איז אויסגעדרייט צו איר מיטן רוקן.

ארץ-ישראל

דער לינטיקער טאָל

(עמק יזרעאל)

פונקט מיט דריי יאָר צוריק, אום פּרילינג, האָב איך דאָס לעצטע מאָל דורכגעשניטן דעם עמק יזרעאל. עס איז געווען דער לעצטער זיסער שמיכל פון מיין געבורטסלאַנד, און נאָך ביז היינט ווערט מיר וואַרעם אין יעדן איבר, אַז איך דערמאָן זיך יענע נישט פאַרגעסלעכע טעג.

נהלל איז נאָך דעמאָלט נישט געווען אויפגעבויט, און עין־חרוד איז נאָך אויך נישט געווען אַזוי באַפלאַנצט און באַשאַטנט, ווי היינט. נאָר פרי־לינג איז געווען, און וווּ נאָר דאָס אויג איז געפאלן, האָבן, ווי צערטלעכע געפילן, געציטערט די רויטע און ווייסע אַנעמאַנען, און דאָס גראַז האָט זיך הויך צעוואַקסן, און אין נייעם בליעכץ זענען געשטאַנען אַלע ביימער. די באַן האָט זיך לאַנגזאַם געגליטשט צווישן פעלדער, פעלדער אַז אַ סוף, און עס איז געווען אַ פאַרגעפיל פון גליק, אַ פאַרגעפיל, אַז דאָ וועלן מיר נאָך נחת דערלעבן.

ווי נאָר מיר פאַרן אַרויס פון חיפה, אַזוי עפנט זיך פאַר אונדז ווי אַ ליכטיקער טויער דער גרינער, בלוי־באַנעפלטער טאָל. עס איז אַ מאַדנע געפיל — גלייך ווי מיר זענען אויף דער גרענעץ פון אַ ניי־אַנטדעקט לאַנד, פון אַ נישט־באַרירטן און נישט פאַרשוועכטן באָדן. עס איז אַ געפיל, אַז עפעס וואַרט דאָ אויף אונדז, וואַרט לאַנג און רואיק: עס וועט נאָך קומען! עס וועט נאָך קומען! מיט אַזאַ פריינטלעכן בליק באַגעגנט ער אונדז, — דער דאָזיקער גרין־געפאַרבטער טאָל, אַזוי יונגפרוילעך זעט ער אויס, אַז דו פאַרגעסט זיינע אַלטע העלדיש־קלינגענדיקע לעגענדן, און ווילסט אַראַפּשפּרינגען פון לאַנגזאַם־גייענדיקן צוג און צופאַלן צום ווייכן, פריש־באַטויטן גראַז, און נישט געדענקען גאַרנישט, נישט געדענקען גאַרנישט:

גלייך ווי ס'איז גארנישט געווען דער גרויסער קאָשמאַר פון נעכטן, — און זיין אַזוי יונג, אַזוי פֿרייגליק און אַזוי אייביק־פֿריינטלעך, ווי ער, דער ליכטיקער טאַל יזרעאל...

אין מיטאַנדיקן ליכט ליגט דער גאַנצער טאַל, ביז די נידעריקע ירדן־פלאַכן און ביז די ווייטע בלוי־פאַרנעפֿלטע שאַטנס פון די גלעד־בערג, די טונקעלע באַרג־סילוועטן פון רעכטס און פון לינקס ליגן ווי אויסגעצויגענע מידע חיות מיט פאַרמאַכטע אויגן... אַך! אַזוי זיכער זעט דאָ אַלצדינג אויס. אַז מיך פאַרדריסט, פאַרוואָס האָב איך נישט גענומען מיין ליכט פֿעקל אויף די פֿלייצעס און נישט דורכגעשפֿרייזט דעם גאַנצן עמק כדי צו פֿילן אונטער די פֿיס יעדן טריט, פון יעדער זאַמדעלע פון זיין וואַרעמער, גע־בענטשטער ערד.

נישט ווייט פון דער ליניע אַרבעט אַ קליינע גרופּע אויף דער ליכטי־קער שאַסי־סטענגע, וואָס האַלט שוין ביים פאַרענדיקן זיך. עס זענען ייִדי־שע בחורים און ייִדישע מיידלעך, וואָס שטייען און זיצן אַנגעבויגן אי־בער דער אַרבעט, מיר באַגריסן זיי פון ווייטן מיט אונדזערע טאַשן־טיכלעך, נאָר זיי שטייען ווי פֿריער איינגעבויגן איבער די שטיינער־הויפּנס. באַ־וועגן זיך נישט.

וואָס מערער די זון לאַזט זיך אַראָפּ און די ווינטלעך ווערן קילער, אַלץ צערטלעכער ציטערן די ווילדע מאַן־בלומען און די איינזאַמע גראַזן און קוסטעס, און אַלץ מערער ווערסטו באַהערשט כמעט מיט אַ שמערצלעך באַפֿעל פון ליבע צו דער דאָזיקער ערד, און דיך פאַרדריסט, וואָס די באַן האַט אַנגעהויבן צום ירדן אַראָפּ זיך באַוועגן אַלץ שנעלער, און לאַזט נישט דאָס אויג גענוג רוען אויף די אַוונטלעכע הייליקע פֿעלדער.

וואָס מער די זון לאַזט זיך אַראָפּ אַלץ שטרענגער און בולטער זענען אויס די טונקעלע באַרג־שאַטנס. קאַנסט קיין אויג נישט אַראָפּלאַזן פון רונד־געוועלבתן תּבור, וואָס באַגלייט דיך אין גאַנצן עמק מיט אַ קילן בליק פון אַ מ ת ב ו ד ד, וואָס פאַרשפֿרייט רו און איינזאַמקייט אַרום זיך. מיר שניידן זיך אַלץ טיפֿער אַריין אין טאַל, אַלץ ווייטער פון אים, נאָר קוקסט זיך אום — ער שטייט נאָך אַלץ אַזוי נאָענט, גלייך ווי ער באַ־וועגט זיך מיט אונדז צוזאַמען,

ווייניקער פילסטו די גלבוֹע־בערג, וואָס ליגן רעכטס און באַהאַלטן זיך ווי איינער הינטער דעם אַנדערן; נאָר קוים האָסטו זיי באַמערקט, ציען זיי זיך מיט דעם טראַגישן סוד, וואָס איז צעגאַסן איבער זייערע פעלזן־שפּאַלטן. נישט קיין טוי און נישט קיין רעגן זאָלן אויף אייך פאַלן, איר בערג אין גלבוֹע! האָט זיי דער דיכטער אַמאָל פאַרשאַלטן; נאָר זיי שיצן דעם טאָל און די ליבע פעלדער פון עין־חרוד, וווּ עס זינגען אַלטע קוואַלן און יונגע הערצער, בענטשן זיי, באַפלאַנצט און באַבליט זאָלט איר ווערן, איר פעלזנדיקע בערג אין גלבוֹע!...

ביים רויטלעכן שקיע־שיין בליצן אויף אין אונדזערע אויגן, ווי גרויסע הערלעכע געוויקסן, די ווייסע געצעלטן פון נהלל און פון עיר־חרוד. איך זע פון ווייטן, ווי די אַרבעטער קערן זיך לאַנגזאַם אַהיים. אַ וואַגן, געשפּאַנט צו צוויי פרדות, באַוועגט זיך לאַנגזאַם צווישן הויכן פאַרווילדעטן גראַז. עס באַפאַלט מיך אַזאַ רוי ביים דאָזיקן איינפאַכן בילד און עס ווילט זיך בעטן לאַנג און האַרציק פאַר אייך אַלע, איר וואָס באַפלאַנצט און באַבויט דעם ליכטיקן טאָל יורעאל!

בײַ דער הייליקער וואַנט

די וואַנט שוין ווידער אַ געשענדעטע. פיל איך דאָ, פון דער ווייטנס,
איר אַנגעשטרענגטן בליק, דעם טויזנט־יעריקן שטומען בליק, וואָס פרעגט
ווידער און מאַנט און רופט צוריק און לאַזט נישט רוען —

דעם טויזנט־יעריקן שטום־ריידנדיקן בליק!

אַט פיל איך אַ לייכטן באַריר. ווי אַ וואַרעמער שאַטן פאַלט אויף
מיר, און ערגעץ פון דער טיפעניש קוועלן אויף טרערן און געזאַנג.

**

איך געדענק דעם טאָג אין כסלו, ווען איך בין דאָס ערשטע מאָל גע־
קומען צו איר.

פרייטיק פאַרנאַכט איז עס געווען. וואַרעמע וואַלקנס האָבן זיך גיך
און ערנסט געטראָגן איבער דער באַרגיקער ירושלים און אַ פריילעכער
ווינט האַט געבויגן די רוישנדיקע אַלטע ביימער אויף די גערוימטע הויכ־
קייטן פון דער נייער שטאָט, אָבער אין די שמאַלע געסלעך פון דער אַלטער
שטאָט, דורך וועלכע איך האָב מיך אַראָפּגעלאָזט אויפן וועג צו דער וואַנט,
איז ווי שטענדיק, געשטאַנען אַ פאַרביקער געמיש פון געוויקסיקע אַראַבער
און מאַגערע אַראַבישע פרויען אין בלויע אָפּגעבליאַקעוועטע קליידער; באַ־
שטריימלטע יידן, מיט גלאַנצנדיקע אויבערציערס ווי בגדי־מלכות אויף די
אַקסלען, און קליינע אַלטע פרויען, ווי נישט־דערוואַקסענע מיידעלעך, מיט
סידורים אין די הענט, האָבן רייענווייז זיך שטיל געטראָגן איינע נאָך די
אַנדערע, אַלץ נידעריקער אַראָפּגעלאָזט זיך אויף די שטיינערנע טרעפּ און
אַלץ טיפער אַריין אין די טונקעלע לאַבירינטן; אָבער דער שטראַם האַט

אליין געפירט און מ'האט נישט באדארפט פרעגן, ווהיין צו גיין — און קיינער האט נישט געבלאנדזשעט.

דעם וועג צו דער וואנט האט זיך ווי אַ לעבעדיק וואסער דורכגעשניטן אין דער אַלטער פאַרשאַטענער שטאַט.

וואָס ווייטער, אַלץ פאַרקרימטער און שמאַלער זענען דאָ געווען די דורכגאַנגען; אָבער מיט אַמאָל האָבן מיר זיך אויפגעהויבן אויף טרעפלעך און עס איז ליכטיקער געוואָרן אין די אויגן און ווידער האָבן מיר זיך אַראָפֿ־געלאָזט, און די פיס האָבן זיך מיט אַ מאָדנער לייכטקייט אַ טראַג געטון, ווי שטענדיק, ווען מיר זענען שוין נאָענט צום ציל. און די טויער-וואַנט האָט גלייך אַ שימער געטון, הויך און קרעפטיק, פאַר אונדזערע דורשטיקע אויגן.

אין דער נידער האָט זיך געהערט אַ געמורמל, ווי דער רויש פון לע-בעדיקע וואַסערן. מיר זענען געשטאַנען ביים כו ת ל מ ע ר ב י.

און נאָך וועגן אַ נאַכט ביי דער וואַנט געדענק איך — איינע פון די ווונדער-נעכט פון מיין לעבן.

פּרילינג איז געווען אין יהודה. אין די געזימסן פון די אַלטע שטיי-נערדיקע ווענט האָבן אין אַלע ווינקלען פון די גאַסן ווייסע בלומען צעבליט זיך און מיט יונגן חן באַצירט די רויע נאַקעטקייט פון דער אַלטער שטאַט. דער גרויסער ליכטיקער הויף אויפן הרהיבית איז געווען גריין באַוואַקסן, הויכע גראַזן האָבן פּריילעך געפלאַטערט צווישן די אַלטע רואינען און מצבות פונעם הרהיביתים.

גליקלעכע האָבן מיר דעם גאַנצן פאַרנאַכט אַרומגעבלאָנדזשעט איבער די רייך-געפלאַסטערטע גאַסן, וואָס ציען זיך אַרום דער אַלטער מויער, און פון דער ערנסטער קילער וויאָ דאָלאַראַזאָ אַרויס צום ליכטיקן קדרון-טאָל מיט די זילבער-גרויע איילבירט-ביימער, און ביים בליענדיקן שיין פון דער פולער לבנה, וואָס איז געהאנגען איבער די זאַפטיקע פעלדער פון השלוח-טאָל האָבן מיר זיך אומגעקערט ליכט-זאַטע, רוישיק-פּריילעכע אַהיים.

אַבער וויבאלד מיר זענען צוגעקומען ווידער צו דער אַלטער מויער, וואָס האָט געוואָרפֿן שווערע שאַטנס אַרום זיך, זענען מיר אַלע מיט אַמאָל פֿאַרשוויגן געוואָרן, און יעדער מיט זיין גליק אויפֿן אַרים, האָט איבער־געריסן דעם לייכטן, שפּילעוודיקן שמועס מיט זיין באַגלייטערן.

אַ טרויער האָט זיך איבער אונדז אַלע אַראַפּגעלאָזט, און קיינער האָט נישט געוואָסט פֿון וואָנען ער איז געקומען.

— מיר זענען נישט ווייט פֿון דער וואָנט — האָט פּלוצים אַ זאָג גע־טון די יינגסטע פֿון די פּרויען, און אויף אַ מינוט האָט אַ לייכט געטון איר בלאַנדער קאַפּ פֿון דער לבנה־שיין, וואָס האָט זיך דורכגעריסן ערגעץ דורך אַ שפּאַלט אין שמאַלן געסל. מיר האָבן היינט צופּיל געלאַכט און געשטימט: לאַמיר גיין זי איבערבעטן.

דאָס ליבע מיידל האָט געטראָפֿן אונדזער אַלעמענס געמיט, און מיר זענען שווייגעוודיק אַוועק אין דער ריכטונג צו דער וואָנט.

גאַר אַן אַנדערע דערשיינט פֿאַר אונדזערע אויגן אין יענער פּרילינג־נאַכט דאָס שטרענגע אוראַלטע הייליקטום.

ווי פֿאַריונגט פֿון דער פּולער לבנה האָט די וואָנט פֿון אויבן ביז אַראַפּ שעמעריט ווייס, ווי אַן אַפּגעקאַלכטע, און די אַלע צווייגן און געוויקסן, וואָס שפּראַצן אַרויס פֿון אירע שפּאַלטן, זענען געהאנגען אומבאַוועגלעך אין דער ריינער לופּט. און קלאַר איז אַלץ געוואָרן! ווי פּריינדלעך אַפֿן האָבן די שטיינער־מאַסיוון געהויערט! ווי גלייך ס'איז אַלצדינג פּרידלעך און זיכער געלעגן. דער שטיין־געפּלאסטער אונטער אונדזערע פּיס האָט העל געגלאַנצט, און מיר זענען אַלע געשטאַנען, איטלעכער מיט זיין זיסער לאַסט אויפֿן אַרים, אַנטקעגן דער וואָנט און אַן ווערטער געבעטן מחילה פֿאַר אונדזער גליק, פֿאַרן גליק פּונעם א י י נ צ י ק נ ...

און די וואָנט האָט שעמעריט פֿון אויבן ביז אַראַפּ, אַ ווייסע, אַ באַ־נייטע אין דעם לבנה־ליכט, און מילד אויף אונדז געקוקט. און זיך נישט געבייזערט...

**

ווינענדיק אין ירושלים, פלעג איך ליב האָבן ערב־שבת פֿאַרנאַכט צו שטיין אויף דעם קליינעם פּלאַץ, וואָס ביים גרויען טורעם פון דער דוד־פּעסטונג און פון אַ ווינקל צוזען ווי יידן איילן זיך מקבל־שבת זיין ביים כּותל.

עס איז אַ בילד, וואָס איז מיר איינגעבאַקן אין האַרץ. שבת אין ארץ־ישׂראל איז צוויי מאָל הייליקער. שבת ביי דער וואנט איז אַ דרייפֿאַכיקע קדושה.

עס איז דאָס אַרט, וווּ די הייליקייט איז נישט איבערגעריסן געוואָרן. וווּ עס איז געבליבן דער לעצטער משמר. פון וואָנען „די שכינה האָט זיך קיינמאָל נישט גערירט.“ קוק איך פון מיין ווינקל ווי יידן, אָפּגעוואַשענע, שבתדיק געקליידע־טע, לויפן, לייכט איינגעבויענע, מיט אַ ברען אין די גלוסטיקע אויגן, אַראָפּ. פול מיט בענקשאַפט איילן זיי זיך, ווי גלייך זיי טראָגן אָנגעגאַסע־נע בעכער מיט ליבשאַפט און האָבן מורא, זיי זאָלן נישט פֿאַרגיסן אַ טראָפּן אויפן וועג, זיי זאָלן פול נישט דערטראָגן זייער גאַנץ האַרץ צום זי־כערסטן אַרט. דאַרט, וווּ ס'ווערט גאַרנישט פֿאַרלוירן.

**

מיט מיר גייט מיין פריינט, דער זיכטער פון יידישן שטייגער, ווע־מען די ליבע צו סטיל, צו האַרמאָנישער גאַנצקייט האָט פרי אומגעקערט צום אַלטן, צו די פֿאַרלאָזענע נעסטן. זיינע אויגן באַגלייטן מיט אַנטציקונג די דאָזיקע שבת־געקרוינטע יידן, וואָס לויפן דורך די פינצטערע געסלעך פון דער אַלטער שטאָט און פֿאַרשפרייטן אַרום זיך ווי ליכטיקע פּונקען. מיר האַלטן זיך אָן זייערע טריט, ווי שיצנדיק זיך אין זיי, און מיר פילן, ווי עס שטראַמט פון זיי וואַרעם־ליכט אויף אונדזער טונקעלן, גאַס־לאָזן וועג. און נאָך איין פֿאַרטאַג ביי דער וואַנט — ווען איך האָב דערפילט איר

לעצטן צויבער. א שווערע שלאָפלאַזע נאָכט האָט געטונקלט הינטער מיר.
 „אלע גוטע מלאכים האָבן מיך פאַרלאָזן“...

פרי האָבן מיך אויפגעוועקט די אומרואיקע גלאַקן. די לעצטע שטערן
 האָבן זיך שוין הילפלאָז געטונקט אין מאָרגן-נעפל. אָבער די בלייכע הימל-
 ראַנדן איבערן הר-הזיתים, וואָס לעשן זיך נישט אויס אינגאַנצן פון שקיעה
 ביז זוך-אויפגאַנג, האָבן זיך שוין באַפארבט מיט אַ קוים-באַמערקטן צערט-
 לעכן פּורפור.

מיר איז געווען טויט-שווער אויפן האַרץ. איך האָב נישט געקאַנט
 מער איינליגן אויף מיין געלעגער, און בין אַוועק בלאַנדזשען איבער דער
 איינזאַמער, מענטשן-ליידיקער שטאַט.
 אויפן הויכן "רוסישן הויף" איז געהאנגען אַ בלייכע לבנה און אַ
 מאָרגן-ווינטל האָט לייכט באַוועגט די ביימער, און מיך פריש אויפגעמונ-
 טערט.

איך בין אַרויס אויף דער יפּוּגאַס. אונטער מיר האָבן מיינע טריט גע-
 קלונגען מיט יענעם סודותדיקן טיפן קלאַנג, וואָס לאַזט נאָך זיך דעם ווונ-
 דערלעכן ווידערקול פון אַלטע פעלזנדיקע יחוס-שטעט.
 נישט אַפּגעבנדיק זיך קיין חשבון, ווהיין איך גיי, האָבן מיך מיינע
 פיס אַליין געטראָגן אַראָפּ, צום כותל מערבי.

ווען איך בין אָנגעקומען אַהין, איז נאָך אַלצדינג געווען איינגעהילט
 אין מאָרגן-דעמערונג. די שטיינער האָבן ווי שטיל געטרערט, און די אַלטע
 געוויקסן אין די שטיינער-שפּאַלטן האָבן אַראָפּגעהאנגען עצבותדיק, פאַר-
 טאַגיק.

נאָר איך האָב זיך גלייך דערפילט געשטאַרקט. איך האָב מיין מידן
 קאַפּ אָנגעלענט אויף די גלאַטע טרערן-געוואַשענע שטיינער און לאַנג זיך
 איינגעהערט אין זיי און הילף געבעטן אין מיין פאַרווירונג.
 לאַנגזאַם בין איך געאַנגען צוריק אַרויף, אַלע מאָל זיך אַפּגעשטעלט,
 און געפילט האָב איך הינטער זיך ווי אַ שטאַרקע פעסטונג, וואָס שיצט
 אויך יענע, וואָס שטייען אין דרויסן...

בית-רחם

— א. —

נישט לאנג האָט נאָך איבער די דעכער פון ירושלים הילכיק געקלאַפּט מיט גרויסע טראַפּנס דער פּריילינג־רעגן און אַפּגעשווענקט די פּלאַטשיקע פעלזן, וואָס ציען זיך ווי אַנטבלייזטע ערד־אָדערן צווישן די ווילדע קוסטעס פון הויף, און נאס געמאַכט די אַרעמע אייזעלעך, וואָס האָבן אונ־טערן רעג־גוס אויסגעזען נאָך קלענער און קלאַגעדיקער מיט די צוריק־געצויגענע קעפּ און אויסגעצוואַגענע איטשקעס. נאָר דאָס איז געווען נישט מער, ווי אַ פּריילעכער מלקוש־שפּאס, וואָס איז געווען אויסן נאָר אונדז אַביסל איבערשרעקן מיט די לייכטע שטיפּערישע וואַלקנדלעך און נאָך טונקעלער מאַכן דאָס ווילדע גרינס, וואָס האָט זיך אַזוי צעוואַקסן אין קדרון־טאַל די לעצטע טעג. אויף אַ מינוט זענען זיך צעלאָפּן די לוסטיק־ברומענדיקע טויבן און דערשראַקענע געקוקט מיט אַראַפּגעלאַזטע פּליגלען פון אונטערן דאָך, און נאָך איידער מיר האָבן זיך אומגעקוקט, האָבן זיי שוין ווידער אַ פּאַטש געטון מיט די פּליגל, אַ לאַז געטון זיך אין דער זוני־קער לופּט, און פֿון די נאָענטע גערטנער האָבן זיך אַ טראַג געטון די ריי־חות פון בליענדיקע פּריילינג־ביימער.

אַז איך בין אַרויסגעגאנגען, איז נאָך איבער דעם מצפּה־בארג גע־האַנגען אַן אַנגעברוגטע לילא־טונקעלע כּמאַרע; נאָר אירע אונטערשטע רונדן זענען שוין געווען אַנגעגאַסן מיט גאַלד און דער דרום־הימל איז געווען אינגאַנצן בלוי. איבערן מאַרק, וואָס לעבן דעם דוד־טורעם, האָבן זיך געטראָגן שאַרפע ריחות פון גרינס, וואָס די אַראַבער האָבן דערלאַנגט זייערע אויסגעוהונגערטע בהמות.

מיר געפינען באַלד אַ פּאַר אויסגעצירטע אייזעלעך מיט חנעוודיקע

זאָטעלעך, באהאַנגענע מיט פאַרביקע סטענגעס, וואָס נעמען אונדז מיט גרויס גלייכגילטיקייט אַרויף אויף זיך. און לאַזן זיך מיט דער זעלבער גלייכגילטיקייט גיין אויף דעם זאַמדיקן פייכטן וועג. דער אייזלטרײבער, אַ פאַרטראַכט אַראַביש בחורל פון די גלעד בערג מיט אַ פּאַעטיש־פאַרחלומטן אויסזען, שפּרייזט נאָך גלייכגילטיקער נאָך זיינע בהמות און שטופט זיי פויל הינטער. קיין שטאַרק רירעוודיקע בריה איז דאָס קלאַר נישט, נאָר מיר אייגנטלעך געפעלט די אַלגעמיינע קאַלטבלוטקייט. דער וועג קיין בית־לחם איז נישט קיין לאַנגער, איילן זיך האָב איך נישט צו וואָס, און איך לאַז מיין אייזל גיין ווי אים אַליין געפעלט.

די גאַסן פון ירושלים זענען נאָכן רעגן נאָך ליידיק. נאָך שטילער און פאַרטראַכטער ווערט אַרום אונדז, ווען מיר קומען צו די גרינע בערג־לעך פון רפאים־טאָל. דאָ פילט זיך שוין די פאַרלאַזטקייט. די שמאַלע סטעזשקעס, וואָס שלענגלען זיך דאָ, זעען אויס ווי פאַרגעסענע, ווי גלייך קיין מענטשן־פּוס קומט אַהער נישט, און עס גלויבט זיך די אויגן נישט, ווען מען זעט דאָס פריילעך־גרינע גראַז, וואָס ציטערט לעבעדיק צווישן די שטיינער.

— ב. —

נאָר אַט זענען מיר שוין אויפן גלאַטן ווייסן שאַסיי, וואָס ציט זיך ווי אַ ליכטיקע סטענגע ביז בית־לחם. אויך דאָ באַגעגענען מיר זעלטן וועמען עס איז. מיר באַוועגן זיך אַלץ לאַנגזאַם, פאַרטראַכט. קיין הויך וואָרט ווערט נישט גערעדט. קיין ליד ווערט נישט געזונגען. אַ שטילקייט נידערט אַראָפּ און הענגט איבער אונדז — יענע זוניקע שטילקייט, וועל־כע ס'דערפילט יעדער, וועמען גאָט האָט באַגליקט צו טרעטן צווישן די דאָזיקע הייליקע בערג.

וואָס פאַר אַ זיסער וועג איז די קליינע שטרעקע פון ירושלים ביז בית־לחם! גרין און יום־טובדיק איז דאָ די ערד. אַ ליכטיק־טיפער הימל איבער אונדז, און מיט ווילגערודן שמעקן די בליענדיקע גערטנער, ווי פאַרכישופטע פון דער דאָזיקער שטילקייט, ווי אַפּגעזונדערטע פאַר זיך

אליין. אַט באַווייזט זיך פון צווישן די ביימער אָן עלטערער מענטש. דער ווייס-גרוער קאָפּ אַנטבלויזט אונטער דער זון און די אויגן אַזוינע רואי-קע, גוטמוטיקע, ליכטיקע... ער באַגריסט אונדז און איך פיל נאָך לאַנג הינטער זיך זיין פריינדלעכן בליק.

ווי שטיל און לויטער און מאַמע-ווייך איז די לופט דאָ! ווי וואַרעם און רחמימדיק לייגן זיך אויף אונדז די שטראַלן פון דער פאַרגייענדיקער פּרילינג-זון! אין שטילן גאַלד ליגן אַרום די פרידלעכע באַרג-פעלדער, איינגעהילט אין די נידעריקע בלייך-גרינע אדר-וואַנגען. ווי איינזאַמע טעמפלען שטייען די הייזער צווישן די אַלטע, געדיכטע גערטנער. איינ-געהאַלטן דערטראַגט זיך דאָס פייגל-געזאַנג פון די גערטנער-טיפענישן. עס פילט זיך די נאָענטקייט פון הייליקער ערד, פון נישט-געזעענע גייס-טער.

רעכטס, אין מערב ליגן איילבירטן-וועלדלעך אין גאַלד-בליוען אַוונט-נעפל; דאָרט פילט זיך דאָס באַהאַלטענע לעבן, בליענדע דערפער, פעל-דער ליגן אין שאַטן פון אַלטע ביימער, געשיצט פון דעם געפערלעכן צר-ריר פון דער מדבר וואָס לויערט אין דער נאָענט. נאָר לינקס ווייט ביי די מואב-בערג, קוקט פרעמד און קאַלט דאָס טויטע אויג פונעם ים-המלח ווי אַ בליק פון יענער זייט, ווי אַ ווינק פון אַן אַנדער וועלט, וואָס באַגלייט אונדז לאַנג און שטום אויף דעם ליכטיקן וועג פון בית-לחם.

— ג. —

ביים זאַמדיקן וועג, וווּ עס ציען זיך לאַנגזאַם די קעמליקאַראַוואַנען פונעם ווייטן נגב, און טויזנטער פרעמדע, גלייכגילטיקע גייען פאַרביי, שטייט איינזאַם און אַנטבלויזט פאַר יעדן אויג אַ פירקאַנטיקער בנין מיט אַ ליכטיקן געוועלב פון אויבן — דאָס אַרט, וווּ דער הונגעריקער פאַלקס-דמיון האָט אויפגעזוכט דעם רופלאַץ פאַר דער ליבער מאַמע רחל... ווי טרויעריק זעט ער אויס נאָקעט ליגט דער וועג דערביי. דער שטיינערנער צוים האַלב צעשטערט. קיין שאַטן באַשיצט אים נישט, קיין זאַרגזאַמע האַנט באַפּוצט אים נישט. נאָר איבערווייניק ברענען שטענדיק טאַג און

נאכט, די שטילע ליכט, און אין דער דאָזיקער אַלטער יידישער דרויסנ־
דיקער נאָקעטקייט ליגט אַזויפיל אָפּגעהיטער טרויער, אַזויפיל רירנדיקע
האַרציקייט.

נאָך פון ווייטנס האָב איך אים אין זיין הייליקייט געזען, איינגע־
הילט אין אַ דינעם נעפל פון גאָלדיקן שטויב, און דאָס האַרץ אין מיר
האַט אַ פּלאַטער געטון פון ליבע און רחמנות. ווי אַ היימישער גרוס, ווי
אַ וואַרעמער רוף איז ער מיר געווען, און איך האָב געאיילט צו אים, פאַר־
שעמט און פאַרשולדיקט. אַ לאַנגע צייט האָב איך שטום און פאַרטרויערט
געבלאָנדזשעט אַרום אים און גערופן דעם זיסן שאַטן און געבעטן צו אים.
די ווילדע גראָזן, וואָס וואַקסן ביים צוים, האָב איך געגלעט, און אויף יעדן
גרויען שטיין פון צווישן די הויכע דערנער־געוויקסן האָט מיין אויג מיט
ליבשאַפט גערוט. אויפן ווייכן זאָמד האָב איך געזוכט אירע טריט און
צום שטילן גערויש פון די בוים־צווייגן האָב איך פאַרנומען און אָן ווער־
טער געבעטן, און מיין האַרץ האָט פון ליבע און רחמנות געפלאַטערט.
ווי מיט ליכטיקע ליילעכער פאַרשפרייט זענען אַרום מיר געלעגן די
אָונט־פעלדער. צווישן די מאַסליגע־וועלדלעך, וואָס האָבן זיך געטוליעט
אינס צום אַנדערן, האָט לאַנגזאַם און פאַרזיכטיק געוועבט זיך די נאָכט.
פון די ווייטע מואב־בערג אין מזרח מיט זייערע פרעמדע סודותדיקע
קלופטן ביז אין דעם נאָענטן מדבר־יהודה מיט זיין וואַרעמען אָונט־
טרויער איז דאָס לאַנד אַרום מיר געלעגן אין געטלעכער רו. און נאָר איך
אַליין האָב נאָך לאַנג געבלאָנדזשעט אַרום דעם הייליקן קבר און צום
ליבן שאַטן זיך געטוליעט און אָן ווערטער געבעטן, פאַרשעמט און פאַר־
שולדיקט.

— ד. —

ווי אויפגעכאַפט פון אַ טיפן חלום האָב איך נאָכדעם געריטן קיין
בית־לחם. די זון איז שוין געווען פאַרשווונדן, נאָר די לופט איז געווען
נאָך ריין און דורכזיכטיק, און בית־לחם מיט אירע טונקעלע גערטנער און
ווייסע הייזער־סילועטן איז געלעגן אָפּן און געצויגן צו זיך מיט אָונטלע־
כער גאַסטפריינדלעכקייט.

דער וועג איז דאָ געוואָרן באַלעכטער. עס האָבן זיך באַוווּיזן די הויז
 כע שלאַנקע טעכטער פון בית־לחם מיט זייער הויכן קאַפֿ־שמוק, מיט די
 אַפּענע ראַזיקע פּנימער און גרויסע שטראַלנדיקע אויגן, אין וועלכע עס
 שפּירט זיך אַ פרעמדע, נישט־אַרטיקע שיינקייט. עס זענען די טעכטער
 פון די אַמאָליקע צלם־טרעגער, און עס פּילט זיך דער צונויפּמיש פון
 פרעמדע ראַסן־בלוטן, וואָס שאַפט שטענדיק אַ רעזולטאָטן געפּערלעכן
 רייץ... זיי זענען אויס דאָ ווי פון דער פרעמד פּאַרטראַגענע, הערלעכע
 געוויקסן, און מיר באַגלייטן זיי לאַנג מיט אונדזערע פּאַרוונדערטע
 בליקן.

ווען מיר קומען אַריין קיין בית־לחם, איז שוין דער קורצער ביך
 השּמשות פּאַריבער, און איבער די שמאַלע שטיינעריקע גאַסן גלאַנצען
 גרויסע קילע שטערן. אַ ווינטל כאַפט זיך אויף אַוונטלעך־מונטער, און די
 אַראַבער, וואָס זיצן קופּקעלעך־ווייס, כּמעט אונטער די פּיס אונדזערע,
 הילן זיך פּעסטער איין אין זייערע ברייטע אבאיעס. אַלצדינג אַטעמט
 פּריש אין דער דאָזיקער באַרגיקער נאַכט־קילקייט, און עס ווילט זיך דאָ
 אין דער דאָזיקער שטיינערנער, זיכערער שטאַט, אַפּשטייגן, רוען און
 פּאַרגעסן אין אַלץ...

נאָר אַט קומען מיר אָן אויף דעם גרויסן אַפּענעם פּלאַץ, וואָס פּאַר
 די הייליקע קריסטלעכע דענקמעלער. דאָס ווינטל בלאָזט דאָ העפּטיקער
 און די פינצטערניש ווערט געדיכטער. עס הייבט זיך אָן פּילן דער גייסט
 פון דער נוצרישער לעגענדע, און כאַטש די ליכט אין די הייליקע בנינים
 ברענען פון ווייטן מיט אַ רויטן פּריילעכן פּלאַם, הייבסטו מיטאמאָל אָן
 דערפּילן, ווי פרעמד און עלנט ביזט דאָ — אין דער יוגנט־שטאַט פון
 דיין פּאַלק, איבער וועלכער ס'האַט אַמאָל די פּרימאָרגן־זון פון זיין גע־
 שיכטע אַזוי שטראַלנדיק אַנגעהויבן לייכטן.

אונדזער אַנטרייבער גיט עסן זיינע אייזעלעך, און איך לאָז מיך פון
 דעם רויט־באַפלעקטן נוצרישן פּלאַץ אַראַפּ צו די שאַטנדיקע גערטנער,
 וואָס אַטעמען מיט וואַרעמע נאַכט־ריחות ביז צום עק פון פעלו. וואָס
 הענגט איבער דעם פּאַרנעפּלטן טאַל.

וואָס ווייטער איך גיי, אַלץ טונקעלער און סודותדיקער ווערט אַרום

מיר און אלץ ליבער נעמען מיך ארום די געדיכטע גערטנער, און די נאכט הילט איין מיך שיצנדיק פון אלע זייטן, אזוי אז איך פארנעם, ווער עס רינגלט מיך דא ארום, און ווידער אמאל ווילט זיך מיר אויסציען זיך אויף דער דאזיקער פרידלעכער שמעקנדיקער ערד, און נישט טראכטן גאר-נישט, און נישט געדענקען גארנישט, נאר פילן דעם צויבער פון דער ערד, — די ערד פון מיינע עלטערן, וואס האט מיך ווידער אויפגענומען אין איר שויס...

נאר אט הייבן אן די ווייטע גלעקער רופן צו דער נאכט־מעסע, און רייסן איבער דעם פרידלעכן געוועב פון מיינע געדאנקען און ווידער דער-פיל איך, אז די דאזיקע ערד איז מיר פיינדלעך־פרעמד, און אטעם אפ פרייער, ווען איך זיך שוין ווידער אויף מיין אייזעלע און לאז זיך צוריק מיטן וועג, וואס איך בין געקומען.

— ה. —

אין טיפע און שווערע שאטנס איז די ערד געלעגן. די מויערן און טעמפלען זענען ווי איינגעשולונגען געווארן אין תהום פון דער נאכט, און די נישט־לאנג פריילעכע גערטנער האבן טרויעריק געמאכט הערן זייער אלטן נאכטלעכן גערויש, באהאלטן דאס פנים האבן די ווייטע בערג, ווי גרויסע, שווער־באלאדענע חיות געהויערט, און לינקס איז אומהיימלעך געלעגן דער טאל פונעם ים־המלח אין זיין אייביקער פארוויסטקייט.

אומווילנדיק האב איך מיין פנים אומגעקערט צוריק, דארט ווי אין ווייטן שאטן־געוועב האט נאך שטיל געלויכטן דאס ווייסע געוועלב. עלנד און איינזאם איז דאס הייליקטום געלעגן. קיין ליכט, קיין פיערל האט נישט געשראקן דאס פינצטערניש, וואס איז געשווומען איבער די פעל־דער. און נאר די אומצאליקע גרויסע פרילינג־שטערן, וואס האבן ווי העל־גרינע בלומען־קרענץ, איינס נאכן צווייטן אויפגעפלאקערט אין טונקעלן הימל־סטעפ, האבן פון אלע זייטן מיט ליבשאפט געשיקט זייערע זילבער־נע שייך אויף דעם קליינעם הייזל, וואס איז איינזאם ווי פארוואָרפן גע־לעגן צווישן די פעלדער פון בית־לחם,

ים און בארן

(פראגמענטן פון א בילדער-בוך)

— א —

ים-קינדער

ביז אין טיפן האַריזאָנט, וווּ די פאַרבן זענען אומבאַשטימט פאַר-
וועבט אין אַ זיסן האַלב־נעפל, בלויט דאָס וואַסער און גרינט און טונקלט.
דער ים מיניעט זיך, פרייענדיק זיך אויף זיין פילבאַרביקייט. ער טרעט
אויס די דאָזיקע איין־פאַרביקע סטעזשקעס און איז זיך אַליין משיג־גבול,
ווייל ער איז צו גרויס, כדי זיך איינצושליסן אין איין פאַרב, אין איין
ריטם. ווייל איז דעם אויג, וואָס באַגרייפט די דאָזיקע פילטאַגיקייט, —
וואָס כאַפט אויף אין דעם שטענדיקן און געזעצלעכן די פריילעכע די-
סאַנאַסן.

אַט דאָס איז ים — אַן אייביקער ווירוואַר און געמיש, און דאָך:
איין האַנט, אַ קרעפטיקע און נישט געזעענע באַהערשט דאָ אַלע סטי-
כיעס, — זי צעשיידט און זי פאַראייניקט זיי אומבאַמערקט ווידער.

גוט איז די וואַסער־זעאונג פאַר אויג־מידע, פאַר האַרץ־מידע. דער
בלויער וואַסער־פליין, אַט די פריי־אויסגעשפרייטע אומענדלעכקייט,
פאַרשלינגט אַלצדינג, איז אַלצדינג מבטל אין זיך — מאַכט אַלצדינג
פאַרגעסן. אַבער וואַסער ציט נאָך מיט מער קראַפט קינדער, די, וואָס
האַבן נישט וואָס צו פאַרגעסן — אַט די אַלע, וואָס האַבן פיינט דאָס
שווערע און גרויע און אַפגעשלאָסענע פון דער יבשה. עס הערשט אַ גע-
היימען בונד צווישן די דאָזיקע קליינע חברה־לייט און צווישן די גרויסע

וואסערן, און ווי נאָר זיי קומען אין זייער געבענטשטער נאָענטקייט, מאַכן זיי גלייך יד-אחת: מען באַווייזט, ווי אין אַ געוועט, ווער ס'איז מער פאַרשייט — ווער ס'קען מאַכן גרעסערע קונצן.

די גרויסע קוקן מיט פאַרדעכטיקע, דערשראָקענע אויגן אויף די כוואַליעס־רייען, וואָס שויםען און שפּרינגען איינער די אַנדערע אויף די פּלייצעס, גענענענדיק קוקן זיי ברוגז אויף דעם שויםענדיקן אומגעהויער, וואָס בריקעוועט ווי אַ צעווילדעוועט פּערד פון אָנהויב פּרילינג, און לאָזט קיין פּוס נישט אַוועקשטעלן זיכער.

אַבער די קליינע, וואָס האָבן אים נאָך נישט געזען רוענדיק, זענען זיכער, אַז דאָס איז די טבע זיינע — נישט צו רוען, און אַז אים פּאַסט גאַרנישט אַנדערש צו זיין. ווי נאָר זיי דערשפּירן ביים אַראָפּגאַנג דעם ריח פון זיינע זאָלצן און זיינע פּייכטע גראַזן, קאָן מען זיי שוין נישט אויפהאַלטן אין זייערע קליינע וועגעלעך, צו וועלכע זיי זענען צוגעבונדן מיט לעדערנע פּאַסקעס. און וווּ נאָר מען לאָזט זיי סוף-כל-סוף אַראָפּ אין וואַסער. קלאַפּן זיי חבריש מיט זייערע קליינע הענטלעך אויף די פּריי-לעכע כוואַליעס, לאַכן-מיט און שטיפּן-מיט צוואַמען. ס'זאָל זיין געווענ-דעט אין זיי, וואָלטן זיי זיך אַזוי געפּליעסקעט אָן אַ סוף, און אַז די מאַמעס ווילן זיי אַרויפּברענגען צוריק אויף דער יבשה, שטעלן זיי זיך אַקעגן מיט אַלע כוחות, און דער גאַנצער ברעג־רוים ווערט פּול פון זייער געוויין און פּראַטעסט-געשרייען.

אַט אַזוי וואַקסן ביי אונדז וואַסער-לוסטיקע, כוואַליעס־קרעפּטיקע האַפּן-קינדער — אַ נייער ים-שטאַם, וואָס זיינע פּיס וואַקלען זיך נישט ביי יעדן כוואַליע-אויפּברויז. געזונט זאָלט איר זיין, מיינע קליינע וואַסער-יאַטן, איר, וואָס האָט כּורת-ברית געווען אויף אייביק מיט דער רוי-שיקער און שרעקן-פּריילעכער סטיכיע!

א באגעניש

— ב —

ס'האט נאך דער ערשטער יו ר ה נישט דורכגעשטורעמט די אָנגעגליטע לופט, און דער ים איז שוין תשרי'דיק בלוי, תשרי'דיק אַנט־פלעקט. אַנדערש ציט דאָס שוין האַרבסטיק־דורכזיכטיקע וואַסער, די האַרבסטיק־ווייסע ברעג־זאָמ־דן. וואָס קילער דער ים אַטעמט, אַלץ וויי־ניקער קומען די באַשעפטיקטע מענטשן אים צו באַלעסטיקן. נאָר צוויי־דריי פינטעלעך באַוועגן זיך איבער דער גרינער וואַסער־פלאַכקייט, און ווערן בטל אין דער מאַסלאַזער ברייטקייט. נאָר נאָך איינע פון די באַד־דיקע פרויען, נישט געזעטיקט פון זוניקייט, אַנטפלעקט ווי אַ פרוכט, וואָס איז נאָך נישט אינגאַנצן צייטיק, אירע ברוסטן, די איינציקע העלע פלעקן אויף איר ברוין־ראָזן לייב, און גיט זיך איבער מיט קינדישער ליידנשאַפטלעכקייט דער ברענענדיקער שפע, — וואָס פליסט ברייט און לאַנגזאַם אין דער מיטיקער וועלט־פאַרגעסנקייט.

נאָך אַ קורצער וויילע, — און דער ברעג איז אינגאַנצן ליידיק. ערשט דעמאָלט פילן זיך די כוואַליעס ווי דערמוטיקט, און זיי גלייכן אויס דאָס צעטראַטענע זאַמד, גלעטן צערטלעך די גרינע פעלון, — און זי וועלט קוקט זיך פריידיק אום, זעענדיק, אַז קיינער שטערט נישט. דעמאָלט באַווייזט זיך אַט דאָ, וווּ נישט לאַנג האָבן מענטשלעכע אויגן אומעטום גענישטערט, דער פישיעגער. זיינע פאַרביקע קורצע פליגל פלאַטערן אין דער אָנגעגליטער לופט, און נאָכדעם, ווי ער דרייט זיך עטלעכע מאָל אַהין און צוריק איבער דעם ברייטן וואַסער־פעלד און אַנטפלעקט נישט קיין קאַפּ חיונה אין זיינע דורכזיכטיקע וואַסערן, פאַלט ער אַ מי־אַנטווישטער צו צום הויכן פלוים פון באַד־פלאַץ און זאַמלט, האַלב פאַרמאַכט די אָנגעשטרענגטע שאַרפע אויגן, נייע קרעפטן אויף נייע וואַגענישן.

און דער איינזאַמער מענטש, וואָס האָט פריידיק דערשפירט דעם ערשטן האַרבסטיקן פלאַטער, שפירט נאָך, זיצנדיק אויפן ראַנד פון אַ

האַלבי־פאַרזונקענעם פעלו, יעדע באַוועגונג פון דעם פרעמדן פויגל מיט ליבשאַפט, מיט חברישער באַזאָרגטקייט. וואָלט ער נאָך נענטער געווען דעם דערשראָקענעם וואַסער־פויגל, וואָלט ער אים געהאַט מיט וואָס צו טרייסטן. ער וואָלט אים דערציילט, אַז אויך ער פלאַטערט שוין טעג און יאָרן איבער אַלע אָפּגרונטן, אַז אויך זיין אויג איז שוין מיד, און זיין האַרץ איז נאָך אַלץ פאַרהונגערט, ווי געווען. ער וואָלט אים איינגערוימט, אַז אויך זיין נעץ, וואָס נישטערט אין אַלע וואַסערן, האָט זיך שוין טויזנט מאל אומגעקערט ליידיק און ער פאַרטרויט זיך נאָך אַלץ די פאַרכטיק־צויבערנדיקע טיפקייטן...

באַדויערנדיק אַזוי זיך און זיין וואַגלענדיקן חבר, האָט דער מענטש נישט געשפירט, אַז זיין אויסגעשפרייטע נעץ איז נישט ליידיק, — דען זיין אויג האָט דורשטיק געטרונקען די ווונדער־פאַרבן פון דעם פרעכטיקן וואַסער־פויגל, זיין רוקן, וואָס איז באַדעקט מיט טונקל־גרינעם גאַלד, די הנעוודיק רויטע פינטעלעך אויף זיין האַלדז. ער האָט זיך נישט געקאַנט אַפרייסן פון דעם קליינעם פאַרביקן פויגל מיט דעם שוואַרץ־קרעפטיקן לאַנגן שנאַבל, וואָס האָט אַזוי נישט געפאַסט דעם קינדיש־צאַרטן, כמעט פירקאַנטיקן קערפערל. אַבער איינזאַפנדיק אין זיך די אַלע פאַרבן און באַוועגונגען, האָט ער, צו זיין באַדויערן, דאָך דערשפירט, ווי אומגע־הויער רייכער ער, דער זעער, איז פון זיין חבר; דעם געזעענעם. דעמאָלט איז דעם מענטשנס פרייד פאַרשטערט געוואָרן, דען ער האָט דערשפירט די אייביקע מחיצה צווישן דעם, וואָס זעט, און דעם, וואָס ווערט געזען...

— ג —

ה ר - ת ב ו ר

ווי איך זאל מיך נישט אַ קער טון, בלאַנדזשענדיק איבער דעם פאַרביק־ליכטיקן פליין פון עמק, שפיר איך שטענדיק זיין ערנסטן באַרג־קוק, שטום צו מיר געווענדעט. ווהיין איך זאל נישט גיין, ציען זיך צו מיר זיינע ריינע ליניעס, שטרענגע און פריינטלעכע, נאָענטע און ווייטע.

ווי אַ רעטעניש, נאָך נישט געלייזט. ווי אַ טעמפל, נאָך נישט באַטראַטן, און לאַנג, אַז איד טרוים צו באַצווינגען זיין אַפענע פאַרבאָרגעניש. אָבער איד קום נאָענט צו אים, און גיי שטענדיק ווייטער. גוט איז, וואָס מיין פוס האָט נאָך נישט באַרירט זיינע ברויך־רויטע הויכקייטן, און אין זיין שטרענג־פריינטלעכן בליק איז נאָך באַהאַלטן דער צו ז א ג אויף טעג, וואָס וועלן קומען.

גרינג און צערטלעך שווימט ער אין דער בלויקייט פון טאָג, ווי אַ לייכטער וואַלקן, וואָס טויכט־אויף פון דער ים־טיפקייט — ווי אַ ברייט־בלעטערדיקע בוים־קרוין, וואָס האָט פלוצים אויפגעשפראַצט ביי נאָקע־טע וועגן. דער טאָג האַלט אים לייכט אין זיינע אַרעמס און דאָס ליכט צעשמעלצט אים צומאָל כמעט אינגאַנצן. אַלע מאָל איז ער דער זעלבער און דאָך, ווי אַן אַנדערער. אַט אַנטפלעקט ער זיך, און אַט שוועבט זיין שאַטן האַלב־פאַרשלונגען איבער גרויסע ווייטקייטן.

גאַר נישטאָ קיין קרעפטיקערס פון אים אין דער נאַכטיקער צעמי־שונג, ווען די פינצטערניש קלאַמערט זיך איין, ווי אַ ריזיקער רייטער, אין זיין פאַרפלאַנטערטער טשופרינע. ביינאַכט הויערט זיין מאַסע שווער און אויסגעגאַסן, באַהערשנדיק די פאַרלאַזענע ערד, און געטלעכע זיכער־קייט רוט צווישן זיינע אַקסלען. דיין אויג באַהעפט זיך אַן אים, ווי אַן אַן איינציק איבערגעבליבענעם שוין־פעלז קעגן אַלע אַפגורנטן. ווי אַלע וועלט־וואַגלער זענען אין זיין רואיקן שויס באַהאַלטן, און קליינע כיתות פון בלאַנקענדיקע שטערן, ווי ווייסע זילבערנע פייגל, וואַכן פלאַטערנדיק אים צוקאַפנס...

עסייען

קהלת

(איינלייטונג צו אַ גרעסערן עסיי)

עס איז ווי אַ גרויס אומפאַרשטענדלעך רעטעניש. אַט דאָס קליינע ווונדערבאַרע ביכל, וואָס שטייט אַזוי איינזאַם־פּרעמד צווישן די אַנדערע שווער־פאַרנעפּלטע, ביי־קולותדיקע ביכער פון דער ביבל. עס פאַרמאַגט אַזוי פיל באַהאַלטענעם וויי, אַזוי פיל פאַרשוויגענע שרעק, אַז וויפיל עס איז דאָ אַרויסגעזאַגט, שיינט צו זיין נאָר אַן אַפּקלאַנג, נאָר אַ פאַרבלאַנ־דזשעטער אויסשריי פון אַ ווייטער, טיפּער מדבר־נאַקעטקייט. פון דעם ערשטן טריאָמפּיר־דיקן אויסרוף וועגן דער הבל־הבלימ־דיקייט פון אַלץ. אַן אויסרוף, וואָס טויט שוין ממילא אַפּ יעדן גיפט און מאַכט ווייכער יעדע פאַרביטערטקייט, ביז די עלעגיש־רואיקע לעצטע אַקאַרדן, די שטילע קלאַג־ווערטער פונעם מענטשן אויף זיין אייגענעם אומ־פאַרמיידלעכן חורבן. — קלינגט אַרויס צו אונדז אַ נשמה, וואָס פאַר איר ליגט די וועלט אין איר נאַקעטער קלאַרקייט; אַ נשמה, וואָס וואַרט שוין אויף גאַרנישט און האָט איינגטלעך קיין טענות נישט צו קיינעם, נאָר שווער באַלאַסטעט מיט נסיונות און מיטן געזאַנג פון בינה עליונה, צע־ווארפט זי אויף אירע זאַמדיקע וועגן די געלייטערטע גאַלד־קערנער פון איר טרויעריקן רייכטום — אפשר וועט עמיצן דערפון לייכטער ווערן, אפשר וועט איר אַליין גרינגער ווערן דערפון.

עס בלייבט דאָך אַ זעלטענע דערשיינונג אין דער שאַפונג פונעם אַלטן יידישן גייסט. הייבן מיר נאָר אַן צו לייענען אַט דאָס זעלטענע בוך, ווערן מיר גלייך געפאַנגען פון דעם אוראַלטן ריטם מיט זיין פּשטות, מיט זיין קלאַרקייט און מיט זיין געטלעכער רו. ווי אין יעדער אַנדערער ביבל־שאַפונג, שפירן מיר גלייך איבער די אומהיימלעכע ווערטער יענעם

וואַרעמען אַטעם פון נאַטור־טרייהייט, פון געטלעכער נאַענטקייט, וואָס מאַכט לינדער דעם גרויסן טרויער, וואָס איז אַזוי שווער צעגאַסן איבער דעם אייביקן יידישן בוך. הערן מיר זיך אַבער איין אין די דאָזיקע ווייך־קלינגענדיקע ווערטער, פאַרגעסן מיר באַלד זייער אַלטע אָפּשטאַמונג. מיט אַמאָל פאַרשוויבט דער תהום פון טויוזנטער יאָרן, וואָס טיילט אונדז אָפּ פון דעם דאָזיקן בוך, און מיר מיינען, אַז דאָ רעדט צו אונדז איינער אַ נ א ע נ ט ע ר , אַן אייגענער, — איינער, וואָס איז ווי מיר, שוין גע־גאַנגען פאַריתומט איבער גאַטלאָזע וועגן און האָט זיין שווער געמיט אויס־געגאַסן גישט פאַר גאַטס שטול, נאָר פאַר גלייך, ווי ער, פאַריתומטע מענטשן.

צווישן די ביבל־ביכער איז דאָס, אַן אַ ספּק, דאָס נאַענטסטע פאַר דעם מענטשן פון אונדזער צייט. עס איז אַ מאַדערנע שאַפונג לויט זיין אינ־האַלט, און נאָך מער אַפּשר — לויט דער גרויסער קולטור פון זיין סטיל. אַזויפיל זעלבסטווירדע, אַזויפיל שאַרפּזיניקייט מיט פּשטות צוזאַמען, אַזוי קענען אַרויסזאָגן אַלצדינג און גישט צופיל באַטאַנען, אַזוי קענען איבער־ראַשן, גישט האַבנדיק קיין כּונה צו איבערראַשן — ווייזט אויף הויכן, טיף־אַריסטאָקראַטישן גייסט. מיט אַזאַ שפּראַך רעדן צו אונדז נאָר די ראַפּי־גירטסטע, די קולטור־איסטניסים פון אונדזער צייט. דאָס, וואָס ס'פּייניקט אים, דעם גרויסן אומבאַקאַנטן פון פאַר טויוזנטער יאָר, פּייניקט אויך אונדז ביז היינטיקן טאַג און וועט אַפּשר גישט אויפהערן צו פּייניקן דעם מענטש־לעכן גייסט ביז אייביק, און דאָך, ווי פאַרפּיינערט און דינגעשליפּן עס איז גישט דער דאָזיקער געלייטערטער סטיל, פאַרמאַגט ער דאָך נאָך אַלץ טיף באַהאַלטן אין זיך עפעס פון יענעם ערשטן, גישט־געריטן כּח, וואָס ווייזט, אַז זיין שאַפּער איז נאָך גישט אין גאַנצן, ווי מיר, אָפּגעריסן, פון יענעם האַרטן, יהודה־פעלזנדיקן אור־גייסט פון דער ערד.

דאָס, וואָס מאַכט פון דער דאָזיקער שאַפונג אַן אייביק פּראַבלעם, איז זיין נגיעה אין פאַרשיידענע וועלטן, דאָס געהערן אונדז און דער אור־צייט צוזאַמען, אַזוי קלאַר איז עס, אַזוי בוגרות־דיק־איינפאַך און פאַר־שלאָסן אין קנאַפע ווערטער. זיין פּשטות איז אַבער גישט, ווי אין די אַנ־דערע תנ"ך־ביכער, די פּשטות פון פּרימיטיוו, די שפּראַך פון אַ האַלב

מזבֿר־פֿאַלק, וואָס איז נאָך נישט אויפגעגעסן פון פֿאַרשווענדעריש רייכער קולטור. ניין, די פשטות פון קהלת איז דער אויסדרוק פון אַ ב אַ פ ר י י ט ן גייסט, וואָס האָט מיט זיין אייגענעם ווילן אַראָפּגעוואָרפֿן פון זיך דעם איבריִקן באַלאַסט פון פֿאַרשאַלטענע אוצרות. ער איז פון די, וואָס האָבן זיך אומגעקערט צום פֿאַרלאָזענעם קוואַל. עס איז די פשטות פון די ל ע צ ט ע. די לעצטע פון זייער צייט און די ערשטע פון אַ ווייטער עפֿאַ־כע אין דער צוקונפט. זיי שרייען שוין נישט, ווייל זיי ווייסן, אַז ס'איז נישטאַ צו וועמען; זיי באַצירן שוין נישט זייער שפּראַך, ווייל זיי ווילן זיין נענטער, טרייער ז י ך — עס גייען זיי ווייניק אָן די אַנדערע. זייע־רע ווערק זענען זייערע ודוי־ביכער. ווער ס'איז זיך מתודה, דער קערט זיך ממילא אום צום ערשטן אויסדרוק, איידער ס'איז נאָך אויפגעשטעלט גע־וואָרן אַ פרעמדע מחיצה צווישן גייסט און מענטשן. ווי קלוג דער מחבר פון ״קהלת״ איז נישט, האָט ער דאָך פיינט צו חכמהנען זיך. ער איז נישט קאַלט, אָבער זיין וואַרעמקייט איז אַ באַהאַלטענע. ער איז נישט גלייכ־גילטיק, אָבער ער רעדט אַזוי, ווי איינער, וואָס האָט שוין די גרויסע לעבנס־שטורעמס געלאָזט ווייט הינטער זיך.

און דאָס אייגנטלעך איז די ליניע, ווו ער צעשיידט זיך מיט די אַלטע נביאים. יענע קומען אָנגעלאָדן מיט אינעווייניקסטן פיער, וואָס האַלט זיך אין איין רייסן אַ ר ו י ס. דאָרט איז דער אָנפֿאַל, די אָפּענסיווע. דאָרט ווערט קיינער נישט געשווינט — נישט דער מענטש און אפילו נישט גאָט אַליין. דאָ האָט מען צו קיינעם קיין טענות נישט. צו גאָט אפשר נאָך יאָ; נאָר צום מענטשן, צום שוואַכן מענטשן, וואָס איז אַזוי אומגעלומפערט אַוועקגעשטעלט אין דער דאָזיקער אומגעלומפערטער וועלט — צו אים האָט מען דאָ געוויס קיין טענות נישט. דאָס גאַנצע בוך איז נאָר אַן אויסדרוק פון ווייטיק, אַ שטילער פֿאַרווירף פון אַ ב אַ ל י י ד י ק ט ן גייסט — אַפּטמאָל אָבער אויך אַ באַהאַלטענער מ י ט ג ע פ י ל אָט דער דאָזיקער אומגעלומפערטקייט, וואָס האָט נישט קיין תקנה, און וועלכע עס איז גלייך צומאָל אין גאַנצן נישט צו באַמערקן, כדי מען זאָל קענען אַביסל געניסן פון דעם, וואָס איז נאָך איבערגעבליבן... אַט דער ע פ י ק ו ר ע א י ז ם, וואָס רייסט זיך אַפּטמאָל קוים באַמערקט אַרויס, איז אפשר דער באַהאַל־

טענער לייט־מאָטיוו פון גאַנצן בוך. ער ווערט אָבער דערשטיקט דורך דעם געוואָלדיקן מאַראַל־געפיל, וואָס איז דאָך דאָמינירנדיק. די געדאַנקען בייסן צו שטאַרק, אַז מען זאָל קענען רואיק געניסן... אַט דער גרויסער טעות, די „שגגה שיצאה מלפני השליט“, — ווער עס האָט זי נאָר א י י נ מאָל דערקענט, דעם איז שוין דער בעכער אויף אייביק פאַרגיפטעט. דערפאַר טענהט ער דאָך ביטער: „אשר עשה האלהים את האדם ישר, והמה בקשו חשבונות רבים“. עס העלפט שוין אָבער נישט. דער מחבר פון „קהלת“ קען נאָך בענקען צו „גלייכגילט“; זיין שטאַלצער גייסט אָבער, וואָס שטרעבט צו אמת, איז שוין פאַרקרומט אויף אייביק...

זיין צעריסנקייט אָבער מאַכט אים אַזוי נאָענט, אַזוי מענטשלעך פאַר אונדן. ער איז דאָס קראַנקע אייניקל פון די קרעפטיקע נביאים־גייסטער. ער וויל, ווי זיי, קומען אונדז צו הילף — אַביסל טרייסטן, אַביסל היילן, אַביסל גרינגער מאַכן. ער גלויבט אָבער נישט, אַז מען קען דאָ עפעס אויפ־טון. „דען אַלץ, וואָס גאָט טוט, דאָס וועט בלייבן אייביק; דעם קען מען גאַרנישט צוגעבן, פון דעם קען מען גאַרנישט אַוועקנעמען“. און אַט דאָס מאַכט אים אַזוי טרייסטלאָז, דאָס מאַכט זיין עלנד אַזוי אויסגאַנגלאָז. און אפשר נעמט זיך פון דעם אויך די גרויסע רואיקייט, וואָס שוועבט איבער זיינע ביטערע לעבנס־מסקנות. אויב מען קען דאָ גאַרנישט מתקן זיין, צו וואָס־זשע זאָלן מיר זיך ערגערן, וואָס וועט אונדז העלפן דער פראַטעסט־געשריי?

קהלת איז נישט קיין ר י כ ט ע ר פונעם לעבן; ער איז אפשר מער דער ע ד ו ת, וואָס פאַרצייכנט, וואָס ק אָ נ ס ט א ט י ר ט די זאַכן. דאָס איז אַ מין געדאַנקען־עפיקער, וואָס דערציילט אונדז, אויף וואָס פאַר אַ וועלטל מיר לעבן, ווי שיין עס גייט דאָ אַלצדינג צו. געוויס איז ער נישט קיין קאַלטער צושויער. ער דערציילט, כדי ער זאָל קענען אַטעמען דאָ. ער פאַרשטייט שוין אָבער צופיל, ער ד ע ר ק ל ע ר ט אונדז שוין צופיל. „אויב דו זעסט, ווי מען באַרױבט דעם אַרױמאַן, און מען באַזולט דאָס געריכט און די גערעכטיקייט, ה אָ ס ט ו ז י ך נישט וואָס צו ווױנדערן“. ווױנדער זיך נישט! אָבער ווער

עס ווונדערט זיך אויף גארנישט, דער קען שוין נאָר באַדויערן, אָבער נישט באַשולדיקן.

די נביאים האָבן זיך שוין דווקא יאָ געווונדערט. זיי האָבן נישט פאַר־שטאַנען, נישט געוואָלט פאַרשטיין. זיי האָבן גארנישט באַרעכ־טיקט. זיי האָבן די וועלט נישט אָנערקענט. דערפאַר זענען זיי געווען אַזוי אומרואיק; דערפאַר זענען זיי קיינמאַל נישט געווען קיין עדות, נאָר די ריכ־טער און די געריכטעטע צוזאַמען. אין קהלת איז שוין דאָס אַלטע הייליקע פייער געווען אַ סך אָפגעקילט, הגם פאַרלאָשן אינגאַנצן איז עס נאָך נישט געווען. לויטערער איז דער פלאַם געוואָרן ווי ער איז געווען. קהלת ברויזט שוין נישט; ער פאַרשטייט שוין צופיל, כדי צו געוואַלדעווען. אָבער דער אוראַטער גייסט פון די אַמאָליקע העברעער, דער קרעפטיקער רוף, וואָס האָט גאָט געוועקט און די וועלט נישט געלאָזט איינשלאָפן, איז שוין גע־ווען געבונדן. דער לייב איז געוואָרן אונטערטעניק און אַנטשוויגן געוואָרן איז דער בריל פון דער מדבר.

וועגן דער שעפערישער קריטיק

— 1 —

דער קאמף צווישן דער קונסט און דער קריטיק איז דער אייביקער קאמף צווישן דעם אינסטינקט און דער קולטור. די קונסט איז אן אינדי-וידועלעך כוח, אַ בלינדער אויסברוך; אַ נויטיקער באַדינג פאַר איר איז די אַבסאָלוטע פרייהייט. צווישן איר און דער נאַטור איז נישט פאַראַן קיין שיידוואַנט. זי גייט צו גלייך; די גאַנצע וועלט איז איר צענטראַל-פונקט. די קריטיק איז די קולטור — דער באַגרעניצטער כוח. דער דיס-ציפלינירטער; זי לייגט דורך אַ וועג — דעראַבערט דורך באַוווסטזיין. די טראַגישע זייט פון קריטיק איז וואָס ווען זי דערגרייכט איר אמתע פאַ-טענץ ווערט זי אויך — אינדיוידואַליסטיש, אינסטינקטיוו — קונסט. זי נויטיקט זיך אויך דאַן אין אַבסאָלוטער פרייהייט, און אנשטאט צו ווייזן בולט איר אַביעקט, איז זי געצווונגען אַרויסצושטעלן זיך, די פערזענ-לעכקייט פונעם קריטיקער. דער שעפערישער קריטיקער איז אויך אַ קינסטלער. כאַטש זיין רשות איז מער באַגרעניצט. ער איז אַפהענגיק פון אַנדערע, אַפהענגיק מיט ליבע, מיט גוטן ווילן; אָבער אין דער צייט וואָס די „אַנדערע“ באַפרידיקן נישט, פאַרפולט ער די ליידיקע בלויוזן. די פער-זענלעכקייט פונעם שעפערישן קריטיקער זוכט זיך תמיד אַן אויסגאַנג; זי קען נישט ווערן אַליין אַן עיקר. דער קריטיקירטער איז מער נישט ווי אַן אַנלעזן, אַן אויסגאַנגס-פונקט. וואָס קרעפטיקער עס ווערן די פליגל ביים קריטיקער, אַלץ העכער הייבט ער זיך אויף און דערווייטערט זיך פון זיין באַזע. אָבער אויב דער כוח פון דער באַזע פילט זיך נישט אין זיין פליגל, דאַן פעלשט דער קריטיקער אין זיין שליחות. די דיסציפלין איז נישט בלויז דעם קריטיקערס פליכט — זי זאָגט עדות אויף זיין קראַפט. די

דאזיקע אונטערוואַרפונג איז, ווי געזאָגט, אַן אונטערוואַרפונג פון ליבע. די דאזיקע ליבע צווינגט טיילמאָל דעם קריטיקער צוצוגעבן עפעס צו זיין העלד, אים צו שטיצן; אָבער סיי דער דאזיקער צוגאָב ווי אויך זיין שטיצן דעם קינסטלער זענען אים נישט געקומען אַלס אַומזיסטיקע געשאַנקען — זיי זענען שטענדיק דער אָפּקלאַנג פונעם קינסטלערס קראַפט, ווען אפילו אין פאַרבינדונג מיטן קריטיקערס קראַפט, יעדע שעפּערישע קריטיק איז נישט מער ווי דאָס אָפהילכן פון אַ צוזאַמענשטויס צווישן צוויי אינדיווידי- דועלע כוחות, וואָס האָט געבוירן אַ דריטן כוח. קריטיק וואָס האָט נישט געבראַכט אויף דער וועלט אַזאַ דריטן כוח, האָט גאַרנישט געבראַכט.

— 2 —

קלאַר, אַז אין קריטיק וועגט איבער די קולטור, פונקט ווי אין קונסט וועגט איבער דער אינסטינקט. אמת, אַז דער קינסטלער קען נישט ווערן גרויס, אויב די קולטור פון דער עפּאָכע איז פרעמד זיין גייסט. ער מוז זי דערקענען ווען אפילו אויך כדי ער זאָל קענען קעמפן קעגן איר, זי מבטל צו זיין, זי באַנייען. אָבער דער קריטיקער מוז זיין דער וואָס ה ע ר ש ט איבער איר. זיין ראָל איז צו זיין דער פאַרמיטלער צווישן דער קולטור און דער קונסט, — אויפצודעקן דעם נויטווענדיקן ווידער- שפרוך צווישן זיי און אויך מאַכן שלום צווישן זיי. די קונסט איז אין גרעסטן טייל קאַנסערוואַטיוו: אָבער אויך דאָן ווען זי באַשיצט די פאַר- גאַנגענהייט, טראַגט זי שוין אין זיך די קערנדלעך פון דער צוקונפט. די קריטיק דאַרף אויפדעקן אַט דעם ריט, — איבערוועגן לויט איר ווילן. זי איז דער רעגולאַטאָר. זי גראַבט דורך דעם קאַנאַל פאַרן שטראָם געדאַנקען פון דער עפּאָכע. די קונסט איז די שפּע פונעם כאַאָס; די קריטיק, אַלס אַ מער דיסציפלינירטער כוח, שטעלט פעסט, אַרדנט איין, באַצייכנט. אָבער זי וועגט איבער מיט איר כוח. דער קינסטלער ווערט מיטגעריסן מיט אַלע ווינטן, די קריטיק טיילט אָפּ, דערגענצט, — קאַנצענטרירט די פונקען אויפן געדאַנק פון דער צייט. גרויסע קריטיקער ווירקן טיילמאָל מיט דער הילף פון דער קונסט מער ווי די קונסט גופא. זיי ברענגען צו דער

א נ ט פ ל ע ק ו נ ג פונעם פארבארגענעם ווילן וואָס ריזלט אין איר. דער קינסטלער און דער שעפערישער קריטיקער העלפן זיך אַרויס איינס ס'אַנדערע, דערגאַנצן איינס ס'אַנדערע. זייער שעפערישער כאַראַקטער איז אַנדערש ביי יעדן פון זיי ביידע, אָבער ביידע טוען זיי איין שליחות. דורך זיי ביידע ווערט אויפגעזאַמלט דאָס פאַרמעגן פון דער אומה: ביידע ברענגען זיי אַרויס דעם פּרצוף פון דער תקופה. און אויב אין אונדזער צייט איז אָפּגעשוואַכט געוואָרן די ווירקונגס־קראַפט פון דער ליטעראַטור, איז אָפּגעשוואַכט געוואָרן דער קשר צווישן איר און דעם פּאָלק, איז מעגלעך אַז דאָס קומט נאָר דערפון וואָס מיר האָבן נישט קיין גרויסע שעפערישע קריטיק, אַזאַ וואָס אַנטפלעקט דעם צעוואַרפענעם ווילן, וואָס ווייסט ווי באַליבט צו מאַכן, צו פּאַרטיפּן און באַטאַנען דעם ווילן. דעם דאָזיקן אַלגעמיינעם געדאַנק, וואָס יעדע ליטעראַטור טראַגט אין זיך.

— 3 —

דער קריטיקער אַלס באַזונדערער שעפערישער טיפ וועט געוויס נאָך אַ סך יאָרן אינטערעסירן די קונסט־פּסיכאָלאָגן. כל זמן ער איז געווען „אַ מענטש פון גראַמאַטיק“ אָדער „אַ געזעצגעבער פון שיינקייט“, און האָט מער געהערט צום טיפּ פּילאָזאָף — האָט ער באַשטימט „געזעצן“ און „טעאָריעס“, וועלכע יעדער פרייער קינסטלער האָט אינגאָרירט און האָט מיט פאַרגעניגן מבטל געווען, ווען ער האָט נאָר געקענט אַצינד, ווען מיר דאַרפן מער נישט קיין טעאָריעס און געזעצן אין דער קונסט. זוכן מיר אינעם קריטיקער קודם־כל שאַ פּוֹנֶגֶס־קראַפּט. מיר ווילן אַז די קריטיק זאָל אונדז עפעס צוגעבן, זי זאָל עפעס אַריינברענגן גען. אָן צווייפל אַז שרייבן קריטיק וועגן פּאָעזיע קענען בלויז יענע, וואָס זענען אַליין נאָענט צום שפּע־קוואַל. איכל נישט זאָגן אַז זיי דאַרפן אַליין זיין פּאָעטן; אָבער עכטע באַגייסטערונג פון פּאָעזיע קען נישט זיין אַליין פּאָעזיע. שמעלצן גאָלד קען בלויז דער פּלאַם. בלויז ווען עס באַהעפטן זיך די דאָזיקע צוויי עלעמענטן, שאַפן זיי עפעס אַ דריטן. אַז אַז

דער מין קריטיק שטעלט בלויז אויף א מחיצה און כמעט שטענדיק איז גלייכער ווען זי קומט נישט איידער יא.

איך זאג נישט: דער קריטיקער-קינסטלער, נאר: דער קריטיקער-שעפער. עס איז שוין צייט, מיר זאלן זיך באפרייען אויך פון דעם שאב-לאך: די שאפונג אנטפלעקט זיך נישט נאר אין דעם וואס איז אנגענומען פאר קונסט. עס זענען פאראן היסטאריקער און וויסנשאפטלייט וואס זענען נישט ווייניקער „שעפער“ פון א סך קינסטלער. עס זענען אויך פאראן קריטיקער — וואס זענען אויף זייער געביט שעפער און קינסטלער. מיין געדאנק איז: יעדע קריטיק וואס שאפט נישט קיין נייע קולטור-ווערטן איז איבעריק: און יעדע זאך וואס איז איבעריק שטערט, ליגט ווי א שטרויכל-שטיין. אזא קריטיק ברענגט אריין דעם אפפאל אין דער קולטער, שוואכט זי אפ. ווי גארנישט איז דער שאדן פון דער שלעכטער פאעזיע קעגן דעם שאדן פון פאלשער קריטיק. זי דערווייטערט טיילמאל גאנצע דורות פון הויכע קולטור-ווערטן. זי איז, לויט אירע השגות נאענט צום המון און פארמערט דאס אפגעטעמפטקייט און די פארווירונג אין דער וועלט פון גייסט.

— 4 —

כמעט יעדער גרויסער קינסטלער איז אויך באשאנקען מיט א טיפן קריטישן חוש, און ער שאפט ממילא אויך וויכטיקע קריטישע ווערטן. בלויז די באהעפטונג פון נאטור כוחות מיט קולטור באשאפט דעם גרויסן קינסטלער. עס איז א צווייפלהאפטע מעלה פאר א קינסטלער, ווען זיין דענקונגס-קראפט און זיין קריטישער חוש זענען נישט מער ווי מיטלמע-סיק. אזעלכע קינסטלער זענען שטענדיק צו באגרעניצט, און מיט זייער גאנצער שלימות, פילן מיר שטענדיק זייער שוואכקייט ווען מען דארף ארומנעמען, דעראבערן דעם אייביקן כאאס. די ריזן פונעם רענעסאנס זענען כמעט אלע געווען אוניווערסאליסטן. לעסינג, געטע, שילער און הערדער זענען געווען רייך אין קולטור און גרויסע קריטיקער אין אזא מאס ווי זיי זענען געווען אויסגעצייכנטע קינסטלער. די קריטיק איז די

דערפארונג-פרוכט פונעם גרויסן שעפער, — דער דין וחשבון וואָס ער מאַכט פון זיין שאַפונג, איז בלויז די ווילדע צווישן אונדז זענען אַ פעלער אין אַ קינסטלער ווען ער פאַרנעמט זיך אויך מיט קריטיק, די קריטישע אַרבעטן פון בערדיטשעווסקין, ביאַליקן און פרישמאַנען זענען שאַפונגען נישט ווייניקער פון אַ סך פון זייערע קונסט-ווערק.

אַבער דער קריטיקער מוז נישט דווקא זיין אַ קינסטלער. דער שע-פּערישער קריטיקער האָט אין זיך אַן ספּק אויך פונעם כּוח פון אַ קינסט-לער, ווען ער גופא איז אפילו נישט קיין קינסטלער. אויך ער שאַפט מיט אינדוקטיווע און רעדוקטיווע מיטלען אין איינער און דער זעלביקער צייט. דאָך איז אַן צווייפל די פּאַר א י י נ י ק ו נ ג אַן אַנדערע. דער קינסטלער איז טיילמאַל ענג און באַגרעניצט. ער קען אפשר נישט זען „דאָס גאַנצע“, כדי ער זאָל בעסער זען „די טייל“ — ווען אפילו דאָס איז אויך נישט פאַר אים קיין איבעריקע מעלה. אַבער דער קריטיקער וואָס איז נישט באַשאַנקען מיט אַ טיפּן אַרומנעמענדיקן קולטור-געפיל, איז נאָר פעאיק צו פאַרווישן און דעגראַדירן קונסטווערטן. דער קינסטלער און דער קריטיקער זענען צוויי פאַרשידענע טיפּן פון שעפּער. דער קינסטלער דאביוועט דאָס גאַלד אין דער ערדס פינצטערע געדערים. — ער איז דער אַנטפלעקער. די קריטיק איז די פרייד פון אַנטפלעקונג. אַבער דער צד השוה צווישן זיי ביידע איז וואָס ביידע דאַרפן אויפכאַפן אין יעדער דער-שייבונג, דעם עיקר און זי באַפרייען פונעם טפל. אַט דער איז אין אַל-געמיינ דער יסוד און ערשטער באַדינג אין יעדער שאַפונג — אַ קינסט-לערישער אָדער פּילאָזאָפּישער. דער שעפּערישער קריטיקער פאַרמאַגט אין זיך די מדה פונעם קינסטלער: אויך ער זוכט שטענדיק צו באַטאַנען דאָס כאַראַקטעריסטישע, צו זען דאָס בלייבנדיקע און פאַרשווייגן דאָס צייט-ווייליקע, דאָס דרויסנדיקע. בלויז אַ שעפּערישער קריטיקער איז פעאיק אויפצודעקן די פּערזענלעכקייט פון אירע פּיל גלגולים — פעסטשטעלן דעם כאַראַקטער, דעם טיפּ-קינסטלער, אים אַפטיילן פון אַלע וואָס זענען ענלעך צו אים. דאַקעגן, די פאַרמאַלע קריטיק, — זינקט אין אַ ים „פאַר-גלייכן“ און „גורות שוות“ און שלעפט אַראָפּ מיט זיך דאָס פאַרמעגן פונעם קינסטלער אינאיינעם מיט זיין כאַראַקטער.

איך אנערקען, ווען אמת אפילו נישט מיט קיין איבעריקן חשק, אויך די אויסטרייטשע קריטיק. איך וועל נישט לייקענען: איך האב מורא פאר די פירושים אין דער קונסט. זיי געבן כמעט שטענדיק די קופערנע פרוטות אנשטאט די גאלדענע רענדלעך. אין פאעזיע איז אין תוך נישטאָ וואָס צו קאָמענטירן. דער קאָמענטאַר שטעקט אין איר גופא. אין דער מאָס וואָס מען קאָמענטירט איר — ליידיקט מען איר אויס, פאַרווישט מען אירע באַזונדערע אייגנשאַפטן: דער קאָמענטאַר גיט אַרעמע סכעמעס אנשטאט דער פאַעטישער שפע. די דיכטונג איז פאַרשטעלט אויף וויפיל דאָס לעבן גופא איז פאַרשטעלט. איר אומבאַ- שטימטקייט איז איר קאָמענטאַר. אָבער אין תוך קומט זי דאָך כמעט שטענדיק צו דערקלערן, אויפצודעקן — צו דערנענטערן דאָס ווייטע, צו פאַרקערפערן דאָס אַבסטראַקטע. די פאַעזיע איז די איינציקע פאַפולערע ליטעראַטור, ווען אפילו זי זעט אונדז אויס צו זיין פאַרשטעלט. יעדע אנדערע פאַפולאַריטעט איז נישט מער ווי אירע אָן אימיטאַציע. אויך די אויסטייטשערישע קריטיק ווערט שעפּעריש בלויז דאָרט וווּ זי פאַרטיפט מיט אירע קאָמענטאַרן, פאַרשטאַרקט און וועבט ווייטער דעם שאַפונגס-פּאַדים — דאָרט וווּ זי פאַרשטאַרקט איר אויסדרוקס-קראַפט, דאָרט וווּ זי באַנייט איר. בלויז אַזאָ קריטיק הויבט אויך אויף מיט זיך די פאַעזיע און ווערט אַליין אַ שאַפונגס-ווערט. אָן אַנדערע אויסטיי- טשערישע קריטיק פאַרקלענערט אין גרעסטן טייל די צורה פון דער פאַעזיע. זי ציט דורך דעם קעמל דורכן לעכל פונעם קליינעם גע- דאַנק, דעם באַגרעניצטן. דעריבער איז זי אַזוי געפערלעך. זי איז זייער לייכט. זי באַפרייט פון דענקען. זי פאַדערט ווייניק און גיט נאָך וויי- ניקער. קריטיק וואָס פאַרטיפט, וואָס באַצווינגט, אַזאָ וואָס שטעלט בריי- טע טריט אינאיינעם מיטן קינסטלער, און טיילמאַל אויך פאַרן קינסטלער — וואַרפט אָן אַ אימאָה אויפן המון, אַזוי ווי די קונסט גופא. אויך זי גיט בלויז דעם וואָס איז פעאיק צו נעמען. אָבער דער פוילער לייע- נער איז דווקא דאַנקבאַר יענע וואָס זענען נישט קיין סך העכער פון אים

גופא — יענע וואָס פּאַסן אויף בלוזי דאָס קלענסטע און נידערן אַראָפּ די קונסט ביז צו זיין השגה. נישט איינמאַל איז אונדז אויסגעקומען צו זען, אַז ריזן פון געדאַנק ווערן פאַרנאַכלעסיקט צוליב זייער גרויסקייט — און זייערע קליינע מפרשים ווערן נתעלה לגדולה. דורך דעם פאַרוי-כערטן גלאַז איז לייכטער צו זען די זון איידער צו קוקן איר גלייך אין פנים אַריין.

— 6 —

דעריבער איז נישטאָ קיין מער פאַרפירערשע זאַך און וואָס מאַכט שטרויכלען אין דערציאונג און אויך אין דער קריטיק (וואָס איר ציל איז כמעט שטענדיק אויך אַ דערציערישער) ווי דאָס איבעריקע אויסטייטשן, באַזונדערס אין פּאַעזיע. מען דאַרף נאָר זיך אומקערן צו זיי און זיי איי-בערלעבן, זיי דערפילן, און נישט אָנהויפּענען פירושים אויף זיי. יעדער מיין פון אזא קריטיק פאַרערעמט די קונסט דורך דעם, וואָס זי וויל אײַפֿ-דעקן די אַבסטראַקציעס, וואָס דער קינסטלער פאַרבאַרגט כדי אויסצו-דריקן די שפּע און רייכקייט פונעם לעבן. יעדע אבסטראַקציע איז מטושטש. דער סקעלעט פון יעדער שאַפונג איז איינער און דער זעלביקער. בלוזי דער לעבעדיקער אַטעם, די הויט און דאָס פלייש באַשטימען איר כאַראַקטער, אויסטייטשונג אָן אויסדרוקס־קראַפט און אָן אויסדרוק־נייקייט פאַרצאַמט נאָר דעם וועג. זי איז מגלה צוויי שפּאַן און פאַרשווענדט דעם איינער-לעכן כוח.

בלויז אַן אויסטייטשונג, וואָס אין איר איז פאַראַן אַ מיין קאַנְקֶר-רענען מיט דער פּאַעזיע באַשאַפט נייע קולטור־ווערטן. אַזעלכע זע-נען געווען טען, עמערסאָן, קאַרלייל. זיי זענען אַליין געווען מענטשן פון כוח און מענטשן פון ווילן; זיי זענען געווען קינסטלער אויף זייער שטיי-גער. זיי זענען נישט געווען בלוזי אויסטייטשער, נאָר אויך אַ וויס-ברייטערער. זיי האָבן אַריינגעבראַכט און נישט פאַרשווענדעט. זיי האָבן געוויסט מצמצם צו זיין, צו קאַנצענטרירן דאָס פאַרמעגן פונעם שעפּער אין געציילטע קרישמאַלן. זיי האָבן נישט אָפּגעשוואַכט די קול-

טור דורך אריינגיסן א פליסיקייט אין איר, נאָר האָבן זי געקרעפטליקט און פאַרפולקאָמט צוגעבנדיק איר פון זייער כוח און זייער ווילן. די אויסטייטשונג פון דער קונסט איז שטענדיק עפעס ווי זיי גייען קער פון דער קונסט; א טרעפ העכער! אויך פון אויסטייטשונג פאָדערן מיר דאָס זעלביקע. בלויז דורך שטייגן דעראַבערט מען. סתם אויסטייטשן שאַפט ס'רוב די פעלערהאַפטע אויפפאַסונג, די אומקלאַרע — די האַל-בע אויפפאַסונג, וואָס איז ערגער פון גאָר קיין אויפפאַסונג. אין יעדער נאַטירלעכער אויפפאַסונג פון דער קונסט איז פאַראן עפעס אַ גאַנצקייט, עפעס אַן אַרגאַנישער אמת, יעדער איינער זעט אין איר וואָס ער איז פער-איק צו זען. די אויסטייטשונג מיט שלעכטע מיטלען פאַרשטעלט זי נאָר. זי איז עס די וואָס שאַפט די פלאַפּלער וועגן דער קונסט. די כלומרשטע „מבינים“, וואָס וועגן זיי האָט פּושקין געזאָגט: „וועסט הערן דעם אור-טייל פונעם נאָר.“ יעדע באַרירונג פונעם קינסטלער מיט אַזאַ קריטיק פאַרגיפטעט די פרייד פון זיין שאַפן און פאַרהאַסט זי אויף אים.

— 7 —

דעם שעפּערישן קריטיקער, דעם פריינט פון קינסטלער, וועסטו דער-קענען נישט בלויז אין זיין כוח, אין זיין טאַלאַנט, — אין דעם וואָס ער אַליין איז דער מענטש פון שפע, נאָר אויך אין זיין ותרנות, אין זיין קער-נען געבן, באַטיילן אַנדערע פון דעם וואָס איז זיינס. דער קריטיקער וואָס איז אַרעם אין מיטלען שלעפט אַראָפּ דעם קינסטלער צו זיין הויך; דער שעפּערישער קריטיקער נישט נאָר וואָס ער הויבט זיך אויף מיט אים, נאָר ער דערהויבט אים מיט זיין אייגענעם כוח. ער גיט שטענדיק צו אַייגנס צום קריטיקירטן — דעם קליינעם און גרויסן גיט ער צו פון זיין עשירות, ער מאַכט אים שטאַרקער דורך פאַרטיפערן זיינע געדאַנקען, דורך באַטאַנען זיינע העלדן, דורך דעם פאַרשטיין אויך דעם מקור פון זיינע שוואַכקייטן. ער דערנענטערט אים צום גייסט פון דער צייט, דורך דעם אַנטפלעקן אין אים נישט נאָר דאָס וואָס וואַלט געווען געקענט זיין

אין אים לויט די כוחות וואָס זענען איינגעשלאָסן אין זיין שאַפן. ער נעמט ביי אים גאַרנישט צו. פאַרקערט, ער ציטערט איבער אים, באַשיצט אים און רוט נישט ביז ער פאַרזינקט אַליין נישט אין אים, אַבי ער זאָל אים נאָר דערהויבן.

אַזאַ קריטיקער איז נישט בלויז דער דערציער פונעם דור — ער איז זיין שטיצער און ווילטוער; ער קערט אים אום ווערטן, וואָס זענען פאַרלוירן געגאַנגען, ער טרייסלט אָפּ דעם שטויב פון זיינע אַלטע אוצרות. ער איז דער היטער פון דער נאַציעס פאַרמעגן, דער וואָס פרייט זיך אויפצודעקן, אויפצוזאַמלען אַלע אירע פאַרשטויסענע און פאַרוואַרפענע שאַפונגען.

שעפּערישע קריטיק איז דאָס דאַנקגעפיל צום קינסטלער, צום זשעני פון דער אומה. זי איז די ליבע וואָס אַנטבלויזט. עס זענען געווען אַזעלכע וואָס האָבן געזאָגט אַז אין קריטיק איז נאָר פאַראַן אַ ווערט צו דעם וואָס איז געזאָגט געוואָרן פון ליבע, אַדער פון שנאה. איך מיין דאָ נישט די גרויסע שנאה, די שנאה פונעם שעפּער צום גולמישן און דעם אַפּגעטעמפּטן אין מענטשן. אויך זי איז שעפּעריש נישט ווייניקער פון דער ליבע. אָבער די ליבע אַנטפלעקט שטענדיק דאָס וואָס א י ז ד אַ, און די שנאה — דאָס וואָס א י ז נ י ש ט אַ. קלאַר אַז אין קונסט אינטערעסירט אונדז דער „נישטאַ“ אינגאַנצן נישט; און אַ קריטיקער וואָס לאַזט אונדז הערן דאָס וואָס ס'נישטאַ אין קינסטלער, זאָגט אונדז גאַרנישט. דער שעפּערישער קריטיקער גייט נישט צו צו באַשולדיקן אַדער מלמד זכות זיין, ווי עס טוען געשמאַקלאַזע, נאָר צו דערגרונטעווען דעם כאַראַקטער פון שעפּער — און דאָן וועט אַלץ פאַרענטפּערט ווערן און עס וועלן אויך פאַרשטאַנען ווערן די „פעלערן“. אָבער דאָס קענען פעסטט שטעלן דעם כאַראַקטער פון אַ קינסטלער דאָס אַליין איז שוין קונסט, און טירוב קריטיקער ווילן די לייכטע אַרבעט — צו מאַכן אַ גאַרנישט פון א „יש“.

די שעפערישע קריטיק איז אַלואַ אַ דאַנק-אויסדרוק. אומזיסט וועט איר דאָס זוכן אין דער קריטיק וואָס פּלפּולט זיך. די לעצטע טע האָט נישט פאַרוואָס צו דאַנקען. זי לעבט דאָך נישט פון דער קונסט — זי האָט נישט קיין הנאה. פאַרקערט, זי געפינט איר באַפרידיקונג דווקא אין דעם, וואָס דעקט אויף עפעס אַ פעלער. דערמיט ווייזט זי איר „סופּעריאָריטעט“, אַזוי צו זאָגן, איבערן קינסטלער. איר איז פרעמד די פרייד פון זיך איבערגעבן, די הנאה פון זיין אונטערטעניק דעם כוח פון שעפּער. זי טראַכט שטענדיק נאָר פון זיך.

דער שעפּערישער קריטיקער האָט אַ פּאָזיטיווע באַציאונג צו יעדע עכטע, קינסטלערישע דערשיינונג. און ס'איז בלויז אַ בטלישער באַגריף די טענה וואָס מען האָט צו אים אַז ער שעצט קינסטלערישע כוחות, וואָס זענען פאַרשידן איינס פונעם אַנדערן. אַזאָ קריטיק פרייט זיך אויף יעדן כוח, וואָס האָט אַ גאַנצן כאַראַקטער — אַלצאיינס, צי איז ער נאָענט אָדער ווייט. פאַר איר איז דער עיקר די אינדיוידועלע אַנטפלעקונג, אַלץ וואָס קומט צום אויסדרוק. דער נאָענטער איז איר ליב, אָבער עס טרעפט אַז דווקא דער ווייטער רייצט איר מיט זיינע פרעמדע צויבערן. מ'קען ליב האָבן מאַפּו, דעם גאַנצן עפישן קינסטלער, און צו דער זעלבער צייט נאָך מער ווערן געפאַנגען פון גאַרדאָנס גרויזאָמער און קרעפטיקער האַנט. אַט די איז די מדה פון אַ קינסטלער — מיטגעריסן צו ווערן מיט די כאַראַקטעריסטישע דערשיינונגען. דאָ ציען נישט צו דער אינהאַלט און נישט די פאַרב, נאָר דער גרויסער אויסדרוק, דער פענאַמען, די טיפישע דערשיינונג. ווער עס איז נענטער און ווער עס וועט אונדז טרייסטן ווען מיר ליידן פון שלאַפּלאַזיקייט — דאָס איז אַ פראַגע, וואָס אינטערעסירט לחלוטין נישט. אַלס אַ תּרופּה צו שלאַפּלאַזיקייט איז מעגלעך בעסער צו לייענען שערלאַק-האַלמעס איידער שעקספירן. די גרויס-קונסט פאַדערט דעם וואַכן גייסט. און מענדעלע און פּריץ, מיט אַלע זייערע ווידערשפּרוכן, געבן ביידע דעם, וואָס קען נעמען און וואָס וויל נעמען. און ווער איז נעב-

טער, דאָס וועט נישט אונטערשיידן קיינער אויסער אַ קריטיקער וואָס איז געקומען פון דרויסן און איז געבליבן פון דרויסן.

— 9 —

איך ווייס נישט וואָס קען באַוועגן דעם קריטיקער צו שרייבן, אויב נישט דאָס דאָזיקע געפיל פון דאַנקבאַרקייט, די דאָזיקע שאַפונגס־פרייד, וואָס יעדע קונסט ברענגט מיט זיך. איך בין מודה אַז כמעט אַלץ, וואָס איך האָב אויף מיין לעבן אויף דעם געביט אָנגעשריבן איז בלויז געווען אַ דאַנק־אויסדרוק, אַ האַרציקע ברכה דעם שעפער. איך שטעל מיר נישט פאַר איך זאָל זיך מיט עמיצן קענען פאַרנעמען אויב איך האָב נישט קיין אינערלעכע באַציאונג צו אים — אויב איך בין אים נישט שו ל ד י ק עפעס. אַ ט ד ע ר איז דער קוואַל פון דער שולד. אויב אַ דיכטער האָט מיר פאַרשאַפט עטלעכע מאַמענטן פון גליק און באַגייסטערונג, אויב ער האָט אין מיר אויפגעוועקט ליבע צו קונסט און אַ דראַנג צו שאַפן, איז מעגלעך איך זאָל פאַרמאָכן די אויגן אויף זיינע גאַנצע זאַכן און זאָל זיך גריבלען אין אַלטן ברוכוואַרג צווישן זיינע אוצרות, כדי אַרויסצושטעלן דווקא דעם טפל, דאָס צופעליקע — דעם פסולת, וואָס מוז זיך געפינען כמעט אין יעדער שאַפונג? אויב אַ קריטיקער טוט אַזוי, איז עס אַ סימן מובחק אַז ער האָט קיין באַציאונג נישט צום שרייבער, אַז ער האָט קיינ־מאַל אים נישט איבערגעלעבט — אַז ער טוט בלויז אַ ליטעראַרישע מלאכה. איך וויל נישט זאָגן אַז די דאָזיקע זענען דווקא ענגהאַרציקע און נישט פאַרגינער; וואָס כ׳וויל זאָגן איז אַז זיי האָבן איינפאַך קיין כוח נישט אויפצוהייבן, צו שטעמפלען כאַראַקטער־מטבעות. צו באַיאַען — הייסט כלל נישט צו זינגען תהלות ותשבחות. צו באַציען זיך פאַזיטיוו הייסט צו קענען ש י ל ד ע ר ן, דעפינירן דעם טיפ. זיך באַציען פאַ־זיטיוו — איז אַ פליכט צו זאָגן עפעס וועגן שרייבער און נישט אים אַפ־פטרן מיט אייניקע ביליקע באַמערקונגען, אַדער זיך אַנכאַפן אין אייניקע דרוק־פעלערן כדי דער קריטיקער זאָל קענען אַרויסווייזן זיין חריפות. די חריפות וועט קומען צום אויסדרוק אויב ער וועט זיך קענען פונאַדער־

קלייבן אין דעם צעוואַרפענעם פאַרמעגן פונעם קינסטלער; אויב ער וועט לייגן אַ ציגל צו אַ ציגל און אויפשטעלן אַ בנין; אויב ער וועט קענען אין מיטן פון די פיל געשטאַלטן און גלגולים פון זיין שאַפונג אַנטפלעקן דעם א י י נ ע ם . דעם שטענדיקן, אַבער דערצו, ווי כ'האַב שוין גע- זאָגט, פאַדערט זיך כוח, פאַדערט זיך ליבע — און זיי פעלט אין גרעסטן טייל ביידע זאַכן.

דאָס טעמפּקייט אין דעם אַלעם איז באַזונדערס זייער טענה, אַז דאָס באַיאַען מצד דעם פריינטלעכן קריטיקער קומט פון „ווייכהאַרציקייט“ אַדער פון „כאַראַקטערלאַזיקייט“; און דאָס וואָס זיי באַרױבן דעם קינסט- לער דורך זייער נישט פאַרשטייען אים און דעם פעלן פון באַציאונג, דאָס וואָס זיי שטעלן אים אַרויס ווי אַ ליידיקע כלי, ווייל זיי קענען נישט באַ- נעמען זיינע כאַראַקטער-שטריכן, אויפהייבן אים מיט איין פעסטן שוונג — אַט דאָס הייסט ביי זיי „מוט“. יעדעס מאָל, וואָס איך טראַכט וועגן קריטיקער פון דעם מין, דערמאָן איך זיך אינעם באַקאַנטן וויץ וועגן יע- נעם יידן, וואָס איז געפאַרן מיט אַ פאַלשן פאַס, און ווען דער פאַליציאַנט האָט אים געפרעגט ווי ער הייסט, איז ער געוואָרן צעטומלט און האָט אויסגעשטאַמלט: יענער און יענער — בין איך אוודאי נישט... אויך זיי קענען נאָר זאָגן אויף זיכער וואָס דער קינסטלער איז נישט...

דער שעפּערישער קריטיקער גיט צו צום קינסטלער פאַרמעגן אויך זיין אייגן פאַרמעגן, פונקט ווי דער קעגנערישער קריטיקער גיט אים צו זיין דלות. אויף וויפיל דער ערשטער איז מוסיק, אויף אזוי פיל נעמט דער צווייטער אַראָפּ. אַבער דאָ קען מען פרעגן, צי איז דער דאָזיקער צו ר ג אַ ב ווינטשנסווערט פאַרן קינסטלער, צי מאַכט ער נישט אַ פּגימה אין זיין געשטאַלט.

מיר שיינט, אַז שעפּערישע קריטיק מיינט די פאַראייניקונג פונעם קריטיקער מיטן קריטיקירטן. עס איז אוממעגלעך צו רעדן וועגן קונסט

עס זאל זיך נישט דערהערן די שטים פון דעם, וואָס רעדט און נישט דער זען די פאַרב פון דעם, וואָס רעדט. אויב דער קריטיקער איז אַ פּערזענלעכ־קייט, וועט מען בהכרח דאָס פּילן אין אַלץ. איך ווייס נישט צי ס'איז אַ מעלה אָדער אַ חסרון; בלויז דאָס ווייס איך, אַז אנדערש קען נישט גע־מאָלט זיין אַזאַ קריטיק. אויף אַלץ וואָס אַ מענטש לעבט איבער, מוז ער אומבאַדינגט איבערלאָזן זיין שטעמפל. אויב איך רעד וועגן אַ קינסטלער, רעד איך שוין וועגן מיר. אַבסאָלוטע אַביעקטיוויטעט וועט דערשטיקן דעם גייסט פון דעם, וואָס רעדט, און דאן וועלן פעלן ביידע — דער קינסטלער ווי דער קריטיקער.

אַבער ס'איז אַ טעות צו מיינען, אַז דער קינסטלער פאַרלירט דורך דער באַהעפטונג פונעם קריטיקערס פּערזענלעכקייט. דעם קינסטלער אין זיין לויטערקייט קענען מיר משיג זיין נאָר דורך זיין קונסט אַליין — ווען עס איז קיין אַנדער מענטש נישטאָ ביי אים. אין דער קריטיק זוכן מיר ביידע — דעם קינסטלער און דעם קריטיקער. אין די העלדן פון עמערסאָנען, קאַרליילען און רענאַנען זעען מיר עמערסאָנען, קאַרליילען און רענאַנען. נישט ווייניקער ווי מיר זעען די קינסטלער וועגן וועלכע עס ווערט גערעדט. אַבער דעם כ ו ח פון די דאָזיקע קינסטלער, דעם עצם פון זייער ווירקונג, פילן מיר דווקא אין דער דאָזיקער שעפּערישער קריטיק. מיר זעען ווי אַזוי דער דאָזיקער כוח ווירקט אויף דער אַנדערער פּערזענלעכקייט, ווי אַזוי ער באַפּרוכפּערט זי, וועקט אין איר אויף נייע עמאַציעס. מיר דערקענען די שפּע דורך דער ווירקונג, די גבורה דורך דער מאַכט, וואָס זיי איבן אויס אויף אונדז. די אייגנשאַפט פון דער דאָזיקער ווירקונג ווערט דווקא דערקענט, ווען זי גייט דורך דעם קאנאל פון דער שעפּערישער קריטיק. די ברכה פונעם קוואל פילן מיר, ווען ער גייט דורך און טרינקט אָן פּרוכטבאַרע ערד, און נישט ווען ער ווערט איינגעזונקען צווישן די זאַמדן פון דער וויסטע...

פון דעם געזאגטן ביז איצט קען מען ציען א נישט ריכטיקן שלום. אז דער שרייבער האָט בדעה צו דערווייזן אַז ס'איז קיין אַרט נישטאָ פאַר נעגאטיווער קריטיק. יעדער, וואָס טראכט אזוי, באַגייט אַ טעות. אַלץ וואָס ס'איז דאָ געזאָגט געוואָרן איז מכוון בלויז קעגן דער אַרימקייט פונעם געדאַנק און דער שוואַכער תפיסה פון דער גרעסטער טייל פון אונדזער קריטיק. די קאַלטקייט אין דער אַלגעמיינער אַפשאַצונג, דער קאַנווענציאָנעלער ליגן הערשט אין יעדן ווינקעלע. עס זענען פאַראַן צוויי אַדער דריי צו וועלכע מען באַציט זיך אַמווייניקסטנס מיט רעספעקט — אָבער נישט מער. אין דער באַציאונג צו אַנדערע איז דאָס אויך נישטאָ. די קריטיקער, חוץ געציילטע אויסנאַמען, האַלטן אפילו נישט פאַר זייער חוב צו קען די שרייבער וואָס זיי קריטיקירן. קיינער פילט נישט זייער פראַג גרעס, זייער שטרויכלען, זייער באַנייען זיך. עס הערשט אַבסאָלוטע פויל-קייט צו אַרבעטן. נאָר זייער זעלטן דערקענען מיר לויט דער קריטיק, אַז דער קריטיקער איז, ווייניקסטנס, בקי אין די ווערק פונעם שרייבער, וועגן וועלכן ער רעדט. אויך די טרחה איז איבעריק, דאָרט וווּ קיינער זעט נישט, איז נישטאָ קיין אַחריות-געפיל, און דער קריטיקער קען אַרויס-טראַגן אַן אורטייל ווי עס ווילט זיך אים. עס איז נישט מיין זאַך אַצינד, אָבער איך וואָלט געקענט ווייזן הוּנדערטער קוריאַזן אויף דעם דאָזיקן פאַרוואַרלאָזטן ליטעראַרישן געביט, אויף וועלכן קיינער האָט זיך ביז איצט נישט אומגעקוקט. די זעלבסט-זיכערקייט פון יעדן עס-הארץ מאַכט געשמאַקלאָזע אַפשאַצונגען, וואָס האָבן ניט קיין יסוד, נישט וויכטיק צו גוטן אַדער צו שלעכטן — און קיינער קוקט זיך נישט אום אויף דעם אומרעכט און דעם בולטן שקר. די גרעסטע טייל לייענער, און צום באַדויערן אויך די שרייבער, שענקען נאָך אויפּמערקזאַמקייט די אַלע פלאַפלערייען נאָר צוליב דעם אינטערעס, צי האָט דער קריטיקער גע-לויבט, אַדער געטאָדלט דעם שרייבער, צי האָט ער געזאָגט „יאָ“ אַדער „ניין“, גלייך דאָס גיט עפעס צו — אַדער עס נעמט עפעס אַראָפּ.

די כונה איז געווען צו באַטאָנען דעם געדאַנק, אַז אין דער קריטיק

ווילן מיר בלויז פילן דעם קינסטלער דורך דעם קריטיקערס פארמיטלונג, און אז אַזאָ קריטיק ווערט בלויז באַשאַפֿן דורך דעם מ ע נ ט ש ן פ ן ן ג י י ס ט. דער יושר איז אַ זעלבסטפאַרשטענדלעכע זאַך, און רעספעקט איז אויך אַ זעלבסטפאַרשטענדלעכע זאַך, ווען מיר האָבן צו טאָן מיט אַן עכטן מענטשן פון גייסט. די קריטיק איז נישט קיין אורטייל, נאָר אַ מיט־שאַפונג. ווער עס לעבט מיט עפעס אַ שאַפונג, וועט אונדז גוט ש י ל־ד ע ר ן, ווי אַזוי זי האָט געווירקט אויף אים, וואָס זי האָט אים געגעבן, וואָס האָט זי געוועקט אין אים. אויב ער לעבט נישט מיט איר, זאָל ער שווייגן. אונדז אינטערעסירט כלל נישט צו הערן זיין פסק, אויב ער האָט קיין כוח נישט צו רעדן וועגן קונסט (און אַן כוח קען מען דאָס נישט), זאָל ער רעדן מיט זיין חבר ביי אַ גלאַז טיי, און אים זאָגן וואָס ער וויל. די כאַפּנדיקע און אויבערפלעכלעכע רעצענזיע — איז די חרפה פון דער מאַדערנער קולטור. ווער עס ווייסט נישט ווי אַזוי די דאָזיקע מלאַכָּה ווערט געמאַכט, קען זיך נישט פאַרשטעלן צו וואָס פאַר אַ ציניזם דער דאָזיקער קריטיק־געביט האָט דערגרייכט. ביי אונדז שרייבט מען כמעט נישט קיין רעצענזיעס. דערפאַר זענען די גרעסטע טייל קריטישע אַר־בעטן נישט מער ווי כאַפּנדיקע רעצענזיעס. קיין ווונדער נישט, וואָס זיי האָבן אַראַפּגעוואָרפֿן די ווערט פון דער קריטיק אויף אַזאָ מדרגה, אַז זי איז כמעט געוואָרן אַ זידל־וואָרט. די שרייבער געבן איר נישט צו קיין ווערט, און זי איז געוואָרן פאַרהאַסט אויך פאַר די וואָס האָבן איר אַפּגע־טיילט פון זייער כוח און טאַלאַנט.

— 12 —

אַבער קעגן דער עכטער נעגאַטיווער קריטיק האָבן מיר קיינמאַל נישט געקעמפט, באַזונדערס, ווען זי קומט אין נאָמען פון נייע קונסט־ווערטן, אין נאָמען פון אַ נייעם ווילן. אַזאָ קריטיק איז אַ ברכה, און ווען אַפילו זי שלעפט מיט אין דעם אומברענגענדיקן שטורעם, וואָס קומט מיט איר אויך די פולקאָמע קינסטלער. זי מעג, אויך זי שאַפט, זי באַרייכערט אונדז, זי איז מבטל צוליב אַ נייער באַיאָאָונג; זי באַנייט די קולטור; זי

טראַגט זיך דורך ווי אַ שטורעם־ווינט און טרייסלט אָפּ דעם עג יב פון אַלטקייט. זי וועקט נישט אויף קיין קעגנערשאַפט, אויך ווען זי טוט וויי. זי רוימט אָפּ דעם וועג פאַר נייע קונסט־ווערטן. דאָס פייער מאַכט נישט קיין אונטערשייד; עס פאַרברענט אַלץ. אָבער דערלאַנגט אונדז פייער, — נישט קיין רויכערנדיקע האַלאָוועשקעס!

אַזאָ קריטיק איז נישט נאָר מותר; זי איז נויטיק. די קריטיק פון דעם קינסטלער קומט כמעט שטענדיק אויפצוהאַלטן, צו דערמוטיקן. דער קינסטלער גופא איז בטבע זייער קאַנסערוואַטיוו. אַלץ, וואָס איז אַריין אין זיין שאַפונג־קרייז, ווערט ממילא מ ע ר וויפיל עס איז אין דער ווירקלעכקייט. דאָס איז דער צוגאַב פון קינסטלער, וואָס האָט אים גע־שטאַרקט און באַפעסטיקט מיט זיין כוח. די וועלט ווערט אויסגעלייזט דורך זיין נייעם אויסדרוק. דער קינסטלער שעצט אַלץ, וואָס איז גאַנץ לויט זיין כאַראַקטער — צי ס'איז גוט אָדער שלעכט. יעדע קונסט באַ־רעכטיקט; דעריבער איז איר ווירקונג קאַנסערוואַטיוו. זי וואַרפט אַ נייע שיין אויף אַ וועלט, וואָס איר צייט איז שוין אַרבער; און וואָס ס'האָט אויפגעהערט צו לעבן, הייבט אָן לעבן מער אינטענסיוו אין דער קונסט. אַט די איז די געפאַר פון דער קונסט. זי טוליעט זיך צום אַלטן, צו דעם וואָס עקזיסטירט. זי איז לויט דעם עצם פון איר נאַטור - נ י ש ט - ר ע - ו ו אַ ל ו צ י אַ נ ע ר. זי האָט ליב די צורות, וואָס זענען געקומען צו אַ פולשטענדיקן אויסדרוק, און ווען אפילו עס איז געקומען זייער צייט זיי זאָלן אוועק פון דער וועלט. זי גייט חרוב מאַכן און אין דער אמתן, האַלט זי גאָר אויף. (מענדעלע, פּרץ, ביאַליק, בערדיטשעווסקי). דער קינסטלער מאַכט נישט חרוב, זיין מיסיע איז צו באַנייען. דורך דעם פאַקט אַליין, וואָס ער שילדערט די דאָזיקע וועלט, דאַרף מען שוין זיך באַציען צו אים פאַזיטיוו.

קומט דער קריטיקער און ער איז פטור פונעם יאָך פונעם עבר און פון דער לאסט פונעם עבר און ברענגט מיט זיך דעם דורשט צו אַ נייער עקזיסטענץ. ער קען מבטל זיין, אויסרייסן; ער לעבט נאָר מיט זיין נייעם געדאַנק. דער איז אין תוך דער אמתער קריטיקער — וועמענס געדאַנק איז ל ו י ט ע ר, ווער עס איז אָפהענגיק בלויז פון אידעען. עפעס איז

פאראן אין אים פונעם נזיר. דערמיט אונטערשיידט ער זיך פונעם קינסט-
 לער, וואָס איז מער אָפהענגיק פון די געשטאלטן, וואָס גלייבט מער אין
 זאכן ווי זיי זענען. דער קריטיקער איז דער ווידערשפעניקער. ער האָסט
 יעדע פאַרפרוירנקייט, יעדע פאַרשטיינערטקייט — ער איז דער, וואָס
 דערפילט דער ערשטער די איינגעשרומפנקייט וואָס דערנענטערט זיך. ער
 איז דער פיאַנער פון דער קולטור, וואָס האַלט אין ווערן. און ווייל ער איז
 אַ פרייער, האָט ער נישט קיין מיטלייד אויף דעם, וואָס איז פאַרמשפט
 אויף אונטערגאַנג. ער טראַגט אין זיך דעם נייעם געדאַנק, וואָס פאַר-
 ברענט ווי פייער די דערהרגעטע דורך דער שווערד. גוט איז וואָס ער איז
 נישט קיין קינסטלער; גוט איז וואָס ער איז בלויז אַ פאַרניינער. ער
 משפט נישט בלויז אַנדערע; ער משפט אויך זיך אַליין. ער איז אויך
 מוותר, ווי יעדער שעפער. ער איז מוותר אויף דער קולטור, פון וועלכער
 ער ציט ניין. ער לעבט אין דער הערשאַפט פון גייסט. ער זאָגט אָן דאָס
 אַנקומען פון דער נייער קולטור, וואָס ווען זי וועט קומען וועט זי מעגלעך
 אויך אים פאַרצערן. די „נייעסטע“ קולטור ווערט דאָך שטענדיק געבויט
 אויפן יסוד פון דער אַלטער, און זי נעמט שפעטער נקמה פון די פאַר-
 נייער, אַ גרויזאַמע נקמה. אָבער דאָך ווערט ער פאַררעכנט צווישן אירע
 בויער.

דער דאָזיקער קריטיקער פאַרניינער, וועלכן מיר וועלן באַגעגענען
 מיט אַ ברכה — דער, וואָס ווערט פאַרברענט אין זיין פייער, דער וואָס
 קען נישט אַנטלויפן פון די קולות פון מאַרגן, וואָס רופן אים און דער-
 שיטערן אים אָן אויפהער. ער איז דער געפייניקטער, יעדער פאַרניינער
 איז אַ געפייניקטער. ער איז דער היפך פונעם קינסטלער, וואָס טראַגט
 אין זיך רו און גליק. ער בלייבט „קרח“ פון אַלע זייטן. זיין הונגעריקער,
 פינצטערער בליק, דרינגט נאָר אַריין אין ווייטן זונאוויפגאַנג.

אַזאָ קריטיק ווערט נישט באַשאַפן דורך פאַרביטערטע נפשות, וואָס
 שטופן זיך מיט קולי קולות צו פאַרכאַפן אַ ווינקעלע, און אויך נישט דורך
 די נעבעכדיקע, וואָס געפינען אַ באַפרידיקונג אין דעם, וואָס זיי אַנטדעקן
 פעלערן אויך אין אַנדערע. זי ווערט באַשאַפן דורך קרעפטיקע, דורך
 מענטשן פון טאַלאַנט און ווילן. זייער אמת איז זייער פאַכענדע שווערד.

זיי מעגן זינדיקן אפילו קעגן גלענצנדע קינסטלער. זייער ווייטיק בארעכ-
טיקט זיי. אַזעלכע זענען ביי אונדז געווען ברענער, בערדיטשעווסקי;
טיילמאַל — אויך פרישמאַן*) עס זענען פאַראן נאָך ווייניקע, זייער וויי-
ניקע. אין דער רוסישער ליטעראַטור איז פּיסאַרעוו געווען פון דער
משפּחה. אויך לעסינג קען מעגלעך צוגערעכנט ווערן. זיי האָבן געצונדן
און האָבן געלויכטן; זיי האָבן נישט געטשאַדעט. זיי האָבן צעוואַרפן כדי
צו בויען; און זיי האָבן באמת אויך געהאַט כוח נישט בלויז צו צעוואַרפן,
נאָר אויך צו בויען.

פון די ביידע ווערט געבויט די שעפּערישע קריטיק — פון די דאָ-
זיקע באַיאַער און די דאָזיקע ניין־זאָגער. זי ווערט געשאפן דורך שעפּע-
רישע מענטשן און ניט פון פען־מענטשן; דורך מענטשן פון ווילן און ניט
מומים־זוכער. זייער אויסגעשפּראַכענער סימן: טאלאַנט — טאַלאַנט און
פעאיקייטן. יעדע אַנדערע קריטיק איז נישט מער ווי ליטעראַטור פון אַ
נידעריקן און אַ סך ערגערן מין.

(* ס'איז וואַרשיינלעך אז דער מחבר רעדט נאָר וועגן דער העברעאישער ליטע-
ראַטור־קריטיק, נישט אויך וועגן דער יידישער.)

די רעדאַקציע.

יידישע דערציאונג

דאס, וואס טאלסטאָי איז געווען אזא קעגנער פון דער היינטיקער אייראָפּעאישער שול און איז געקומען צום באַשלוס, אז אַ געווענליכער פּויער-יונג וואָס האָט קיינמאָל קיין שולע נישט באַזוכט, ווייסט פיל מער, און דאָס וואָס ער ווייסט איז פיל נייטיקער, פיל פרוכטבארער פון דעם, וואָס עס ווייסט אַ שילער פון אַ מאַדערנער שול, ווייל דאָס וואָס דאָס דאַרפֿס-קינד קען, איז גרינטלעכער, זיכערער, אַרגאַנישער ווי די אויבערפלעכלעכע קענטענישן, מ'שטייגט געזאַגט, פון דעם שטאַט-קינד, וועלכן מ'האַט קינצלעך אָנגעשטאַפּט מיט אַלע „שבע חכמות“ צו וועלכע ער האָט מערסטנטייל קיין שום אינטערעס נישט געהאַט און צו וועלכע ער בלייבט אָן אינטערעס — און וועלכע ער באַזיצט טאַקע נישט, ווייל אַ מענטש באַזיצט נאָר דאָס, מיט וועלכן ער איז גייסטיק און פּראַקטיש געבונדן — אַט דער דאָזיקער געדאַנק, וואָס זעט אונדז אויס צו זיין אַביסל פּאַראַדאָקסאַליש, נאָר וואָס איז אייגנטלעך טיף באַגרינדעט פאַר דעם, וואָס האָט אויפגעפאַסט די גאַנצע אַבסורדישקייט פון דער מאַדערנער שול, ווייזט אויף וויפיל טאַלסטאָי איז נישט נאָר אין זיין מאַראַלישער לערע, נאָר אויך אין זיין אַריגינעלער דערציאונגס-קאַנצעפּציע, געווען נאָענט צום יידישן גייסט און דורכגעדרונגען מיט זיינע וויכטיקסטע פּרינציפּן.

דאָס יידנטום האָט, אין קעגנזאַץ צו דער גריכישער וועלט, וואָס האָט אייגנטלעך די ערשטע כמעט קולטיווירט בילדונג אַלס אַ גייסטיקן ספּאַרט, זיך שטענדיק פיינטלעך באַצויגן צו יעדער מין באַלאַסט פון תורה, וועלכע האָט נישט קיין פּראַקטישע, אדער עטישע פּאַרווענדונג. דאָס יידנטום, וואָס אַנטפלעקט זיך פאַר אונדז פון אייביק אָן נאַאיוו און רייף צוזאַמען, האָט נישט סובל געווען דעם גאַנצן פּלאַנטער פון דער

גריבלישער פילאזאָפיע. זי האָט נישט ליב געהאַט צוצוגיין צו גאָט מיט הינטערװועגן און מיט אויבער־הסברות; זי האָט געשטרעבט אויפצופאַסן זיין װעזן — און דאָס איז געװען ביי איר אויך װעלט־װעזן — נישט מיטן מוח, װײל זי האָט געפילט, אַז דאָס װעט נישט געלינגען; נאָר מיטן האַרץ, מיט דער ליבע, מיט דעם אינערלעכן ברען, װאָס נאָר ער אַנט־דעקט אונדז די טיפסטע געהיימנישן פון דער װעלט. דעריבער זענען אײ־רע װעגן, אירע דערציאונגס־מיטלען געװען די קלאַרסטע, די קורצסטע, די אײנפאַכסטע, איר לעבנס־לערע האָט זי מערסטנטייל אויסגעדריקט אין די קורצסטע אַפּאָריזמען, װאָס זענען מיט זייער פשטות, מיט דעם װאַרעמען לעבנס־אַטעם װאָס זײ גיבן אַרױס, געבליבן אײביק און האָבן מיט דער צײט אַפּגענומען די װעלט, בעת די טיפזיניקע גריכישע פילאָזאָפיע איז אין בעסטן פאַל געבליבן דער קנין נאָר פון יחידים.

דאָס יידנטום האָט נישט פאַרטראָגן דעם װיסנשאַפֿט־ספּאַרט, הגם זי אַליין האָט טײער געהאַלטן „תורה לשמה“, נישט װײל ס׳איז נאָך געװען צו פרימיטיוו און װײניק קולטורעל, נאָר װײל דאָס יידנטום האָט אינסטינקטיוו געפילט, אַז יעדע װיסנשאַפֿט, װאָס איז נישט אַרױסגע־רופן געװאָרן דורך די נױטװענדיקסטע מענטשלעכע באַדערפענישן, איז אין גרונד גענומען נישט - מ א ר א ל י ש . דאָס יידנטום, װאָס האָט טיף מיטגעפילט דעם צער־האדם, װאָס האָט שטענדיק געשטרעבט צו פאַרגרינגערן, קומען צו הילף דעם פאַרלױרענעם מענטשן, האָט מיט עקל געקוקט אויף די אַלע גײסטיקע שפילערייען, װאָס האָבן נישט קיין דירעקטע שייכות צום ע י ק ר , צו דער מענטשלעכער טראַגעדיע.

דעם יידנטום איז געװען טיף־דערווידער יעדער מין אומזיסטיקע פאַר־שווענדונג פון כוחות — הן פיזישע, הן גײסטיקע; זי האָט פיינט געהאַט יעדן מין ספּאַרט. זי איז געװען אַ פאַרביטערטע קעגנערין פון דער גריכ־ישער גימנאַסטיק, װײל דאָס האָט נישט דערצױגן דעם מענטשן צו ערנסטער הומאַנישער האַנדלונג, צוגעװײנענדיק אים צו פאַרװענדן די טײערע מענטשלעכע קרעפטן נישט אויף די צרכ־האדם, נישט אויף צו פאַרגרינגערן עמיצן, נאָר סתם פון פאַרגעניגן װעגן. נאָר אפשר נאָך מער איז איר געװען פרעמד די פאַרװענדונג פון גײסטיקע קרעפטן אויף דעם,

וואס האָט איר געשיינט צו זיין נישט וויכטיק, נישט לעבנסנייטיק —
 נישט ערנסט. די אַלע טיפזיניקע קלאַסישע קאַנצעפּציעס וועגן
 דער וועלט, דעם קאַסמאָס, דעם חומר היולי און א. וו. און א. וו. וואָס
 גיבן נישט קיין ענטפער אויף דעם וויכטיקן, וואָס פייניקט דעם
 מענטשן, האָבן ביי איר אויסגעזען ווי אַן אומזיסטיקער און דורך דעם
 אויך שעדלעכער צייט פאַרטרייב, פאַר מח'גימנאַסטיק, וואָס דריקט מיט
 זיך אויס שפּאַט און גלייכגילטיקייט צו די מענטשלעכע ליידן.

דעריבער איז דאָס יידנטום קיינמאָל נישט געקומען צו אַזאַ גייס-
 טיקער ריידה, ווי די, וואָס די גריכן האָבן דערגרייכט מיט זייערע סאַ-
 פּיסיסן. דער סאַפּיזם איז אייגנטלעך געווען דער דירעקטער פּועל
 יוצא פון דעם אַנטימאַראַלישן גייסט, וועלכער האָט באַהערשט זייער
 גאַנצע פּילאָזאָפּיע און וויסנשאַפּט ביז סאַקראַטן, דער סאַפּיזם האָט
 נאר דערפירט ביזו אבסורד דאָס, מיט וועלכן ער איז שוין געווען אין זיין
 מהות דורכגעדרונגען.

אויך דאָס יידנטום האָט מיט דער צייט פאַרלירן די געזונטע, טיף-
 עטישע באַציאונג צום לערנען. שוין אין די צייטן פון תלמוד, באַזונדערס
 אין די שפּעטערע עפּאָכן, האָט דער פּלפּול פאַרטונקלט די קלאַרע, קריש-
 טאַליאָוטיערע מענטשלעכקייט, מיט וועלכער איר גייסטיקע קולטור איז
 באַלויכטן. נאָר די עכטע יידישע דערציאונג איז שטענדיק געווען אַ קאַנ-
 צענטרירטע. זי האָט, אַזוי אַדער אַנדערש, געשטרעבט צו אַן עיקר. זי האָט
 קיינמאָל נישט דערלאָזט פאַרשווענדן קיין כחות אומזיסט. זי איז דערי-
 בער אין איר טיפּסטן וועגן געבליבן די גרעסטע קעגנערין פון דער היינ-
 טיקער שול, וואס געמט כלומרשט אַרום אַלעס, נאר וואָס גיט אייגנטלעך
 גארנישט גאַנצעס, אַרגאַנישעס — דאָס, וואָס ס'זאָל זיין כדאי צו טראָגן
 מיט זיך, היטן און טייער צו האַלטן, ווי אַזוינס, אויף וועלכן מען קען
 זיך שטיצן אין בייערע שעהן.

די נייע אייראָפּעאישע שול, וואָס האט אייגנטלעך געוואלט באַ-
 גליהו דעם מענטשן, נישט באַנעמען אים, חלילה, מיט קיין זאך, וואָס קען
 אַנטוויקלען זיין גייסט און ברייטער און טיפּער און שענער מאַכן זיין
 וועלט־אויפפאַסונג, איז באַגאַנגען דעם גרעסטן פעלער מיט דעם וואָס

זי האָט געגלייבט, אַז דאָס אַלעס קען מען מ ע כ אַ נ י ש איבערגעבן, אַז ס'איז נאָר גענוג די אַלע שיינע זאַכן צוצולייגן אויף פּראָגראַם־טעל לערלעך, כדי דאָס קינד זאָל געבן אַ לעק פון יעדן געריכט און זאט ווירן. זי האָט נישט גענומען אין אַכט, אַז דער מענטשלעכער גייסט איז באַ־ שרענקט, און אַז צופיל איז צומאָל נאָך ערגער ווי צו ווייניק.

די נייע פעדאָגאָגיע האָט געגלויבט, אַז די שולע דאַרף נישט געבן קיין פּולשטענדיקע ידיעות — זי דאַרף נאָר וו ע ק נ דעם אינטערעס צו זיי, אַרויסרופן אַ הונגער צו זיי, און מיט דעם איז שוין איר זאך אַפֿ־ געטון. דאָס איז אייגנטלעך ריכטיק. די וועגן אירע אַבער ברענגען גראַדע צום היפּוך — נישט קיין הונגער צו וויסן רופט אַרויס די היינטיקע שור לע, נאָר אַן ע ק ל צו וויסן. הונגער צו וויסן וואָלט זי געווען בכוח צו וועקן, ווען זי זאָל געבן נאָר דאָס וויכטיקסטע, און זאָל עס געבן ג ר י נ ט ל ע ך . אַ מענטש, וואָס קען איין זאך גרינטלעך, שפּירט נאָ־ טירלעך אַ באַדערפעניש צו קענען אויך די איבעריקע. די אייראָפּעאישע שולע אַבער שאַפט ביים קינד די שעדלעכע אילוזיע, אַז ער קען שוין אַלצ־ דינג, זי שלאָגט אַפּ דעם אַפעטיט ווייטער צו לערנען, צו דערגרונטעווען ביזן סוף.

די נייע אייראָפּעאישע שול איז נישט נאָר פרעמד דעם יידישן גייסט; זי שטייט אין שאַרפּסטן קעגנזאָץ צו זיינע בעסטע דערציאונג טראַדיציעס, וואָס האָבן נישט איבערגעטראָגן קיין גענאַרעריי, וואָס האָבן שטענדיק געשטרעבט צו גרינטלעכקייט, צו פאַרטיפונג — צו ערנסט. דער גרעסטער אומגליק, וואָס האָט געטראָפּן דער נייער יידישער דער־ ציאונג, איז געווען דאָס, וואָס איבערגעגעבן פון אירע פאַרעלטערטע אָפּגעלעבטע חדר־מעטאָדן, האָט זי זיך אָנגעשלאָגן אין דער אייראָפּע־ אישער שול, וואָס האָט אויסגעארבעט א ו י ס ע ר ל ע ד א גלויבדיקן סיסטעם, נאָר וואָס איז אינערלעך אַזוי פאַרפלאַנטערט, אַז אונדזער עפּאָ־ כע רייסט פון זיך שטיקער אַרויסצוקריכן פון אים — און קען נישט.

עס איז קיין ספק נישט, אַז ס'וועט קומען אַ צייט, ווען מען וועט אויף דער איצטיקער שול קוקן, ווי אויף דער באַרבאַרישסטער, וואָס האָט ווען עס איז עקזיסטירט. מענטשן וועלן דאָן נאָר באַווונדערן, וואָס איז אַן

עפאָכע פון גרויסער קולטור האָט אייראָפּע זיך דערפירט צו דער גרעס-
טער דערציאונג-פאָרווירונג. די מעטאָדן פון מיטלאַלטער וועלן אויסזען
אַ סך הומאנער, צוועקמעסיקער, ווי די איצטיקע. דעמאָלט האָט מען גע-
שלאָגן מיטן קאַנטשיק; איצט קאליעטשעט מען מיט „קולטור“.

די וויכטיקסטע פראַבלעם פון אונדזער נייער שול איז די באַפריי-
אונג פון די אבסורד-פראַגראַמען פון דער אייראָפּעאישער שול. זאָל זיין
זיי זענען „פעדאָגאָגיש“, זיי זאָרגן פאַר דער אַלזייטיקייט פון דער
מענטשלעכער אַנטוויקלונג, און מיר זענען אַזיאַטיש-באַשרענקט. אין דער
באַשרענקטייט ליגט אָבער אונדזער אַלטער זין פאַר אמת, פאַר ערנסט
— פאַר זעלבסטשטענדיקייט!

צווישן העברעאיש און יידיש

מיר איז נישט לייכט זיך נישט צו באטייליקן אין אזא זשור-נאל ווי „די גאלדענע קייט“, און אויך שווער זיך יא צו באטייליקן אין אים. עס איז צו ווינציק נאָר ל פ נ י ם עפעס פאַרעפנטלעכן אין אזא זשורנאל וואָס איז מחייב א י כ ו ת און אויך אַ דבר של ממש אין זינען פון כ מ ו ת. אָבער איך, מיר אַלע, זענען איבערגעלאָדן מיט חובות, אזוי אַז יעדער טאָג פון ארבעט, וואָס ווערט היינט געטון, איז שוין פון לאַנג גענומען אין באַטראַכט: ארץ-ישראל מיט אירע טויזנטער הצטרכותן לאַזט אונדז נישט פריי אַפאַטעמען — געבענטשט זאָל זי זיין דערפאַר, וואָס זי פאָדערט אַזוי פיל פון אונדז אַלעמען! עס איז נישט אַזוי לייכט זי צופרידנצושטעלן... וואָס אונדז גיט זיך איין דורכצופירן, איז נאָר אַ טראַפּן אַנטקעגן דער גרויסער אַרבעט, וואָס איז נייטיק פאַר איר קולטורע-לער פאַרמירונג.

און ס'איז אַ בושע צו זאָגן: מיר דאָ זענען שוין נישט ב כ ו ח צו שרייבן יידיש פולקלאַנגיק, פולפאַרביק, ווי עס שרייבן די גרויסע פאַעטן און פראָזאָאיקער פון דער היינטיקער יידישער ליטעראַטור. דאָס איז די סיבה, וואָס מיינע לעצטע זאַכן אין יידיש זענען פאַרעפנטלעכט געווען נאָך מיט יאָרן צוריק, און איך האָב בשום אופן נישט געקאָנט דערפילן דעם ווילן פון מיינע פריינט אין אַמעריקע, כאַטש אַמאָל אין אַ יובל זיין אַ גאסט אין זייערע צייטשריפטן. מיר ווייקן זיך דאָ אין אַ העברעאישער אַטמאָספּעראַן און זי פאַרשלינגט אונדז, ווי אַ סטיכיע, וואָס מיר קאָנען שוין אוי-סער איר נישט אַטעמען.

דאָס זאָל כאַטש עטוואָס דערקלערן די דערווייטערונג אפילו פון די, וואָס האָבן שטענדיק געוואוסט ווי אַפצושאַצן די פאַרוואַרצלונג פון אונדז דזערע גרויסע קלאַסיקער אין ביידע שפראַכן. אָבער זיי האָבן געקאָנט זיין

גרויסע מייסטער אין יידיש און אין העברעאיש, זיי האָבן געקאָנט אַרגאָז
 גיט באַהעפטן ביידע שפראַכן, ווייל יעדער באַזונדער האָט זיך דערגאַנצט
 מיט די אייגנשאַפטן פון דער אַנדער שפראַך. אַזאַ שרייבער ווי מענדעלע,
 איז געווען בכוח די טיטאַנישע אויפגאַבע געניאַל צו לייזן, ווייל ביידע
 שפראַכן צוזאַמען האָבן אין אים פולסירט מיט דער זעלבער קראַפט. מעג-
 דעלע האָט געהאַט רעכט זיך צו באַטראַכטן ווי אַ ״יהודי היהודים״, ווייל
 אין אים, ווי אין זיין תלמיד שלום-עליכם (צו אים קאָן מען נאָך צוגעבן
 אַזוינע, ווי ביאַליק, שניאור, בערקאַוויטש), איז דאָס יידישע וועזן נאָך
 גישט געווען צעטיילט, צעשפליטערט. די גרויסע מייסטער האָבן געקאָנט
 דעמאָלט זיך אויסלעבן גאַנץ נאָר אין ביידע שפראַכן צוזאַמען, ווייל זיי
 זענען ריטמיש און אינהאַלטלעך געווען איינס. אפילו ת פ ל ו ת זע-
 נען אויף אַזוי פיל געווען העברעאיש, אויף וויפל זיי זענען געווען יידיש.
 און וואָס איז געווען אַ פסוק פון תנך, אַ מאמר פון חזל? העברעאיש מיט
 אַ יידישער באַפאַרבונג. — יידיש אַנגעוואַרעמט, יידיש באַהאַרצט. דערי-
 בער צעבליט זיך העברעאיש נאָך היינט אין דער שאַפונג פון יענע העב-
 רעאישע דיכטער, וואָס זענען אַנגעזאַפט מיט יידישער פּאָלקסטימלעכקייט
 (עגנון, הוז און אַנדערע). דאָס זעלבע קאָן מען אויך זאָגן וועגן דער יידי-
 שער שאַפונג. וואָס טיפער עס זענען די וואַרצלען פון העברעאיש ביי די
 בעסערע שאַפער פון דער יידישער דיכטונג, אַלץ אייגנטימלעכער, יי די-
 ש ע ר זענען זיי. און שווער איז זיך פאַרצושטעלן, ווי וועט אויסזען די
 יידישע דיכטונג, ווען אירע שאַפער וועלן זיין אין גאַנצן דערווייטערט פון
 העברעאישן קוואַל.

איך האָב דעריבער געטרוימט וועגן העברעאיש-יידישער מיטאַרבעט.
 איך מייך, אַז אין דעם זענען מיט מיר מסכים די אַלע פון ביידע צדדים,
 וואָס דענקען גישט מעכאַניש-פאַרטייאיש. עס איז אַ שאַנד און אַן אומ-
 פאַרשטענדלעכקייט, וואָס העברעאישע דיכטער קענען אַזוי ווינציק זייערע
 יידישע מיטשאַפער, וואָס ביידע צדדים זעצן זיך אַזוי זעלטן איבער, —
 וואָס די העברעאישע פרעסע גיט אַזוי זעלטן אַפשאַצונגען וועגן יידישער
 שאַפונג (געבנדיק אַזוי אַפט פלאַץ פאַר אַלגעמיינער ליטעראַטור). יידי-
 שע דיכטונג איז פאַר אונדז אַ רייכער קוואַל פון פּאָלקסטימלעכע עלעמענטן

וואָס זענען אזוי נייטיק דווקא דער יונג־שפראַצנדיקער העברעאישער פּאָעזיע. אָן יידיש וואָלטן די גרעסטע העברעאישע דיכטער פון פּריערדיקן דור נישט געווען פּולקלאַנגיק. אפילו טשערניכאָוסקי וואָלט זיינע איי־דיליעס נישט בכוח געווען צו מאַכן אזוי פּאַלקסטימלעך־זאַפטיק, נישט זייענדיק דורכגעדרונגען אויך מיט בילדלעכקייט פון יידיש.

עס איז אפשר דער לעצטער דור, וואָס יידישע דיכטער זענען אויס־געוואַקסן פון יידיש־העברעאישן באַדן. דעריבער האָט יידיש אין אירע נייערע זיכטער דערגרייכט אַזאַ צייטיקייט, אַזאַ פּולקייט אין קלאַנג און פאַרב. עס איז קיין ספק נישט ביי מיר, אַז אַלע קומען זיי מער אַדער וויי־ניקער פון העברעאישער טראַדיציע, אפילו ווען זיי טראַגן אין זיך בלוז אייר הויך, איר ריז, דאָס טראַגישע פון יידיש איז בכח נישט נאָר אין דער שפראַך־אַסימילאַציע, וואָס לאַזט איצט קיין לאַנד נישט דורך און קעגן וועלכער עס איז אזוי שווער צו קעמפן, נאָר אויך אין דעם, וואָס דער יידי־שער דיכטער אַליין ווערט אַלץ באַדנלאַזער, נישט האַבנדיק כמעט קיין יידישע סביבה און ווערנדיק אַלץ מער אַפגעריסן אויך פון דעם העברע־אישן מקור.

די אויפגאַבע פון „די גאַלדענע קייט“ דאַרף זיין אין דער ערשטער ריי צו באַקעמפן די קעגנזייטיקע פּרעמדקייט צווישן דער העברעאישער און יידישער שאַפונג, נאָך אַמאָל צו שאַפן אַזאַ אַטמאָספּער, וואָס זאָל נישט נאָר אויסרייסן דעם אזוי באַדנלאַזן אַנטאַגאָניזם צווישן ביידע ליטעראַטורן, נאָר אויך מעגלעך מאַכן זייער קעגנזייטיקע באַפּרוכ־פּערונג. העברעאישע און יידישע דיכטער דאַרפן העלפן איינע די אַנדערע, און פּריער פון אַלץ קענען איינע די אַנדערע און אויך זיך קעגנזיי־טיק משפיע זיין. אפילו היינט, ווען העברעאיש ווי אַ פּאַלקסשפראַך פאַר מאַנט טויזנט לעבעדיקע קוואַלן — ווען מיר האָבן דאָ זוכה געווען צו הערן העברעאיש פון זיסן מויל פון קליינע יידישע קינדער, נייטיקן מיר זיך נאָך זייער פיל אין צושטראַם און השפעה פון יידיש — פון איר דורות־געכאַ־וועטער מעלאַדישקייט און בילדלעכקייט, וואָס האָט געטראַגן אזוי פיל שפע דער העברעאישער שאַפונג פון אונדזערע גרעסטע דיכטער. מיר מיי־נען, אַז אויך פאַר אונדזער שאַפנדיקער יוגנט איז געפערלעך די פּולקאַמע

דערווייטערונג פון דער יידישער טראַדיציע וועלכע איז אַ פּראָדוקט פון ניי און טיף איבערגעלעבטע מקורות, און דורך דעם איז זי געוואָרן אַ טייל פון אונדזער נאַציאָנאַלן מהות, פון אונדזער אַנגעווייטיקטער פאַרגאַנגענ־הייט. יידישע שאַפונג איז דער המשך פון מדרש, פון חסידות. אָן זייער השפעה וואָלט אונדזער היינטיקע פּאַעזיע געשטאַנען פאַר דער סכנה צו ווערן פּסעוודאָ-קלאַסיש, ווי אַ גרויסער טייל פון אונדזער השכלה-פּאַעזיע, וואָס האָט זיך אַנגעשפּאַרט בלויז אויף דעם תנך. וואָס אָן אמת, האָבן מיר דאָ אין לאַנד באַוווּזן פאַר אונדזערע קינדער דעם תנך צו באַנייען, אַזוי אַז די סכנה פון מליצה שרעקט אונדז נישט מער. עס איז אַ פריידיקע דערשיינונג, וואָס דאָס יידישע פּאַלקסליד, כאַטש זייער אַפט אין אַ פריימי-טיווער העברעאישער איבערזעצונג, ווערט אַלץ מערער באַליבט ביי אונדזער קליינעוואָרג אין שול. און אפילו אונדזערע מאַדערניסטן קולטיווירן זיינע מאַטיוון, זעצן גערן איבער יידישע דיכטער (שלאַנסקי, קרני, אביג' דור המאירי). אָבער דער שאַפּנדיקער יוגנט זענען דאָך די גרויסע יידישע דיכטער פּולשטענדיק פרעמד.

פּאָעזיע און פּראָזע

— 1 —

איך געדענק דעם מאַמענט, ווען מיך האָט צום ערשטן מאַל אָנגע-
הויבן ערנסט צו באַשעפטיקן די דאָזיקע פּראָגע: וואָס איז אַזוינס פּאָעזיע
און וואָס איז פּראָזע? און איז אין אמתן אַזאַ טיפּער אונטערשייד צווישן
זיי — נישט פאַרמעל, געוויינלעך, נאָר אין תּוּך, אין איכות?
ס'איז געווען צוריק מיט אַ יאָר צוועלף* (אין אַדעס, איך האָב גע-
שפּאַצירט מיט ביאַליקן אויפן ברעג פונעם ים און מיר האָבן צווישן זיך
געשמועסט. וועגן וואָס אייגנטלעך הייב איך נישט אָן צו געדענקען, נאָר
מן הסתם וועגן ליטעראַטור. געוויס האָבן מיר באַהאַנדלט די פּראָגע וועגן
פּאָעזיע און פּראָזע, ווייל איך געדענק, ווי ביאַליק האָט, ענטפּערנדיק
אויף מיינער אַ באַמערקונג, זיך אָפּגעשטעלט — ווי זיין שטייגער איז
ווען ער וויל עפעס אונטערשטרייכן — און מיך אַ פּרעג געטון:
— וואָס? איר האַלט אויך פון דער נאַרישקייט, אַז ס'איז דאָ עפעס
אַן אונטערשייד צווישן פּאָעזיע און פּראָזע?
עס איז געווען געזאַגט ווי קאַטעגאָריש, אַז איך האָב נישט געוואוסט,
וואָס צו ענטפּערן. איך האָב געוואוסט פון שטענדיק, אַז ביאַליק האַלט
זייער פון פּראָזע — אפשר נאָך מער ווי פון פּאָעזיע. פאַר אַ בלעטל מענ-
דעלע וואַלט ער אַוועקגעגעבן אַ גאַנץ בוך לירישע שירים. און נישט נאָר
פאַר קינסטלערישער פּראָזע, נאָר פאַר ריינער, פשוטער, ווי אַחד-העמס.
וואָס ריינער, פשוטער, עכטער די פּראָזע — אַלץ־מער האָט ער געהאַלטן
פון איר. נאָר... פּאָעזיע איז דאָך פּאָעזיע, און פּראָזע — פּראָזע! ווי קאַן
מען עס נישט אונטערשיידן צווישן זיי?

* געשריבן אין מיי 1928.

ערשט איצט, ווען איך קער זיך אום, נאך אזא לאנגער צייט. צוריק צו דער דאזיקער פראגע, ווערט פאר מיר פארשטענדלעך, וואס ביאליק האט געוויס געמיינט דערמיט, וואס ער האט דעמאלט אזוי שארף פאר מולירט. אין די עטלעכע ווערטער האט זיך אויסגעדריקט די עכטיידישע באציאונג צו קונסט. נישט פארם, נאר אינהאלט. נישט דאס, וואס ווערט ארויסגעזאגט איז וויכטיק, נאר דאס וואס ווערט אריינגעלייגט גייסטיק אין געזאגטן. וואס פאר א חילוק קאן זיין צווישן פאעזיע און פראזע, ווען ט'איז דא אין זיי דער גאנצער גייסטיקער ברען פון „כל עצמותי תאמרנה“ (אלע מיינע אברים זאלן רעדן). אדער, פארקערט, — ווען דער דאזיקער ברען פלעט אין ביידע?

ביאליק, וואס האט שטענדיק ליב דאס פ ע ס ט ע, דאס קרעפֿטיקקלארע, און האט פיינט דאס געמאכטע, דעם אַנשטעל — מוז בטבע זיין אַ גרויסער פארערער פון פראזע. אזא גלייכע באציאונג צו פאעזיע און פראזע איז אפשר אַ ריין־יידישע. יידן האָבן דאָך זיך קיינמאל נישט שטארק פונאנדערגעקליבן צווישן פאעזיע און פראזע. עס איז אפשר אַ ריין מאַראַלישע באציאונג. נאָר ניין, זי איז אויך אַ טיפער קריטעריום פאר אינערלעכער אַ פ ש א צ ו נ ג. דאָרט, ווו דער גייסט איז אינ־גאַנצן אַנגעגריפן, דאָרט איז אַלצדינג „גאָטס וואָרט“; ווו אָבער עס איז דאָס נישטאָ, איז דאָך געוויס שוין קיין חילוק נישט, צי איז עס געזאָגט אין אַזעלכער, אָדער אין אַן אַנדערער פאַרם.

עס איז אַן אַלטע יידישע טראַדיציע — דורך פראזע צו קרעפטיקן די פאעזיע. יהודה הלוי, בן־גבירול, משה חיים לוצאטו, ביז ביאליק און פרץ און די יינגסטע — אומעטום ווערט די פאעזיע דערגאנצט, „דער־זאָגט“, געשטארקט דורכן פראַזא־אישן וואָרט, און דורך דעם כמעט ווי אַפגעווישט די גרענעץ־ליניע צווישן ביידע.

פון וואָנען נעמט זיך די שלעכטע באַציאונג פון די בעלי־מוסר צו פּאָעזיע און קונסט? עס איז אַ זאָך, וועגן וועלכער עס לוינט זיך צו פאַר־טראַכטן. ווי געזאָגט, — עס קאָן אונדז אפּשר געבן דעם ריכטיקסטן קריטעריום פאַר אמתער אַפּשאַצונג פון פּאָעזיע, און אונדז ווייזן, וווּ פּאָעזיע און פּראָזע גייען זיך פונאַנדער און וווּ זיי קומען זיך צונױף.

דער באַזונדערער רייץ פון פּאָעזיע באַשטייט אייגנטלעך אין דעם, וואָס דער סכּום ענערגיע, וואָס זי פאַרברויכט, איז קיינמאָל נישט אויס־גערעכנט. זי רייצט מיט איר פאַרשווענדער־ישקייט. זי באַצאָלט מיט גינ־גאַלד אָפּט אַ קאַפּריז. זי פּרעגט קיינמאָל נישט, „ווי טייער?“. זי נעמט פאַר יעדן פּרייז. ס'איז שוין אַן אַלט וואָרט: פּאָעזיע איז שפּיל. ניין, פּאָעזיע איז מער. פּאָעזיע איז אומדער וואָרט גליק, אומ־געריכט־אַנטפּלעקטע קראַפּט. פּאָעזיע איז דאָס, וואָס מיר אַליין אַנען נישט אין זיך. פּאָעזיע איז דער אייביקער סורפּריז. עס קומט כמעט שטענדיק, ווען מיר דערוואַרטן עס צום ווינציקסטן.

דערפאַר אפּשר איז פּאָעזיע אויך עפּעס אַזוינס, וואָס לאָזט זיך נישט נעמען אינגאַנצן ערנסט. פּאָעזיע באַווונדערן מיר. זי איז אונדזער אַנטציקונג. עס איז אַבער מער אויסלעבונג, ווי שטרעבונג. פּושקין זאָגט: „איבער אויסגעטראַכטס באַגיס איך מיך מיט טרערן“... די בעלי־מוסר זענען אַבער חושד אַזוינע טרערן, אַז זיי ווילן נאָר זיין אויסגעוויינט; אַז זיי אַנטלויפן צום אויסגעטראַכטן פונעם געזעעס... און איז דאָס נישט די סיבה, וואָס דערווייטערט מענער פון העכסטן ערנסט, ווי סאַקראַטעס, פון זייער קונסט, און מאַכט פון אַזלכע ריזיקע קינסט־לער, ווי טאַלסטאָי, באַקעמפּער פון זייער אייגענעם שאַפּן? מיר ווייסן, ווי טאַלסטאָי, ליב האַבנדיק אין תּוך ריינע פּאָעזיע — עס איז באַווסט, ווי הויך ער האָט געשעצט נישט נאָר דעם אידיענרייכן טיוטשעוון, וועמעס ליידער ער פּלעגט ליב האַבן צו דעקלאַמירן, נאָר אויך דעם עכט־לירישן פעט — האָט באַוווסט זיך זיך שטענדיק באַצויגן צו פּאָעזיע מיט ביטול. וואָס האָט אייגנטלעך אַפּגעשטויסן טאַלסטאָיען פון

טורגענעוון, אויב נישט דאָס ריינע קינסטלערטום, דאָס צאָצקען זיך מיטן ריטם, דאָס מוזיקאַלישע, — דווקא דאָס, וואָס באַצויבערט אונדז אַזוי אין דער פּראָזע פון דעם גרויסן וואַרט־מייסטער? טאַלסטאַי האָט גע־וואַלט זיך דערשלאָגן צום אור־אויסדרוק פון מענטשלעכער קונסט. ער האָט דעריבער אַזוי פאַרגעטערט די ביבלישע עפיק. זי האָט אים געדינט פאַר אַ מוסטער, ווי אַזוי עס קאַנען זיין פאַעטישע ווערק כמעט „אַן פּאַעזיע“. דאָס הייסט: אַן יענע אַנגעגרייטע אויסערלעכע מיטלען, וואָס באַשיינען און באַפּוצן און רויבן אַוועק דעם „ערנסט“ פון די זאַכן. נישט וויכטיק, וואָס אַליין איז טאַלסטאַי דווקא געווען דער קינסטלער פון פאַרקערפּערונג, פון רעליעפּסטן אויסדרוק — וואָס זיין ספּיריטואַליזם איז געווען מער אַ באַוווסטזיניקער, אַ טעאַרעטישער. אין טיפּסטן זין האָט ער אָבער באַקעמפט דאָס, וואָס איז אים ווירקלעך געווען דערווייִ־דער: דאָס שפּילערישע, די אומזיסט־פאַרלירן־געגאַנגענע גייסטיקע ענערגיע פון פּאַעזיע. ער האָט געפּילט, אַז קונסט קומט בעצם נאָר צו ב א ו ו י י ז ו כ ו ח, און וואָס מער כּוּח זי פאַרשווענדט אויף ניש־טיקייטן, אַלץ מער רופּט זי אַרויס אונדזער באַווונדערונג. און אַזוי ווי ער האָט, אַלס פּעדאַגאָג, נישט סובל געווען קיין גימנאַסטיק, ווי אן אומ־מאַראַלישן אַקט, און האָט געפּאָדערט, אַז מ'זאָל אַנשטאַט איר בעסער קומען צו הילף די, וואָס אַרבעטן שווער, אַזוי האָט ער נישט געקאַנט ליידן פאַרם־קאַמפּליצירטע פּאַעזיע, אַלס פאַרווענדונג פון גרויסע קרעפּטן אויף נישטיקע צילן. מיר פּרייען זיך אויף דער דאָזיקער מילדקייט פון קינסטלער, אויף זיין רייכקייט, אויף זיין זאַרגלאַזיקייט. אָבער בעלי־מוסר האָבן ליב „תּכלית“ און ליידן נישט קיין פאַרשווענדער.

— 3 —

וואָסזשע איז אַזוינס פּ ר א ז ע ?

מיר זענען אַלע אַזוי געוויינט, אונטער דעם איינפלוס פון די רע־טאַריקער, צו זען אין „פּאַעזיע“ דאָס אויבערשטע פון שטייכל, און אין „פּראָזע“ עפּעס נישטיקס, קליינווערטיקס, אַז נאָר זייער זעלטן ווערן

איצט גוטע פראָזע־שרייבער באַטראַכט מיטן זעלבן ערנסט, ווי אפילו שוואכע בעלעטריסטן און שוואכע דיכטער, גרויס איז פאָעזיע. פאַר איר האָט מען דרד־ארץ. פראָזע אָבער — לאַזט מיך געמאַך: דאָס איז אויך עפעס?

אין די קלאַסישע צייטן האָט מען געהאַט גאָר אַן אַנדערע באַציאונג צו פראָזע. עס איז קיינעם גאַרנישט איינגעפאַלן, אַז גוטע פראָזע איז פון קלענערער וויכטיקייט ווי פאָעזיע. גרויסע געשיכטע־ און ביאָגראַפיע־ מייסטער, ווי העראַדאָט און טאַציט, נאַטור־פאַרשער, ווי די פליניוסעס, און נישט ריינדיק שוין וועגן אזוינע ווי סענעקא, מאַרק אורעליוס, זע־נען געווען די גרעסטע דערציער פון דער מענטשהייט. זייער פראָזע האָט געלערנט, געלייטערט, דיסציפלינירט. זי האָט דערצויגן „עסטעטיש“ און „תכליתדיק“ אין דער זעלביקער צייט. פאָעזיע איז געוויס ניט ווייניקער וויכטיק. אָבער פאָעזיע, דאָס גוטע וואָס זי פאַרמאָגט, איז דאָך פאַרט דאָס פרימיטיווע, דאָס אינסטינקט־מעסיקע. פראָזע, אָבער, איז דער פראָ־דוקט פון געראַנגל, פון איבערשטייגונג, פון מענטש־אויפגאַנג. פאָעזיע אַנטפלעקט אונדז דאָס, וואָס מיר טראָגן שוין אין זיך. פראָזע ציט אונדז ווייטער. פראָזע דערציט אונדז.

מיר מיינען, אַז מיר טוען אַ חסד מיט דער פראָזע פון אַ לעסינג אָדער פון אַחד־העם, וואָס מיר שעצן זי „כמעט ווי פאָעזיע“. דערפאַר אָבער וועט יעדער ליטעראַטור־מבין געפינען פאַר זיין חוב אַביסל אַפצור־שפעטן פון דער פראָזע פון טאַלסטאָיען, אין פאַרגלייך מיט זיין קונסט. און וועט עס איינפאַלן, אפילו אין רוסלאַנד גופא, צו פאַררעכענען דעם היסטאָריקער קליוטשעווסקין, דעם גרויסן שפראַך־ און כאַראַקטער־ מייסטער, צווישן די קלאַסישע ליטעראַטור־קינסטלער? ער איז דאָך נישט מער ווי אַ פראָזע־שרייבער!

ביי אונדז האָט ג. שאַפמאַן, אפשר דער בעסטער פראָזע־שרייבער אין העברעאיש נאָך אַחד־העמען, לויט זיין קאטעגאָרישקייט און דיסציפלי־ נירטקייט, אַ פאַר מאַל אָפגעלאַכט פון די עסייאַיסטן, וואָס שרייבן נאָ־וועלן און ראַמאַנען מיט דער זעלבער „געשיקטקייט“, וואָס זיי שרייבן זייערע עסייען. פון זיין שטאַנדפונקט איז ער געוויס גערעכט. ער, וואָס

זיין קלענסטע פראָזאָאישע אויפצייכענונג איז שטענדיק אזוי אויסדרוק־ פול, אזוי קאָנקרעט ווי זיין קרישטאָל־האַרטע קונסט, קאָן, געוויינלעך, נישט פאַרטראַגן די וואַרט־אַקראַבאַטן, וואָס מיינען, אַז אַ ליטעראַרישע טעמע איז דאָס זעלבע, וואָס אַ קונסט־ווערק. די טענה איז אָבער זייער ריכטיק נישט נאָר לגבי עסייאַסטן, נאָר אויך לגבי „קינסטלער“ פון אַ באַשטימטן ראַנג. מען דאַרף איינמאַל פאַר אַלעמאַל געדענקען, אַז דער עכטער עסייאַסט, אָדער סתם פראָזע־שרייבער איז אזוי זעלטן, ווי דער עכטער דיכטער, אָדער נאָוועלן־שרייבער. דער געשיקטער עסייאַסט, וואָס מאַכט פון אַלצדינג „ליטעראַטור“, איז אַ נאָענטער קרוב פון געוויסע לי־ ריקער און נאָוועליסטן, וואָס מאַכן עס אויך אזוי לייכט, און מיינען אויך, אַז „פאַטראַכטן“ און קאַמבינירן אַ קונסט־ווערק איז דאָס זעלביקע, ווי עס אַנפילן מיט אינהאַלט און עס אַרגאַניש איבערלעבן.

עס איז בכך, נישט דאָס אומגליק, וואָס שלעכטע עסייאַ איסטן ווערן נישט גענומען ערנסט, נאָר וואָס די גוטע פראָזע ווערט אזוי זעלטן אָפגעשאַצט נאָך איר ווערט, אין דער צייט, וואָס גראַשן־ווערטע דיכטער ווערן יאָ גענומען ערנסט — נאָר דערפאַר, וואָס זיי האָבן דאָס פאַרדינסט נישט צו שרייבן אין פראָזע, איך מיין, אַז די לעצטע זענען נישט ווייניקער שעדלעך פאַר דער קולטור, און אפשר נאָך מער, דער צד־השוה צווישן זיי און די אזוי־גערופענע עסייאַסטן איז דאָך דאָס, וואָס ביידע אַנטווערטן אונדזער גייסטיק פאַרמעגן.

— 4 —

איז אָבער פּאָעזיע ווירקלעך אומנוציק פאַרברויכטע ענערגיע? איך מיין, אַז די בעלי־מוסר האָבן אויך אַ שטיקל טעות. נאָר שלעכטע פּאָעזיע פאַרברויכט ענערגיע אָן אַ נוצן. נישט ריכטיק, אַז פּאָעזיע האָט נישט קיין תכלית מיט איר פאַרשווענדן אוצרות אויף קלייניקייטן. דער טעות איז — וואָס דאָס זענען כלל נישט „קלייניקייטן“. עס איז לעבנס־אַנט־פלעקונג. פּאָעזיע פאַרברויכט זיך קיינמאַל נישט אומזיסט: זי שאַפט מיטן גאָנצן, וואָס מיר פאַרמאַגן; אָבער זי קריגט אויך אַרויס דאָס

גאַנצע, וואָס די וועלט פאַרמאָגט. פּאַעזיע הייסט — אַלצדינג באַצווײַנג
 גען, אַלצדינג אַרויסבאַקומען פון די זאַכן. פּאַעזיע הייסט — ברענען ביזן
 וואַרצל, פאַרבױכן זיך ביזן סוף, — אַרויסרייסן פון זיך אַלצױנג, אַלצױ-
 דינג! יעדער מין אַנדערע פּאַעזיע איז קלאַגעדיקע ליטעראַרישע געזעצן.
 אומזיסט מיינען די בעלי־מוסר, אַז פאַרם איז אוממאָרליש. עס
 איז נישט קיין צופאַל, וואָס גרויסע מייסטער זוכן די שווערס פאַרם.
 דאַנטע, באַדלער, מאַלאַרמע, — די מייסטער פון טערצינען סאַנט, פון
 דעם אויסגעהאַמערטן פּערו, זענען געווען די סאַמע ערנסטע דיכטער אין
 דער וועלט. מכוח דאַנטען וועט עס קיינער נישט אָפּלייקענען. נאָר ווער
 עס האָט זיך ערנסט באַשעפטיקט מיט באַדלערן און מיט דעם קולטור-
 רעלסטן פון אַלע דיכטער, מיט מאַלאַרמען, מוז מודה זיין, אַז קיינער
 האָט נישט אַזוי פאַרהערלעכט דעם נאָמען פון פּאַעזיע, ווי זיי ביידע.
 פאַרוואָס־זשע קלייבן זיך אַזױנע אויס די שווערסטע פּאַעטישע פאַר-
 מען? נישט נאָר דערפאַר ווייל זיי האָבן זיך ליב צו פאַרמעסטן מיט
 זייערע כוחות. נאָר ווייל זיי פאַראַכטן דאָס, וואָס
 גיט זיך גרינג — וואָס פּאַדערט פון זיי נישט די גרעסטע
 אַנשטרענגונג. ווייל גרויסע קינסטלערישע אַנשטרענגונג איז קיינמאַל
 נישט צוועקלאָז. אַנשטרענגונג איז נישט פאַרבױכטע, נאָר אַרויס-
 גערופענע קראַפט. אַנשטרענגונג הייסט — זיך דערפילן ביזן
 פאַרהוילענעם אין זיך. זיך אויפטרײסלען ווי דער שטורעם טרייסלט
 אויף דרימלענדיקן וואַלד; זיך אויסרייסן און ווידער פאַרפלאַנצן. אַנ-
 שטרענגונג איז — באַנייאונג.

דעריבער איז פאַרם — מאַראַליש, ווייל זי רופט אונדז צו קאַמף.
 ווייל זי איז דער פאַנצער אַנטקעגן אָפּגעלאַזטקייט. — דאָס וואָס איז
 דאָס אַוממאַראַלישע ע אין שאַפונג. פאַרן גרויסן מייסטער
 איז די פאַרם אַ מין וואָרעניש, אַ מין וואָך איבער זיך.
 נישט איינצודרעמלען, אויף אַ מינוט נישט נאָכלאָזן! נישט מאַכן זיך
 גרינג!

מאַראַליש איז דאָס, וועלכן מיר האָבן אַלצדינג געגעבן. קיין אַנ-
 דער מאָס איז נישטאָ לגבי שאַפונג. איך האַלט פון בערגעלסאַנס קונסט.

נישט נאָר ווייל אין איר ווערן אַזוי בולט די געשטאַלטן און די אידייען פון אונדזער צייט, נאָר אויך דערפאַר ווייל איך פיל אין איר די מאַקסי-מאַלע אַנשטרענגונגס־קראַפט, דעם גרויסן „ווילן צו פאַרם“. ער איז נישט גליענדיק, ווי אַש, ווי דער יונגער הויכבאַגאַבער פּוקס, אָבער ער איז אינגאַנצן תמצית. ער איז די גרעסטע דערגרייכונג פון דער קונסט־קולטור אין יידיש, ווי שאַפּמאַן אין העברעאיש.

דער יונג־פאַרשטאַרבנער פּראָזאַאיִקער א. נ. גנעסין איז אויך גע-ווען אַ מוסטער אין דעם דאָזיקן פרט. אין יעדער שורה זיינער פילן מיר די גרעסטע ערנסטקייט, אַלע צען מאָס ענערגיע, וואָס ער האָט פאַרמאַגט. יעדע שורה פון „אצל“ איז שטייף, ווי אַן אַנגעצויגענע סטרונע. ער האָט אפשר געוואַלט מער, וויפּל ער איז געווען בכוח צו געבן. נאָר אַזוי וועלן, אַזוי זיך פאַרצערן איז שוין אַליין דער בעסטער סימן פון קראַפט. שוואַכ־לינגען ווילן נישט, זיי זענען צופרידן, זיי ווייסן גאָר נישט, ווי האַרב עס איז דאָס מיט וואָס זיי באַשעפטיקן זיך זייער גאַנץ לעבן.

— 5 —

און דאָך איז די באַהאַלטענע שטרעבונג פון יעדער ליטעראַטור — פּראָזע, פּאַעזיע איז דער אויסברוך פון יחיד, פון געניוס. עס איז דער פּרילינג־אויפבלי, פּראָזע איז רייפּקייט, דויערנדיקע קראַפט. פּאַעזיע קאָן זיין אַ צופאַל. פּראָזע איז קיינמאַל נישט צופעליק, זי איז דער אונטערצי פון דער ליטעראַטור, דער סך־הכל פון איר קולטור. די סומע פון דער־גרייכטן.

דעם סטיל פון דער קלאַסישער פּראָנצויזישער ליטעראַטור האָבן באַשטימט נישט אירע דיכטער, נאָר אירע גרויסע פּראָזע־שרייבער — אירע מאַנטעינס, אירע פּאַסקאַלס. דער פּאַקט, וואָס נאָך צוריק מיט הונד דערטער יאָרן, ווען כמעט אַלע אייראָפּעאישע פּעלקער האָבן געמליצה־וועט און סתם געבעבעט, האָט זיך געפונען אַ מאַנטעין, וואָס האָט זיך אויפּגעהויבן צו אַזאַ קלאַרקייט, צו אַזאַ פּשטות, צו אַזאַ באַפרייטן אויס־

דרוק, באזוייזט, ווי פרי דער פראנצויזישער געניוס איז געוואָרן צייטיק, און איז אַדאַנק, דעם, געוואָרן פאַר גאַנץ אייראָפּע אַ מוסטער.

אַזוי איז אייגנטלעך דער וועג, וואָס יעדע נאַרמאַלע ליטעראַטור מאַכט דורך. צום אָנהויב: פּאַעזיע מיט אַלע אַטריבוטן (פּערזן-מאַס, גראַ-מען א. א. וו.). די צווייטע מדרגה: פּאַעזיע אין בולט־ריטמישער קינסטלערישער פּראָזע (פון די גאַגאַלס, טורגענעווס), און צום סוף ערשט — די עכטע פּראָזע, צו וועלכע עס דערהייבן זיך געטע, פּושקין, טאַלס-טאַי — די גייסטיקע ריזן. פון אַזאַ פּראָזע איז שוין איין טריט צו פּראָזע - מ מ ש. זי איז שוין אַזוי קאַרג אין בילה, אין קלאַנג, אַז זי בילדעט שוין דעם איבערגאַנג צו דער גרויסער וויסנשאַפּטלעכער, קריי-טישער און פּילאָזאָפּישער פּראָזע. די „פּאַעזיע“ ווערט ביי איר ווי באַ-קעמפּט — באַקעמפּט דורכן דיכטער אַליין. „דיכטונג און וואַרהייט“ איז דיכטער־ווערק און פּראָזע־ווערק אין דער זעלבער מאַס. אויך די פּראָזע האָט ריטם (אַן ריטם איז נישטאָ קיין אויסדרוק, אפילו דער איינפאַכס-טער); נאָר די קראַפּט, די מייסטערישקייט, די גרויסע פּרייקייט דריקט זיך אויס אין דעם, וואָס זייער ריטם איז נישט קיין אויסערלעכער, נאָר זינגט טיף־פאַרבאָרגן. — וואָס, אויסמיידנדיק מיט אַלע כּוחות דעם ביי-ליקן אַלגעמיינעם ריטם, דערגרייכן זיי ערשט דעם אמתן — דעם אַיי-גענעם. ווייל אויסערלעכער ריטם איז מער אַנשטעל, מער מאַניר. באַהאַלטענער — איז קראַפּט, ערנסט, פּולשטענדיקע באַהערשונג.

אַזוינע ווי געטע, ווי פּושקין, אפילו ווי טאַלסטאַי, מאַכן אַליין דורך דעם וועג פונעם פּרימייטיוון אויסערלעכן ריטם, דער ריטם פון יוגנט, פון פּרי־פאַרנעפּלטיקייט, ביזן געלייטערטן אויסדרוק פון דער קרעפּטיקער ריינער פּראָזע. דער גרויסער עולם, וואָס כאַפּט התפּעלות פון דער אויס-געפּוצטער, פאַרביקער און קלינגענדיקער פּאַעזיע, מיינט, אַז דער דיכ-טער, אַן אַפּגעשוואַכטער, האָט זיך גענומען צו פּראָזע, ווייל „דאָס איז גרינגער“. אין אמתן אָבער באַטייט דער איבערגאַנג פון „פּאַעזיע“ צו פּראָזע“ ביי גרויסע דיכטער נישט קיין ירידה, נאָר פאַרקערט — דאָס באַשטייגן נייע הויכקייטן. צומאָל איז עס דער פּועל־יוצא פון אַ גרויסן גייסטיקן קריזיס. עס איז דער שווערער איבערגאַנג פון יוגנט־שפּיל צו

רייפקייט, צו פאראנטווארטלעכקייט, צו פאָרנוצן די קרעפטן אויסגע-
רעכנטער, צוועקמעסיקער. נישט שטענדיק קומט עס אָן אזוי לייכט.
שווער צו שידן זיך מיט דער יוגנט, מיט יענער באַפליגלטקייט, מיט יע-
נעם שיינעם דראַנג צום אומענדלעכן. פּאַעזיע הייסט — נישט באַגרע-
נעצט, פּראָזע איז קרייז. אָבער געפעסטיקטער קרייז. פּראָזע איז קלאַר-
קייט, — העכסטער אויסדרוק פון פּערזענלעכן ווילן, פון זעלבסטשטענ-
דיקייט.

פּראָזע איז נישט פאַר די שוואַכע .

— 6 —

עס איז אַן אַלט מיספּאַרשטייעניש די סברה, אַז נאָר פּאַעזיע פּאַ-
דערט יענע אַנשטרענגונג, יענעם גרויסן פּאַרברויך פון גייסטיקער
ענערגיע, וואָס אַן זיי איז זי — מ י ט פּאַרם און אַן פּאַרם —
נישט מער ווי ליטעראַרישע איבונג. און דאָס איז אפשר ביאַליקס מיין
געווען, ווען ער האָט מבטל געווען דעם אונטערשיד צווישן פּאַעזיע און
פּראָזע.

מען דאַרף עס נישט אָננעמען פאַר אַ פּאַראַדאָקס. פּראָזע איז עפעס
אַנדערש. אַנדערש כאַטש מיט דעם, וואָס שלעכטע פּראָזע האָט מער באַ-
רעכטיקונג, ווי שלעכטע פּאַעזיע. פּראָזע קאָן בלייבן צומאָל נאָר אַ
מ י ט ל. מיר ווייסן, אַז אין דער אומגעלומפּערטסטער פּראָזע קאָן מען
איינעם וואַרענען פון אַ סכנה, קאָן מען מיטטיילן נוצלעכע ידיעות, קאָן
מען געבן צו וויסן, אַז מ'איז אין אַ נויט; און אַז שלעכטע פּאַעזיע איז
אַבסאָלוט אומנוציק, אַבסאָלוט שעדלעך. אָבער דאָס איז ריכטיק נאָר
לגבי ש ל ע כ ט ע ר פּראָזע און ש ל ע כ ט ע ר פּאַעזיע. צווישן
די ביידע איז געוויס דאָ אַן אונטערשייד. דער מיין מיינער דאָ איז אָבער
יענע פּראָזע, וואָס איז דער עכטער, ריינער אויסדרוק פון גייסט, — וואָס
פּאַרברויכט אויך דעם זעלבן גייסטיקן שטאַף, הגם אויף אַנדערע וועגן
און צוליב אַנדערע צילן. וועט איר זאָגן: אַזאַ פּראָזע איז זייער זעלטן.
אָבער נישט ווייניקער זעלטן ווי „אַזאַ“ פּאַעזיע. ביידע, אי עכטע פּאַעזיע.

אי עכטע פראזע זענען אויסנאמען. פאעזיע איז אויסדרוק פון עשירות. אבער פראזע איז גייסטיקער וווקס. פאעטן אליין וועלן אייך זאגן, אז פראזע איז זיי אזוי פיל נויטיק פאר זייער גייסטיק אויסלעבן זיך, ווי פאעזיע, און זיי, וואס זענען אפט אויך גרויסע מייסטער פון פראזע, וועלן אייך מודה זיין, אז פראזע איז אויך זייער א „הארבער“ ענין — נישט ווייניקער ווי פאעזיע. אמאל נאך פארקערט. פאעזיע ווערט געצויגן פון געשאנק פון אינטואיציע. אומגעריכטע שפע. פראזע פאדערט געוויס אויך אינטואיציע. אבער — מיט דער שטרענגסטער וואכזאמקייט, מיט דעם שטרענגסטן אינעווייניקסטן געהער. די „גוטע פראזע“ איז אייגנטלעך שארף-קאנטראלירטע פאעזיע. זי טראגט איר באהאלטענע ענערגיע אין זיך.

געוויס האט עפעס פאעזיע אין זיך אזוינס, וואס די בעסטע פראזע דערגרייכט עס קיינמאל נישט. פאעזיע אנטפלעקט יעדן טאג די וועלט א נייע, — און פראזע — שטרעבט צו אירע „ריינע“ אייביקע אידעען. פאעזיע פאריונגט די וועלט, זעענדיק זי שטענדיק אין אלץ נייע התגלות. פראזע, אין קעגנטייל, מאכט בולט יעדן קנייטש אירן. פראזע וויל נישט דאס אינדיווידועל-געזעענע. פראזע וויל זען אביעקטיוו. וואס העכער — אלץ ווייניקער ארויסגעוויזענע שיינקייט. אבער ווען ביידע — פאעזיע, ווי פראזע, — דערגרייכן גאר הויך, איז שוין זייער שווער זיי אונטער-צושיידן. דארט, אין דער העכערער שאפונג-ספערע, ווערן פאעזיע און פראזע כמעט איינס. אויף די הויכקייטן באגעגענען זיך אלע, וואס האבן פליגל...

יידן האבן אין זייערע גרעסטע קלאסישע שאפונגען, אין תנ"ך און אין תלמוד, נישט געמאכט קיין שטרענגן אונטערשיד צווישן פאעזיע און פראזע. אין דער תורה קומט דער עפאס און די געזעצגעבעריי אויס-געמישט; אין נביאים (ישעיה, ירמיה, דניאל) גייט די היסטארישע כרא-ניק מיט דער נבואה צוזאמען. אין תלמוד — די הלכה און די אגדה. דאס איז זייער כאראקטעריסטיש. דארט, ווו דער מענטשלעכער גייסט אנט-פלעקט זיך, איז נישט די אויסערלעכע פארם מכריע, נאר די וואג פון

אויפריכטיקייט, פון אינעווייניקסטער איבערצייגונג. נישט דער געזעענער גלאַנץ, נאָר דער באַהאַלטענער ערנסט פאַרהייליקט די זאַכן.

פאַר מיר איז שטענדיק געווען אַ רעטעניש דער געוואַלדיקער רייץ פונעם ספר „דברים“. עס איז אין תוך גענומען — אַ בוך, וואָס אַנט-האַלט כמעט נאָר היסטאָרישע כראַניק און נאָך מער — שטרענג-פאַרמור-לירטע געזעצן. וואָס־זשע איז דער סוד פונעם אומגעהויערן צויבער, וואָס דאָס דאָזיקע בוך שטראַלט אויס פון זיך? פאַרוואָס לייענען מיר אַט־די דאָזיקע פראָזאָאישע זייטן, ווי מען לייענט אַ ווונדערבאַרע פּאַעמע? און נישט נאָר די היסטאָרישע געשעענישן, וואָס גיבן ווירקלעך דאָ און דאָרט אַ גלאַנץ מיט פייערלעכקייט פון אַן עפּאָס, נאָר אפילו די טרוקנסטע טאַג־טעגלעכסטע „חוקים ומשפטים“? דער סוד איז אינעם זעלטענעם אינערלעכן ר י ט מ, וואָס באַשטרעמט אונדז און ציט אונדז מיט קראַפט און לאַזט אונדז נישט אָפּ קיין רגע. עס איז די א י י נ ה י ט ל ע כ י י ט — דער רויטער ברענענדיקער פּאַדעם, וואָס ציט זיך פון אָנהויב ביזן סוף. עס איז די געהייליקטקייט פון אינעווייניק. אין עקזאַלטירטן גייסט איז אַלצדינג דורכגעשטראַלט. אין פּורפור פון אַוונט ברענט דער רייזיקסטער בוימשטאַם און דאָס נישטיקסטע שטרויע־לע מיט דעם זעלבן פייערלעכן גלאַנץ.

עס איז ריטם. נישט מוזיק, נאָר יענער פאַר ב אַ ר ג ע נ ע ר ריטם, וואָס באַהערשט אַלץ, וואָס קלינגט טיפּער ווי מוזיק. אין יענער געלייטערטער גייסטיקער אַטמאָספּער שוועבט איבער אַלע זאַכן אַ גלייך ליכט. וואָס איז שפינאַזאָס עטיק? וואָס זענען פּלאַטאַנס דיאַלאָגן, אַור־רעליוסעס מאַראַלישע סענטענצן — פּאַעזיע אָדער פּראָזע? דאָרט, וווּ ריינער גייסט פּלאַקערט אויף, איז אַלצדינג ברויזנדיקע פּאַעזיע — זאָל עס זיין אפילו אין די טרוקנסטע געאַמעטרישע פאַרמולעס.

עס איז די איידלסטע ליניע, וואָס בלייבט נאָך אויף דער גרענעץ צווישן דער „גרויסער פּראָזע“ און פּאָעזיע. עס איז אַזוינס, וואָס לאָזט זיך נישט לייכט דעפּינירן. אַזאַ פּראָזע איז אַ ב ס אַ ל ו ט ע ר א ו י ס - ד ר ו ק. זי מיינט אויס אַלצדינג, וואָס פּאַרגרעסערט אַדער פּאַרקלע- נערט. זי איז נישט קיין אַפּקלאַנג, נישט קיין לבוש. זי איז די זאָך אַליין. איר קראַפט באַשטייט אין דעם, וואָס זי לאָזט זיך נישט פּאַרפירן און באַצויבערן. דעריבער אַנטלויפט זי מיטן זעלבן פחד פון בילד און פון קלאַנג, פונקט ווי פּאָעזיע פון דער נאַקעטקייט. דאָס בילד איז אַ ג ל יי - כ ע נ י ש, און זי פּאַרטרויט נאָר די זאָכן אַליין. זי איז אַזוי ש ט אַ ר ק, אַז זי ד אַ ר פ זיך נישט לאָזן באַדינען מיט קיין שום „שיינקייטן“. אַזוינע פּראָזע-שרייבער זענען נישט די אַזוי-גרופענע „שיינגייסטער“, — די וואָס האָבן אַ כראַנישן קאָטאַר פון געדאַנקען און עס רינט פון זיי די חריפות, אַז זיי קאַנען זיך נישט אַרומווישן פון איר. עס זענען גייס-טער, וואָס זענען מעכטיק באַהערשט פון עפעס, באַהערשט אינגאַנצן. זיי זענען נישט קיין „עראַטיקער“, דאָס אייגנטלעך שייט זיי אונטער פון די דיכטער; זיי זענען די איינמאַל ליבנדיקע, די אידעע-געשווירענע. די פּאַראורטיילטע. פּראָזע-שרייבער זענען נזירים. נישט פאַר זיי רוישט דער פריילעך-שוימענדיקער בעכער פון פאַרביקע געדאַנקען. זיי עקלט פון אים. עכטע פובליציסטן ווערן געשאפן נאָר אין אַ מלחמה-לאַגער. דאָרט, וווּ געדאַנק און טאַט זענען איינס. אויסער די לאַגערן גלאַנצן די שריפטשטעלער. אפילו פאַרטייאישקייט, מיט איר גאַנצער פאַרטעמפּן-דיקער ווירקונג, איז בכוח צו שאַפן דעם גרויסן פובליציסט. אַבער נאָר ווען ער איז באַהערשט פון דער אַבסאָלוטער אידעע. נישט דאָרט, וווּ עס ווערט געטריבן קליינע פאַרטיי-פּאָליטיק. די ווייניקע שיינע נעמען, וואָס מיר פאַרמאַגן אין דער יידישער און העברעאישער פובליציסטיק און קריטיק, זענען נישט אין דער ריי פון די פאַרטיי-פּאַנאַטיקער, הגם זיי זענען מערסטנטייל מענטשן פון שטרענגן מאַנאַטעאייטישן געדאַנק. מען דאַרף שטרענג אונטערשיידן צווישן א י ד ע ע - פּאַנאַטיזם און פ אַ ר

ט יי - פאנאטיזם. דער ערשטער מאכט גרויס מיט זיין באגרענעצטקייט; דער צווייטער פאראליזירט.

— 8 —

עס איז אזוי באצייכענדיק פאר אונדזער צייט, וואס „פראזע“ הייבט אן צו באקומען אלץ מער באדייטונג. עס שפירט זיך ווי א באהאלטענע, און אפטמאל אויך אפענע התנגדות צו „פאעזיע“, צו „קונסט“. עס איז אבער א טעות! דער גייסט גארט צו פאעזיע אין אַנדערער געשטאלטונג; ער שטרעבט צום — פאקט, צו דער טאט-זאך. די וועלט איז נאקעטער געווארן. זי וויל נישט מער קיין פארגלייכונג, קיין „לבוש“. זי וויל די „זאכן אליין“. עס איז נישט קיין צופאל, וואס דער „ביאגראפישער ראמאן“ און די מעמוארן ווערן איצט מער געלייענט, און אפילו אפגעשאצט, ווי די בעסטע קונסט-ווערק. עמיל לודוויג מיט זיין „ביס-מארק“, „נאפאלעאן“, אַנדריי מאָרואַ מיט זיין „ביקאנספילד“ האָבן גע-וונען מער פאפולאריטעט און ווערן מיט מער חשק איבערגעזעצט, ווי די בעסטע ראמאנען.

עס איז געוויס אַ ניער אויפשטייג פון נייעם רעאליזם. עס ווערט געפאָדערט ש ט אַ פּ — אלץ מער שטאַף, אלץ מער עלעמענטן פון דער ווירקלעכקייט. עמיל לודוויג האָט עס אין אַ געשפרעך מיט עמעצן אפן געזאָגט: דערציילט דעם קלענסטן אַנעקדאָט, די נישטיקסטע גע-שעעניש וועגן אַ גרויסער פּערזענלעכקייט, וועט עס זיין אינטערעסאַנט-טער פאַרן לייענער, ווי די בעסטע כאַראַקטעריסטיק. מ'איז, געוויס, אַביסל איבערגעזעצט מיט „שיינקייט“. מען וויל ברויט.

דאָס שענסטע, וואָס גאַרקי האָט געשאַפן, זענען, ווי איך מיין, זיינע דריי אויטאָביאָגראַפישע ביכער. דאָס בעסטע, וואָס אפילו טאַלסטאָי האָט געגעבן דער וועלט, זענען די עלעמענטן פון זיין אייגן לעבן. טור-גענעווס באַזאַראָוו איז די קרעפטיקסטע געשטאַלט זיינע, ווייל זי איז געצייכנט פון דער נאַטור; דאָס זעלבע — זיינע „אויפצייכענונגען פון אַ יעגער“. אין דעם איז אפשר דער גרעסטער רייך פון דער רוסישער לי-

טעראטור, ווי אויך פון דער סקאנדינאָווישער, וואָס איז דאָס בעסטע ביי אירע שרייבער, אויב נישט די אויטאָביאָגראַפישע אויפצייכענונגען? איצט איז דער רומענער איסטראַטי מיט זיין באַשיידענעם, אָבער אויך עכטן טאַלאַנט געוואָרן וועלט־שרייבער, ווייל ער דערציילט פון „גע־שעענעם“. און דאָס איז זייער סימפּטאָמאַטיש פאַר דער צוקונפּט פון דער קונסט.

דאָס איז „האַלב־פּראָזע“. אָבער אויך „גאַנץ־פּראָזע“, וואָס ברענגט שטאַף, וואָס אינפּאַרמירט — וואָס רעדט נישט גלאַט אין דער וועלט אַרײַן, גײט אַרײַן אַלץ מער אין השיבוּת. כמעט די גאַנצע נייע קריטיק אין רוסלאַנד באַשטייט איצט נאָר אין שטאַף־זאַמלונג און שטאַף־אַנאַ־ליז. די וויסנשאַפּט, אפילו די פּובליציסטיק, מײדט אויס „היפּאָטעזן“. איבערצײגן קאָן מען נאָר מיט פּאַקטן, מיט ציפּערן. דאָס איז געוויס דאָס בעסטע, וואָס דער מאַרקסײזם האָט געגעבן דער קולטור, באַפּרייענדיק זי פון צופיל „גײסטיקײט“.

אָבער אויך דאָס טרוקנסטע וויסנשאַפּטלעכע ווערק, ווען עס איז געשריבן דורך אײנעם, וואָס איז אינגאַנצן באַלעבט פון זײן אַרבעט, האָט עפעס געמײנוואַמס מיט פּאַעזיע. וואָס טיפּער דער וויסנשאַפּטלער וועט איבערלעבן זײן ווערק, וואָס אײגנאַרטיקער עס וועט זײן דער אינהאַלט, אַלץ „פּאַעטישער“ וועט זײן די פּאַרם, אין וועלכער עס וועט זיך אויס־דריקן. נאָר גלייכגילטיקײט דריקט זיך אויס אָן פּאַרם. די אַריגינעלע וויסנשאַפּטלעכע ווערק (נישט זײער „פּאַפּולער“ וואַסער־געמיש) זענען, ווי שווער און „טרוקן“ זײ זענען נישט געשריבן, כמעט אָן אויסנאַם, גרויסע סטיל־שאַפּונגען. נישט מיט געפּוצטע מליצות, נאָר מיט יענעם „אינעווייניקסטן ריטם“, וואָס באַצײכנט „די פּאַעזיע פון פּראָזע“.

עס איז נישט קײן צופאַל און נישט אַ זאַך פון ליטעראַרישן טאַ־לאַנט. האָט אַ פּאַרשער אָנגעשריבן עפעס אַ יי ג נ ס, מוז עס פּאַר־מאַגן אויך אײגענעם סטיל. אויב נישט, איז דאָס אַ שלעכטער סימן אויך פאַרן אינהאַלט פון בוך. אײגענער שטאַף האָט אײגענע פּאַרם. דאָס איז געזעץ. פּסעוודא־פּאַרשער האָבן נישט קײן סטיל, ווי „שײן“ זײ זאָלן צו־מאַל נישט שרייבן. לױטן סטיל פון אַ וויסנשאַפּטלעך ווערק, פון אַ קרי־

טישער אָדער פּובליציסטישער אַרבעט, לאָזט זיך לייכט דערקענען, אויף וויפל אייגנאַרטיק זיי זענען אויך אינהאַלטלעך.

— 9 —

מיר אַלע, די אויף־פּאָעזיע־דערצויגענע, טראָגן שווער איבער די דאָזיקע ווולגאַר־זירונג פון די „שיינקייטן“. פּאָעזיע איז דאָך ביי אונדז שטענדיק געווען אַ דבר־שבקדושה. דער ווייכער קלאַנג, די האַרמאָניע, די אויסגעשיילטע שפּראַך — אַלצדינג האָט איבערגעטראָגן דעם לייע־נער אין אַ באַצויבערטן גאַרטן, וווּ מ'האַט פּאַרגעסן גאַס, צייטונג, פּאָ־ליטיק. איצט לאָזט מען אונדז קיין רגע נישט צורו. אומעטום די „פּאָ־רויסטונג“ פון פּראָזע.

נישט אומזיסט זעען מיר איצט דעם פּאָעזיע־קינסטלער, אפילו דעם אויסגעשפּראַכנסטן ליריקער, טעטיק אויך אַלס פּראָזאַאיקר. פּאָעזיע אַליין — אַן פּראָזע — איז איצט נישט קיין ענין. מיט פּאָעזיע אַליין קומט מען היינט נישט צום לייע־נער. און ער, דער לייענער, איז איצט די הויפּט־פּראָגע. אויב מיר זעען, אַז אַ היינטיקער שריפטשטע־לער רייסט זיך צו אים און רוט נישט ביז ער נעמט אים איין פאַר זיך — דאַרפן מיר אויף דעם נישט קוקן אַזוי קרום.

מיר, די פאַר־מלחמהדיקע, זענען געווען אַנדערע. אונדזער קוק איז געווען — איבער דער צייט. מיר האָבן זיך „אַריענטירט אויף דער איי־ביקייט“. איצט וויל אַ שרייבער, אפילו אַ טאַלאַנטירטער, זיין גע־לייטעט. און ער איז גערעכט. שרייבן „פאַר דער אייביקייט“ און איגנאַרירן דעם לעבעדיקן לייענער איז בטלניש. אויב איר ווילט — אפילו „נישט מאַראַליש“.

מיר אַלע דאַרפן נאָך אַמאָל איבער דעם אַ טראַכט טון. אַ שרייבער טאָר נישט שרייבן און נישט ווערן געלייענט. געוויס שרייבן טאַלאַנט־טירטע מענטשן מער „פאַר זיך“, אָבער מען טאָר זיך אין דעם פּרט נישט פאַרגעסן. מען דאַרף אינזיגען האָבן דעם לייענער. מען טאָר אים נישט פאַרגעסן.

הייסט עס — שרייבן „פארן מארק“?

ניין, רבותי. שרייבן פארן ליינער. עס איז אַ גרוי־
סע און ערלעכע אויפגאבע — צו שרייבן פארן ליינער. אים זען פאר
זיך, אים באצווינגען פאר זיך — געפינען דעם ריטם פאר אים. נישט
מפקיר זיין אים פארן מארק!

הייסט עס — „פאָפּולערע ליטעראַטור“?

אויך דאָס נישט, מיינע פריינט, הגם — אין דער דאָזיקער ריכ־
טונג. יענע שלעכט־ווּלגאַריזירטע, פאַרוואַסערטע און געשמאַקלאָזע לי־
טעראַטור, וואָס מיר זענען געוויינט צו פאַרשטיין אונטערן נאָמען „פּאָ־
פּולערע ליטעראַטור“ — דאָס געוויס נישט. אָבער זיין קלאַר, פאַר־
שטענדלעך, רעליעפּיק — דערגרייכן פּוֹלֶן אַוּיֶס דֶרוּק; אַט
דאָס יאָ! עס איז נישט רעזיגנירטקייט, נאָר פאַרקערט — גרויסע
קײַנסטלעכע רישישע דערגרייכונג, עס איז נישט קיין
קרובן פון אונדז; ס'איז די גרויסע מדרגה פון קענען. שרייבן אַזוי —
הייסט נישט נאָר פאַרמאָגן קראַפט, ס'הייסט אויך — גלויבן אין דעם,
וואָס דו זאָגסט. הייסט — פאַר הערלעכן דאָס, וואָס דו זאָגסט.
ס'איז דאָס, וואָס יעדע פאַרגעשריטענע ליטעראַטור פאַרמאָגט. ס'איז
— גוטע פּראָזע.

די מידיקייט פון פּאָעזיע איז אַן אַלגעמיינע דערשיינונג. אָבער דאָס
הייסט נישט, ווי אַנדערע מיינען, אַז „מיט פּאָעזיע איז אויס“. ס'איז אַ
שטרעבונג צו אַ נייעם ריטם. דאָס האָט נישט צו טון מיט עקספּרעסיאָ־
ניום און אַנדערע מאָדע־שטרעמונגען. עס איז אָבער דער דראַנג צום
פרייען, נישט געבונדענעם סטיל, — אפשר צו אַ נייעם הוּמאַנעם
סטיל.

דער נייער סטיל זאָל נישט זיין „איבערגעלאָדן מיט פּאָעזיע“, ווי
דער אַמאָליקער. ער זאָל נישט פאַרברויכן אַזוי פיל ענערגיע אויף „שייב־
קייט“. ער זאָל צילן גלייך — דאָס הייסט: מיט דער מאַקסימאַלער
קראַפט.

עס איז נישט אַנטײַקונסט, ווי אַנדערע האָבן מורא; נאָר

א י ב ע ר דער קונסט, א מין אויסמיידונג פון אירע וועגן, און
א שטרעבונג צו איר ציל.

עס איז דאס, וואס מיר האבן אזוי מורא דערפאר — די אוי-
בערמאכט פון פרעזע. מיר מוזן זיך צוגעוויינען צו
פראזע — אין אלע אירע געשטאלטן. נישט נאר שיינע פראזע — נאר
אויך אמתע, ריינע פראזע.

פאעזיע וועט בלייבן. נישט געזארגט! די גוטע פראזע וועט זיין
איר בעסטער באשיצער. ס'איז קיין גרעסערע סכנה
נישטא פאר פאעזיע, ווי דאס, וואס איר פעלט ביי דער זייט גוטע פרא-
זע. און ס'איז די שענסטע אויפגאבע פון אונדזער צייט — אויסצוגע-
טינען יענע ליניע, ווו פאעזיע און פראזע קומען
זיך צונויף; ווו פאעזיע און פראזע ווערן איינס.

נישט „פאעזיע אין פראזע“ און נישט „פראזע אין פאעזיע“. נאר
פראזע כמשהיא, און דאך — פון דער זעלבער אינערלעכער
קוואליטעט וואס פאעזיע.

גוטע פראזע איז א גאנץ גוטע שכנהשאפט פאר פאעזיע.

זעער און קינסטלער

(וועגן גארקי און טשעכאוו)

ווען מיר זענען נאך גאנץ יונג געווען, האבן אונדז אין דער רוסי-
שער ליטעראטור געלויבטן צוויי ליבע נעמען — ט ש ע כ א ו ו און
ג א ר ק י . געמיינט איז נאטירלעך דער סוף פון פארקין יארהונדערט;
נאכדעם זענען צוגעקומען בלאק, בוגין — די צייט פון דער גרויסער שפע
איז שוין געווען פארביי; אבער טשעכאוו און גארקי זענען פאר אונדז
לאנג נאך געווען דער שטארקסטער אויסדרוק פון דער רוסישער פראזע.
מיר האבן זיך געהאלטן אין זיי ביידע, הגם מיר האבן שוין אפילו דאן,
געוויסט, אז טשעכאוו און גארקי זענען גאנץ פארשידענע מענטש-
און קונסט-אויסדרוקן; געוויסט, אז איינער איז דער מוסטרהאפטער קינסט-
לער, א גרויסער מייסטער פון קריסטאל-קלארער ריינקייט, אן א טראפן
מליצה און אוואנטורע, אן זיגזאגן, בעת דער צווייטער, פאנטאזיע-רייך
און פארברייך, איז א זויקער מענטש, א ברויזנדער קוואל פון פאעזיע,
— אבער קודם-כל א געניאלער ליטעראט, מיט גרויסע מיטלען און גרוי-
סער קראפט, אבער פריער פון אלץ ליטעראט. אין פארגלייך מיט דעם
פלאמענדיקן סטיל פון גארקי, וואס האט געזונגען, געברענט און געווען
פול מיט בליענדיקן מענטשן-גלויבן, האט טשעכאוו אויסגעזען קיל, גע-
זעט, כמעט פארבנלאז, טשעכאוו האט אנגעווענדט אלע מיטלען כדי
אפצומעקן יעדן סימן פון צו שטארקער פארבייקייט, פון צו שטארקער
אפעקטאציע. ער האט געציטערט ווי פאר פייער פאר יעדע איבערטריי-
בונג, פאר יעדן צו שטארקן עפעקט. זיין גאנצער גרויסער קינסטלע-
רישער טאלאנט האט זיך קאנצענטרירט אין דער נאוועלע; אפילו זיינע
דראמעס זענען אייגנטלעך געווען מער לירישע נאוועלעס אין פארעם

פון דיאלאגן. צענדליקער יארן האָט ער געטרוימט וועגן אַ ראַמאַן. אַבער סוף־כל־סוף איז ער געקומען צום באַשלוס, אַז דאָס איז פאַר אים צו „לאַנג“. ער האָט געגלויבט נאָר אין דעם, וואָס עס קען געזאָגט ווערן לאַקאַניש — אַן איבעריק וואָרט האָט אים שוין געמוטשעט ווי אַ פאַלש וואָרט. ער איז געווען אַזאַ פיינשמעקער און ער האָט זיך אַזוי געהאַלטן ביי זיין „פאַך“, אַז ער האָט קיינמאָל נישט געשריבן קיין קריטיק אָדער פובליציסטיק (איינמאָל האָט ער געפרווט אַנשרייבן אַ רעצענזיע און עס איז אים אויך נישט געלונגען). זיינע מיינונגען וועגן ליטעראַטור האָט ער אויסגעדריקט בלויז אין זיינע ווונדערבאַרע בריוו, וועלכע זענען לויט זייער לאַקאַנישקייט און שאַרפּקייט אויך געווען ווי פראַגמענטן פון נאָר־וועלן. אין דער זעלבער צייט איז גאַרקי געווען פּילזייטיק און פּילשטי־מיק, — אַ קריטיקער און אַ דיכטער, אַ דערציילער און אַ פובליציסט, אַ דראַמאַטורג און אַ ראַמאַניסט און צייטנווייז זענען זיינע דעראינע־רונגען אין זיינע פובליציסטישע מאַמרים געווען גלענצנדיקער פון זיין אייגנטלעכן, טשענדיקן זשאַנער. טשעכאַוו האָט איינגעזאַפּט אין זיך די פאַרבן פון דער וועלט טראַפּנווייז און די דאָזיקע טראַפּן האָט ער גע־זאַמלט פאַרויכטיק, אויסמיינדיק אַלץ, וואָס איז געווען צופעליק און אזוייפּלהאַפּט, בשעת גאַרקי איז געווען ווי אַ שוואַם, וואָס זאַפּט אין זיך שנעל אַלץ אַריין, וואָס נעמט אין זיך אַריין און גיט פון זיך אַרויס שנעל און פאַרשווענדעריש. ביידע זענען זיי געווען מענטשן פון שוואַכן געזונט, אַבער אין טשעכאַוו האָט געפּלאַסן מיד בלוט וואָס איז נישט גע־ווען בכוח צו באַזיגן דעם גיפּט. וואָס האָט אים געמאַכט קראַנקערהייט אַוועקגיין פון דער וועלט אַזוי יונג; בעת גאַרקי האָט געירשנט פון זיין ווונדערבאַרער באַבע איר ווונדערבאַר קרעפּטיק בלוט, וואָס האָט זיגערניש געקעמפּט קעגן זיינע קראַנקע לונגען און ער האָט באַוויזן אַריינצולעבן ריז 68 יאָר.

פון פאַרשידענע זייטן זענען זיי געקומען. טשעכאַוו איז געקומען פון דער קלאַסישער וועלט פון דער רוסישער ליטעראַטור. ער איז אפּשר

געווען די רייפסטע פרוכט נאך פושקין, גאגאל, גאנטשארקאו און טור-געניעוו. ער איז געווען דער, מיט וועלכן עס פארענדיקט זיך אן עפאכע, די רייפע פרוכט, די פרוכט וואס פאלט פון זיך אליין אראפ אין דער שטילקייט פון א הארבסט-נאכט און ווארט נישט אויף דעם קומענדיקן שטורעם. אויך ער האט געגלויבט, אז עס וועט קומען א צייט ("אין צוויי-דריי הונדערט יאר שפעטער", ווי עס האט געטרוימט איינער פון די העלדן פון זיינע דראמעס) און דאס מענטשלעכע לעבן וועט ווערן שענער און בעסער, אבער זיין דור וועט עס שוין נישט דערלעבן, אויף זיין דור איז דער אורטייל פון דער געשיכטע שוין פארטיק. דאקעגן איז גארקי נישט געווען דער, וואס זעט פאר, אדער דער, מיט וועלכן אן עפאכע ווערט אפגעשלאסן. ער האט געגלויבט, אז דאס גוטע וועט נאך קומען אין זיין צייט, ער האט געגלויבט אין דעם קומענדיקן שטורעם, צו וועלכן ער האט גערופן. די מעלאדיע פון זיין שטורעם איז געווען דער אנוואג פון אזא לעבן, פון אן אויסלייזונג און דאס איז געווען די גרויסע אַנציאונגס-קראפט פון זיין דיכטונג, וועלכע איז פון שטאַנדפונקט פון ריינער קונסט געווען ווייניק באַצויבערנדיק, דאס איז געווען דאס וואָרט פון דער צייט, דאס גרויסע וואָרט, אויף וועלכן די דערשלאַגענע מענטשן פון סוף פון יענעם יאָרהונדערט האָבן אַזוי געוואָרט און נאָך וועלכן זיי האָבן אַזוי געבענקט. גאַרקי (ווי שילער קעגן געטע) האָט אַליין געוואָסט, ווי "גריין" ער איז אין פאַרגלייך מיט דער גאַלדענער פרוכט פון טשע-כאַוס דיכטונג. אָבער ער האָט דערקענט זיין מיסיע, געוואָסט, אז דאָס פּוילע, מידע רוסלאַנד מוז האָבן פּריש בלוט, נייע מענטשן, מענטשן פון לעבנספּרייד און גלויבן. ער האָט מורא געהאַט פאַר דער "מאַראַל" פון טאַלסטאָי דעם בעל-תשובה און נאָך מער האָט ער מורא געהאַט פאַר דער פינצטערער, קראַנקהאַפטער נשמה פון דאַסטאַיעווסקי. ער האָט גע-שטרעבט צו אַזאָ רוסלאַנד, וואָס זאַל זיין יונג און וואָס זאַל פאַרברע-נען די פינצטערע געשיכטע הינטער זיך. ער האָט געוואַלט אַ רוסלאַנד פון זון, פון מענטשלעכקייט און אַזוי ווי ער האָט עס נישט געפונען נישט אין דער שטאַט און נישט אין דאַרף, איז ער געאַנגען אין די פאַר-שטעט, אין די פאַרטן און ער האָט געשילדערט די "באַסיאַקעס". עס איז

קיינ ספק נישט, אַז גאַרקי האָט די באַסיאַקעס אידעאָליזירט, אַריינגע-
לייגט אין זיי זיינע אייגענע געפילן און געדאַנקען און האָט די דאָזיקע
אַרעמע מענטשן פאַרוואַנדלט אין דיכטער, מאַרטירער און לעגענדאַרישע
העלדן. אָבער דאָס אַלץ האָט ער געצויגן פון אַן אינערלעכער איינביל-
דונג, וואָס איז געווען שטאַרקער פון דער ווירקלעכקייט — די „באַסיאַ-
קעס“ זענען אין פאַרגלייך מיט דער בלוט-אַרעמער אינטעליגענץ זיכער
געווען אַ פרישע קראַפט און אין זיי האָט גאַרקי געפונען דעם אויסדרוק
פון דעם קומענדיקן שטורעם. וואַרום גאַרקי איז געווען ווייניקער פון אַ
קינסטלער און מער פון אַ קינסטלער, ער איז געווען דער וויזיאַנער. זיין
געניאַלע קראַפט איז באַשטאַנען אין זיין גלויבן מער ווי אין זיין קינסט-
לערישן כוח, און מיט דער דאָזיקער קראַפט האָט ער געשאַפן אַ ווינקל
פאַר זיך און פאַר די מענטשן פון זיין דור. פונקט אַזוי ווי גאַרקי האָט
אונדז געלערנט ליב צו האָבן דעם מאַרגן, האָט טשעכאַוו אונדז געלערנט
פיינט צו האָבן דעם נעכטן. אַן דער דאָזיקער פיינטשאַפט וואַלט אויך
נישט געהאַט קיין באַדן גאַרקיס ליבע צום מאַרגן. נאָר די טאַלאַנטלאַזע
שרייבער האָבן אַזוי פיל געפלאַפלט וועגן טשעכאַוו „גלייכגעוויכט“,
וועגן דעם, אַז טשעכאַוו האָט נישט קיין פאַרשטענדעניש פאַר דעם נייעם
לעבן. זיי האָבן נישט פאַרשטאַנען, אַז טשעכאַוו קראַנק האַרץ האָט טיף
געווייטיקט פון דער ירידה פון רוסישן מענטשן, אַז די נשמה פון אַלע
זיינע שאַפונגען איז שטענדיק געווען די בענקשאַפט צו אַ גרויס לעבן
פון שיינהייט און פרייהייט און טשעכאַוו האָבן רעוואָלוציאַ-
ניזירט און אויפגעבונטעוועט צענדליקער טויזנטער מענטשן אין רוס-
לאַנד, אַ סך מער ווי אַלע רעוואָלוציאַנערע פראַקלאַמאַציעס, וואָס זענען
געשריבן געוואָרן דורך פראַזעאַלאַגן און פראַפעסיאָנעלע רעוואָלוציאַ-
נערן.

**

גאַרקי איז פון דער נאַטור געווען מער שטורמיש, מער דראַמאַטיש,
אַ מענטש, וועלכער איז מיט פרייד און געזאַנג געגאַנגען אין קאַמף, ער,

וועלכער האָט דורכגעמאַכט אַזאַ שווערע קינדהייט און אַזאַ ביטערע יוגנט, האָט פֿאַר קיין זאַך נישט מורא געהאַט. אויף טשעכאַווין האָט גע- שוועבט דער פּחד פון לעבן, די שרעק פֿאַר דער מיאוסקייט פון לעבן. ער איז געווען אַן איידלמאַן און האָט זיך געשראַקן פֿאַר יעדער באַריי- רונג מיט דער מיאוסקייט. ער האָט אויך פון די מענטשן קיין סך נישט געפֿאַדערט — אַזוי ווייניק האָט ער זיי געשעצט. גאַרקי האָט געקענט דעם „אַפֿגרונט“ נישט ווייניקער ווי טשעכאַוו, אָבער ער האָט געקוקט ווייט איבער אים. די דאַזיקע ווירקלעכקייט, מיט וועלכער מיר באַגעגענען זיך, איז צו שרעקלעך, אַז זי זאל בלייבן אייביק — דאַס אַלעס וועט אַנ- דערש ווערן. מוז אַנדערש ווערן. נעבן דעם אונטערגאַנג האָט ער שטענ- דיך געזען פֿאַר זיך די וועלט פון דערלייזונג.

טשעכאַוו האָט געזען די מיאוסקייט פון לעבן, די שאַנדע פון דעם מענטשן און ער האָט אויפֿגעפֿאַסט די רוסישע טעמפֿקייט ווי אַ רע- זולטאַט פון לאַנגע יאָרן פון קנעכטשאַפֿט, וועלכער קען געענדערט ווערן נאָר דורך אַ לאַנגן פֿראַצעס פון גייסטיקער קוראַציע, פון דערציאונג, דורך דער קולטוראַרבעט פון גאַנצע דורות. גאַרקי האָט געזען אין דער רוסישער ווירקלעכקייט קודם-כל פֿאַרדאַרבנקייט, וועלכע מען מוז גלייך אַפֿווישן און אויסוואַרצלען מיטן שורש. אויך ער האָט געגלויבט אין קולטור און אפשר איז אין רוסלאַנד נישט געווען קיין מענטש, וואָס האָט מער געגלויבט אין קולטור, ווי ער. אין קעגנזאַץ צו טאַלסטאַי און דאַס- טאַיעווסקי, האָט גאַרקי געפֿרעדיקט דוקא מערבֿ-איראָפּעאישע הומאַניס- טישע קולטור, גערופן צו אַרבעט, צו אַקטיוויטעט, געוואַלט מאַכן אַ סוף צום רוסישן קאַשמאַר, צום רוסישן באַרבאַריזם, אין וועלכן ער האָט גע- זען דעם מקור פון אַלדאַס בייו. אָבער ער האָט נישט געוואַלט ווי טשע- כַּאָוו אַפֿלייגן די גאולה אויף הונדערטער יאָרן, ער האָט געוואַלט, אַז דאַס גוטע זאַל קומען מאַרגן, שוין גלייך. אין דעם איז באַשטאַנען גאַר- קיס נאַיוויטעט, וואָס פֿאַר אים איז הומאַניזם און רעוואַלוציאַנערישקייט געווען דאַס זעלבע. טשעכאַוו, דער געלאַסענערער, דער ווייט-זעענדער, ער האָט געוויסט די געפֿאַר פון צעשטערונג, וואָס שטעקט אין דער אי- בערגאַנגס-צייט פון מלכות צו מלכות. אָבער גאַרקי, וועלכער האָט גע-

גלויבט, אַז „דער מענטש איז גוט“, און נאָר דער שטן דערלאַזט נישט די גאולה, ער האָט געגלויבט, אַז גלייך נאָך דער איבערקערעניש וועט די וועלט אויפבליען און אַליך, וואָס איז געשטאַנען אַלס שטערונג אויפן וועג פון דער מענטשהייט, וועט גלייך מיטאַמאַל אַוועק און דער מענטש וועט גלייך אַריין אין דעם „קעניגרייך פון הימל“ און אויסמיידן די ליידן פון „חבלי משיח“.

אַזוי פאַרשידן זענען די דאָזיקע צוויי מענטשן געווען און דאָך — ווי האָבן זיי איינער דעם אַנדערן ליב געהאַט און געאַכטעט. אפשר אומבאַווסטזיניק האָבן זיי געפילט דאָס, וואָס אַנדערע האָבן נישט געוואוסט: אַז ביידע טוען זיי איין זאַך, יעדער לויט זיין גייסט, לויט זיין נאַטור און טעמפּעראַמענט. און זייער דור האָט ביידע גלייך ליב געהאַט, ווייל ער האָט פאַרשטאַנען באַווסטזיניק און אומבאַווסטזיניק, אַז דער גרויסער קינסטלער, וועלכער אַנטלויפט פון דער עפנטלעכקייט און ברענגט אין זיין איינזאַמקייט אין זיין וווינונג אין קרים; ער מיט זיין שטילן, באַשיידענעם אמת, וואָס איז ריין פון יעדער פּראָזע, ער העלפט מיט צו רעדן וואַלוציאַנירן די וועלט נישט ווייניקער, ווי זיין קאַלעגע גאַרקיי, וועלכער שטייט אויף דעם סאַמע פּראָנט און פּרעדיקט הויך די באַפרייאונג.

**

עס זענען דאָ שריפטשטעלער, וואָס גלייך ווי זיי טרעטן אַריין אין דער ליטעראַטור, פילן זיי מיט זיך אַן די אַטמאָספּערע און ברענגען מיט זיך אַריין עפעס אַ דערשיטערונג, וועלכע איז נישט בלויז אַ ליטעראַרישע, דאָס איז אַפהענגיק פון טאַלאַנט, ווייל אַן דעם איז נישטאָ קיין פעסטע, אַנטשיידנדיקע השפּעה; אָבער נישט בלויז פון טאַלאַנט הענגט עס אָפּ, נאָר אויך פון דער פּערזענלעכקייט, פון עפעס אַ ספּעציעלער מעללאַדיע, וואָס באַגלייט זיי אויף יעדן שריט. אַזעלכע זענען ביי אונדז געווען ביאָליק, ברענער און אין זיין צייט, סמאַלענסקי. פון דעם זעלבן טיפּ איז אויך געווען גאַרקיי, אָבער נישט טשעכאַוו, וועלכער איז ווי אַ קינסטלער געווען אַן אַן ערך גרעסער, פון גאַרקיי. גאַרקייס מעלאַדיע איז

געווען צוגעפאסט צום ריטם פון דער צייט און דערמיט האָט ער די מענטשן פון זיין דור באַצויבערט. טשעכאָווס ביכער פלעגן מיר לייענען. לייענען און ווידעראַמאָל לייענען — יעדער זייטל פון זיין פראָזע איז גע- ווען אַנגעזאַפט מיט אַזוי פיל חן און מיט אַזאַ פאַלקס־חכמה, אַז מיר האָבן קיינמאָל נישט געקאָנט זאָט ווערן. גאַרקין פלעגן מיר לייענען נאָר איין מאל (און אַמאָל האָבן מיר אויך קיין געדולד נישט געהאַט אפילו איין מאל צו דערענדיקן ביזן סוף), אָבער זיין פּערזענלעכקייט האָבן מיר שטענדיק געשפּירט, ווי אַ לעבעדיקן אַטעם. פון פאַרשידענע קוועלן האָט ער געשעפּט. ער האָט געשריבן דערציילונגען, ראַמאַנען, דראַמעס זכור־ ניה, עסייען, פּובליציסטיק, געווען רעדאַקטאָר פון צייטונגען, זשורנאַלן, זאַמליכעכער, געגרינדעט פאַרלאַגן און קולטור־אַנשטאַלטן. אפילו ווען ער איז פאַרשיקט געוואָרן און געלעבט אויף קאַפּרי, האָט זיין גייסטיקער איינפלוס אויף רוסלאַנד נישט אויפגעהערט. דאָס איז געווען אַ קוואַל פון קראַפט, ענערגיע, גוטסקייט און איידלקייט, עכטע רוסישע איידלקייט און רוסישע רחבות, פון יענער ראַסע, פון וועלכער עס זענען אַרויסגע- קימען די שאַליאַפּינס, די רעפּינס, יענע וואָס האָבן וואָס צו שענקען און שענקען מיט אַ ברייטער האַנט. גאַרקיס הויז איז געווען אַפן פאַר שריפט- שטעלער, קינסטלער, פּאָליטישע עמיגראַנטן, פאַר יעדן, וואָס האָט מיט זיך עפעס מיטגעבראַכט. יעדער וואָס איז געקומען מיט אים אין באַריי- רונג, האָט געשפּירט זיין געבענטשטע האַנט. דאָס האָט מען געשפּירט אויך אין אַלץ וואָס ער האָט געשריבן. ער, וואָס האָט אַזוי גוט פאַר- שטאַנען צו שילדערן די פאַרגאַנגענהייט און גייסטיקע טעמפּקייט פון די „מיעשטשאַנעס“ (ווער געדענקט נישט די סעריע אַרטיקלען פון גאַרקין אין „נאַשאַ ושיזן“ אין 1905, די אַרטיקלען אין וועלכע ער האָט געגעבן אַ געניאַלע כאַראַקטעריסטיק פון די דאָזיקע קליינע מענטשעלעך „אַן פּליגלען“, וואָס קריכן אַרום אויף דער וועלט און באַשמוצן זי!), דעם רויבערישן סוחר און דעם טעמפּן „טשינאָוויניק“, — ער האָט אויך אַנטדעקט אין דער טיפעניש פון דער מענטשלעכער נשמה דאָס גוטע און איידעלע, ער איז געווען דער איינציקער אין זיין דור, וואָס האָט נישט אויפגעהערט מאַנען די מענטשלעכע רעכט און דערציילן וועגן דער

ל'עגענדע "מענטש". דער דאזיקער דראַמאַטיזם, צוזאַמען מיט ליכטיקער לעגענדאַרישקייט, זענען געווען דער עיקרדיקער נערוו פון זיין גאַנצן שאַפן.

ווער ווי ער איז נאך געווען אזוי פריי פון קליינע השגות און פון פאַראורטיילן? ווער ווי ער איז געווען אַזאַ טרייער פריינד פון אלע גע- בילדעטע פעלקער פון רוסלאַנד און ספּעציעל פון יידן? דאָס איז ווירק- לעך געווען אַ "ברייטע נשמה" און אפילו אין זיינע לעצטע יאָרן, ווען ער איז געווען אַ פאַרטיי- מענטש, איז ער נישט אַריינגעפאלן אין דער ענגער וועלט פון פאַרטיי-פאַנאַטיזם.

ווען איך בין מיט עטלעכע יאָר צוריק געווען אין איטאַליע, בין איך געפאַרן קיין נעאַפּאָל כדי צו באַזוכן גאַרקין אויף דעם אינדזל קאַפּ- רי. און ווען איך האָב זיך דערוווסט, אַז ער איז אָפּגעפאַרן קיין רוס- לאַנד, האָב איך פאַרלוירן יעדן חשק צו באַזוכן דאָס שיינע אינדזל. אָן גאַרקין האָט קאַפּרי פאַר מיר פאַרלוירן יעדן חן און צוציאונגס-קראַפּט.

**

אויך די באַציאונג פון די מענטשן פון זיין דור צו גאַרקיס שאַפונ- גען האָט יעדעס מאָל זיך געענדערט. נאָכדעם ווי גאַרקיס האָט פאַר דער מלחמה אָנגעשריבן עטלעכע אומגעלונגענע אָדער האַלב-געלונגענע ווערק (וואָס פאַר אַ שריפטשטעלער פון אַזאַ מאָס איז דאָס זעלבע ווי גאַנץ אומ- געלונגען), האָט מען אויף אַ געוויסער צייט זיך אין אים אַנטוישט און זיי- נע נייע ביכער האָבן מער נישט אַרויסגערופן אַזאַ אינטערעס ווי פריער. מען האָט אָנגעהויבן טראַכטן, אַז גאַרקיס געהערט צו יענע, וועלכע בליען שנעל אויף כדי שנעל צו פאַרבליען, אַזוי ווי מען זעט עס ביי די "וונד- דער-קינדער".

דעמאָלט איז דערשינען "מיין קינדהייט", די אויטאָביאָגראַפיע, אין וועלכער דער פאַטערשיכער גאַרקיס האָט זיך באַוויזן אין אַן אַנדער פאַרם, מיט אַ נייער קינסטלערישער קראַפּט, וועלכע ער האָט פריער נישט אַרויסגעוויזן אפילו אין זיינע בעסטע ווערק. געוויס איז ער אויך שוין

פריער געווען קרעפטיק און פריש, אבער מיינסטנס איז עס געווען יענע פרישקייט און לעבנספרייד, וועלכע קומט מער פון דעם קול פון בלוט, איידער פון טיפן לעבנסגעפיל. געוויס איז זיין שפראך שוין פריער גע- ווען פול מיט זאפטקייט און אז ער האט דערציילט וועגן ים און וועגן די סטעפעס, וועגן די „באסיאקעס“ אדער די סוחרים פון וואלגא, איז דאס אלץ געווען אזוי פריש און אזוי פארביק, גלייך ווי דאס לעבן וואלט דא פארמאגט א שטיק אור-קראפט. אבער דא, אין „מיין קינדהייט“ האט א גלאנץ געטון א נייער הומאר: די לעבנסלעגענדע איז געווארן נענטער, עכטער, די פארברייכקייט, וועלכע פלעגט אין זיינע פריער- זיקע ווערק זיין אפט צו געדיכט, צו פיל, איז דא אין דער ווונדערלעכער פאעמע פון דעם דיכטערס קינדהייט געווען גערעכטיקט און עכט. דא איז ער געשטאנען אין מיטן הארץ פון רוסלאנד און ער האט ארויסגעשלעפט פון דער פינצטערער רוסישער ערד עפעס אזוינס, וואס איז געווען ניי און איבערראשנדיק. אפילו נאך דאסטאיעווסקין און גלייכצייטיק האט דא די רוסישע ברייטע וועלט א שיין געטון מיט א נייעם גלאנץ, מיט דעם ליכט פון מענטשלעכער אויפריכטיקייט, פון מיטלייד, גוטסקייט און ליבע, אזוי ווי גארקי האט עס געשילדערט אין די צוויי הויפט-העלדן פון זיין פאעמע, זיין זיידע און זיין באבע.

אין די דאזיקע צוויי געשטאלטן איז גארקי אלס קינסטלער און דיכ- טער שטארק אויסגעוואקסן, דא איז ער געווארן פולקאמער, דא האט ער געוויזן, פון וואנען ער שעפט די יניקה. אין דער געשטאלט פון ביידן איז פארקערפערט דאס פינצטערע רוסלאנד, דאס אומגליקלעכע, דאס גרויזאמע, יענע רוסישע גרויזאמקייט, וועלכע קומט פון עפעס אן אינער- לעכער פיין, וועלכע איז שטענדיק די נקמה פאר רוסלאנדס ארעמקייט און שאנדע; און אלס קעגן-טיפ צו אט דער פינצטערער געשטאלט — די אומגעהויערע אינערלעכע עשירות אין דער געשטאלט פון דער ליכט- קער באבע. זי איז דער סימבאל פון אן אנדער רוסלאנד, דאס רוסלאנד פון ליבע און גוטסקייט, וועלכע איז מכפר אויף דעם רוסלאנד פון טעמפיקייט און געבראכנקייט, דאס רוסלאנד וואס גארקי האט אזוי פיינט געהאט און געוואלט אומברענגען. אין דער געשטאלט פון דער

באָבע איז געגעבן דאָס פּאַלקסטימלעכע רוסלאַנד, דאָס רוסלאַנד פון פעלד, וואַלד און רייכע טייכן, דאָס לאַנד, וואָס איז נאָך אינגאַנצן מיט טאָס און נאָך פול אַנגעזאַפט מיט דעם גייסט און מיט דער דיכטונג פון לאַנגע דורות.

בשעת איך האָב געלייענט דאָס דאָזיקע בוך האָט זיך מיר אויס־געווויזן, אַז די גאַנצע וועלט שיינט, פונקט ווי אין די טעג, ווען איך האָב געלייענט דעם „גרינעם היינריך“ פון גאַטפריעד קעלער, די יוגנט־דער־ציילונגען פון טאַלסטאָי און אייניקע זייטן פון די אויטאָביאָגראַפיעס פון מענדעלע און שלום־עליכם. אין דעם דאָזיקן בוך האָט גאַרקי דערציילט וועגן אַליק, וואָס ער האָט געזען ווי אַ דיכטער, וועלכער זעט אין זיין פּערזענלעכן לעבן דעם סימבאָל פון מענטשלעכן לעבן בכלל; דערציילט־דיק וועגן זיך האָט גאַרקי דערציילט איך וועגן רוסלאַנד, וועגן דעם רוס־לאַנד, וואָס איז געווען און וואָס דאַרף זיין.

* *

אין פאַרגלייך מיט „מיין קינד־הייט“, „צווישן מענטשן“ און זיינע אַנדערע אויטאָביאָגראַפישע ווערק, ווי אויך זיינע זכרונות און כאַראַקטעריסטיקעס פון זיינע קאַלעגן־שריפטשטעלער — באַזונדערס וועגן טשעכאָוו, קאַראַלענקאָ, און טאַלסטאָי, — אין פאַרגלייך מיט די דאָזיקע נייע ווערק, זענען זיינע פּריערדיקע ווי פאַרטונקלט און פאַר־טושט געוואָרן; און אפילו דער עפאָס פון יענער עפאָכע, אפילו אַזאָ בוך ווי „סיעמקין“, וואָס איז געשריבן געוואָרן פולשטענדיק רעאַליסטיש און געווען אַזוי פריש און רייך אין פאַרבן, אפילו די דאָזיקע פאַעמע האָט אויסגעזען פאַרטונקלט אין פאַרגלייך מיט די נייסטע ווערק. אויך פריער האָט גאַרקי באַווויזן די קראַפט און דעם טאַלאַנט צו שילדערן מיט אַ שאַרפער פעדער די מענטשלעכע אינסטינקטן און ליידנשאַפטן. אָבער דאָרט האָט מען דאָך געזען דעם „בעל־מלאכה“, די געשיקטע האַנט, בעת דאָ אין די זאַכן, אין וועלכע ער האָט דערציילט וועגן זיך אַליין, איז אַליק געווען אַ סך נאַטירלעכער און אוממיטלבאַרער. דאָ האָט ער גע־

וואָלט זיין דיכטער און נאָר דיכטער; דאָ האָבן די געשעענישן באַקומען אַ לעגענדאַרישן גייסט און די גרויסע מענטשן, מיט וועלכע ער איז גע- קומען אין באַרירונג און וועגן וועלכע ער האָט דערציילט, זענען געוואָרן נאָך גרעסער. אין די זייטן וואָס גאַרקי האָט געווידמעט טאַלסטאַיען איז דאָ עפעס פון יענער טיפּזיגקייט און יענער שילדערונגס־קראַפט, וועלכע מיר געפינען אין די שמועסן פון פּלאַטאָן וועגן סאָקראַטן. אויך דאָ האָבן דער באַאָבאַכטנדיקער און דער באַאָבאַכטעטער צד געגאַסן איי- גער פון דעם אַנדערנס שיין.

אויף דעם געביט איז טשעכאַוו אַזוי גרויס נישט געווען. ער איז געווען גרויס גראַד, דערציילנדיק וועגן ווייטן, צווישן אים און דעם, וואָס ער האָט געמאַלט איז שטענדיק געבליבן אַ געוויסע דיסטאַנץ. אויך אין זיינע בריוו זענען די בעסטע גראַדיענזע, וועלכע זענען געשריבן געוואָרן נישט צו זיין פאַמיליע. אין זיינע בריוו צו זיין געליבטער פרוי געפינען מיר אפילו אַזוינס, וואָס מיר טרעפן נישט אין זיינע אַנדערע בריוו; אַ ביסל געשמאַקלאַזיקייט.

עס זענען דאָ אויך מאלער, וועלכע עס געלינגט צום מיינסטן, ווען זיי מאַלן זיך אַליין, גאַרקי איז ביי זיין גאַנצער שילדערונגס־קראַפט דאָך געווען הויפטזאַכלעך אַ לירישער מענטש, אַ מענטש, וואָס זעט די וועלט זורך די אויגן פון זיין אייגענער פּערזענלעכקייט און מאַלט די וועלט אַזוי, ווי ער וויל זי זען. ער איז אַליין געווען אַ קינד פון דער נייער עפאַכע, איינער פון יענע וואָס בליען אויף און וואַקסן פון זיך אַליין, און זיין גאַנץ שאַפן איז אַ קינד פון פּרילינגס־שטורעם, וואָס צעשמעטערט די שנייען און פאַרטרייבט דעם נעפל. טשעכאַוו איז געווען מער באַאָ- באַכטער און ער האָט מער געזען דעם תוך פון די דערשיינונגען. זיין מיט און קלוג אויג איז קיינמאַל נישט געווען פאַרנעפּלט, שילדערנדיק דאָס אַפּשטאַרבנדיקע רוסלאַנד, האָט ער קיינמאַל נישט פאַרדעקט די רו- טישע אַנמעכטיקייט, אַבער וויסנדיק, אַז דאָס אַלץ וועט סיי ווי אונטער- גיין, האָט ער קעגן דעם קיין פיינקייט נישט געהאַט. זיין רוסלאַנד מיט זיינע שוואַכע, מיזע און אַפּשטאַרבנדיקע מענטשן רופט אַרויס עפעס אַ געפיל פון צערטלעכקייט, ווי אַלץ וואָס פאַרגייט און שטאַרט אַפּ. אַנ-

דערש איז עס ביי גארקין: זיינע העלדן זענען כמעט אלע פולבלוטיקע, פול מיט ליידנשאפטן, ווייל אויך אין אים אליין האָט געפלאָסן וואָרעם בלוט און ער איז געווען לעבנס־דורשטיק, פול מיט בענקשאַפט צו אַ נייער וועלט און אין זיין קולטור־הונגער איז ער געווען עטוואָס ענלעך צו אונדזער ביאָליק. ווייל ביידע זענען זיי געווען פּאָלקס־מענטשן און אין יעדן טראָפן בלוט זייערן איז געווען פּאַרקערפּערט די געשטאַלט און זער שאַפונגס־דראַנג פון זייער פּאָלק.

קינסטלערישע שלימות, ווי פּערזענלעכע פּולקאָמענהייט, איז נישט מער ווי אַ רעאליסטישער באַגריף. דאָס שלימותדיקסטע איז נאָך נישט פריי פון וועלכן עס איז פאַרבאָרגענעם פעלער, וואָס מאַכט צו־נישט די גאַנצע „פּולקאָמענהייט“. די שלימות, אויך אין קליינע ווערק, האָט פאר זיך אליין עקזיסטענץ־באַרעכטיקונג, ווייל זי באַרײַכערט די וועלט, בשעת דאָס נישט־פּולקאָמענע, האָט נאָר עקזיסטענץ־באַרעכטיקונג, ווען עס איז פאַרבונדן מיט אַזאַ שטאַרקער אינערלעכער באַוועגונג, וועלכע צעשטערט יעדע פאַרם־דיסציפּלין.

טשעכאָוו איז געווען אויף אַזוי ווייט פּולקאָם, אַז עס איז שווער אויסצוטיילן זיינע אַן איינציקע זאָך און צו זאָגן: אָט דאָס איז דאָס בעס־טע פון זיינע ווערק. ער איז געווען פון יענע שריפטשטעלער, וועלכע זענען איינפאַך נישט אימשטאַנד צו שרייבן שלעכט. דאָך, גלויב איך, אַז זיין נאָוועלע „דער סטעפּ“ איז צווישן זיינע גרעסערע דערציילונגען די בעסטע. איך וועל נישט איבערטרייבן, ווען איך וועל זאָגן, אַז עט־וואָס ענלעכעס האָב איך נישט געפונען אין דער גאַנצער פּראָזע־ליטעראַטור. דאָרט זענען די שטריכן און פאַרבן אַזוי דעליקאַט, אַזוי סובטיל, אַז אַפילו טורגעניעווס שילדערונגען זעען אויס אין פאַרגלייך מיט זיי גראַב. דער סטעפּ אַזוי ווי ער איז און דער סטעפּ אַלס וועלט־סימבאָל, סיטאַציעס פול מיט איידעלן ליריזם, פעלד־מעלאָדיעס, וועלכע הערן נישט אויף סײַ אין די מאַמענטן פון שטילקייט און סײַ אין די מאַמענטן

פון שטורעם און באוועגונג — יעדער שטריך איז ווי אַ מעלאָדיע און אויך אויף אַלץ וואָס איז אויסגעדריקט אין רעאַליסטישע שטריכן שוועבט דער גייסט פון אומבאַשרייבלעכער צערטלעכקייט — מען האָט דאָס געפיל פון ווייטיק און פרייד גלייכצייטיק, און צוזאַמען מיט דער גרויסער פּאַעזיע באַגלייט אונדז דער איידעלער הומאַר, וועלכער ווירקט ווי טוי אין דער וויסטעניש. אין דעם יינגל דעם קליינעם יתום, וואָס וואַנדערט צוזאַמען מיט זיין פעטער דעם „בעל גוף“ און מיט דעם גוטמוטיקן גלח איבער דער גרויסער וויסטעניש, אין אים איז פאַרקערפערט דער צויבער פון דער קינדהייט און גאַטס האַנט, וואָס באַגלייט דאָס קינד, וועלכער לאָזט זיך אין דער ווייטער וועלט אַריין.

עטוואָס ענלעכעס דערצו געפינען מיר אין גאַרקיס „קינדהייט“. אויך דאַרט באַשיצט גאַטס האַנט דעם קליינעם יתום און כאַטש דאָס לעבן שטעלט אים אויף טריט און שריט אַ סך שטרויכלונגען, ווערט עס דאָך יעדעס מאָל אויסגעלייזט. צוזאַמען מיט דעם קליינעם יתום טרעטן מיר דאָ אַריין אין די טיפע אַפּגרונטן פון רוסישן לעבן און מיר זעען, ווי דאָס יינגל בלאַנדזשעט צווישן ליכט און שאַטן און ווערט דאָך יעדעס מאָל געראַטעוועט פון דער נעץ, אין וועלכער ער פאַלט אַריין. אין דער געשטאַלט פון דער באַבע האָט גאַט צוגעשיקט דעם יתום אַ גוטן מלאַך. זי אַנטדעקט פאַר אים די אַלע ווונדער, וואָס זענען פאַרבאַרגן פאַר אַנדערע און אַלס באַלויין פאַר די אַלע באַליידיקונגען און קריוודעס, וואָס באַגעגענען דעם יינגל טאַג־טעגלעך, אַנטדעקט די אַלטע פאַר אים די אַלע כּישופּדיקע סודות, וואָס ליגן טיף פאַרבאַרגן אין דער ווירקלעכ־קייט. אויך אויף דעם דאָזיקן בוך שוועבט דער גייסט פון צאַרטן הומאַר און אויך דאָ זענען פאַראַן סימבאָלישע געשטאַלטן פון אייביקן רוסי־לאַנד. אַבער ווידער די זעלבע געשיכטע: די דערציילונג „סטעפּ“ האָבן מיר געלייענט צענדליקער מאָל און די „קינדהייט“ האָבן מיר געלייענט נאָר איין מאָל. דאָס וואָס מאַכט גאַרקיס בוך צו שווער, איז זיין איבער־לאַדנקייט, זיין צו גרויס רייכטום און כאַטש די „קינדהייט“ איז אַן אַב־סאָלוט גוט בוך, פאַרמאַגט עס דאָך נישט די לעצטע קאַנצענטרירטקייט, די עסענץ, וועלכע בלייבט אייביק און וועלכע זעטיקט קיינמאַל נישט אָן.

גאַרקיס איינפלוס אויף דעם לעבן פון יעדער עפאָכע איז געווען אומגעהויער גרויס, אָבער אַלס קינסטלער איז ער דאָך נישט געווען אַזוי גרויס ווי טשעכאָוו און שפעטער בונין. גייסטיקער איינפלוס און קינסט־לערישע פולקאָמענקייט זענען צוויי באַזונדערע זאַכן, די כוואַליעס פון דער רעוואַלוציע האָבן אויפגעהויבן גאַרקיק, בשעת מענטשן האָבן אָנגעהויבן גלויבן אין זייער כוח צו ענדערן דאָס לעבן און ווערן פריי. די זעלבע כוואַליעס האָבן טשעכאָוו און בונינען פאַרפלייצט, אָבער זיי וועלן נאָכדעם ווי דער שטורעם וועט אַריבער ווידער הויך אַרויפשווימען, בעת גאַרקיק, דער גרויסער גייסט און טאַלאַנט, אין וועלכן עס האָט ווירק־לעך זיך פאַרקערפערט דער גאון פון דער עפאָכע און וועלכער איז ביי אַלע זיינע חסרונות דאָך געווען אַ גרויסער שריפטשטעלער, אַ געניאַ־לער שריפטשטעלער, ער געהערט מער צו זיין עפאָכע, ווי צו די שפּע־טערדיקע תקופות, און עס איז אַ גרויסער ספק, צי מען וועט נאָך וויי־טער לייענען זיינע ביכער און יעדעס מאָל שפירן אין זיי אַ נייעם טעם, ווי אין די ביכער פון טשעכאָוו און בונין.

די גרויסע אַנזאָגער פון אַ נייער עפאָכע זענען מיינסטנס נישט קיין גרויסע קינסטלער פון דער פאַרם. דער אויסדרוק איז דער רעזולטאַט פון בלוט, די פאַרם — דער רעזולטאַט פון דער קולטור. טשעכאָוו איז געווען דער רעזולטאַט פון דער רייפֿקייט פון דער רוסישער פראַזע, די העכסטע אַנטוויקלונג אירע אין 19טן יאָרהונדערט. גאַרקיק איז געווען דאָס קינד פון אַ נייעם שיכט, ער איז געקומען ווי אַן אַנזאָגער, ווי אַ פראַקלאַ־מאַטאָר. אויסערלעך ווייזט זיך אויס, אַז די דאָזיקע צוויי באַזונדערע טיפֿן, דער וויזיאַנער און דער ריינער קינסטלער, האָבן צווישן זיך גאַר־נישט געמיינזאַמס. אָבער אַ גרויסע עפאָכע שאַפט פאַרשידענע גייסטיקע טיפֿן און אַלע דערפילן זיי די זעלבע מיסיע. גראַדע דער שריפטשטעלער־קעמפּער מוז האָבן אין זיין קאַמף יענע אַטמאָספּערע, וועלכע עס שאַפט די שלימותדיקע דיכטונג, ווייל אין איר קומט צום אויסדרוק דער ריינער לעבנס־אַמת און נאָר אין איר, וועלכע היט זיך פאַר יעדער מליצה און איבערטרייבונג, ווערט פאַרקערפערט אויף אייביק דער אַבסאָלוטער גייסט.

העברעאישע און יידישע שרייבער

די יידישע ליריק

— 1 —

די יידישע פאָעזיע איז נישט אויסגעוואקסן אויף אַזאַ רייכן באַדן, ווי די מאָדערנע העברעאישע. זי האָט נישט געהאַט נישט איר הויך־אַנטוויקלטע בילדער־ און קאַלאָריטן־רייכע שפראַך, די שפראַך, וואָס האָט טויזנטער יאָר איינגעזאָפּט אין זיך די גייסטיקע אוצרות פון אומצאָליקע דורות, נישט איר גרויסן ליטעראַרישן עבר בכלל מיט זיינע אייביקע נאַ־ציאָנאַלע טענדענצן און שטרעבונגען. האָט אָבער די יידישע פאָעזיע געהאַט אַן אַנדער מזל, — וואָס זי איז אויסגעוואקסן און אַנטוויקלט גע־וואָרן גלייך פון דעם פאָלקס־טימלעכן יידישן ליד, בעת די ערשטע מאָטיוון אין דער נייער העברעאישער פאָעזיע זענען געבוירן און אַנט־וויקלט געוואָרן אונטערן איינפלוס פון בוך און פון אַבסטראַקטע אידעען פון יחידים. די נייע העברעאישע פאָעזיע האָט געמוזט דורכגיין אַ לאַנגן אומעטיקן וועג פון איינזאַמקייט, בלייבנדיק פיל צענדליקער יאָרן כמעט אינגאַנצן פרעמד דער פאָלקס־נשמה, ביז זי האָט אין די לעצטע יאָרן געווונען דעם נאַטירלעכן סטיל און דעם עכטן לירישן טאָן, בעת די יידישע פאָעזיע, וואָס האָט געשעפּט אין אירע ערשטע טעג אוממיטלבאַר פון די פאָלקס־קוואַלן, האָט זיך גלייך אומגעקערט צום האַרץ פון פאָלק, וואָס האָט זי וואַרעם אויפגענומען, און גלייך אַנערקענט אַלס אייגענע. די נייע־העברעאישע ליריק האָט אין איר אַנפאַנג געליטן פון שפראַכלעכער איבערפליסיקייט. די שפראַך איז געווען פיל רייכער פֿר־נעם אינהאַלט. עס איז נישט געווען, אין וואָס אַריינצולייגן די גרויסע שפראַך־קאַפיטאַלן, און די עלעמענטאַרע געדאַנקען און געפילן פון די דיכטער זענען אינגאַנצן בטל געוואָרן פאַר דער רייכער ביבל־מליצה. די

יידישע ליריק ליידיט נאך ביז היינט — אויב זי וויל נישט אַנקומען צו לייטן — פון שפראך־מאַנגל. זי האָט אָבער אין אָנהויב געהאַט די פאַ־ סיקע שפראַך פאַר איר אינהאַלט. די פרימיטיווע געדאַנקען און געפילן האָבן געהאַט די פרימיטיווע שפראַך־מיטלען, אין וועלכע זיי האָבן זיך גענויטיקט.

דער יידישער פּאָעזיע פעלט דער אַדל־גלאַנץ פון שיינער עלטער. זי פאַרמאַגט נישט די דינע ווערטער־מוזיק, וואָס קלינגט אָפּ מיט פיל־ פאַרביקע טענער פון פאַרשידענע אַלטע און אוראַלטע דורות. וויל זי זיך אַ פּוץ טון אַביסל נגידיש, וואָרפט מען איר באַלד אויף: „טו אויס, שוועס־ טער־לעב, — ס'איז גאַטס און פרעמדס!“... קיינער וועט אָבער נישט אַפּלייקענען, אַז אין דער יידישער פּאָעזיע, אויף וויפיל זי שטייט אויף איר אַ יענעם באַדן, איז דאָ אַזאַ חן, וואָס מאַכט זי אונדז נאָענט און ליב, טון איר אַרימקייט. עס איז דער חן פון נאַטירלעכקייט, דער לי־ בער אין פּראָסטער טאָן, וואָס עס שאַפט דאָס אינטימע וואָרט, דאָס וואָרט, וואָס איז פאַר אונדז דאָס אַיִן צו יִקֵע, ווייל קיין אַנדערס האָבן מיר נישט און קיין אַנדערס זוכן מיר נישט...

די יידישע פּאָעזיע קאָן נישט זיין ריטאַריש, ווייל יעדער העכערער טאָן אירער גרילצט אין אויער און שרייט געוואַלד: איך בין נישט נאָ־ טירלעך!... אַ שפראַך, וואָס איר גאַנצע עבר־ליטעראַטור באַשטייט פון אַביסל תחינות, ספורי־מעשיות און פּאָלקס־לידער, האָט נאָך, אמת, נישט די אַלע חנדלעך און קאַקעטעריי־שטיק, וואָס אַ הויך־קולטורעלע שפראַך. דערפאַר אָבער פאַרמאַגט זי דאָס, וואָס יענע האָט שוין לאַנג פאַרלוירן — די מעגלעכקייט צו אויסדריקן מיט אירע אַרימע מיטלען נאָר ריינע געפילן, נישט קיין קאַלטע ליטעראַטור־סברות. דוקא דאָס, וואָס ביי איר איז דאָס שיינע וואָרט נאָך נישט געוואָרן אַזוי ביליק, מאַכט זי אַזוי קאַרג אויף מליצות און אַזוי מילד אויף פּראָסטע האַרציקע ווערטער. יעדעס פּאַלשע וואָרט אין איר ווערט באַלד אַנטדעקט אין איר, ווי אַ שטאַטי־ שער פּראַנט צווישן פּראָסטע דאַרפס־יונגען...

וואַלט נאָר דאָס המונישע אין דער יידישער פּאָעזיע אַזוי אַפט איר נישט קאַליע געמאַכט דאָס פנים, וואַלט נאָר דאָס בדחנישע, וואָס אַב־

דערע נעמען אן פאר פאלקסטימלעכעס, אזוי פיל ארט נישט פארנומען אין איר. אמת, דאס יידישע ליד איז שייך, ווען עס איז מער אדער ווייניקער פאלקסטימלעך. דאס פאלקסטימלעכע איז אבער נישט דאס וויל גארע. זיין פאלקסטימלעך, הייסט נישט זיין גראב און אויבערפלעכלעך. עס הייסט — זיין באשיידן־טיף, רירנדיק־פראסט און אריגינעל, שעמענדיק זיך מיט אריגינעליטעט... עס הייסט — אן אייגן רענדל באהאלטן צו ליב דעם כשרן פאלקס־גראשן; אייגענע אוצרות באגראבן, כדי פאלקס־אוצרות אויפצוגראבן. עס הייסט — פון אלטע, אפגעריבענע מטבעות דעם שטייב אפ־רייסלען, אז זיי זאלן א גלאנץ טון מיט זייער ערשטן גאל־דענעם גלאנץ. זיין פאלקסטימלעך הייסט — זיך מפקיר זיין, זיך פארשטעלן, און דאך בלייבן באמערקט, און דאך האבן א נאטאריעלן שייך אויף אייגנס... אונטער די אלטע, בלייכע, אפגעבליאקעוועטע פארבן דארף זיך שטענדיק פילן זייער אוראלטע פרישקייט, פון אונטער דעם איינפאכן גראבן אויבערמאנטל פון דער פאלקסטימלעכער פאעזיע דארף שעמעוודיק ארויסקומען דאס זיידענע וועס פונעם דיכטער...

מען דארף איינמאל פאר אלע מאל שטרענג אפגערענעצן דאס פאלקס־טימלעכע פון דעם ווילגארן, ווייל צו אפט פארבייט מען זיי ביי אונדז איינע אויף דאס אנדערע. זיין פאלקסטימלעך הייסט זיין, וואס ווייניקער ל י ט ע ר א ר י ש , וואס מערער מ ע נ ט ש ל ע ך ; די מיטלען, מיט וועלכע עס באנוצט זיך דער פאלקסטימלעכער דיכטער, זענען אין פלוג די פרימיטיווסטע; עס זענען בילדער און געדאנקען, וואס דאס פאלק האט אליין באשאפן, וואס די שפראך אליין פארמאגט. די זעלבע לידער, די זעלבע געשיכטן ווערן געזונגען און דערציילט אין טויזנטער נוסחאות, און אומצאליקע וואריאנטן — יעדער זינגט און דערציילט לויט זיין השגה, לויט דער מדרגה פון זיין נשמה. ווען עס קומט אבער דער פאעט אונדז איבערדיכטן די זעלבע זאכן, דאן פאדער איך דעם א י ד ע א ל ן אויסדרוק פון זיי. דאן שטעל איך מיר פאר טויזנט זינגער אדער דער־ציילער פון די זעלבע זאכן, איינער העכער פון אנדערן, און איבער זיי אלעמען — דעם טויזנט ערשטן, דעם דיכטער, אלס די העכסטע מדרגה פון דער פאלקס־נשמה. זיין פאלקסטימלעך הייסט, אלזא, נישט זיין

א ל י ין פרימטיוו אדער אויבערפלעכלעך; עס הייסט, אומגעקערט, זיין העכער פון אלע, נאָר נישט אָפגעריסן פון אלע. עס הייסט — זיין דער העכסטער בוים אין וואַלד, וואָס פאַררייסט דעם קאַפּ ביז צו די וואַלק, בעת זיינע וואַרצלען זענען געקניפט און געפלאַכטן מיט די וואַרצלען פון די קלענסטע ביימלעך, וואָס אַרום אים...

זיין דיכטער, הייסט שטענדיק זיין דער טויזנט ערשטער... נישט אלע זענען אָבער זוכה דערצו. אויך נישט אלע פאַלקסטימלעכע דיכטער זענען גלייך. עס טיילט אָפּ אַ גרויסע דיסטאַנץ איין פאַלקסטימלעכן דיכטער פון צווייטן. איינער איז פאַלקסטימלעך מיט זיין גוטן ווילן, ווייל אים איז ליב זיך צו וואַרעמען ביים באַשיידענעם פייערל פונעם פאַלק, כאַטש טויזנט זונען הענגען איבער זיין קאַפּ, בעת דער צווייטער מוז זיך האַלטן ביי דער היים, ווייל אלע אַנדערע וועגן זענען אים פרעמד...

שעדלעכער פון אַלץ איז אָבער די א י מ י ט י ר ט ע פאַלקסטימלעכקייט. עס קומען מענטשן מיט נשמות און געפילן פון מאַרק-יידענעס און שרייען: מיר זענען פאַלקסטימלעך! אַ גליק, וואָס עס איז זיי אזוי לייכט צו דערקענען. זיי פאַרמסרן די פרעמדע טענער, מיט וועלכע זיי האָבן ליב צו באַפּוצן די אַרימע וווינונג פון זייער כלומרשט פאַלקסטימלעכער פּאַעזיע, עס זאָל אויסזען, ווי ביי לייטן... עס איז זיי לייכט צו דערקענען, ווייל זיי זענען קיינמאָל נישט אימשטאַנד דאָס פרימטיווע צו איידעלן, אויפצוהייבן, עס זאָל דאָס געווענלעכע אַ בליץ טון פאַר אונדז מיט אַ נייעם, אומדערוואַרטעטן גלאַנץ. דערפאַר אָבער זענען זיי גרויסע בריהס דאָס גרויסע און הויכע פון די פאַלקס-אוצרות פאַר קופערנע מטבעות צו פאַרקויפן...

דאָס יידישע ליד איז גרויס מיט זיין פּראָסטקייט, מיט זיין אינ-טימלעכקייט. דאָס איז זיין געזעצלעך אייגנטום. מיט די אייגנשאַפטן צייכנט עס זיך אויס, מיט זיי דערפולט עס אונדזער מאַדערנע העברע-אישע פּאַעזיע, וואָס איז בכלל אומגעהייער רייפער און שטייט באַזונדערס העכער אין נאַציאָנאַלן זין, נאָר וואָס האָט ביז איצט נישט געקאַנט זיין דורך אירע שפּראַך-תנאים אינגאַנצן פאַלקסטימלעך. עס פעלט דער יידישער ליטעראַטור נאָך פיל, אַז זי זאָל זיך שוין פאַרקלייבן אויף די

הויכקייטן פון דער פאָעזיע. זי האָט אַבער גענוג מיטלען, כדי צו שאַפן איר אייגן געשטאַלט, כדי לאַנגזאַם צו אַנטוויקלען זיך און איבערגיין פון דעם פּאָלקסטימלעכן ליד צו די אייביקע מאַטיוון פון דער אַלוועלטלעכער פּאָעזיע.

— 2 —

אומעטיק און איינפאַרביק איז דאָס יידישע פּאָלקס-ליד. אַרעם אין פּאַרבן, אַרעם אין בילדער, אַרעם אפילו אין געוויינלעכע ווערטער. אויס-געוואקסן אין אַרעמקייט און אין נויט פון אונדזערע ברידער און שוועס-טער, זייענדיק די טרייסט און די תפלה פון די ענגע ווינונגען, וווּ עס פעלט די פריילעכע זיכערקייט פון געזונטע לאַנד-לייט, וווּ דאָס גאַנצע לעבן איז אַ זאַך, וואָס מען מוז דאָס וויל עס איז איבערקומען, וווּ אפילו די יונגע און פריידנפולע ליבע איז עפעס אַזוינס, וואָס רופט אַרויס אין האַרצן פון אַרימען יידישן קינד צוזאַמען מיט איר זיסן צויבער נישט-קלאַרע שרעקן פאַר אַ שלעכטן סוף — פאַרמאַגט נישט דאָס יידישע פּאָלקס-ליד קיין גרויס עשרות. דעם פאַרהאַרעוועטן יידישן בעל-מלאכה און דעם אַרימען יידישן דינסטמייַדל איז געווען פרעמד דאָס פרייע זאַג-גען-פעלד, דער פריילעכער קלאַנג פון דער בלאַנקדער קאַסע; די יידישע ליבע איז נישט געשלאַסן געוואָרן אין זיסן שאַטן פון אַלטע זילבערנע ווערבעס אויפן ברעג פון שטילע, ליכטיקע וואַסערן. און דאָך גיט אין דער יידישער פּאָלקס-ליד דאָ און דאַרט אַ גלאַנץ-אויף דאָס אמתע האַרץ-וואָרט. עס גיט זיך אַ דעק-אויף די מענטשלעכע נשמה מיט אירע איי-ביקע לידן, מיט איר אייביקער שיינקייט. אפילו די פּראַסטע, אַפּטמאַל גראַבע אויסדרוקן און בילדער, זענען געבענטשט מיטן נאַאיוון חן פון יעדער שאַפונג, וואָס איז נאַטירלעך, נישט געקינצלט, אין וועלכער עס שפירט זיך דער נאַקעטער טראַגישער ערנסט אָן אויבער-חכמות, אין וועלכער דאָס מענטשלעכע געפיל שעמט זיך נישט מיט זיך אַליין און זוכט נישט קיין מיטלען מיט איין וואָרט זיך אויפצודעקן און מיט דאָס צווייטע זיך צו פאַרדעקן...

דאָס יידישע פּאָלקס-ליד איז אויסגעוואקסן אין דער ענגער יידישער גאַס, און איז אָפּגעריסן נישט נאָר פון דער מילדער, גרינער ערד מיט איר אייביקער באַהאַלטענער טרייסט, נאָר אויך פון אַ ווייטער מיטאַלאַ-גישער תקופה, וועלכע לאַזט שטענדיק איבער רייכע קאַסמישע בילדער און פּאַרשטעלונגען אין יעדער פּאָלקס-שאַפונג, וואָס ציט איר גאַלדע-נעם פּאַדעם פון לאַנגע דורות מיט נאַטירלעכער שפּראַך-אַנטוויקלונג און לאַנגיעריקער טראַדיציע. נאָר מער פון אַלץ פעלן אין איר דאָס פּריילע-כע, גאוהדיקע און דער נאַציאָנאַלער באַוווּסטזיין, אין זייער אַ פינצטערער עפּאַכע פון דער ייד. געשיכטע האָט זיך אָנגעהויבן די אַנטוויקלונג פון די יידישע פּאָלקס-לידער. און פינצטער איז געווען נישט נאָר פון אַ ו י ס נ-ו ו י י נ י ק, נאָר אויך פון אַ י נ ע ו ו י י נ י ק ... עס איז די צייט, ווען איבערן יידישן לעבן און אויך איבער דעם ייִדנטום אַליין האָבן אַ בלאַז געטון די קאַלטע, רויע ווינטן, און דאָס יידישע האַרץ און דאָס יידישע תורה-וועזן זענען ביידע אויף לאַנגע יאָרן געוואָרן פּאַרפרוירן און פּאַרצויגן מיט אַ גראַבער הויט פון אייז. נישט קיין אַ י י ן ליכטיקער געדאַנק, און נישט קיין אַ י י ן ליכטיק געפיל האָבן דעמאַלט באַלעבט די גאַנצע העברעאישע ליטעראַטור. עס האָט זיך געצויגן דער לאַנגער פּלאַנ-טער פון די רבנישע פּלפּוליספּרים, מיט וועלכע יעדער האָט צוגעוואָרפן אַ נייעם שטיין אויף די לעבעדיקע אוראַלטע קוואַלן פון דעם יידישן גע-דאַנק און דער יידישער פּאַעזיע. די עפּאַכע פון שבת-יצבי האָט איבער-געלאַזט אייניקע שיינע, מיסטיש-רייכע לידער; זענען זיי אָבער, ווי אַ גרויסע טייל פון אונדזער פּאָלקסטימלעכער ליטעראַטור, געשאַפן אין אראמישן. און דאָס חסידות האָט איר גאַנצע דבקות, איר גאַנצע בענק-שאַפט נאָך געטלעכער שיינקייט מער אויסגעדריקט אין ניגונים און מער לאַדיעס, איידער אין וואַכנדיקע ווערטער. עס איז דערפאר קיין ווונדער נישט, וואָס אייניקע פון אונדזערע נאַציאָנאַלע דענקער טרייסלען זיך אָפּ, ווי מ'זאָגט, מיט הענט און פיס פון דער יידישער פּאָלקסטימלעכער פּאַעזיע, שפּירנדיק אין אירע גרונט-מאַטיוון און אין אירע אומבאַהאַלפּע-נע שפּראַך-מיטלען דעם פינצטערן אויסדרוק פון גלות-גייסט. עס איז אָבער אַ גרויסער טעות. עס איז דער אייביקער טעות פון די, וואָס זוכן

אין א זאך דאָס, וואָס מען דאַרף אין איר נישט זוכן. נישט דעם נאַציאָנאַלן טיפּן געדאַנק דאַרף מען זוכן אין די יידישע פּאָלקס־לידער. דאָס פאַרמאָגט דאָס אפּשר נישט. דערפאַר אָבער פאַרמאָגט דאָס עפעס אנדערש, וואָס וואָלגערט זיך אויך נישט אונטער די פיס אין פּאַנטעאָן פון יעדער נאַציאָנאַלער ליטעראַטור — עס איז דער איינפאַכער, אינעווייניקסטער אויסדרוק פון פּאָלקס־האַרץ אין אַ ביטערער, פינצטערער צייט; עס איז דער קרעכץ פון קלענערן אַרימען ברודער, דער אָפקלאַנג פון זיינע לידן און פריידן, פון וועלכע דו לערנסט אים נישט נאָר צו קענען, נאָר אויך צו ליבן; עס איז, צום סוף, די שעמעוודיקע, נאָר זאָפטפולע פּאַעזיע, צו וועלכער דאָס דורשטיקע האַרץ קערט זיך שטענדיק אום, ווען עס ווערט טרוקן פון דער קאַלטער שיינקייט פון הויכער קונסט, ווען דער מידער קאַפּ זוכט אויף עפעס זיך אַנצושפּאַרן, אויף עפעס אייגנס, זיכערעס, אמתדיקס... ווייל דאָס זיכערע אייגנס פון יעדער ליטעראַטור איז שטענדיק די פּאָלקס־פּאַעזיע און דאָס, וואָס עס ווערט געבויט אויף אירע יסודות.

כמעט אין אַלע צייטן — האָט מיר ביאָליק אַמאָל אַרויסגעזאָגט אַ געדאַנק, ריינדיק וועגן דאָס נאַציאָנאַלע און פּאָלקסטימלעכע אין אונז דער ליטעראַטור — איז צו באַמערקן אַ געוויסן ביטול ביי די אינטער־ליגענטערע פאַרשטייער פונעם פּאָלק, ביי די תלמידי־חכמים, צו דער פּאָלקסטימלעכער שאַפונג. עס שפירט זיך שוין אפילו אין תנ"ך, נאָר קלאָרער איז דאָס צו באַמערקן אין דער באַציאָנונג פון די בעלי־הלכה צו די בעלי־אגדה. די אגדה איז געשאַפן געוואָרן פאַרן פּראָסטערן עולם און, מערסטנטייל, דורך יענע, וואָס זענען נישט נאָר געווען מער באַגאַבט אַלס דיכטער, נאָר וואָס זענען אַליין געשטאַנען נענטער צום פּאָלק. דאָס פּאָלק האָט שטענדיק הויך געשעצט די אגדה און פלעגט קומען מאַסנווייז הערן אירע פאַרשטייער, אָבער אין די ישיבות זעלבסט האָט מען געקוקט אויף איר שטענדיק, ווי מ'זאָגט, פון אויבן אַראָפּ. און די זעלבע ביטולדיקע באַציאָנונג איז צו באַמערקן ביזן היינטיקן טאָג צו יעדן ספר, וואָס איז שטאַרק באַליבט ביים המון דורך זיין פּאָלקס־טימלעכקייט. איבער דעם איז ביי אונדז אַזוי פאַרנאַכלעסיקט די גאַנצע

פאלקסטימלעכע פאָעזיע פון די לעצטע הונדערטער יאָרן, די אַלע הונדערטער פאלקס־מעשיות, לידער, אַנעקדאָטן א. ד. גל., וואָס וואַלטן געבילדעט גאַנצע אוצרות פארן פאלק און פאַר אונדזער מאָדערנער קונסט. צום באַדויערן, זענען די לידער, וואָס זענען אַריין אין מאַרעק און גינזבורגס זאַמלבוך, מערסטנטייל געגעבן געוואָרן אין די ליטווישע וואַריאַנטן, וואָס שטייען פיל נידעריקער אין שפראַכלעכן זין פון די וואַלינער, פּוילישע און בעסאַראַבער, וווּ די שפראַך איז באַדייטנדיק שנעער. צאַרטער און ריינער פון רוסיציזמען. נאָר אפילו אין די גרעכסטע פאַרמען פון דער אמתער פאלקס־פאָעזיע איז דאָ אַן אייגנאַרטיקער חן, עס איז דער חן פון דעם, וואָס ווערט אַרויסגעזאָגט אָן ווערטער, וואָס מיר פילן דורך אַ ווייטן רמז, עס איז די שיינקייט פון געפילן, וואָס רייסן זיך הילפלאָז פון האַרצן, וואָס בלייבן האַלב דערוואָרגן אינעווייניק, נאָר וועלכע מיר שפירן נאָך צומאַל דורך דעם מיט אַ גרעסערער מאַכט. א ייִן וואַרט, א ייִן אויסדרוק אין אַ ליד, צומאַל נאָר דער אַפֿקלאַנג פון ווערטער, וועלכע זענען אפילו נישט אין גאַנצן קלאַר, נישט אין גאַנצן לאַגיש געבונדן, שאַפן ביי אונדז אין האַרצן גאַנצע רייען פון בילדער און געפילן און ליבע זכרונות... האָט דאָך פּרץ, אין אַ גרויסער טייל פון זיינע פאלקסטימלעכע געשיכטעס, און ביאָליק, כמעט אין אַלע זיינע „משירי עם“, נישט גענומען מערער, זוי דעם טאָן, דעם קלאַנג, דעם אַלגעמיינעם קאַלאַריט, פון די פאלקסטימלעכע זאַכן, און מיט אייגענעם זינדנס דערוועבט די פּראַסטע כשרע פעדים, וואָס ציען זיך פון פאלקס־שאַפונג.

אויף פרעמדער ערד און אונטער פרעמדע הימלען זענען אויסגעוואַקסן אונדזערע פאלקס־לידער. די פרעמדע ערד האָט אַבער איינגעזאַפט אונדזערע וואַרעמע טרערן און אונטער די פרעמדע הימלען האָבן אַפּגעקלאַנגען אונדזערע שטילע תפילות. עס גייען נישט פאַרלוירן קיין אמתע טרערן און עס שטאַרבט נישט אַפֿ אויף אייביק קיין ריינע תפילה. זיי בליען מיט נייעם חן אויף אַלץ מערער און מערער אין אונדזער יידישער, ווי אויך אין דער העברעאישער פאָעזיע, און ווערן אַלץ מערער דער פעסטער יסוד פון אונדזער פאָעזיע אין דער צוקונפֿט.

דער ערשטער דור פון די יידישע פאלקסטימלעכע פאָעטן, ש. בערנשטיין, מיכל גאַרדאָן, אליקום צונזער, י. ל. גאַרדאָן (אין זיינע יידישע לידער), אברהם גאַלד-פאָדען, באַזונדער מ. מ. וואַרשאַווי, שטייען נאָך אַזוי נאָענט צום יידישן פאלקס-ליד, לויט דעם אַלגעמיינעם גייסט פון זייער פאָעזיע, אפילו לויט זייערע פרימיטיווע פארמען, אַז זיי זענען כמעט אַלע אַנגענומען געוואָרן ביים פאלק און ווערן אומעטום געזונגען, ווי פאלקס-לידער. בערנשטיין'ס מוזע האָט אפילו ליב צומאַל פילאַזאָפישע מאַטיוון... ער באַזינגט די פאלשע האַפענונגען פונעם לעבן, די חלומות, וואָס נאָרן אונדז אָפּ פון קינדווייז אָן ביז אין דער עלטער; נאָר די גרעסטע טייל פון זיינע לידער זענען צייט-מאַטיוון, — הומאַריס-טישע און סאַטירישע קופלעטן אויף חסידים, א. ד. גל. — אַביסל אַפּלצען, חזק מאַכן פון די רייכערע קלאַסן, באַזונדערס, פון רבנים און כלי-קודש, — דאָס האָט שטענדיק ליב די פאלקסטימלעכע ליטעראַטור ביי אַלע פעלקער, און דאָס זענען אויך די הויפט-מאַטיוון פון אונדזערע ערשטע פאלקס-דיכטער.

אומגעווענער העכער פון בערנשטיין'ס שטייט מיכל אומגעווענער העכער פון זיינע מאַטיוון זענען אפילו כמעט די זעלבע, וואָס בערנשטיינס: סאַטירישע און נאַיוו-חקרנישע. ער איז אַבער פיל באַ-גאַבער פון יענעם, און אייניקע פון זיינע לידער זענען קלאַסיש לויט זייער גלענצנדיקער פאַרם און שאַרפּזיניקייט. אין זיינע לידער פילט זיך אמתע אינטעליגענץ און הויכער געשמאַק; זיי זענען פראַסט און זייער סאַטירע איז בייסנדיק און גוטמוטיק צוזאַמען:

איר זייט דאָך, רב ייד, אין פאַלטאָוע געווען.
האַט איר דאָך דאָרטן מיין מאַן געזען;
מען זאָגט, מען זאָגט — אַ חרפה, אָן אַ זייט —
מען זאָגט, אַז ער איז געוואָרן פאַרשייט.

מען זאָגט: ער גייט שוין גאַנץ קורץ געקליידט,
נאָך דער גוישער מאַדע גאַר אָפגענייט,
ער גייט אָן אַ היטל גאַנצענע טעג,
און רעדט מען מיט אים, זאָגט ער: מען מעג.

אין זיין חקרניש ליד „די לעבנס-צייט“ געפינען מיר שוין אַזוינע
ערלעכע סטראָפֿן:

עס טוט אַמאָל פון ים אַ שפּריץ
אַ טראָפֿן וואַסער פאַרן זונענשיין
און פּאַלט געשווינד אַזוי ווי אַ בליץ
צוריק אַראָפּ אין ים אַריין.
אַזוי איז מיין גלענצנדער לעבנס-גליק;
עס גייט נאָר פּלוצלינג אַרויס פון אייביקייט
און פּאַלט אין אייביקייט געשווינד צוריק.

א ל י ק ו ם צ ו נ ז ע ר איז רייכער אין מאַטיוון פון די פּריער-
דיקע. ער באַזינגט כּמעט אַלע דערשיינונגען אין יידישן לעבן פון זיין
צייט. זייענדיק מער בדחן ווי דיכטער, פּילט ער דאָך די גרונט-מאַטיוון
פון זיין צייט, און זינגט וועגן השכלה, שיבת-ציון, און מיט באַזונדערער
ליבע — וועגן דעם גליקלעכן לעבן פון ערד-אַרבעטער, וואָס האָט זיך
מיט אַזוינע זיסע פאַרבן פאַרגעשטעלט אין דעם נאַיוון דמיון פון אונ-
דזערע ערשטע משכילים. נישט אומזיסט איז זיין „ליד פון דער סאָכע“
געווען פּיל יאָרן איינס פון די באַליבטסטע לידער ביים פּאָלק.

אַביסל אַרויס פון די קינדערשע שיכלעך איז די יידישע פּאָעזיע אין
א ב ר ה ם ג אָ ל ד פ אַ ד ע נ ס לידער. אמת, עס איז נאָך אויך נישט
קיין צייטיקע פּאָעזיע, די לידער זענען נאָך נישט אינגאַנצן ריין פון
בדחנישע עפעקטן, וואָס האָבן זיך לאַנגע יאָרן ווי נאַסע שמאַטעס נאָכ-
געשלעפט דער יידישער מווע. עס איז שוין אָבער אַ שוואַכער קלאַנג פון
ליריק, און זעלטן-וווּ גיט שוין אַ גלאַנץ אָן איינזאַם בילד — די ערשטע
כּמנים, אַז דאָס איז שוין נישט נאָר קיין מוח-חקירה, אַז דאָס האַרץ

הייבט שוין אן פילן און די אויגן זענען שוין עפעס אין דרויסן, נישט נאָר דאָס, וואָס זיי האָבן אויסגעלייענט אין ספרים.

י. ל. ג א ר ד אָן, דער גרעסטער העברעאישער דיכטער פון זיין צייט, וואָס האָט אָנגעהויבן מיט אַזוינע ראַמאַנטישע פּאַעמעס, ווי „אהבת דוד ומיכל“, און האָט געענדיקט מיט אַזוינע געזעלשאַפטלעך-טעג-דענציעזע זאַכן, ווי „קיצו של יוד“, און „אשקא דריספק“, איז אין זיינע מער-כאַראַקטעריסטישע יידישע לידער כמעט שטענדיק סאַטיריש אין פּאַלקס-גייסט. אַלס מוסטער-ווערק פון זיינע לידער, קאָן דינען דאָס סאַ-טירישע ליד „וואָס איז ביי דער אסיפה געבליבן?“ עס דערמאָנט אַביסל דעם טאָן פון מיכל גאַרדאַנס הומאַריסטישע לידער:

ר' קאַפּל דער פּרוש, וואָס קוקט נישט אויף ווייבער
דער האָט זיך געפאַרסקעט מיט יודל דעם שרייבער:
„דו מופקר, אפנים ווילסט אויך זאָגן דעות —
א ייד, וואָס ער גייט אָן באַרד און אָן פּאות?“

איינע פון גאַרדאַנס שענסטע סאַטירישע לידער איז אויך דאָס ליד „שווערע צייטן“. הונדערטער לידער און קופלעטן זענען דעמאָלט גע-שריבן און געזונגען געוואָרן אויף די חסידים און אויף זייערע צדיקים, נאָר זעלטן האָט זיך וועמען איינגעגעבן אַזאַ פּראָסטער, רואיקער טאָן — דער אמתער סימן פון הויכן געשמאַק און אינטעליגענץ:

נאָך אַ יאָר און נאָך אַ יאָר —
די וועלט גייט אַלצדינג ווייטער;
עס וואַקסט אַלץ אויף אַ נייער דור,
דער מענטש ווערט אַלץ פאַרשייטער.
ווער רעדט פון כבוד אַב ואם,
אַז מע האַלט נישט פון דער תורה?
ווער גלויבט נאָך איצט אָן בעל-שם,
אַז מע האָט פאַר גאָט קיין מורא?

נענטער פון אַלע צום גייסט פון דער יידישער פּאַלקס-פּאַעזיע איז

אן ספק מ. מ. ווארשא וואס קיי, דער שפעטסטער פון די אלע, וועלכע מיר האבן ביז אהער באשפראכן. אין דער יידישער פאָעזיע האָט אַ לאַנגע צייט געפילט זיך דער ביליקער אָפּקלאַנג פון בדחנות. אפילו שטילע טרויעריקע מאַטיוון האָבן זיך געמוזט שליסן מיט עפעס אַ וויץ, אָדער גלאַט אַ חכמה, וואָס האָט זייער זעלטן האַרמאָנירט מיטן גאַנצן טאָן פון דער זאך. אַ יידן איז בכלל זיך שווער צו באַגיין אָן אַ חכמה — אפילו אין לידער... כמעט ביי די אלע דערמאָנטע דיכטער פילן מיר, אַז דער עלעמענט פון לצנות איז ביי זיי דער עיקר, אַז שרייבן יידישע לידער הייסט ביי זיי אַביסל חכמענען זיך; זייער זעלטן געפינען מיר ביי אייַניקע פון זיי אויך האַרציקע מאַטיוון, זיי זענען אַלנפאַלס נישט טייַ פייש פאַר דער פאָעזיע פון יענעם דור.

איך וויל נישט זאָגן, אַז וואַרשאַ וואָס קיי איז דער באַגאַבטסטער פון די דערמאָנטע פאָעטן, איך וויל נאָר באַטאָנען, אַז זיין פאָעזיע איז פון אַנדער געוואַנד געשניטן. אין איר פילט זיך מער תמימות, מער ליבע, אַביסל צוגעפראָוועט אפילו מיט סענטימענטאַלע געווייצן, נאָר אמתע. זיינע מאַטיוון זענען האַרציקער, און אין דער פאַרם און אויס־דרוק פון זיינע לידער איז ער אַפּטמאַל אַזוי הילפלאַך, אַזוי רירנד הילפ־לאַך, אַז אים ווילט זיך אָנגעמען, ווי אַ קליין קינד, ביים האַנט און אַרויס־פירן פון דעם פאָעטישן פלאַנטער, אים אונטערזאָגן אַ וואָרט, פילנדיק וואָס ער דערזאָגט נישט... איך ליב וואַרשאַ וואָס קיי, ווייל איך שפיר, אַז די געפילן אין זיינע לידער זענען שטאַרקער און שענער פון זייערע ווערטער און גראַמען — דאָס, וואָס איך פיל אין אַלע אמתע פאַלקס־לידער.

ווייל די שענצטע און טיפסטע געפילן פון מענטשן זענען דאָך שטענדיק נישט־דערזאָגטע...

דער צווייטער דור פון די יידישע זיכטער, די שעפער פון דער מאָר
 דערנער יידישער פּאָעזיע: פ ר ו ג , פ ר י ש מ א נ , פ ר י א ון
 י ה ו א ש , האָבן שוין נישט די אַלגעמיינע שותפותדיקע שטריכן, וואָס
 די פריערדיקע פּאָלקס־פּאָעטן. זיי בילדן יעדער פאַר זיך זיין אינדיווידװײ-
 דועלע פּאָעטישע פיזיאָנאָמיע. פון אַלגעמיינעם פּאָלקס־קוואַל צעגיסן זיך
 צווישן די בערג די לעבעדיקע וואַסערן און יעדעס שניידט זיך זיין איי-
 גענעם וועג און שפיגלט אַפּ אַנדערע וועלטן, אַנדערע הימלען. איינזאַמע
 צעשיידן זיי זיך אַלץ מערער, אַלץ ווייטער טיילן זיי זיך אַפּ איינע פון די
 אַנדערע, אייביק בענקענדיק צוריק און אייביק ציענדיק זיך ווייטער אין
 די אומבאַקאַנטע ווייטקייטן, נאָר שטענדיק באַגלייט זיי די אַלטע זיסע
 מעלאָדיע פון דעם ערשטן קוואַל, וואָס פון זיין טיפעניש פליסן זיי, און
 דאָס איז דאָס איינציקע קול, מיט וועלכן זיי רופן זיך אין טרויעריקע
 נעכט איבער איינע צו די אַנדערע פון זייערע ווייטע ברעגעס...

פ ר ו ג איז געווען דער ערשטער, אין וועמענס לידער ס'האַט אַ
 הילך געטון דער פריילעכער פּרילינגס־קלאַנג פון ווייטע סטעפֿ־טייכלעך.
 דאָס ליבע ברומען פון בענקענדיקע טויבן אין די ערשטע זונען־טעג פון
 ניסן איז שטיל אויפגעגאַנגען אין אונדזערע אויערן, און כאַטש אַרום און
 אַרום איז נאָך געווען די טרויעריקע יידישע גאַס, נאָר אין האַרץ האַט
 פריילעך אַ ציטער געטון דער געדאַנק, אַז עס איז דאָ נאָך ערגעץ אַ
 גרויסע פרייע ערד מיט גרינע בערג און ליבע קלאַרע וואַסערן... פ ר ו ג
 האָט אונדז נאָך נישט געשאַפּן זײַן גרינע ערד און זײַנע
 בלויע הימלען, אַ מידער און אַ קראַנקער איז ער אַנטלאָפּן פון דער ענ-
 גער יידישער גאַס און אַ באַצויבערטער איז ער אַנידערגעפאַלן צווישן
 הויכן סטעפֿ־גראַז, פאַרשיכורט פון די נייע ריחות און נייע קלאַנגען. אַ
 קינסטלער דאַרף אָבער זיין ניכטער, ווען ער וויל אונדז נישט נאָר
 ר ו פּן אין נייע וועלטן, נאָר אויך ווײַזן די נייע וועלטן...
 פ ר ו ג איז אָבער אַ פּאָעט, נישט קיין קינסטלער. מיר טראַגן אַרויס
 אַ האַרץ פול מיט ג ע פּ י ל ון פון זיינע לידער, אָבער נישט קיין

בילדער. ווייל כדי צו שאַפן בילדער, מוז מען זיין אַ קינסטלער, און זיין אַ קינסטלער הייסט זיין פריי. פריי נישט פון זיך. דאָס איז אַ בבא־מעשה, וואָס פיליסטערן האָבן אויסגעטראַכט. פאַרקערט; כדי צו זיין אַ קינסטלער מוז מען פון דער וועלט פריי זיין, פון דעם, וואָס אַלע זעען, וואָס אַלע הערן, אפילו פון די געפילן, וואָס ווייזן זיך אויס אַי גענע צו זיין. אום צו זיין אַ קינסטלער, מוז מען זיך באַפרייען פון אַלע געפילן, כדי זיך אומצוקערן צו דער זאך מיט אמת־אייגענע, פון ניין קלאַפּטער טיף אין זיך אויסגעגראַבענע. עס איז אַ טעות, ווען מען מיינט, אַז עס איז שווער צו זיין אַביעקטיוו. דאָס איז דאָס לייכטסטע. שווער איז צו זיין אמת־סוביעקטיוו. דאָס הייסט, זיך אבסטראהירן פון דער וועלט, דערגראַבן זיך צום אמתן „איך“ און דער־שיינען מיט אים אין זיין גאַנצער ריינקייט. דאָס געלינגט נאָר דעם קינסטלער, וועמענס אייביקע אויפגאַבע איז נאָר זיך צו זוכן, נאָר זיך צו באַפרייען. פרוג געהער נאָך אַבער צו די פאַעטן, וואָס דריקן אויס נישט דאָס אינדיווידועלע, נאָר דאָס אַלגעמיינע. דער כלל־געפיל, די כלל־וועלט שפּיגלען זיך אַפּ אין זייער פאַעזיע; דעריבער זענען זיי גענטער דעם כלל, ווי דער קינסטלער, וועלכער קומט שטענדיק באַ־קעמפן דאָס אַלגעמיינע, חרוב צו מאַכן פרעמדע וועלטן, צוליב די זיי־ניקע...

מיר האָבן שוין געהאַט די מעגלעכקייט צו באַמערקן ביי יהודה־לייב גאַרדאָן, וואָס פאַר אַ געוואַלדיקע השפּעה עס האָט די שפּראַך אן און פאַר זיך אויף דעם כאַראַקטער און מאַטיוו פון יעדער שאַפונג. דאָס זעלבע באַמערקן מיר אויך ביי פרוגן. דער זעלבע פרוג, וואָס שרייבט אין רוסיש לירישע לידער, אין וועלכע עס פילן זיך ריין־אינטעליגענטע איבערלעבונגען, שרייבט אין יידיש גאַנץ אַנדערע זאַכן. ער נעמט גאַר דאָ אַ גאַנץ אַנדערן טאָן. עס איז דער טאָן פון יידישן פּאָלקס־ליד, אין וועלכן דער האַרטסטער טרויער ווערט פאַרווייכערט דורך דעם שטענ־דיקן אַפטימיזם, וואָס צייכנט אויס יעדע פּאָלקס־טעמעלעכע שאַפונג; עס איז דער ליבער הומאָר, מיט וועלכן דאָס פּאָלק האָט אַפּט ליב אַפּצולצן אייגענע צרות. עס איז דער טאָן, וואָס די שפּראַך אַליין, די אַרימע און

הילפלֿאזע, נאָר די נאַטירלעכע און נישט־געקניצלטע, האָט געשאַפֿן.
פרוגן געהער אויך דאָס גרויסע פּאַרדינסט, וואָס ער האָט אָנגע־
הויבן אַריינפירן אין דער יידישער פּאָעזיע די יידישע פּאַלקס־לעגענדע;
דאָס, וואָס איז שפּעטער ביי פּרצן געוואָרן דער גרונט־מאַטיוו פון זיין
שאַפֿונג.

אין פּרוגן האָט זיך אויסגעדריקט דער פּרילינג־גייסט פון דער יידי־
שער פּאָעזיע. עס איז נאָך נישט די זיכערע זומער־זון אויף די הויכע
רוישנדיקע זאַנגן־פלדער; עס איז אָבער דאָס ערשטע צאַרטע ליכט, די
ערשטע בלויע און רויטע בלומען, דער ערשטער גאַלדענער רעגן פון
קלאַנגען, וואָס גיסט זיך אויף אונדז פון דער ריינער לופט...

איידעלערע טענער הערן זיך אין די ווייניקע לידער, וואָס פ ר י ש־
מ אָ ן האָט אין יידיש געשריבן. פ ר י ש מ אָ ן איז דאָך איינער
פון די ערשטע, וואָס האָבן אַריינגעטראָגן דעם גייסט פון אמת־ריינער
ליריק אין אונדזער פּאָעזיע, וואָס האָבן פאַרשטאַנען דעם סוד פון ווער־
טער־מעלאָדיעס, די ליכט־און־שאַטן־שפּיל פון געפילן. ער איז איינער
פון די, ביי וועלכע דאָס ווייטע ווידערקול פון די ווערטער האָט מער באַ־
דייטונג אַלס זייער נאָענטער פירוש, ביי וועלכע דער אָפּקלאַנג פון גע־
פילן איז חשובער ווי די געפילן אַליין... ביז פּרישמאַנען האָט די מליצה
פאַרנומען דאָס אַרט פון ליריק, פון ריינער האַרצן־שפּראַך. פּרישמאַן
האָט דער ערשטער באַווויזן, אַז צוזאַמען מיט אַ מליצה־חנדל מיט ווער־
טער־קונסט, קאָן מען היטן דעם ריינעם לירישן טאָן. נאָר ליבנדיק צו־
פיל דעם שפּיל פון ווערטער און ״זיפּנדיק זיי אין דרייצן זיפּן״ האָט
פּרישמאַן געקאָנט פאַרהיטן זיין פּאָעזיע פון געשמאַקלאַזיקייט, אָבער
נישט פון אַ געוויסער געקניצלטקייט, וואָס שפּירט זיך צומאַל אפילו אין
די בעסטע פון זיינע זאַכן. צופיל האָט פּרישמאַן ליב דאָס חנדל, כדי צו
בלייבן אומעטום פּראָסט און נאַטירלעך. מען דאַרף אים אָבער מודה
זיין: ער מאַכט דאָס מיט אַזוי פיל געשמאַק און טאַלאַנט, אַז דאָס אומ־
נאַטירלעכע פאַר אַנדערע, איז פאַר אים נאַטירלעך.

פּרישמאַנס מוזע איז צופיל אַ געצערטלטע, צופיל הויך־דערצויגן.
זי האָט צופיל געזען, ווי עס פּירט זיך ביי לייטן, און האָט זיך בשום

אופן נישט געוואלט רעכט מאכן דאס, וואָס זי האָט אין אונדזער אַרײַ-
 מער גאָס געפונען. זי איז געקומען מער לערנען, מער ווײַזן, ווי
 מען באַדאַרף שאַפן, כדי זיך אַליין צו ווייזן. די איינזאַמע טענער אָבער
 פון פרישמאַנס לידער האָבן אָפגעקלונגען צאַרט און מעלאָדיש אין אונ-
 דזער ליטעראַטור, און האָבן מיט זייער נייעם לירישן טאָן געוועקט די
 ווייטע, פרעמדע געפילן, וואָס האָבן אַזוי לאַנג געדערעמלט אין אונדז.

פּרץ האָט צוזאַמען מיט אַ ליכטיקן מוח און אַ אידעען־רייכער וועלט
 אַרײַנגעבראַכט אין דער ייִדישער פּאָעזיע דעם ר י כ ט י ק ן ט אַ ן
 פון פּאָלקסטימלעכע מאַטיוון. ער איז נישט דער ערשטער, וואָס האָט זיי
 אָנגעהויבן אויסצונוצן. ער איז אָבער דער ערשטער, וואָס האָט זיי פאַר-
 טיפּט, פאַראַדלט, היטנדיק פונדעסטוועגן זייער ערשטע רייגקייט, נישט
 אויסמישנדיק זיי מיט פרעמדע יסודות. פ ר ץ האָט דער ערשטער
 פאַרשטאַנען, וווּ עס ענדיקט זיך דאָס ווילגאַרע, דאָס מ ו ט נ ע אין
 דעם קוואַל פון פּאָלקס־שאַפונג, און וווּ עס הויבן זיך אָן צו ציען די טי-
 פע, לויטערע וואַסערן. און דאָס איז דער עיקר. ווייל שאַ פ ן ה י י ס ט
 ל י י ט ע ר ן. לייטערן געפילן און בילדער איז אַפּטמאַל שווערער, ווי
 צו שאַפן זיי פונדאָסניי. פּרץ האָט געלייטערט די פּאָלקס־נשמה, ער
 האָט זיך דורך טויזנט מוטנע שטראַמען דערגראָבן צו איר און זי אַ קלאַ-
 רע, אַ ציטעריקריינע פאַר אונדז אַנטדעקט. פּרץ האָט אומגעקערט דעם
 פּאָלק דאָס, וואָס ער האָט ביי אים גענומען, נאָר פ י ל ט ר י ר ט
 דורך זיין גייסט, און די פּראַסטע, אַלטע מאַטיוון האָבן אַ שיינ געטון
 פאַר אונדז, ווי באַהאַלטענע וואַסערן, פון אַן אומגעריכטער זון באַלויכ-
 טענע...

איך חזר־איבער: פ ר ץ האָט דער ערשטער געשטעלט דעם ריכ-
 טיקן טאָן פון פּאָלקסטימלעכער פּאָעזיע. ביז אים האָט געהערשט אין
 דער ייִדישער פּאָלקס־פּאָעזיע דער בדהנישער הומאַר פון איין זייט, און
 פון דער צווייטער — די ביליקע „געפילפולע“ ליריק מיט אירע גראַשן
 טרערן. אפילו באַגאַבטע דיכטער האָבן נישט געקאַנט זייער פּאָעזיע
 שטענדיק באַפרייען פון די יסודות, וואָס האָבן זיי אויסגעוויזן צו זיין
 פּאָלקסטימלעכע, נאָר וואָס זענען אין אמתן געווען דער היפּוך פון זיי.

פ ר י האָט דער ערשטער פאַרשטאַנען אָפּצוגרענעצן דאָס פּאָלקסטימ־
לעכע פון דעם ה מ ו נ י ש ן . ער האָט פאַרשטאַנען, אַז נישט אַלעס,
וואָס דאָס פּאָלק שאַפט, קאָן מען רעכענען פאַר זיין אייגנס, און אַז די
גאַנצע קראַפט פון דעם פּאָלקס־דיכטער איז אינסטינקטיוו צו פילן, וווּ
עס ציטערט אין פרימיטיוון דער אמתער פּאָלקס־אַדער און וווּ עס לאָזט
זיך הערן דער מאַרק... דווקא פּרץ, דער טיפּער, דער בליצנדיקער, ביי ווען
מען דער געדאַנק ווירבלט אַזוי שטורמיש, וועלכער לייזט צומאָל אַזוי
פון אידעען־איבערפליסיקייט, — דווקא ער האָט באַוווּן זיך צו דער־
גראַבן צום אמת־פרימיטיוון, דווקא אים האָט, ווי איינער פון די העלדן
אין זיינע „פּאָלקסטימלעכע געשיכטעס“, געגליקט אַרויפצווואַרפן דעם
מאַנטל אויפן אוצ־פייערל, וואָס אַנטלויפט פון אונדז, פאַרשווינדט און
לאָזט זיך נישט כאַפּן... ער האָט אויך פאַרשטאַנען, ווי מען דאַרף זיין
געזיט אין פּאָלקסטימלעכער קונסט מיט א י י ג ע נ ע מתנות, וועלכע
זי וויל בשום אופן נישט אנערקענען, און דאָך אומבאַמערקט אויף איר
אַרויפצולייגן דעם אינדיווידועלן חותם פון דיכטער.

צו די ערשטע יידישע מאַדערנע דיכטער, וואָס האָבן די יידישע
פּאָעזיע פון אירע לייכטע געצעלטן איבערגעפירט אין אַן איינגערעכטער
טער דירה, געהער אויך י ה ו א ש . יהואש איז איינער פון די אינטער־
ליגענטסטע דיכטער, וואָס די יידישע פּאָעזיע פאַרמאָגט, און איז בכלל
זייער אַ גייסטרייכע פּערזענלעכקייט. די שוואַכע זייט פון זיין פּאָעזיע
איז דאָס, וואָס די א י ד ע ע באַהערשט צופיל איר גאַנצן טעמפּ.
יהואש פּאָעזיע איז נישט קיין פריידפול טייכל, וואָס ציט זיך לוסטיק
און פריי צווישן בערג און טאָלן, און מאַכט משוגענער ווייז אומגעריכטע
שפּרינג רעכטס און לינקס, ארויף און אַראָפּ... עס איז דער גלייכער
שטראָם, וואָס ציט זיך אין שטרענגע ליניעס, אונטער אַ שטענדיקער
אויפזיכט... קיין אומדערוואַרטעטע סיורפריזן זאָלט איר פון יהואש מו־
זע נישט דערוואַרטן. זי צאָלט אַבער ערלעך דאָס, וואָס זי פאַרשפרעכט.
די טעמע ווערט שטענדיק אַרנטלעך און מיט פיינעם געשמאַק באַאַרבעט,
און לייצענדיק יהואשן, וועט איר שטענדיק באַרייכערט ווערן מיט אינ־
טערעסאַנטע אידעען, מיט געפילן, וואָס ווערן אַזוי ש ט ר ע נ ג אויס־

געדריקט, און זיי באקומען אויך דעם כאראקטער פון אידעען. יהואש איז צופיל שטרענג צו זיך, צופיל שטרעבט ער צו פולקאמענער שלימות באַ-ווסטזיניק. די אמתע שלימות אין קונסט ווערט אָבער דערגרייכט זייער אָפט דווקא דאן, ווען מען מיינט, און מען זינדיקט קעגן איר. און טבע האָט זי שוין, די לייכטזיניקע געטין פון דער קונסט, וואָס זי באַגנאָדיקט מיט אַ ליבן שמייכל דווקא די, וואָס וואָגן איר טון אַמאָל להכעיס...

יהואש איז צופיל אינטעלעקטואל. ער האָט צו אַ קלאָרן מוח, און ווי ס'ט צו ליכטיק דאָס, וואָס מען באַדאַרף פֿילן. עס איז אָבער אַ הויך-אינטעליגענטער פאַרשטאַנד און זייער אַן אַנטוויקלטער גייסט. ער האָט אין דער יידישער פּאָעזיע אַריינגעבראַכט פיל טיפע וועלט-מאַ-טיוון, געדאַנקען און בילדער. אין זיינע בעסטע לידער שפּיגלט זיך אַפּ דער צייט-גייסט, די טיפּסטע איבערלעבונגען פון דער יידישער אינטע-ליגענץ מיט אירע טראַגישע ווידערשפּרוכן, איר שטענדיקע מלחמה אַנט-קעגן איר אומהיילבאַרע חקרנות-קרענק און איר שטרעבן צו פרימיטי-ווער גאַנצקייט און פרייהייט, — דאָס, וואָס פעלט אַזוי שטאַרק יהואשן אַליין.

אין יהואשן פילט זיך שוין די ערשטע האַרבסט-מידיקייט אין דער נאַטור. עס ציטערן שוין די איינזאַמע שטענגלעך צווישן ווייסן האַלב-פאַרוועלקטן גראַז. עס עפנט זיך אָבער אין זיין פּאָעזיע פאַרן אויג די ברייטע אומענדלעכע ווייטקייט באַגאַסן מיטן שטילן שיין פון די ווייכע, טרויעריקע אַוונט-שטראַלן.

— 5 —

שוין אין אַ טייל פון פרעס און פרוגס לידער איז צו באַמערקן די ערשטע דעמאָקראַטישע טענדענצן. פרוג באַזינגט מיט אַ סך וואַרימקייט און רחמנות די נויט פון פּאָלק, און בענטשט מיט ליבע „די הענט מיט מאַזאַליעס“, און ביי פּרען רייסט זיך שוין אַפילו אַרויס אַ גיפטיק וואַרט און דאָ און דאָרט גיט שוין אַ ציטער-אויף דער גלאַנץ פון אַ ניי פּייערל... „ביי דעם פּרעמדן חופּה-קלייד“ — איינע פון די שענסטע זאַכן אין דער

יידישער פאָעזיע — איז געווען דער ערשטער פלאַטער פון אַ נייער פאָן אויף די בערג פון דער יידישער ליטעראַטור, אַרום וועלכער ס'האַבן זיך אָנגעהויבן גרופירן די ערשטע פאַרשטייער פון דער דעמאָקראַטישער שולע — פּינסקי, רייזען און אַנדערע. עס גיבן זיך אַ לאַז די ערשטע שליחים פון דער יידישער גאַס, וואָס קומען אונדז דערציילן וועגן דער גרויסער נויט און פּיין פון זייערע ברידער און שוועסטער. עס איז שוין נישט בלויז קיין פּאָעטישע מאַטיוון — עס איז דער פאַרביטערטער טאָן פון דעם עלנדן, עס איז דער ערשטער פּראָטעסט־געשריי פון דעם הילפלאַזן, פאַרשעמטן, וואָס האָט דערפילט דאָס אומרעכט, וואָס מען באַגייט מיט אים. די ערשטע טענער, די רויע און שרייענדיקע, האָבן אַ ריס געטון דעם אויער, וואָס איז נישט געוויינט געווען צו זיי, און נאָר ערשט שפּעטער — אין די בעסטע לידער פון אברהם רייזען און אין ווייניקע פון אַנדערע — האָט די באַהאַלטענע יידישע נויט געפונען איר שיינעם האַרציקן אויסדרוק.

אברהם רייזען איז אפשר נישט דער באַגאַבטסטער, נאָר געוויס דער גאַנצסטער פאַרשטייער פון דער גרופע דעמאָקראַטישע אָדער געזעלשאַפטלעכע פּאָעטן, וועלכע מיר באַשרייבן דאָ. ער האָט מער פון אַלע געפילט, אַז דער סוד פון אמתער שלימות און גרויס־קייט פון יעדן קינסטלער איז — זיין שטענדיק געטריי זיך אַליין. רייזען געפעלט, ווייל ער איז שטענדיק רייזען — ער רייסט זיך קיינמאָל נישט פון זיך, מאַכט קיינמאָל נישט קיין גרעסערן שפרונג, ווי זיינע קרעפטן דערלויבן, און בלייבט דעריבער קיינמאָל נישט שטעקן אין דער בלאַטע... רייזענס פּאָעזיע איז געגליכן צו אַ שטילן צנוועדיקן דאַרף־גאַרטן, וווּ יעדעס גרעזל, יעדעס ביימל גרינט זיך זאַפ־טיק, באַשיידן, וויל קיינמאָל נישט פאַרשטעלן די זון און קריכט קיינמאָל נישט אַריבער דעם גידעריקן גאַרטן־צוים... רייזענס פּאָעזיע איז נישט קיין בעכער מיט רוישנדיקע געטראַנקען, וואָס צעגיסן זיך שווימענדיק אין אַלע זייטן, וואָס באַרוישן אונדז און טראַגן אונדז איבער אין אַנדערע וועלטן. זי ווייסט נישט פון שיינע חלומות און גלויבט נישט אין זיי. דערפאַר איז זי אַזוי איינפאַרביק און לייגט אַזוינע שווערע שטיינער

אויפן האַרץ. עס איז נישט דער פאָנטאַסטישער יאָוש, עס זענען נישט קיין מוזנות איבערגייענדיקע, נאַכטיקע קאַשמאַר-בילדער, נאָך וועלכע דער הימל ווערט ריינער, די ווייטקייט ברייטער און דאָס האַרץ גרינגער. עס איז די נויט אַל י י נ, עס איז דער גרויער פריי-מאַרגן, וואָס קוקט אַריין דורך די בלויע שויבן אָן טרייסט און אָן הבטחות. וויי איז אונדז, אַז מיר זאָלן נישט היטן אין זיך באַהאַלטן די פאַרפירע-רישע סודות פון אַנדערע הימלען און אַנדערער ערד. טרויעריק וואָלט געווען, ווען מיר זאָלן פאַרמאַגן נאָר רייזענס רעאַלע וועלט, ווען ס'זאָלן נישט פאַרבלאַנדזשען צו אונדז דורך די שמאַלע שפאַלטן פון אונדזערע ענגע ווינגען די איינזאַמע שטראַלן, די ווייטע, די רופנדיקע... רייזענס פאַעזיע איז די טרויעריקע שטימונג פון שבת-צורנאַכטס, ווען דער ליבער שבת-קודש גייט אַוועק און עס רוקן זיך אָן צוזאַמען מיט די אַוונט-שאַטנס די אומעטיקע וואַכעדיקע דאגות, ווען דער טאַטע שטייט אַ בלייכער, אַ פאַרטראַכטער אין דעם בלאַסן שיינ פון פענצטער, און דו זוכסט אומזיסט אין טונקעלן ווינקל די וואַרעמע הענט און דעם ליבן שויס פון דער מאַמען, וואָס זאָל דיך באַשיצן פון דעם, וואָס גייט, וואָס קומט, פון וועלכן עס איז נישטאַ ווהיין צו אַנטלויפן...

און ווער קאָן מיך היילן? נישטאַ אַזאַ מענטש,

נישטאַ אַזאַ לאַנד!

און וואָלסטו דעם הימל דערגרייכן געוואָלט —

ווי קורץ איז דיין האַנט!...

רייזענס האַרציקע ליד איז אונדז טייער, ווייל אין אים פילן מיר דעם אמתן קרעכץ נישט פון די אַיינציקע, נאָר פון די טויזנט-טער און צענטוויזנטער, פון די, אויף וועלכע דאָס לעבן האָט אַוועק-געלייגט איר שווערע האַנט, וועלכע די אַרימע וועלט האָט פאַרשטויבט די ריינע אויגן און אויף אייביק פאַרשטעלט פאַר זיי דעם ווייטן, קלאַרן הימל. רייזענס ליד איז אונדז טייער דערפאַר, ווייל עס איז פראַסט און נישט המוניש, אינטים און נישט סענטימענטאַל, ווייל עס מאַכט נישט קיין אַנשטעל, חכמהט זיך נישט און וויל נישט באַווייזן קיין קונצן. רייזענס ליד איז שיינ, ווייל מיר גלויבן אין דעם, ווייל עס איז עכט ליי-

ריש — דאָס הייסט — עס גיט דעם דיכטערס געפילן אין זייער העכסטער מדרגה פון ריינקייט.

מיט די אלע מעלות פון רייזענס פאָעזיע צייכנט זיך זייער זעלטן אויס מאַריס ראָזענפעלד, כאָטש אין איינצלנע לידער, באַזונדער, אין איינצלנע שטעלן פון זיי פילט זיך מער קראַפט, מער טיפֿ-קייט און טעמפּעראַמענט, ווי ביי רייזענען. רייזען איז נישט גרעסער פון זיין שאַפן. איר פילט, אַז ער האָט אויסגענוצט זיין טאַלאַנט באַרעכנט, נישט געלאָזט פאַרלירן קיין אַיין טראָפּן פון אים לבטלה. ער האָט אים עקספּלאַטירט, אויף וויפיל עס האָט זיך געלאָזן. מאַריס ראָזענפעלדס טאַלאַנט פילט זיך מער ברמו, פאַטענציע און עטלע, ווי אין זיין שאַפן. עס איז דער קוואַל, וואָס האָט זיך צעגאַסן און וועגן און אָן שטעגן, געבנדיק דאָ און דאָרט אָן אומגעריכטן, אומדערוואַרטעטן גלאַנץ און פאַרלעשנדיק זיך אָפּט אין סאַמע מיטן ברענען. אין מאַריס ראָזענפעלדס שאַפן איז דאָ צופיל זייטיקע עלעמענטן, וואָס מיר רעכענען שוין היינט גאָר בכלל נישט פאַר קיין פאַעזיע. דאָס ריינע לירישע איז ביי אים דאָס צופעליקע, און דאָס אמת־פאַעטישע בילד געפינט זיך כמעט שטענדיק אין שכנות פון עפעס באַנאַלעס, ריטאַרישעס, מיט וועלכן ראָזענפעלד האָט זיך ליב מער צו קוויקן, ווי מיט זיינע אמתע, דאָ און דאָרט צעוואַרפענע, לירישע שטריכן. די פעליעטאַנישע חכמות, אָדער פראַס־טער — דאָס בדחנישע — פון איין זייט און די גראַשן־עפעקטן און האַלב־אינטעליגענטע שפראַך־אויסדריקן פון דער צווייטער, פאַרטונקלען דעם אמת־לירישן טאַלאַנט, וואָס מאַריס ראָזענפעלד פאַרמאָגט אָן שום ספק. ראָזענפעלדן פעלט דאָס וויכטיקסטע פאַרן קינסטלער — די האַר־מאַניע צווישן אינהאַלט און דער פאַרם: ער פאַרמאָגט נישט פאַר דאָס פרימיטיווע דעם פרימיטיוון אויסדרוק און האָט ליב אַנצורופן מיטן נאָ־מען אַזוינע געפילן, וואָס האָבן קיין נאַמען נישט, פון וועלכע דער דיכטער קאָן נאָר אָן אַפּקלאַנג שאַפן. מיר שעצן ראָזענפעלדן פאַר זיינע איינציקע זאַכן, פאַר איינציקע שווערע אַפילו, וואָס גיבן פּלוצים אַ לייכט־אויף, ווי שטערן, אין זיינע לידער. מיר פילן אומעטום דעם דיכטער, דעם דיכטער, וועמען ס'איז נישט באַשערט געווען זיך אין גאַנצן צו באַפרייען

פון דעם המונישן וויר-וואַר, פון דעם אַלטעגלעכן מיש-מאַש פונעם אַר-
מיקן לעבן, נאָר וועמען ס'האַט געגליקט העכער פון אַנדערע אויפצוהייבן
זיין שטים און דערציילן וועגן דער טרויעריקער נויט פון די, צווישן וועל-
כע ער האָט געלעבט, געליטן און געזונגען זיינע שיינע, וואַרימע לידער.

די סימפאטישע פּערזענלעכקייט פון מ. ווינטשעוויטקי
איז אונדז דאָ מער באַווסט פון זיינע אַרטיקלען און טעטיקייט בכלל,
ווי פון זיינע לידער, אפשר האָט ער אויך, ווי פילע אַנדערע געזעלשאַפּט-
לעכע דיכטער, נישט פאַרשטאַנען, אַז יעדע אמתע קונסט באַפרייט דעם
מענטשנס גייסט, ווען אפילו מען זאָגט דאָס נישט אַרויס אַלע מאָל בפי-
רוש, אַז פאַרקערט — וואָס אומבאַווסטזיניקער דער מענטש דערפילט
די שיינקייט פון פרייען דענקען און פרייען לעבן, אַלץ טיפּער און שטאַר-
קער וואַקסט זיין שטרעבן דערצו. מיר גלויבן אים אַבער, ווען ער זאָגט:

אַפּט האָט מיך די זאַרג געקושט,
אַפּט געבלוטעט האָט מיין ברוסט;
כ'האַב עס קיינעם נישט דערציילט,
און די ווונד האָט זיך פאַרהיילט.

ווי אַ ליכט-טורעם וועל איך זיין
אין דער וועלט פון שמערץ און פיין,
לייכטנדיק דורך שטורעם און נאַכט
ביז דער מידער מענטש דערוואַכט.

ווייניק באַקאַנט איז ביי אונדז אין רוסלאַנד אויך אַ ב ר ה ם
וואַל ט (א. ליעסין), וואָס האָט אַנגעהויבן שרייבן אין „יוד“ און האָט
נאַכדעם אויסגעוואַנדערט קיין אַמעריקע, ווו ער האָט פיל געאַרבעט אַלס
פובליציסט און זיך באַשעפּטיקט מיט געזעלשאַפּטלעכע פּראָגן. אייניקע
פון זיינע רעוואָלוציאַנערע לידער און פּאָעמען זענען ביי אונדז אויך באַ-
קאַנט און אויף דעם סמך ווערט ער אויך פאַררעכנט צווישן די געזעל-
שאַפּטלעכע דיכטער. נאָר פון די ווייניקע לידער, וואָס איך געדענק פון

אים, בין איך גיכער גענויגט צו זען אין אים פריער פון אלץ דעם ריי-
נעם, צארטן ליריקער, און נאָר אין די לידער פון דעם מין פילט זיך אַ
ווירקלעכער טאלאַנט. זיינע רעוואָלוציאָנערע און געזעלשאַפטלעכע לידער
מאַכן נישט אַזאַ טיפן רושם.

די ווייניקע יידישע לידער פון ח. נ. ב. י. א. ל. י. ק. זענען מער-
סטנטייל געשריבן אין פּאָלקסטימלעכן טאָן. איינע פון זיינע ערשטע
יידישע לידער אין „יוד“ הייבט זיך אָן: „אויפן הויכן באַרג און אויפן
גרינעם גראָז“, און זיינע שפּעטערדיקע לידער „גרינס“, „פּרילינג“ זענען
אויך אין גייסט פון די יידישע פּאָלקס-לידער. אַז ביאָליקן האָט שטענדיק
געצויגן צום פּראָסטן אינטימען וואָרט, נישט קוקנדיק אויף זיין העל-
פּאַרביקן העברעאישן סטיל, באַווייזן אייניקע פּאַעטישע פּרווון זיינע אין
דעם זין, וואָס זענען געשריבן געוואָרן נאָך מיט אַ סך יאָרן פּריער, איי-
דער ער האָט אונדז געגעבן זיינע ערלעכע „משירי-עם“. נאָך צוריק מיט
אַ יאָר צוועלף איז אין איינעם פון די לוחות „אהיאסף“ געדרוקט געווען
זיין מאַנאַלאָג „תקות עני“, וועלכער — מיר מוזן זיך מודה זיין — האָט
אונדז דעמאָלט געקלונגען זייער פּרעמד. די זאך איז אונדז געפּעלן מיט
איר אייגנארטיקן סטיל, מיט איר פּשטות, מיט די געוויינלעכע
ווערטער, אין וועלכע ס'האָט דאָך געפּלאָסן וואָרעם בלוט. עס איז אַבער
געווען אַן אומבאַקאַנטער רייך, צו וועלכן מיר זענען נישט געוויינט גע-
ווען, און מיר האָבן זיך אליין נישט געגלויבט. די זאך האָט גענומען דאָס
האַרץ, — די שפּראַך איז אַבער געווען צופיל אַן קונצן, און דער גאַנצער
ענין צופיל געוויינלעך... מיר האָבן דעמאָלט נישט געפּילט, וויפיל הויכע
קונסט עס ליגט אין פּראָסטן וואָרט, וויפיל טרויעריקע שיינקייט עס
ליגט אין דעם האַרציקן הומאָר, מיט וועלכן עס ווערט דערציילט די
מעשה מיטן אַרימען מלמד, וואָס האָט אַ נדר געטון נישט קומען אַהיים
צו דער פּרוי און קינדער, נאָך וועלכע עס בענקט אַזוי דאָס האַרץ, ביז
ער וועט נישט האָבן די „ת“ק במזמנים“, זיינע טרוימערישע פּאַרשטע-
לונגען, ווען ער וועט קומען אַהיים, בשעת אין דער לינקער זייט שטעכט
שוין, ווי מיט נאָדלען און דער גאַנצער גוף איז שוין דאָר ווי אַ שפּענדל...
עס האָט אונדז אויסגעוויזן צופיל פעליעטאַניש, און אין פּאַרגלייך מיט

זיינע אנדערע ווערק האט מען „תקות עני“ זייער ווייניק געשעצט. אויב איך האב קיין טעות נישט, איז אפילו געווען א פראגע, צי זאל די זאך אריינגיין אין דער צווייטער אויסגאבע פון זיינע שירים. אזוי איינזאם איז די זאך געשטאנען צווישן ביאליקס איבעריקע געשליפענע, בלאנ-קענדע שירים, אז מ'האט אליין נישט געוויסט, וואס צו טון מיט איר, פונקט ווי מיט אן ארימען קרוב צווישן רייכע געפוצטע געסט... אינטער א צווייטן פרוו אוועלכן („מי יודע עיר לישטין?“), וואס איז נאכ-דעם געדרוקט געווען אין ערשטן „הדור“, האט ביאליק אפילו זיין נאמען נישט אונטערגעשריבן: מיט אזוינע ציטערדיקע טריט האט זיך אריינגעגנבעט דער פאלקסטימלעכער טאן אין דער העברעאישער ליטעראטור.

ביאליקן איז אבער, קענטיק, אפטמאל געווארן קיל אין די שטרענג-געפוצטע זאלן פון זיין פאעזיע. עס האט זיך געוואלט אמאל אויסגלייכן די קנייטשן פון שטערן, אוועקלאזן א וויילע די שפראך פון די הויכע בערג, און א רעד-טון שטיל, געלאסן, ב ר י ד ע ר ל ע ד ... כאטש מען טראגט אויפן שטערן דעם דארנקראנץ פון א נביא, איז מען אויך נישט מער, ווי א זינדיקער מענטש, און עס ווילט זיך אמאל אביסל א שטיף טון, א לאך טון מיט א פראסטן, היימישן געלעכטער. די העברעאישע שפראך איז נאך אבער געווען צו יום - ט ר ב ד י ק דערצו. עס האט עפעס נישט הארמאנירט, מען זאל אויף איר אוועלכע וואכנדיקע מאטיוון זינגען, און נישט אזוי גיך האט זי זיך געלאזט, מען זאל מיט איר קא-טאוועס שפילן. דער העברעאישער שריפטשטעלער איז געווינט געווען נאך פון דער מליצה-עפאכע צו שרייבן וועגן אלצדינג נעמענדיק דעם טאן פון דער העכסטער אקטאווע. און אז ביאליק האט דעמאלט געוואלט נע-מען א טאן נידעריקער האט ער געשריבן יידיש. ערשט אין די לעצטע יארן, ווען די העברעאישע שפראך איז, א דאנק די סטיל-עלעמענטן פון משנה, מדרש און דער חסידישער ליטעראטור, געווארן אזוי נאטירלעך און געקראגן די מעגלעכקייט צו אויסדריקן פאלקסטימלעכע מאטיוון, האט ביאליק נאך אין ערשטן גלענצנדן „בין נהר פרת ונהר חדקל“ זיכער און שטאלץ אריינגעפירט אין דער העברעאישער פאעזיע א גאנצע ריי

פון פאלקסטימלעכע מאטיוון, וואס זענען מיט אַזאַ פרייד אויפגענומען געוואָרן פון אַלע.

זייער ווייניק האָט ביאליק אין יידיש געגעבן — אין פאַרגלייך מיט זיין העברעאישן שאַפן. זיין ריווקן פאַעטישן גייסט האָט געצויגן די קרעפטיקע זון־באַגאַסענע ביבל־שפראַך, וואָס נאָר אין איר האָט זיך געקאַנט אַרויסרייסן דער געוואַלדיקער געשריי און פאַרביטערטקייט אויף אַ פאַלק, וואָס איז אַזוי נידעריק געפאַלן. איז ער אָבער אין העברעאישן דער גרעסטער מ ו כ י ח פון פאַלק, איז ער דערפאַר אין יידישן אַ ליבלעכער ט ר י י ס ט ע ר, אַ באַרמהאַרציקער ברודער, וואָס ווייסט גוט זיין לעבן און פאַרשטייט, פאַרוואָס ער איז אַזוי געפאַלן. „דאָס לעצט־טע וואָרט“, וווּ די ביטערע קללה רייסט זיך מיט אַ שטורעמדיקן פאַט טאָס, איז דאָך איינגטלעך אַ ביבלישער מאַטיוו, און די שפראַך שפילט אין דעם אַ קליינע ראַלע. אין קיין שפראַך אָבער, אויסער דער יידישער האָבן נישט געקאַנט געפינען זייער אויסדרוק אַזוינע האַרציק־אינטימע פערזן, ווי:

אוי, מיר זאָל זיין, יידישע קינדערלעך,
פאַר אייערע כשרע אייגעלעך...

אַזוינע שטעלן אין דער פאַעזיע פון יענע אונדזערע פאַעטן, וואָס שרייבן אי העברעאיש, אי יידיש, באַווייזן, ווי נאַריש און אויבערפלעכט־לעך עס איז דאָס, וואָס אייניקע מיינען, אַז מען גייט צו בכונה צו שרייבן העברעאיש אָדער יידיש. מען שרייבט אויף דער שפראַך, אין וועלכער דער געדאַנק אָדער דאָס געפיל געפינען זייער שענסטן, זייער פאַסנדיקסטן אויסדרוק, און אויך ביאליק האָט זיינע ווייניקע יידישע לידער געשריבן, ווייל לויט זייערע מאַטיוון האָבן זיי געמוזט געשריבן ווערן יידיש. וואָלט ער זיי אין העברעאישן געשריבן, וואָלטן דאָס געוויס געווען גאַנץ אַנדער־רע לידער, ווייל די שפראַך וואָלט אַרויפגעלייגט אויף זיי איר חותם.

די העברעאישע און די יידישע פאַעזיע זענען אַ ייִן ליטעראַטור מיט פאַרשידענע ניואַנסן, נישט נאָר זיי דערפילן איינע די אַנדערע, נאָר זיי האָבן אַ געוואַלדיקע ה ש פ ע ה איינע אויף די צווייטע. מענדע־לע וואָלט נישט געווען געשאַפן זיין רייכן ס י נ ט ע ט י ש ן העב־

רעאישן סטיל, ווען ער זאל פריער נישט געווען שרייבן יידיש, וואס דאס האט אים געוויס געבראכט צום געדאנק, אז צו שרייבן אין אַ נאַטירלע־כער העברעאישער שפראך, — מוז מען אויסגראַבן אַלע ווערטער און אויס־דריקן פון אַלע העברעאישע סטילן פון פאַרשידענע צייטן — משנה, אגדה, מדרש, חקירה, פיוט, — וווּ עס איז נאָר ערגעץ דאָ אַ וואָרט, וואָס האָט נאָך אין זיך חיות, אינטימלעכקייט, פּראָסטקייט, לעבעדיקן הומאָר און ד. גל. — אַנדערש וואָלט אויך פּרָץ נישט געקומען צו זיין פּר יי־מ י ט י ו ו ן חסידיש־העברעאישן סטיל, און ביאָליק — צו זיין פאַר־ביקן, בויגיקן, הומאַריסטישן סטיל מיטן ווייכן קלאַנג, אין וועלכן עס זענען געשריבן געוואָרן די אומשטערבלעכע „משירי־עם“.

— 7 —

נייערע טענער לאָזן זיך הערן אין דער יונגער יידישער ליריק, עס פילט זיך שטאַרק דער איינפלוס פון דער מאָדערנער אַלגעמיינער פּאָ־עזיע, מער פון אַלץ, געוויינלעך — פון דער רוסישער. דאָס מאַכט די קלענערע טאַלאַנטן צומאָל זייער אָפּשטויסנדיק. דאָס פרעמדע ווערט ביי זיי נישט „בטל בשמים“ פון אייגנס, און שרייט אַרויס פון יעדער שורה מיט קול־יקולות: איך בין אַ גר...

עס פילט זיך, אַז די יונגע יידישע ליריק האָט געמאַכט צו אַ גרויסן שפּרונג אין איר אַנטוויקלונגס־גאַנג. די יידישע ליטעראַטור איז נאָך זייער יונג, כדי זיך שוין צו דערלויבן אַזאַ לוקסוס, ווי די מאָדערניסטישע פּאָ־עזיע, זי האָט נאָך גענוג היימישע ווינקעלעך און מעלאָדיעס נישט געזונ־גענע, כדי שוין צו זוכן און גריבלען זיך אין מאַטיוון פון „מחוץ לתחום“. צוליב דעם מוז זי צו אָפּט אַנקומען נאָך אַ גמילות־חסד ביי די פרעמדע שפּראַכן, און דאָס ווירקט שעדלעך אויף איר נאַטירלעכער אַנטוויקלונג. גרעסערע טאַלאַנטן זענען דאָס גובר, די יונגע יידישע ליריק האָט אָבער — אַ חוץ אייניקע אויסנאַמען — זייער ווייניק קרעפטיקע טאַ־לאַנטן, און בילדעט נאָך דערווייל נישט קיין פולשטענדיקע אייגענע פּי־זיאַנאַמיע. איר געפינט אין דער יונגער יידישער ליריק פיל שיינע, אפילו

שטארקע זאכן; זיי שטייען אבער אלע איינזאם, אפגעריסן; דאס אלגע-
מיינע אין זיי איז נאך נישט פילטרירט דורכן נאציאנאלן גייסט און שוואך
איינגעוועבט אין אונדזער איצטיקן לעבנס-געוועב.

עס הייסט נישט, אז דאס פרעמדע איז דא שולדיק. וועלכע איצ-
טיקע ליטעראטור, אפילו ביי פעלקער, וואס לעבן א נאטירלעכן נאציא-
נאלן לעבן, קאן זיך בארימען, אז איר ליטעראטור איז אויסגעוואקסן נאך
אויף אייגענעם נאציאנאלן באדן? און עס איז נאך א גרויסע פראגע, צי
איז דא מיט וואס זיך בארימען. אויך נישט דער מאדערניזם שאדט דא
צום מיינסטן. דאס פרעמדע דארף אבער אויפהערן זיין פרעמד, עס דארף
נישט מאכן קיין רושם פון פרעמדס, — און אזוי איז עס ווירקלעך ביי
גרעסערע טאלאנטן. דאס אמת-איבערגעלעבטע שאפט ממילא זיין אייג-
ארטיקן, זיין נאציאנאלן טאן, ווען עס איז אפילו אונטער פרעמדן אייג-
פלוס געשאפן, און צו מאדערניזם דארף מען דערוואקסן. אונדזערע מא-
דערניסטן פארמאגן אבער מערסטנטייל זייער ווייניק אינטעליגענץ. דער-
פאר איז זייער פאעזיע אומנאטירלעך; זי קוועלט נישט פון איבערוויי-
ניקסטער נויטווענדיקייט.

אין די לעצטע יארן האבן זיך ביי אונדז א ווייז געטון א גאנצע
מחנה פון יונגע יידישע פאעטן. אייניקע פון זיי זענען געוויס באגאבט,
נאך זיי זענען אבער נאך נישט פריי. זיי זענען צו שוואך, צו ווייניק
דרייסט נישט נאך נייע פארמען צו שאפן, לאז זיין כאטש געקינצלטע,
נאך אפילו פראסט און נאטירלעך זייערע געפילן אויסדריקן, זייערע ביל-
דער צו מאכן, זיי פילן נישט, וויפיל קראפט, וויפיל טאלאנט מען דארף
באזיצן, כדי צו שרייבן פראסט און נאטירלעך.

איך וויל דא נישט געבן קיין גאנצע כאראקטעריסטיק פון אונדזער
יונגער יידישער ליריק. מיין ארבעט איז א היסטארישער איבערזיכט, און
האט צו טון מערער מיט די אנטוויקלונגס-עטאפן פון דער יידישער ליר-
יק, די יונגע יידישע ליריק האט אבער נאך נישט איר באשטימטע פיר-
זיאנאמיע. פיל פון די דיכטער, וואס גייען נאך איצט מיט וואקלענדיקע
טריט, קאנען נאך שפעטער מאכן דעם ריזיקסטן שפרונג אין זייער אנט-
וויקלונג. די יונגע יידישע ליריק איז א גייע פאזע אין איר אלגעמיינער

אנטוויקלונג, און עס איז קיין חידוש נישט, אויב עס זענען נאך אירע וועגן פארנעפלט און אירע האַריוואַנטן מוטושטש.
 צוליב דעם טעם וועל איך זיך אויך נישט אָפּשטעלן גענוי אפילו אויף די ווייניקע אמת־באַגאַבטע דיכטער פון די יונגע, ווי שניאור, אייב־האַרן און אייניקע אַנדערע. נישט דאָ איז דאָס אַרט דערפון.
 אויף וויפיל די יונגע יידישע ליריק פאַרדינט ליבע און אויפמערק־זאַמקייט, וועלן אונדז ווייזן די שיינע מוסטערן, וואָס מיר גיבן אין אונ־דזער בוך פון אַלע אונדזערע יונגע דיכטער, די ווערק, פון וועלכע מיר האָבן געקאָנט אויפזוכן — פון די, נאַטירלעך, ביי וועלכע מיר האָבן גע־קאָנט געפּינען אַזוינס, וואָס מיר האָבן אנערקענט פאַר פּאַעזיע.

באַמערקונג פון דער אַקציע: — דער דאָזיקער עסיי איז, ווי ס'איז שוין באַמערקט געוואָרן, געדרוקט געווען אַלס הקדמה צו דער אַנטאַלאָגיע „די יידישע מוזע“, וואָס האָט געגעבן די שיינע מוסטערן וועגן וועלכע פיכמאַן שרייבט. דער ליינער דאַרף אויך גוט געדענקען, אַז כאַטש דאָס בוך „רענ־בוין“ דערשיינט אין 1953, איז די אַפּהאַנדלונג „די יידישע ליריק“, געשריבן געוואָרן אין 1908. פאַר אַט דער צייט האָט די יונגע יידישע ליריק באַוווּזן רייה צו ווערן און גרייכן אַזאַ ערלימות, אַז זי איז כּוּח געוואָרן סיי פּראַקט און פּשוט, סיי מאַדערניסטיש צו מאַלן, בילדער, צו זנגען און צו זאָגן, וואָס זי וויל און דאַרף. מיר ווילן באַמערקן, אַז צווישן די פּאַלעס־דיכטער האָט יעקב פיכמאַן אויסגעלאָזן רש"י, קאַצענעלסאָו, וועגן וועלכן מ'האַט נאָך דעמאָלט, אַפּנים נישט געוואָסט, און מיר ווילן אונטערשטרייכן, אַז צו מאַרים ראַזנפּעלד, יהוּאַש און אַבראַם רייזען, האָט פיכמאַן געגעבן דעם שליסל־ממש און אַז אַבראַם ליעסין האָט ער, קוים קענענדיק, ריכטיק דערפּילט.

מענדעלע

(פ ר א ג מ ע נ ט ן)

— 1 —

ווער ס'האט געלעבט מיט מענדעלען, אדער צופעליק אים געזען אין די לעצטע יארן פון זיין לעבן, איז געוויס געווען דערשטוינט פון דער גרויסער רו, וואס ער האט ארויסגעשטראלט ארום זיך. קלאר און גע-לאסן, אביסל אפגעקילט, האט געקוקט דאס אויג פון דער וועלט אויף דעם אלטן מאן, וואס האט זיין זאך געטון און אפגעטון, און מיט דער זעלבער קלארקייט האט געקוקט אויך דער מייסטער אויף דעם וועלט-פליין, וואס איז געלעגן ווייט און ברייט אויסגעשפרייט ארום אים. דאס ווערק איז געווען געענדיקט. אלצדינג איז געקומען; קיין זאך איז נישט געווארן געמינערט. און „ער האט גערוט פון גאר זיין ארבעט“. אזוי ביבליש האט ער אויסגעזען, דער הויכער יונג-גרויער מאן, וואס האט גאנץ געטראגן און דערטראגן זיין לאנג לעבן, ווי גאנץ ער האט גע-טראגן און דערטראגן זיין קונסט.

ס'איז געווען דאס גליק פון דער גר יי כ ט ן , פון פארענ-דיקטן ריטם, וואס לאזט אזוי פריי אטעמען. נאך דער גרויסער אַנשטרענג-גונג, וואס זיין ווערק האט געפאדערט, איז זיס געווען דער דאזיקער פרייער אַטעם. ער איז געווען כשר פארדינט. ווער ס'גיט אליק, וואס ער איז בכוח צו געבן, האט רעכט אויף דער דאזיקער גרויסער רו. אַט דער דאזיקער פארענדיקטער ריטם, וואס באטייט ק ל א - ס י ש ק י י ט , איז אונדז איצט, ביים אנמרוואיקן ריטם פון דער וועלט, געוויס אביסל פרעמד. געוויס דארף אויך גענומען ווערן אין אַכט דאָס.

וואָס מענדעלעס קונסט איז שטענדיק געלעגן אויפן אויג און אָן אויפֿֿ הער באַוונדערט און צעטראָגן געוואָרן אַזוי, אַז פון צופיל אויגן האָט זי געמוזט אַביסל אָפּבליאַקירן און פאַרלירן נישט ווייניק פון יענער מאַרגנ־פרישקייט, מיט וועלכער זי איז געווען אַנגעטרונקען בשעת איר גע־בורט. ס'איז דער גורל פון יעדער זאך, וואָס ווערט מוסטער — זי האַלט אונדז אין אַ געוויסער ווייטקייט פון זיך. גאַנצקייט שרעקט אָפּ. עס איז יענער פאַרשלאָסענער קרייז, אין וועלכן מען דאַרף אַריינדרינגען. אָבער נאָר הרה־אָמענטשן, וואָס האָבן נישט קיין זין פאַר געבוי־פראַכט, פאַרן שווער וואַגיקן, וואָס איז די אייגנשאַפט פון יעדער גרויסער קונסט, האַלטן שוין, אַז מענדעלעס קלאַסישקייט לעבט אויס אירע לעצטע טעג. אמת, דאָס אָפּגעשלאָסענע דערווייטערט, רוקט אָפּ טיילמאַל גאַנצע דר־רות פון זיך; נאָר דער ״פאַרשלאָסענער גאַרטן״ איז אָבער אויך דאָס, וואָס בליט געהיים און קערט אום צו זיך איבער געוואַלד דריטע און פערטע דורות; ס'איז די גרויסע שעפּערישע קראַפט, וואָס דרימלט איי־ביק אין מאַנומענטאַל־פאַרענדיקטן. פּרץ איז אינגאַנצן בליעכץ, דעריבער ציט זיין וויל גערודן און באַרוישט אונדז אַזוי מעכטיק; דעריבער בלייבט דאָס עכטע אין זיין קונסט אַזוי יונג. מענדעלע איז דער איינ־געוואַרצלטער דעמב. גרוי שיינט ער אונדז צו זיין פון ווייטן. נענטער, אָבער, דערקוויקט אונדז דאָס אייביק־גרינע, און זיס איז צו רוען אין שווערן שאַטן פון דער דאָזיקער ברייט־צווייגיגער, לאַנגואַם־אויסגע־וואקסענער קונסט.

עס איז אַ האַרבע קונסט, אַ האַרטע — אַ מין הלכה־קונסט. און נאָכאַמאַל בעט זיך מענדעלעס אייביקער אַנטיפּאָד, פּרץ, צום פאַרגלייך, — פּרץ, וואָס איז געווען דער אויפּגעפלאַקערטער פּונק, פּונקט ווי ער, מענדעלע — דער קיזל־שטיין, דאָס אינזיכטראַנגדיקע פּיער. געוויס איז מענדעלע, דער יידישער קינסטלער, נאָך גענוג ליריש און צומאַל, אַפילו

א קליין ביסל סענטימענטאל. די גרויסע, אינערלעכע ליניע, אָבער, פון זיין שאַפונג, איז דער רעליעף, דאָס פלאַסטישע — די שטומע שפראַך פון די זאַכן אַליין. עס איז די קונסט, וואָס וויל ווירקן דורך ווייזן, און נישט פאַרקערט, ווי די טראַדיציאָנעל־יידישע קונסט. אין דעם פּרט איז מענדעלע דער ערשטער רעוואָלוציאָנער. ער איז געווען דער גרויסער מחמיר, וואָס האָט זיך נישט צופרידן געשטעלט מיט אַ רמז — ער האָט געמאַנט שטאַף, פאַרקערערונג, געשטאַלט; נישט זאָגן, נאָר דערוואַגן; אויסקריצן אויף אַ טאַוול. זיינע זייטלעך זענען ווי פון מגילה־פאַרמעט. אין זיין גאַנצן אַרט שאַפן איז געווען עפעס פון דער סופרים־מאַניר. עס האָט געמוזט בלאַנקן יעדער אות, זיין בולט מיטן קויף און מיטן תג, שרייבן איז ביי מענדעלען נישט געווען שטיי־פערטיי. אין זיין געשטאַלט האָט די נייע יידישע קונסט פאַרקערערט דעם גאַנצן זין פאַר ערנסט, פאַר שריפטשטעלערישער פאַראַנטוואָרט־לעכקייט, פאַרן קינסטלערישן ווירלן. מענדעלע האָט ווייניק פאַר־מאַגט פון פּרעס גייסטיקער לייכטקייט, וואָס טראַגט אין זיך עלעמענטן פון געניאלן. ער איז געווען דער, וואָס בויט נישט מיט אליהו־הנביאס מלאכים, נאָר וואָס מוז האָבן אונטער די הענט דעם נייטיקן רוישט אָף. יא, דעם רוישטאַף, מענדעלע האָט זיך אָן אים קיין ריר נישט געטון. ער איז אַליין געווען קונסט און רוישטאַף אין דער זעל־בער מאַס, און האָט זיך נישט שטאַרק פונאַנדערגעקליבן, וואָס פון די ביידע איז וויכטיקער.

פרישמאן האָט באַצייכנט מענדעלעס שאַפונג ווי יידישע קונסט. אַזאַ באַצייכענונג איז צו אלגעמיין, און נישט שטענדיק איבערצייגנדיק. מיט די דאָזיקע באַגריפן מוז מען איבערהויפט זיין פאַרויכטיק. יידישע קונסט איז אויך דאָס, וואָס באַקעמפט די טראַדיציע — מיט וועמען עס הייבט זיך אָן די נייע ריי.

געוויס האָט מענדעלע אַוועקגעלייגט די יסודות פון יידישן
 סטייל. מיט אים פאַרענדיקט זיך דער ווירווואַר, דער תּוהוּ ובוהוּ,
 מיט אים הערט אויף דאָס פאַרמלאָזע. מענדעלעס שאַפּונג איז אַ מין
 „שורה-גרוס“ פאַר אַלע, וואָס זענען געקומען נאָך אים, — אפילו פאַר
 יענע, וואָס האָבן אים באַקעמפט. ער האָט שפּראַכלעך און אינהאַלטלעך
 פאַרפיקסירט פונעם אַלטן ריטם דאָס וועזנטלעכע — דעם אייביקן ניי-
 גון. ער האָט איבערגעגעבן דער געשיכטע אַ פאַרענדיקטן פּרצוף; עפעס
 אַזוינס, אַבער, וואָס האָט אַפּגעשלאָסן זיין אַנטוויקלונגס-פּראָצעס אין
 אַזאַ מאַס, וואָס באַטייט שוין א ו נ ט ע ר ג א נ ג. מענדעלע האָט
 נישט אומזיסט צומאָל געקוקט אויף זיך, ווי אויף אַ היסטאָריקער. ער
 האָט געוואָלט פאַר די ווייטערדיקע דורות איבערלאָזן לזכרון דאָס פאַר-
 ענדיקטע געשטאַלט פון גלות-ייד. אַלץ אַפּטער דערפילט ער, אַבער, מיט
 שרעק, אַז דאָס איז דער אייביקער סימבאָל. מענדעלע האָט דערגרונ-
 טעוועט דעם א ו ר - י י ד, — דעם סמיכות-הפּרשיות צווישן דעם איצ-
 טיקן און אַמאָליקן. זיין קונסט, אַ בריק איבערגעוואָרפן איבער אַלע דור-
 רות, פירט אַלץ ווידער און ווידער צוריק צום אייביקן געטאָ. זי טראַקט
 טירט נישט דעם גלות ווי עפעס צייטווייליקס. זיין דיאַגנאָז פון אונדזער
 קרענק גילט פאַר היינט און נעכטן. זיין אַנטדעקונג איז טראַגיש:
 ג ל ו ת א י ז ס ו ב ס ט א נ ג י, און מיר מוזן, אַלזאָ, באַקעמפן
 ז י כ א ל י י נ, זיך שאַפן פון דאָסניי, כדי צו ווערן גענעזן.

אויף וויפיל מענדעלעס קונסט איז יידיש, אויף אַזוי פיל איז זי
 קעגן יידישע טראַדיציע און הייבט אָן שאַרף פאַרקערעווען אָן אַ זייט.
 איר סטיל איז סינטעז פון יידישן, און פון עפעס אַזוינס, וואָס באַ-
 קעמפט זיך אַל י י נ. אין דעם פּרט איז פּרעס שאַפּונג נעג-
 טער צו דער טראַדיציע. פּרץ אידעאָלאָזירט דעם יידישן ריטם, לאָזט זיך
 פירן פון אים, סטיליזירט דעם אַלטן נוסח. — מענדעלע, פאַרקערט,
 ברעכט דעם דאָזיקן ריטם, וואָס וועבט זיך רייסנדיק, און רייסט זיך
 איבער אין סאַמע געוועב. ער לאָזט זיך נישט באַהערשן פונעם טראַדיצ-
 יאַנעלן; ער טראַגט נישט איבער דאָס נערוועזע, אומרואיקע, דאָס וואָס

רייסט זיך פון באָדן. אים איז דערווידער די לופט־קאָמבינאַציע, דער ספעציפיש־יידישע קפיצת־הדרך. ער טראָגט שווער, נאָר ער דרייט זיך נישט אויס. ער האָט ליב דאָס טראָגן. ער האָט אונדז אַלע געלערנט די דאָזיקע מלאכה — צו טראָגן, צו פילן די שווערע און זיסע לאָסט פון דעם, וואָס א׳ א׳ ז׳.

די אייביק באַקעמפטע יידישע עפיק האָט אין אים אָפּגעהאַלטן איר ערשטן גרויסן נצחון. ביי אים איז צום ערשטן מאל פאַרהייליקט גע־וואָרן דער חומר, צו וועלכן ער דערשלאָגט זיך מיט אומגעהייערער עק־שנות. ס׳איז אים דאָס לייכט נישט אָנגעקומען. דורות און דור־דורות פאַר אים האָבן זיך באַגונגט מיט אַ ווונק, מיט אַן אַנצוהערעניש, — מיט שה״י פה״י. מ׳האַט געגלאָצט מיט די אויגן, געמאַכט מיט די הענט, געפאַנפּעט אונטערן נאָז — אַן לשון, אַן אַרויסזאָגעכץ. מענדעלע האָט געפאַדערט לשון, ער האָט געפאַדערט די נעמען, וואָס זיי ערשט גיבן די זאָכן עקויסטענץ. נישט שלנגען ווערטער, נאָר אויסרעדן. מענדעלע איז געווען דער ערשטער אַרויסרעדער אין דער יידישער דערציילונגס־פּראָזע.

מענדעלעס אַזוי־גערופענער רעאַליזם איז, אָבער, נישט נאָר קונסט־שולחן־ערוד. עס איז די נייע ווענדונג, דער נייער לעבנס־אימפעראַטיוו. מיט אים הייבט זיך אַן דאָס שטרעבן צו פאַרווירקלעכונג. ער האָט גע־בראַכט מאַס־געפיל, נאַטור־געפיל; שנאה צום אילוזאָרישן, צום איבער־געטריבענעם, און זיין פאַרן גאַענטן, פאַרן ווירקלעך־געזעענעם. מיט אים רייסט זיך איבער דורות־לאַנגע אָפּגעלאָזנקייט, אויסדרוק־פּוילקייט, אויסדרוק־אַנמאַכט.

מיט אים הויבט זיך אַן די נייע עראַדיצייע.

י. ל. פּרץ

(זכרונות)

— א —

געקומען צו פרצן דאָס ערשטע מאָל בין איך אין אַ האַרבסט־טאָג, נאָך מיטיק, וואַרשע האָט דעמאָלט אויסגעזען אומעטיק און פאַרבלאַ־טיקט. די טוואַרדאָגאַס, וואָס האָט זיך פון ווייטן, פון „אחיאסף־ס“ אַדרעס, אַזוי געצויגן, איז געווען אינגאַנצן פאַרקויטיקט, און איך האָב אַביסל פרייער צענומען די אויגן, אַז איך בין אַריין אין דער רואיקער ציעגלאַנא, וווּ פּרץ האָט שוין לאַנגע יאָר געהאַט געווינט (דאָס האָב איך נאָך געוויסט, דאָכט זיך, פון פינקעלמאַנס בריוו־וועקסל מיט אים). מאָלט איך אויס, ס'איז אויך נישט געווען גאַט וויסט וואָס פאַר אַ שיינקייט; נאָר עפעס אַנגענעם אַפגעשטאַנען האָט דאָ אויסגעזען. און דערצו נאָך אַ גאַס אָן קלייטן — דאָס אַליין האָט שוין געהאַט אַ רייץ פאַר מיר. אויסער דעם, איז אַנטקעגן פּרצס וווינונג געווען אַ גאַנצע ריי איי־שטאַקיקע הייזער און אַפענע פּלעצער, און אָן אַפענער הימל, אַזוי אַז ס'איז מיר ממש ליכטיק געוואָרן אין די אויגן.

הייב איך מיך אַזוי אויף צו פּרצן און לייען מיר איבער אויף דעם געלן מעש־בלאַט פּרצ'ס נאָמען, כאַפּ אַביסל דעם אַטעם, און קלאַפּ אָן פּראָווינציעל־פאַרויכטיק אין דער טיר; פריער צו־שטיל און נאָכדעם צו־שטאַק... איך דערהער עפעס אַ ברוגזע באַוועגונג (מיין אויער האָט אויפגעכאַפּט אַ ריטם פון נישט צופּרידנקייט נאָך פון יענער זייט טיר), און איך בין אַביסל אַראַפּגעפאַלן ביי זיך. אַ טראַכט געטון; אפשר זיך נעמען דעם וועג? נאָר איידער איך האָב געקענט אַננעמען עפעס אַ באַ־שלוס, עפנט זיך די טיר און אַנשטאַט פּרצן מיט די לאַכנדיקע אויגן און מיט די באַרואיקנדיקע אַראַפּגעלאָזטע וואַנצעס, טוט מיר אַ קריץ

אין די אויגן אַ לאַנג־ווייבעריש פנים, וואָס קוקט מיך נישט אָן און פרעגט ברעגלעך, צו וועמען דאַרף איך. וויל איך איר אייגנטלעך גלייך אָפּענטפּערן. אַז — נישט צו איר; נאָר כ'האַלט זיך איין און ענטפּער מיט דרד־אַרץ, אַז נישט איך דאַרף, נאָר כ'וואַלט געוואַלט זען פּרצן. נעמט די ייִדענע און דרייט זיך אויס, און איך הער ווידער פון יענער זייט טיר עפעס אַ גערוישיש, וואָס פון אים ווערט מיר קאַלט. איך האָב שוין חרטה אויפן גאַנצן עסק, אַזוי פיל געווען אין וואַרשע און נישט געזען פּרצן, וועל איך אים ווייטער נישט זען! (קיין עקשן, ווי איר ווייסט, בין איך בטבע נישט...) נאָר עס געדויערט נישט לאַנג און די ייִדענע עפנט מיר די טיר און לאָזט מיך, צו מיין שרעק, אַריין צו פּרצן...

דאָס ערגסטע איז געווען, וואָס איך בין פון דער ייִדענעס אומ־פריינטלעך פנים געוואָרן אַביסל צעמישט, און אַז איך ווער צעמישט, וועט שוין פון דעם קיין גוטס נישט אַרויסקומען. וכך הוה: שטעלט אייך פאַר, — איך בין אַריין און האָב אינגאַנצן פאַרגעסן אויסצוטון מיינע קאַלאַשן, מיינע שווער־וואַגיקע קאַלאַשן מיט דער נאַסער און ווייס־פאַרטריקנטער בלאַטע, וואָס כ'האַב נאָך מיטגעבראַכט מיט זיך, דאָכט זיך, פון בעליך...

דערזענדיק פון דערווייטן פּרצן, ווי ער הייבט זיך אויף פונעם שרייבטיש מיר אַנטקעגן, האָב איך שוין די גאַנצע וועלט פאַרגעסן און זיך גלייך געגעבן אַ וואַרף צו אים. אוודאי איז די ייִדענע נישט פויל און שטעלט מיך גלייך אָפּ מיט אַ בייזן פאַרווורף: „יונגערמאַן, די קאַ־לאַשן!“ — ווייס איך דעמאַלט, וואָס זי מיינט, אַז פּרץ שטייט שוין נעבן מיר? קוק איך זי אַן פאַרווונדערט, און זאָג איר: „איך בין געקומען צום הער פּרץ“. דאָס הייסט: וועמען ליגט עס איצט אין קאַפּ קאַלאַשן? נאָר דאָ ערשט האָב איך שלעכט אָפּגעשניטן. די ייִדענע, וואָס איז גע־ווען טאַקע פּרצ'ס פרוי אַליין, האָט מיר אַנגעהויבן זאָגן מוסר, אַז אונז דזערע יונגע שרייבער זענען אַזוי נישט דערצויגן, אַז זיי מאַכט נישט אויס אַריינקומען צו פּרצן אין פאַרבלאַטיקטע קאַלאַשן... ערשט דעמאַלט האָב איך פאַרשטאַנען, וואָס איך האָב דאָ אָפּגעטון און בין געוואָרן אַזוי

אראפגעפאלן ביי זיך, אז די טרערן האבן זיך מיר אזש געשטעלט אין די אויגן. לאז איך שוין אלץ איבער, און כאפ מיך אויף גיך אויסצוטון די קאלאשן, און שטעל זיי מיט ציטערדיקע הענט אוועק הינטער דער טיר... פטור געווארן פון די קאלאשן, הויב איך שוין פרייער אויף די אויגן, גיב א קוק — און דערזע, צו מיין פרייד, אז די פרוי פרוץ איז שוין נישטא, און פרוץ שטייט שמייכלענדיק, בארואיקנדיק מיך:

— איצט מאַכט שוין נישט אויס. אַבי זי איז נישטאָ קענט איר שוין אפילו אויפן דיוואן טאַנצן; מיט די קאלאשן און אַן די קאלאשן, ווי אייער האַרץ גלוסט...

דאָס איז געזאָגט געוואָרן מיט יענעם שפּילנדיקן און שטיפּערישן טאָן פון פּרצן, וואָס קיינער האָט אים נישט געקענט נאַכמאַכן. עס איז געווען גלייך צו באַמערקן, אז ער איז גוט געשטימט און איז גנעדיק צו מיר. איך בין גלייך באַרואיקט געוואָרן.

געווען איז עס אין יאָר 1903. דער איין און פּופציק־יעריקער פּרוץ האָט נאָך געגלאַנצט מיט אַזאַ יוגנטלעכקייט און פּרישקייט, אז דאָס האַרץ האָט געקוואַלן קוקנדיק אויף אים. ער אַליין האָט דעמאָלט מיט זיך ווי פאַרקערפּערט די יוגנט פון אונדזער ליטעראַטור, איר האַפּענונג, איר פּריילעכע זיכערקייט. נאָך דער אַדעסער ערנסטער, רייכער, נאָר אַביסל שווערלעכער פּלעיַאָדע, האָט פּרוץ געוויקט, ווי אַ פּרילינג־שמיין־כּעלע, ווי אַ סימבאָל פון לייכטער שאַפּונג, פון נישט אָנגעשטרענגט־קייט. זיינע אויגן, די אייביק־דורשטיקע, מיטן שוואַרץ־לייכטנדיקן ברען, מיטן גלאַנץ און התלהבות, פון רוח־הקודש, האָבן אַזוי דערמונטערט. אז איך האָב אים, נישט געקענט זען אַן אַ געפּיל פון שטאַלץ. דער חותם פון אויסדערוויילטקייט איז געלעגן אויף אים. אַליין בין איך נישט געווען פון זיין חדר. איך האָב שטענדיק געפּילט, אז די אַדעסער שולע דריקט מיט איר שווערער דיסציפּלין, מיט איר קינסטלערישער שטרענגקייט אַן מיך האָט געצויגן צו דער פּרצ'שער לופטיקייט; אינסטינקטיוו אָבער האָב איך געפּילט, אז אין פּרצ'ס וועלט בין איך אַ גאַסט, — אַז מיין היים איז ערגעץ אַנדערש...

איך געדענק שוין שוואך, וועגן וואָס מיר האָבן דעמאָלט גערעדט. פּרץ האָט מיך אויסגעפרעגט הויפטזעכלעך וועגן אָדעס. זיך אינטערע- סירט מיט די אָדעסער שרייבער, פּאַרוזיכטיק אָנגערירט מענדעלען, וועלכן איך האָב דעמאָלט פּאַרגעטערט און מיט ליבשאַפט האָט ער באַזונדערס גערעדט וועגן ביאַליקן. עס איז גלייך געווען צו מערקן, אַז ער איז גע- שטימט קעגן די חכמי־אָדעסא, נאָר אַז טיף אין האַרצן שעצט ער זיי מער, ווי די וואַרשעווער ליטעראַטן און — אַז ער האָט אפילו אַביסל מורא פאַר זיי...

די מעשה מיט די קאַלאַשן האָט דאָך געהאַט אויף מיר אַן אָפקלע- נדיקע ווירקונג. און ווען פּרץ האָט מיך געבעטן, אַז איך זאָל אַריינקומען צו אים, האָב איך אים מיט אַ האַלב־מויל צוגעזאָגט צו קומען, און אין האַרצן האָב איך באַשלאָסן, אַז דאָס דאָזיקע הויז איז נישט מיינס... מיר איז אָבער דאָך אויסגעקומען נאָך מערערע מאָל צו באַגעגענען זיך מיט אים.

— ב —

אין עטלעכע וואָכן אַרום, אין אַ טאָג פון שפעטן האַרבסט, בין איך מיט אַ שווער האַרץ ווידער אַרויפגעגאַנגען אויף די טרעפּ פון הויז נומער 1 אויף ציעגלאַנא־גאַס, און מיט אַ נישט־זיכערער האַנט אָנגעקלאַפט אין דער טיר פון זיין וווינונג.

מיט אַ טאָג פריער האָב איך זיך מיט אים צונויפגערעדט, ביי איי- נעם פון אונדזערע באַקאַנטע, וועגן אַ קליינער נישט־וויכטיקער איבער- זעצונג פון אַ רוסיש־פּאָפּולער וויסנשאַפטלעך־ביכל, וואָס ער האָט באַ- דאַרפט האָבן פאַר זיין געפלאַנטן חודש־זשורנאַל „די אידישע ביבליאָ- טעק“. איצט האָב איך אים געבראַכט אַ פאַר זייטלעך פון דער דאָזיקער איבערזעצונג, אַלס מוסטער, ווי ס'איז צווישן אונדז געווען אָפּגעמאַכט. דאָס האַרץ האָט מיר געקלאַפט. איך בין געווען אין אַ שווערער מאַ- טערעלער נויט. און די פאַר רובל פאַר דער איבערזעצונג זענען פאַר מיר געווען פשוט אַ לעבנס־פּראַגע. נאָר אומרואיק בין איך געווען נישט צו-

ליב דעם, נאָר ווייל איך האָב אינסטינקטיוו געפילט, אַז איך באַדאַרף באַלד אויסהאַלטן אַ שווערן עקזאַמען.

איך האָב זיך דערמאַנט אין דעם קורצן געשפרעך, וואָס איז פאַרגע-
קומען צווישן מיר און פרצן מיט אַ טאַג פריער. דער באקאנטער העב-
רעאישער שריפטשטעלער וואָס האָט אויף מיר ממליץ געווען פאַר פרצן
איז געווען זיכער, אַז די איבערזעצונג איז גאַנץ גוט צוגעפאַסט פאַר
מיר און אַז איך וועל זי אויספירן אָן שום שוועריקייט. אויף דעם האָט
פרץ געזאָגט:

— איך ווייס נישט און פאַרשטיי נישט, וואָס איז דאָס פאַר אַ וואָרט
„איבערזעצונג“. פאַר מיר ווייניקסטנס, עקזיסטירט עס נישט. איבער-
זעצונג איז אַ ריין מעכאַנישער באַגריף. נאָר מענטשן, וואָס האָבן נישט
קיין שפראַך-געפיל זעצן איבער. פאַר מיר איז אַן איבערגעזעצטע פראַזע,
אַ געפעלשטע פראַזע. איך וויל, אַז איר זאָלט מיר אויפשרייבן יידיש,
וואָס דער רוסישער געלערנטער האָט אויפגעשריבן רוסיש. פון די ערשטע
זאַצן, וואָס איר וועט אויפשרייבן — האָט ער זיך געווענדעט צו מיר —
וועל איך באַלד וויסן, צי קענט איר די אַרבעט אויספירן.

אַז מיר האָבן זיך אַוועקגעזעצט ביים טיש און פרץ האָט הויך און
לאַנגזאַם איבערגעלייענט די ערשטע פראַזע, וואָס איז געווען איבער-
זעצט טריי, מיטן ריטם פון אַ גוט-געבויטן אייראָפּעאיש-גראַמאַטיקאַלישן
זאַץ, זיך איינהערנדיק אין יעדן קלאַנג, אין יעדן בויג פון וואָרט, האָב
איך גלייך דערפילט דאָס, וואָס איך האָב ביי דער אַרבעט אומזיסט גע-
שטרעבט אויפצופאַסן; איך האָב גלייך דערפילט, אַז אַ „איבערגעזעצטע
פראַזע איז אַ געפעלשטע...“ אין זייַן מויל האָט זי געקלונגען אַזוי
פרעמד, ווייט, אומנאַטירלעך. די יידישע ווערטער זענען, אין פּלוג, גע-
ווען אויסגעשטעלט גלייך, גלאַטיק און זאַרגזאַם, אָבער אינערלעך נישט
באַהעפט, נישט צונויפגעגאַסן, גלייך ווי זיי זענען נאָך קיינמאַל נישט
אויסגערעדט געוואָרן, נישט באַגלייט געוואָרן פון אַ וואַרעמען
מענטשלעכן אַטעם.

איך האָב גלייך דערפילט, אַז מיין שרעק איז געווען נישט אומזיסט.

וויי, וויי, איך האָב דעם עקזאַמען נישט אויסגעהאַלטן! איך האָב שוין נישט באַדאַרפט און נישט געוואָלט, אַז פּרָך זאָל לייענען ווייטער. ער אָבער איז שוין אַריין אין זיין ראָל און האָט ווייטער צעלייגט יעדע איי- בערגעזעצטע פּראָזע און מיט זיין גאַנצער שאַרפּזיניקייט אַנאַליזירט יעדן שטריך און מיד געפייניקט, ווי נאָר ער האָט אַמאָל געקענט. איך האָב זיך איינגעהערט און אפילו זיך נישט געפרוּווט פאַרטיידיקן. איך האָב דעמאָלט נישט אַלץ פאַרשטאַנען, וואָס ער האָט געפאַדערט און נישט מיט אַלצדינג מסכים געווען. איך האָב נישט־דייטלעך געפילט, אַז בויענדיק זיין פּרימיטיוון יידישן זאָך, די קורצע אַפּגעהאַקטע נערוועזע פּראָזע, איינהערנדיק זיך אין די טיפענישן פון דעם פּאַלקסטימלעכן ריטם, גייט ער, אומבאַמערקט פאַר זיך, איבער צום ס ט י ל י ז י ר נ ד י ק ן , וואָס איז מיר שטענדיק געווען און געבליבן פּרעמד. נאָר אין דער זעל- בער צייט האָב איך אויך געפילט, אַז איך האָב פאַר זיך אַ ג ר ו י ס ן י י ד י ש ן ל ע ר ע ר א ו ן ש א פ ע ר , אַז דאָ רעדט פאַר מיר אַ רייפער גייסט, וואָס טיילט זיך מיט מיר מיטן אינטימסטן, מיטן היי- ליקסטן פון זיינע שאַפּונגס־נסיונות.

דאָס, וואָס פּרָך האָט אין יענע פּאַר שווערע שעהן פאַר מיר אַרויס- געברויזט, האָט מיך לאַנגע יאָרן נאָכדעם פאַרפּאַלגט און שטענדיק, ווען איך האָב אים געלייענט. מיר איז אַלץ קלאָרער געוואָרן זיין באַדייטונג אַלס ד ע ר צ י ע ר , אַלס בויער פון יידישער קולטור.

ער איז אפשר געווען דער גרעסטער אין באַצוג צו יידישן ריטם; ער איז געווען דער קאמערטאַן פון דער יידישער וואַרט־קונסט. ער איז נישט געווען אזוי היימיש ווי אַנדערע; זיין גייסט האָט זיך צו אַפט גע- ריסן אַ ר ו י ס . ער האָט זיך אָבער געוועהט מיט אַלע כוחות. זיין געראַנגל איז געווען דער קאַמף פונעם שר־האומה מיטן פּרעמדן, מיטן א ר ו י ס ע ר ל ע כ ן . ער האָט שטענדיק אַפּגעוואָרפן דאָס, צו וואָס ס'האָט געגלוסט זיין אייגענער גייסט. און דאָרט וווּ ער אַליין איז אַפ־ געגאַנגען מיט בלוט, האָבן די, וועלכע זענען געקומען נאָך אים, גע- שניטן מיט געזאַנג.

שְׁלוֹם-עֲרִיבִים

(צום 9-טן יאָרצייט)

ווילנדיק נישט-ווילנדיק קערן מיר זיך אַלץ אָפּטער אום צו אים. צומאָל פאַרדריסט אַביסל: ס'איז דאָך אויף אַן אמת געפערלעך אַלץ קוקן צוריק. עס ווילט אָבער זיך אָנהאַלטן אַן עפעס אַזוינס, וואָס איז זיכער, וואָס לאַזט זיך נישט רירן פון אַרט. און אַלץ טיפער און זיכערער ווערט די איבערצייגונג, אַז שלום-עליכם איז די גרעסטע דערגרייכונג פון אונ-דזער ליטעראַטור. יא, וואָס רייפער מיר ווערן אַלע, אַלץ קלאָרער ווערט עס אונדז. די ראַפּינירטע קומען נאָך מיט טענות — מיט ג ע ר ע כ ט ע טענות. נאָר דוקא צווישן זיי וואַקסן אויס די גרעסטע באַווונדערער פון דעם דאָזיקן פענאַמען, וואָס איז געווען פאַרקערפערונג פונעם יידישן פאַלקסטום, די איינציק טטיכישע שאַפּנדיקע קראַפט, וואָס מיר פאַר-מאַגן. בעת פרצ'עס שאַפן האָט געליטן פון איבערלעכער צעריסנקייט און מענדעלעס — פון צופיל שטייפקייט און באַגרענעצטער שלימות, איז שלום-עליכם אויף אַזוי פיל אינגאַנצן באַרעכטיקט, אויף אַזוי פיל איבער-לעך איבערצייגנדיק, אַז צו אים קען מען גאַרנישט צוגיין מיט קיין שום ליטעראַריש-קינסטלערישן מאַסשטאַב, ווייל דאָס איז געווען דער איינ-ציקער פרייער גייסט, וואָס האָט קיין יאָך נישט געוווסט, וואָס איז גע-גאַנגען שטענדיק מיט פאַרמאַכטע אויגן גלייך צום ציל, וואָס איז גע-זערט געוואָרן שטענדיק מיט אַן אומגעזעענער, געבענטשטער האַנט. סוף-כל־סוף זעען מיר דאָך יעדן מענטש נאָר לויט די געזעצן, וואָס ער אַל יי נ אָנערקענט. שלום-עליכם איז דוקא נישט געווען פון יענע, וואָס קערן וועלטן, און טרעטן מיט די פיס אַלע קינסטלערישע חומראַס. באַ-ווסטיניק האָט ער דוקא געשטרעבט צו מענדעלען, זיין רבין, זיין קלאַ-סיקער, און זיך פאַרמאַסטן זיין גלייך צו אים. נאָר זיין גרויסער רייכער

גייסט, וואס האָט אָן לופט, אָן פרייקייט זיך נישט געקאָנט באַוועגן, האָט זיך גלייך אויסגעדרייט פון אונטער דעם רבינס קאָנטשיק און זיך געגאַנגען זיין וועג. אין דעם איז אויך געלעגן דער כוח זיינער — וואָס די פרייקייט זיינע איז אויך נישט געווען קיין שולחן-ערוכדיקע — ווייל ס'איז אַ מצווה צו זיין פריי אויף צו להכעיס די בטלנים; זי איז געווען אַ נאַטירלעכע, זי איז אַרויסגעקומען פון דער נויטווענדיקער הצטרות פון זיין גייסט, פון זיין געטלעך-לייכטער שאַפונג.

אין די ענגע זאָלן פון אונדזער ליטעראַטור, וווּ אַפּטמאַל פאַרכאַפּט עס דעם אַטעם פון שטענדיקער אַנגעשטרענגטקייט, וווּ אַלע גייען אַרום ווי איינגעשפּאַנט, ווי לאַסט-פּערד אין שווערע רייטוועגן, איז שלום-עליכמס געבענטשטע שאַפונג געווען איר איינציקע לופט-קאַמער, איר אַפּן פּענצטער, דער לעגענדאַרער אוצר פון איר פאַרשלאַסענע ווינטן. צווישן סאַמע מ ה מ י ר י מ איז ער געווען דער איינציקער מ ק י ל, דאָס איז געווען דער איינציקער פריילעכער פּוסגייער, וואָס האָט שפּילן-דיק געלעבט און שפּילנדיק געשאַפּן — אַליין געלאַכט און געמאַכט לאַכן אַנדערע און האָט מיט זיך אַליין פאַרקערפּערט דעם דיכטער מיטן לייע-נער, דעם זעער און דעם געזעענעם. נאָר אויף אים אַליין איז נישט גע-לעגן די קללה פון שווערקייט, וואָס דריקט אַפּילו די גרעסטע פון אונדו. פּרץ, וואָס האָט אויפגעכאַפּט דעם אמתן פאַלקס-ריטם און דערגרייכט צומאַל דאָס, וואָס שלום-עליכמען האָט זיך קיינמאַל נישט איינגעגעבן — איז געווען מער סטיליזאַטאָר, מער באַוווּסטיגיקער נאַכאַמער. ער האָט עס דערגרייכט נאָך קאַלאַסאַלער אַנשטרענגונג («פאַלקסטימלעכע געשיכטן») אַדער אין געציילטע גליקלעכע מאַמענטן פון רוח-הקודש (חסידישע דערציילונגען). שלום-עליכמס אָבער איז געווען אַ רעאַליסט, וואָס האָט געזויגן נאָר פון דער האַרטער ערד, און אויב ער האָט גע-טראָגן די דאָזיקע שווערע דריקנדיקע וועלט מיט דער לייכטקייט פון אַ ריזנהאַנט, איז דאָס געווען, ווייל ער האָט נישט קאַפּירט, נישט נאָכגע-מאַכט, נאָר פון אים אַ ל י י ן האָט אַרויסגערעדט דער סטיל פון אַ גאַנץ פאַלק, פון אַ גאַנצער עפּאָכע. ער אַליין האָט אין זיך פאַרקער-פּערט די וועלט, וועלכע ער האָט געשילדערט — דאָס, וואָס ס'הייסט די

געניאלסטע פאלקס-שאפונג: ווען דאס פאלק רעדט נישט דורך א שליח-צבור, נאר דורך זיך אליין. דערפאר שפירן מיר דא נישט, און דער קינסט-לער זאל זיך עפעס א כוח אנטון. פארקערט, מיר האבן דאס געפיל, און ער ווארפט אראפ פון זיך, און ער באפרייט זיך פון דעם, מיט וואס ער איז געווען איבערגעלאדן. נישט ער הייבט אויף דעם שטיין — נאר דער שטיין ווערט אין זיין מעכטיקער האנט פארוואנדלט אין א לייכט-טער פעדער. צו וואס דער דיכטער רירט זיך צו, ווערט עס באפליגלט, לייכט, פליגלידיק, אראפוארפנדיק פון זיך דעם שלייער פון פארפרעמד-קייט.

דעריבער אטעמען מיר אזוי לייכט אין זיינע שאפונגס-געצעלטן. עס זענען נישט קיין שטיינערנע מויערן. צווישן איין ווארט און צווייטן ליגן דא גאנצע פאסן פון גערוימען שטח, גאנצע פעלדער פון פרייער לופט. זיינע ביכער האט ער נישט געשריבן; זיי זענען אליין געשריבן גע-ווארן. און נישט מיר ליינענען זיי; נאר זיי ווערן געלייענט פון זיך אליין... עס איז די איינציקע גרויסע אימפראוויזאציע אין אונדזער ביכער-ליטע-ראטור, אין דער "תורה שבכתב".

געוויס איז ער צומאל אריינגעפאלן אין געשמאקלאזיקייט. אפט איבערגעטריבן, און, ווי מען זאגט, "פאררעדט" זיך צופיל. דאס מוז דאך טרעפן ביים פראפעסיאנעלן הומאריסט. מאכן לאכן — פאר דעם זענען די מענטשן זייער דאנקבאר. נאר דאס לעבן איז ערנסט — און ווער עס שרייבט ערנסט, דער ווערט נישט אזוי לייכט נכשל. שלום-עליכם איז אבער צום גליק נישט געווען נאר הומאריסט; ריכטיקער געזאגט — ער איז געווען יענער הומאריסט-דיכטער פון גרויסן סטיל, וואס זיין הוי-מאך קוועלט פון גרויסער ליבע, פון גייסטיקן רייכטום, פון מיטלעבן; עס קלינגט היינט אביסל אלטמאדיש. ווען מען רעכנט אזעלכע זאכן פאר מעלות ביי א קינסטלער. נאר און דער דאזיקער גרויסער ליבע, און מיט-פילן איז מען נישט גרויס.

שלום-עליכם האט מיטגעלעבט. ער איז אפשר געווען דער איינצי-קער מענטש ביי אונדז, וואס האט אין זיך געטראגן אזעלכע אוצרות פון סימפאטיע צו מענטשן, צום פאלק, צום געדריקטן, צום ליידנדיקן, נישט

רחמנות האָט ער געשפירט צו מענטשן — ער האָט געלעבט מיט זיי, גע־
 טראָגן ביי זיך אין האַרץ זייערע חכמות, זייערע נאַרישקייטן, ווי גרויסע
 קאָסטבאַרקייטן. דאָס איז גרעסער ווי רחמנות, וואָס מ'טראָגט פון אויבן
 אַראָפּ. דאָס איז — זיך אַליין שטעלן אומעטום; דאָס הייסט — באַ־
 שטראַלן די פרעמדע לעבנס אַזוי, אָז זיי זאָלן פון זיך אַליין שעפן פאַר־
 גרינגערונג. יאָ, אין דעם זינען איז שלום־עליכם געווען נישט נאָר דער
 שרייבער פון פּאָלק. ער איז געווען זיין גוטער גענויס, זיין שיצער —
 דער, וואָס האָט אויסגעגראָבן די אוצרות זיינע און אים געמאַכט רייך
 מיט יענער עשירות, פון וועלכער ער אַליין האָט נישט געוואָסט.

עס איז היינט ריזיקירט, אפילו געשמאַקלאָז, צו זאָגן וועגן אַ
 שרייבער, אָז ער איז געווען דעמאָקראַטיש. מיר קענען זיי דאָך, די דע־
 מאַקראַטן, וואָס מאַכן גליקלעך דאָס פּאָלק, וואָס הנפענען עס און טענהן
 שטענדיק אין זיין נאָמען. שלום־עליכם איז אָבער געווען דורכגעדרונ־
 גען אינגאַנצן מיט אַזאַ פאַרשטענדעניש פאַר דעם פּאָלקס־מענטש, מיט
 אַזאַ פאַרשטענדעניש פאַר זיין פשטות, פאַר זיין אמת — ער האָט אין
 אים געזען אַזאַ גרויסע ש ט י צ ע פאַרן נאַקעטן, קאַלטן אינטעלי־
 גענטישן לעבן, אַזאַ שפייזער, פאַר אונדזער גייסט, אַזאַ ערלעכן טראָגער
 פון די אייביקע מענטשלעכע אידעאַלן, אָז זיינע פאַרשויןען, ווי חוּק
 ער זאָל נישט מאַכן צומאַל פון זיי, זענען דאָך די ב א ו ו נ ד ע ר ט ס־
 ט ע , די געשעצטע, די זיילן פונעם לעבן. קיינער האָט, ווי ער, נישט
 געזען דעם אַרימאָן אַלס אויסדערוויילטן, פון גאָט געבענטשטן — אַ
 דאָנק די גרויסע לעבנס־כוחות, וואָס קוועלן אין אים. און קיינער האָט
 דעם גביר אונדזערן נישט געזען אַזאַ קלאַגעדיקן, אַזאַ גייסטיק־באַנר־
 מענעם, אַזאַ קלייניגקן אין פאַרגלייך מיט זיינע „מענטשן“, — מיט די,
 וואָס פאַרמאַגן נישט זיין מיסט.

צווישן מורה און מערב

(צו פרישמאנעם אכטן יאָרצייט)

אינעם זומער פונעם יאָר 1920, ווען בודיאָניס רייטער־אַרמיי האָט זיך אויף אַזויפיל צוגערוקט ביז הינטער וואַרשע, אז אין מערערע אויס־לענדישע צייטונגען זענען געווען טעלעגראַמעס, אַז די פּוילישע רע־זידענץ איז שוין פאַרנומען דורך די באַלשעוויקעס, — האָט פּרישמאַן, וואָס האָט זיך נישט לאַנג געהאַט אומגעקערט פון מאַסקווע און פאַר־עפנטלעכט אַ ריי בייסיקע אַרטיקלען קעגן דער ראַטנמאַכט, אויף גיך געכאַפט אַן אויטאָמאָביל און דורך דאַנציק זיך אַריבערגעכאַפט קיין בערלין.

געהייסן האָט עס, אַז ער ראַטעוועט זיך פון די באַלשעוויקעס, אויס מורא, זיי זאָלן אים נישט פאַרפאַלגן פאַר זיינע אַנטיקאָמוניס־טישע אַרטיקלען. מיר דוכט זיך אָבער, אַז דאָס איז געווען מער אַן אויסרייד צו פאַרלאָזן וואַרשע און אַריבערצופאַרן קיין דייטשלאַנד. אַ סימן — אַז נאָכדעם, ווי די באַלשעוויסטישע סכּנה איז אַריבער אינ־גאַנצן, איז ער דאָך געבליבן אין בערלין און באַשלאָסן צו ברענגען אַהין זיין גאַנצע פּאַמיליע און זיך באַזעצן דאָרט אויף שטענדיק. מער וויפּיל ער איז אַנטלאָפּן פּוילן, איז ער געלאָפּן קיין דייטשלאַנד. זיין גאַנצע לעבנס־ליניע האָט איינגנטלעך געפירט פון מורה קיין מערב. בערלין פון 1920 האָט נאָך געהאַט דעם נאָכמלחמהדיקן חן. מ'האַט נאָך געגעסן ברויט אויפן גראַם, און פאַר אַביסל פעטס האָט מען מי יודע וואָס אוועקגעגעבן. אַלצדינג איז געווען פאַרהונגערט, פאַראַרעמט, פאַרקריפּלט פון לאַנגיאַריקער נויט. און דאָך פאַרט בער־לין — די שטאַט פון אַרבעט, פון תּורה, פון תּכלית! אין דער דאָזי־

קער סביבה פון פלאנמעסיקייט, פון אויסגענוצטער ענערגיע, הייבט יעדער אן צו גלויבן, און אלצדינג איז נאך צום דורכפירן, און ס'איז נאך גארנישט פארשפעטיקט.

פרישמאן, וואס האט דאס גאנצע לעבן, זיינע כוחות צעזייט און צעשפרייט אויף טויזנטער וועגן, האט מיט זיין גאנצער אומגעשטיל-טער שאפונגס-דורשט זיך איצט פארטרויט אויף בערלין — אויף דער אייזערנער שטאט פון ארדענונג און אויסגערעכנטקייט, און זי וועט אים ברענגען ניי מזל, נייע שאפונגס-מעגלעכקייטן. דער עטלעכע און פופ-ציק יעריקער מאן האט נאך אלץ געקוקט אויף זיך, ווי אויף א מתחיל, און געזוכט אזוינע באדינגונגען, וואס זאלן אים סוף-כלסוף מעגלעך מאכן צו שאפן דאס גרויסע, צו וועלכן ער האט זיין גאנץ לעבן אומזיסט זיך געריסן.

דעריבער האט אים בערלין אזוי גליקלעך געמאכט. בערלין איז געווען די שטאט פון זיינע יוגנט-דמיונות. זי וועט אומבאדינגט אים געזונט מאכן, זי וועט אים געבן קאנצענטרירטקייט, פלייס, רו. אלע זענען מיר גענויגט צו גלויבן, און די נייע סביבה וועט באנייען אונדזער לעבן, אונדזער שאפונגס-מזל.

און ווי אפט טרעפט טאקע, און דאס נייע ארט איז מער צוגעפאסט צו אונדזער איבערלעבן ריטם און ווערט א סטימול צו אויפשטייגן. צו נייער גייסטיקער אנטוויקלונג (פונקט, ווי עס טרעפט, געוויינלעך, אויך פארקערט).

דאס אייביקע רייסן זיך צו גרויסע שאפונגס-לייסטונגען איז געווען דאס רירנדיקסטע און טראגישסטע אין פרישמאנס פערזענלעכקייט. קיי-נער האט אזוי טיף נישט אנערקענט די נויטיקייט פון דעם אפגעטוענעם, ווי ער. זיין ביטול איז געווען בארעכטיקט. ווייל ער איז געווען געווענ-דעט נישט נאר קעגן אנדערע, נאר, אפשר, מער פון אלץ קעגן זיך אליין. זיין גאנץ לעבן האט ער, ווי א באהאלטענע ווונד, געטראגן אין זיך דעם הונגער צו שאפן, — דעם דאזיקן אייביק אומגעשטילטן, אומבאפרידיקטן הונגער!

אין יענער צייט האב איך זיך מיט אים געטראפן, און בין געווען דעל־שטוינט פון זיין רואיקייט, צו וועלכן איך בין נישט געווען צוגעוויינט. מיר איז אויסגעקומען מיט פרישמאנען זייער אפט צו לעבן אין פארשידענע ערטער. אין ווארשע, אין אדעס, אין מאסקווע. אבער אין ערגעץ האב איך אים נישט געזען אזוי מונטער, ווי דעמאלט. די מפלה פון די באלשעוויקעס, פון די דאזיקע וואנדאלן, וועלכע ער האט מבטל געמאכט מיטן גאנצן הארץ, איז אייגנטלעך פאר אים געווען די רעטונג פון דער מערב־קולטור, וועלכע ער האט זיין גאנץ לעבן פארגעטערט. און הגם ער האט פון יולי 1914, ווען עטלעכע דייטשע פאטריאטן זענען אָנגעפאלן אויף אים אין בערלין אין גאס און אים צעקנייטשט דעם קאפעליוש, געווארפן אן אומחן אויך אויף די טעוואַנישע באַרבאַרן, האט ער דאך זיך אין בערלין געפילט „אין זיין אמתער סטיכע“. דא איז אייגנטלעך געווען זיין אמתע היים.

ער האט אויסגעזען גאר אַ יונגער מענטש. דא איז ער נישט געווען אזוי גערייצט, ווי אין ווארשע, ווי אין אדעס — אפילו, ווי אין מאסקווע, ביי שטיבעל'ן אין הויז, ווו ער האט געהאט אלע גרונטן צו זיין רואיק. בערלין, אפילו דאס נאכמלחהדיקע, וואס האט אזוי ווייניק געקענט געטעלן, איז געווען דער שטילער האפן, ווו זיין אומרואיקע לעבנס־שיף האט דאס לעצטע מאל געאַנקערט.

מיר פלעגן דעמאלט — פרישמאן, שניאור, ד"ר קלאצקין און איד, עסן מיטיק אין אן אפענעם גארטן־רעסטאראן אין שאַלאַטענבורג, נישט ווייט פון סאוויני־פלאץ, ווייסט גאט, ווי ווייניק מיר האבן געשמעקט די דייטשע מאכלים, וואס זענען נאך געווען אויף העלפט געפעלשט. אבער פרישמאן האט זיך נישט באַקלאַגט. און אַז ער פלעגט זיך נאכדעם אוועקזעצן אין אַ קאפע מיט אַ באַרג צייטונגען אַרום זיך און זיך גע־מיטלעך גערויכערט זיין ציגאַר, האט ער אויסגעזען, ווי דער צופרידנס־טער מענטש, וואס עס קאן נאָר זיין.

עס איז געווען אנהייב סעפטעמבער, וואס איז שטענדיק אזוי שייך אין בערלין. אויף די זוניקע וועגן פון שמארגענדאָרף, אין די אלעען פון

טייער-גארטען, וואָס זענען שוין געווען באַווייעט מיט ערשטער האַרבס־טיקער פּרישקייט, צווישן די פּרעכטיקע ווילעס פון גרונעוואַלד פּלעגן מיר אָפט שפּאַצירן. ער איז געווען ווונדערבאַר געשטימט. זיכער געווען, אַז אייראָפּע, ריכטיקער — „דאָס אייראָפּעאישע“ מוז זיגן. ער האָט נישט געקענט ליידן, וואָס קלאַצקין פּלעגט אַמאַל זאָגן, ווי דער שטייגער איז אין דייטשלאַנד, אַ גוט וואָרט וועגן נייעם רוסלאַנד. זיין גלויבן אין מערב איז געבליבן אומדערשיטערט. זיגן מוז קולטור, זיגן מוז הומאַניטעט. אומגעצוימטע מענטשלעכע אינסטינקטן מוזן ברענגען נישט נאָר צו פּרעמדער, נאָר אויך צו אייגענער פאַרניכטונג.

אַזוי רירנדיק־געטריי איז ער געבליבן זיין גאַנץ לעבן דעם מערב־טטיל, — דעם האַרמאַנישן, געצוימטן, גראַד־ליניקן. ער האָט די גאַנצע וועלט געזען אין איר קלאַרן קרייז, אין איר קרעפטיקער באַגרענעצטקייט. הויך־מענטשלעך איז ביי אים געווען נאָר די פעאַיקייט פון גייסט זיך צו דערקענען — דערקענען זיינע אייגענע גרענעצן. דאָס מיסטישע, וואָס האָט אים אָפט געצויגן, האָט ער אָפּגעלייקנט, זייענדיק געטריי זיין השׁר כּלה־דערציאונג. אמתע עקזיסטענץ איז ביי אים נאָר געווען דאָס, וואָס רוט אין ליכט.

אין דעם איז באַשטאַנען די טראַגעדיע פון זיין שאַפונג, וואָס ער, דער מענטש פון געזאַנג, וועמענס אויסערלעכע וועלט, די וועלט פון פאַרב און פאַרם, איז געווען אַזוי אַרעם, האָט זיין גאַנץ לעבן זיך געדערענגט אין איר ענגן קרייז, — אין עלנדן קרייז פון ניכטערן, דעמאַלט ווען זיין אמת־דיק קעניגרייך איז געווען נישט פון דאַנען. דעריבער האָט ער אַזוי ווייניק קינסטלעריש פאַרווירקלעכט, ווייל ער האָט זיך אַליין אויפגעגעסן, זיך אַליין באַרױבט, פאַראַרעמט, נישט טרויענדיק זיך אַליין, נישט לאַזנדיק זיך באַצױבערן ביזן סוף.

זיין גאַנץ לעבן האָט אים געצויגן „אַהין“, צו דער פּרעמדער וועלט פון קראַפט, פון שלימות, פון פולן אויסדרוק. די מערב־קולטור איז געווען זיין אייביקער שטיץ־פונקט. זיין גאַנץ לעבן האָט ער איר געזונגען שבחים, ביי איר געלערנט, איר געטריי געדינט. זיין גאַנצע שאַפונג, נישט

נאָר אַלס איבערזעצער און קריטיקער, איז אייגנטלעך באַשטאַנען אין דער דעמאָנסטרירונג פון דער מערב־קולטור, ווי אַ מוסטער, צו וועלכן מיר דאַרפן שטרעבן. אָבער דאָס איז געווען מער אַ בענקשאַפט צו פרעמדער שלימות, ווי אַן אַרגאַנישע אייגנשאַפט. אין תּוֹך איז פּרישמאַן געווען אַ מזרח־מענטש, דער זינגער פון אַ פּאַרטרוימטער, קעגנזייטיקער וועלט. אין תּוֹך איז ער געווען אַ סך מער חסידיש, ווי מען קאָן אָננעמען לויט זיין אייגענער מלחמה מיט פּרצן. מער אפשר, וויפּיל ער האָט באַקעמפט אין פּרצן אַ געוויסן עלעמענט פון טעאַטראַלישקייט, פון אַביסל פּאַרסירטן שאַפּונגס־אימפעט, האָט ער אים מקנא געווען פאַר זיין מוט, פאַר דעם, וואָס ער האָט געקאָנט צוגליען זיך, איבערווינדן אין זיך דעם משכיל און דערגרייכן דאָס, צו וואָס ער אַליין האָט אומזיסט געשטרעבט זיין גאַנץ לעבן; צו פאַרפעסטיקן די יסודות פון פּאַלקס־שאַפּונג, צונויפּגיסן אירע צעשיידטע עלעמענטן אין סטיל, אין ווערן דער שעפּער פון יענעם פּאַלקס־טימלעכן ריטם, וואָס האָט אַזוי באַלעבט אונדזער נייע קונסט. ער, דער אייביק־פּאַרזיכטיקער, וואָס האָט יעדעס וואָרט, יעדע באַוועגונג זיינע נישט אויפּגעהערט צו קאָנטראַלירן, האָט נישט געטרויט פּרצעס דרייסטן גייסט, וואָס האָט געשאַפּן מיטן כּוח פּונעם גלויבן אין זיך, אייגנס, ווער עס געטרויט זיך אַליין נישט, געטרויט, געוויינלעך, נאָך ווייניקער דעם צווייטן.

דאָס האָט אים, דעם הויכבאַגאַבטן, דעם פּילזייטיקן, קולטור־רייכן און קלאַראַויגיקן, אַזוי עלנד געמאַכט. אין די געציילטע מינוטן, ווען ער האָט זיך געלאָזט אינגאַנצן באַרוישן און זיך געלאָזט טראַגן אויף די לייכ־טע פּליגלען פון געזאַנג. האָט ער געגעבן אַ טיפּן אויסקלאַנג זיין פאַר־חלומטער, נישט־ערדישער ערד.

אַט די צאַרט־לירישע, כּמעט וויזאַנערישע פּראַגמענטן, פון זיינע פּראַזע־פּאַעמען זענען געווען דער אייביקער רייץ פון זיין שאַפּונג. זיי האָבן אונדזער קינדהייט באַצויבערט, ווי ווייטע פעלד־קלאַנגען. זיי האָבן געצויגן און דערצויגן. זיי זענען געווען דער ערשטער זוימען פון דער יונג־העברעאישער ליריק — איר ערשטער אַנזאַג, פּרישקייט פון אַ נייער

תקופה איז געלעגן אויף זיי, און אַ חן האָבן זיי געהאַט, דעם חן פון יוגנט, פון קומענדיקן.

ער איז נישט געווען באַרופן צו פאַרווירקלעכן זיין שליחות איז געווען אַן אַנדערע: צו רופן, צו דערמונטערן צום נייעם. ער אַליין האָט נאָך פון זיינע אייגענע נצחונות נישט געקאָנט געניסן. דערצו איז ער געווען צופיל צעריסן צווישן ניכטערקייט און באַרוישטקייט, וואָס האָבן זיך ביי אים נישט צונויפגעגאַסן, אַזוי גליקלעך, ווי ביי פּרצן. „איינ מלכות האָט ביי אים נישט אָנגערירט דאָס צווייטע“. אוי וויי! אין זיין פאַרכישופטן פאַלאַץ האָבן זיך שטענדיק געטראָגן די קאַלטע צוגווינגטן. אַזוי, אין אייביקער איינזאַמקייט, אין אייביקן געראַנגל צווישן מזרח און מערב, בלייבנדיק שטענדיק געטריי נאָר זיך אַליין, האָט ער אָפגעלעבט זיין שווער און פּרוכטבאַר לעבן. אַזוי עלנד, ווי ער איז גע-ווען מיט זיין גאַנצן רייכטום, איז, דאָכט זיך, קיינער פון זיין דור נישט געווען. און אין יענע געציילטע טעג, וואָס איך האָב פאַרבראַכט מיט אים אין בערלין, איז מיר טאַפלט דערפרייענדיק געווען צו זען אים אַ פאַר-יונגערטן, אַ האַפּענונגספולן, ווי ער גרייט זיך, ביי דער שקיעה פון זיין לעבן, צו דער גרויסער שאַפּונגס-אַפּענסיווע, וועגן וועלכער ער האָט אַלע זיינע יאָרן נישט אויפגעהערט צו טרוימען.

ווער וואָלט געקאָנט גלויבן, אַז שפּעטער מיט צוויי יאָר וועט שוין זיין דער סוף פון דער וואַנדערונג? זיין חלום צו וווינען אין אייראָפּע איז מקוים געוואָרן, אָבער שוין צו שפּעט. ווען ער האָט איינגעאַרדנט זיין פּרעכטיקע וווינונג אויף דער קייזער-אַלע, איז ער שוין אויף העלפט געווען אויפגעגעסן פון קאַנסער, וואָס די דאָקטוירים האָבן אנטדעקט ביי אים אַ פאַר טעג פאַר זיין טויט. אָבער נאָך ליגנדיק אויפן טויטן בעט האָט ער נאָך אַלץ, ריינדיק מיט זיינע פריינט, געחלומט וועגן זיינע גרויסע ליטעראַרישע פּלענער, און אַזוי אַוועקגעטראָגן מיט זיך אין קבר זיין אייביק נישט-געשטילטן דורשט צו שאַפּונג — די איינציקע פאַטאַ-מאַרגאַנא פון זיין גאַנץ לעבן.

בן-עמי

אין די גאסן פון תל-אביב, וואָס זענען שטענדיק פאַרפלייצט מיט רוישיק-פריילעכן יונגוואָרג, פלעגן מיר אים באַגעגענען זייער זעלטן. ער האָט געוווינט אין עק-שטאָט, האָרט ביי די גרינע פעלדער פון שרוונה, און די שוואַכע אויגן און שוואַכע פיס האָבן שוין נישט געדינט. דער 77-יאַריקער מאַן איז געווען מיד און קראַנק פון זיין לאַנגן וואַנדער-וועג. צו שפעט געקומען אַהיים. און כאַטש ס'איז זיס אויך אַ שפעט געשאַנק, און וויל איז דעם, וואָס קומט אפילו ביים טאַג-פאַרגיין אין האַפן, צו וועלכן ער האָט פון גאַנץ פרי אָן געזעגלט, אָבער אַנגעטרונקען מיט טרויער איז שטענדיק די לופט אין יעדן לעצטן האַרבעריק — דער טרויער פון סוף.

אַט דער דאָזיקער טרויער האָט שטענדיק געהאַנגען איבער דעם גרייז-גרויען אַלטן מאַן, וואָס האָט זיך ווי אַ פרעמדער אַרומגעדרייט צווישן אונדז. ער איז שוין געווען כמעט נאָר צושויער, אָבער זיין ברען איז נאָך נישט געשטילט געווען, און יעדעס מאָל, ווען מיר פלעגן זיך טרעפן מיט אים, פלעג ער נאָך דורך די שפעלטלעך פון די האַלב-בלינד-דע אויגן אַ שפּריץ טון אויף אונדז מיט פּייער און אַ היק טון גאליק, בייסיק, שטעלנדיק זיך אויף די פיס מיט אַמאָליקן בייזער. ער האָט מיט אונדז אַלע געהאַט חשבונות. אַלע האָבן מיר אַפגענאַרט די האַפּענונגען, וואָס ער האָט אויף אונדז געלייגט. אוי, אַנדערש, אַנדערש האָט ער זיך אַלצדינג פאַרגעשטעלט פון ווייטן. אַנדערש האָבן די זאַכן געדאַרפט אויסזען. אַנדערש — אויך מיר.

שווער איז צו זיין פרעמד אין דער היים. שווער זיין איינזאַם צווישן אייגענע. דאָ זענען נאָך געווען חברים, מיט-קעמפער און מיט-וואַנדערער, צו וועלכע ער האָט זיך אַזוי הייס געריסן פון דער שיינער פרעמדער

שווייך, אין וועלכער ער איז דאך געווען שוין טיף איינגעוואַרצלט. נאָר ווייניקע האָבן אָפּגעענטפּערט אויף זיין וואַרעמען האַרציקן רוף. יא, דאָ איז ער געווען אפשר עלנטער, ווי אומעטום. דערצו נאָך די שפּראַך־טראַג־געדיע: ער, וואָס העברעאיש איז געווען זיין לעבנס־חלום, האָט זיין גאַנץ לעבן געמוזט אַנקומען צו אַנדערע שפּראַכן, און צוליב דעם שווער זיך צונויפּגעאַסן מיטן היגן עלעמענט. וואָס אים האָט וויי געטון, איז אפילו די נאָענטע נישט שטענדיק געווען פאַרשטענדלעך.

און ער איז געווען אַ ייד מיט טענות, וואָס האָט זיך נישט געלאָזט איינרעדן. ער האָט יידיש וויי און יידיש שאַנד געטראָגן שווערער, ביי טערער ווי אַנדערע. זיך נישט צופרידנגעשטעלט מיט קיין תירוצים. גע־מאַנט שטרענג, אויפן קול, געוואַלט פאַרגיטיקונג פאַר אַלץ, פאַר אַלע באַליידיקונגען, פאַר אַלע עוולות, און נישט איינגעגאַנגען אויף קיין שום אַפּמאַכן. נאָר נישט אויף העלפט! נאָר נישט איבערלאָזן קיין לעכער אין דער מויער!

אַזאַ מין ייד איז דאָס געווען, — פון די וואָס פאַלן נישט אַראָפּ ביי זיך פאַר פרעמדער פראַכט. וואָס טראָגן זייער יידישקייט, ווי אַ באַהאַל־טענעם אוצר אין זיך, און זענען מבטל דעם דלות פון דרויסן. אַזוינע זענען קיינמאַל נישט מוחל יידישן כבוד. אַזוינע גייען אַרום צווישן די וויים, ווי צווישן ווילדע וועלף. און קענען נישט שלום מאַכן. אין ווילן זיך נישט איבערבעטן. אַ ייד וואָס האָט געקענט אויסשטיין אַלצדינג, איבערטראָגן אַלצדינג, אָבער מיט איין תנאי — אַז ער זאָל זיין באַרעכ־טיקט פֿי יי נ ט צ ו ה אָ ב ז מיט יעדן פאַרסטמטן טראָפּן בלוט זיינעם, און מיט זיין שווערן שאַטן וואַרפן אַ שרעק אויף זיי.

ד ע ר סאַרט ייד האָט אויף קיין מינוט דעם ג ל ו ת נישט פאַרגעסן. און אפילו ווען ער איז מילדער געוואָרן, האָט ער נאָך אין זיינע אויגן אָפּגעשפיגלט די פייער־שרעק פון אַלע דורות, פון אַלע געפייניק־טער, וואָס זענען אומגעקומען אויף קידוש־השם. אזוינע האָבן נישט גע־קענט מוותר זיין. זיי האָבן אין זיך געברייט די שנאה צו א ד ו ם ווי אַ לעבנס־עלעקסיר; געווסט, אַז מיט דעם כוח פון אַט דער שנאה צו די

בוזיים פון אלע פעלקער, וואָס האָבן זיך אין זייער בלוט געבאָדן, לעבן זיי. דעריבער איז די שנאה געווען אזוי טייער ביי זיי, אַז זיי האָבן גע-קענט צוריקווייזן די האַנט, וואָס איז געווען אויסגעשטרעקט מיט פרידן צו זיי. זיי האָבן איר נישט געגלויבט. זיי האָבן פאַר דער ליבשאַפט זייער רער מער מורא געהאַט, ווי פאַר זייער פיינטשאַפט.

ווי אַ שאַטן איז ער פאַרבייגעגאַנגען אין די ווינקעלעך פון תל-אביב — דאָרט, וווּ אַלצדינג בליט לייכט און ווי ל פ א ר ג ע ס ון. ער האָט ווי דערמאָנט, אַז ס'זענען נאָך דאָ ב א ל י י ד י ק ט ע יידן, אויף דער וועלט. אַז מע טאָר נישט זיצן נאָר אויף דער זון... מיר האָבן געוואָסט, אַז ס'טוט אים וויי. אָבער אונדזער פנים איז געווענדעט צו אַן אַנדער זייט. נישט צוליב דעם זענען מיר געקומען אַהער, אַז מיר זאָלן ווידער לעבן פון אונדזער ווייטיק, פון אונדזער שאַנד. מיר האָבן צע-עפנט די פענצטער, און געוואָלט אויפאַטעמען ברייט און א ו נ ט ע ר צ י ע ן ד ע ם א ל ט ן ח ש ב ן ... אויסרייסן די שרעק, ווי אַ ביזע שפראַצונג, פונעם האַרץ. פאַרגעסן. איבעררייסן. אַנהייבן אַ ניי זייטל, אַ נייע לעבנס-פרשה.

און אזוי איז ער געבליבן אויסער דעם קרייז. ז י ך נ י ש ט מ צ ט ר ף ג ע ו ו ע ן.

נאָר יענע נאַכט, די געזעגענינגס-נאַכט, האָט אונדז אַ טראַג גע-טון מיט אימפעט צו אים. אַזוי דערמאָנט מען זיך שטענדיק — ווען ס'איז שוין צו שפעט. אַ קליינע קאמפאניע האָבן מיר זיך פארזאַמלט אַרום דעם טויטן בעט, אויף וועלכן ער איז געלעגן אַזוי ליכטיק־רואיק, ווי ער איז אפשר זיין גאַנץ לעבן נישט געווען. עס האָט זיך געדאַכט, אַז ער הערט זיך צו צו אונדזער שטילן געשפרעך וועגן אים. און ערשט דעמאָלט האָבן מיר אים דערזען: דער טויט, וואָס זאַמלט מיטאַמאָל איין דאָס צעזייטע און צעשפרייטע פונעם מענטשן אין אייביקן שייער אַרין, האָט אויך מיטאַמאָל בולט געמאַכט זיין געשטאַלט אין איר גאַנצער גייסטיקער גרויס. און אויך די, וועלכע ער איז שטענדיק געווען ווייט, האָבן דערפילט דעם טראַגישן גלאַנץ פון זיין לעבן. ווען מיר זענען גע-

זעסן ביים טיש און געבלעטערט די אַלטע „וואַסכאַדן“, האָבן זיינע אַל-
טע ברענענדיקע רוף־געשרייען ווידער געשפּריצט לעבעדיקע פּונקען. און
עס האָט אויפגעלעבט דער יונגער בן־עמי מיט דעם געטלעכן ברען אין
האַרץ, מיט זיין גלויבן און ליבע, מיט דעם גאַנצן מענטשלעכן רחמנות,
וואָס האָט געקוואַלן פון אים צו זיינע קליינע ברידער, פון וועלכע ער
האַט זיך קיינמאָל נישט אָפּגעזונדערט. זיין אהבת־ישראל, ווי זיין ליבע
צו יידישקייט, האָבן קיינמאָל נישט געהאַט צו טון מיט קיין דאַקטרינע,
מיט קיין נאַציאָנאַליסטישן „שולחן־ערוך“, נאָר זענען שטענדיק געווען
אַנגעטרונקען מיט יידיש געפיל, — מיט דער איבערצייגונג, אַז פאַר-
לאַזנדיק די ווערטן פון דער אומה, ברענגען מיר נאָר ז י ד א ל י י ן
שאַדן. זיין פּאַנאַטישע ליבע צו יידישקייט, איז געווען דער פּאַנאַטיזם
פאַר דער יידישער אידעע, דער אייביקער באַטייט פון וועלכער איהו:
ר ח מ נ ו ת א ו ן א ן א ל י י ל , און יענע אינטים־מענטשלעכע
האַרציקייט, וואָס נאָר אַ ליידנדיק פּאַלק האָט געקענט אַזוי טיף אַנטוויק-
לען אין זיך. אין מאור־התורה האָט ער געזען נישט קיין רעליגיעזע
ווערטן, נאָר מ א ו ר ה ה י י ם . יידישקייט און רחמנות, יידיש-
קייט און לעבן, זענען געווען ביי אים איינס און דאָס זעלבע. זיין היי-
כער אַנפּאַל אויף שאַפּענהויערס פעסימיזם, איז דער קאַמף קעגן איינעם,
וואָס איז מוציא שם רע אויפן לעבן. עס איז דער קעגנזאַץ פון יידישקייט
— אַנצוקלאַגן דאָס לעבן. אַנקלאַגן מעג מען נאָר גאָט, און נאָך מער
— דעם מענטשן, וואָס דאַרף טראַגן די פאַראַנטוואָרטלעכקייט פאַרן
לעבן גלייך מיט גאָט. ווייל ער, דער מענטש, איז די לעצטע אינסטאַנץ;
אַן אים געווענדעט זיך, אַז די וועלט זאָל זיין אַנדערש, ווי זי איז...
יידישקייט איז פאַר אים געווען נישט קיין סכּום פון אידעען, אפילו
נישט פון קיין מידות, נאָר דאָס אייביקע בליעכץ, דער גאַרטן פונעם
מענטשנס האַרץ. זיין טרוים איז געווען, אַז די יידישע תורה, ווי דאָס
יידישע האַרץ, וועלן אויפּסניי זיך צעבליען אויף יידישער ערד.
אין דעם איז באַשטאַנען זיין ציוניזם. און וויי האָט אים גע-
טון ביזן באַהאַלטענעם בלוט זיינעם, ווען ער האָט געזען, אַז אַט ד ע ר
ציוניזם איז נאָך נישט פאַרווירקלעכט.

אורי ניסן גנעסין

צוריק מיט צוועלף יאָר*) איז אין וואַרשע געשטאַרבן נאָך אַ לאַנגער האַרץ־קראַנקהייט, וואָס האָט אים ווי אַ באַהאַלטענער שאַטן באַגלייט זיינע שיינע יוגנט־יאָרן, אַ ייִדישער קינסטלער, וואָס האָט געהאַט דאָס גליק צו בלייבן זיין גאַנץ לעבן כמעט אומבאַמערקט אי פון אונדזער קריי־טיק, אי פון דעם בעל־הבתישן לייענער: ביידע האָבן אים גלייך נישט פאַרשטאַנען. זיין סטיל, זיין ארט שרייבן, יעדע מאַנר זיינע איז זיי געווען ווילד, פּרעמד, אַפּשטויסנדיק, וואָס ביי אים איז געווען די אי־געווייניקסטע שעמענדיקע זעלן־שפּראַך, דער קוים־געפּאַסטער אויסדרוק פון זיין מהות, איז פאַר זיי געווען געמאַכט, געקינצלט, הילפללאַז; וואָס ביי אים איז געווען געזאַנג, ריטם, האַרמאָניע, איז ביי זיי געווען — די טאַנאַנס, פאַרמלאַזיקייט, אַ מין קוידערוועלש. אַט אַזוי איינזאַם איז ער זיך דורכגעגאַנגען דעם טרויעריקן גאַרטן פון אונדזער ליטעראַטור, טראַגנדיק זיין שאַפונג און זיין קראַנקהייט, ווי אַ קללה אין זיין אַנגע־ווייטיקט האַרץ. נאָר זיין פּריציטיקער טויט, וואָס מיט אים איז באַ־הויכט זיין גאַנצע שאַפונג, האָט מיט איר לעצטן אַקאַרד אַפּגעשטעלט די גלייכגילטיקע און געוואַרפן זיין רויטן אַפּגלאַנץ אויף דער דאָזיקער אינטערעסאַנטער פּערזענלעכקייט; אַבער נאָענט און טייער איז ער ביז היינט געבליבן נאָר געציילטע פון די וואָס האָבן מיט אים מער אַדער ווייניקער דורכגעמאַכט דעם טראַגישן וועג פון אַ נייער עפּאַכע.

וואָס איז ער געווען? דערציילער, ליריקער, פּסיכאָלאָג? דאָס ווייס איך נישט. נאָר איין זאַך איז ער געוויס געווען — אַן עכטער דיכטער. אין דעם באַנד דערציילונגען פון זיין לעצטער שאַפונגס־עפּאַכע, ווען זיין קינסטלערישע אייגנאַרטיקייט האָט זיך אין גאַנצן באַשטימט, האָט ער אונדז דערציילט כמעט אויסשליסלעך די פּאַעמע פון זיין אייגענעם לעבן,

(* געשריבן אין 1925.)

ווי ביי אלע לירישע טאלאנטן, פאלט כמעט אויף אלע זיינע העלדן דער רייכער אפגלאנג פון זייער שאפער, א געוויסע איינקלאנגלעכקייט גיט אפ פון די דאזיקע נאוועלן מיט זייערע משונהדיקע ריין-גענעסינדיקע גע-מען. נאָר פון זיי אלע ווייעט אזא פרישער גייסט, אזא קרעפטיקער לעבנס-אַטעם, אזא בליענדער טרויער, אז מיר הערן דאָס קלאַפּנדיקע האַרץ פון דעם, וואָס האָט זיי אויסגעווייטיקט, ווי דאָס פּאַקנדיקע געזאַנג פון איינזאַמע נאַכט-וואַנדלער, וואָס רופֿן אויף נישט צו ווערן געענט-פערט...

ער האָט אויך גערופֿן, נישט אויף געענטפערט צו ווערן, אין אים האָט געזונגען יענער ווייגעשריי צום לעבן, צו ליבע, יענער מעכטיקער דראַנג צום וואַרעמען שויס פון דער נאַטור, יענער איינגעהאַלטענער רחמנות אויף זיך און אויף די אלע, וואָס האָבן, פאַרצערט פון איינ-זאַמקייט, געפלאַטערט ווי די שטומע ים-פייגל איבער דער פאַרנעפּלטער וואַסער-פלאַך, און נישט געוויסט דעם וועג איינער צום צווייטן, — נישט געוואָלט און נישט געקאַנט אים וויסן, ווייל יעדער איז געפירט געוואָרן פון זיין טונקעלן שטערן און דורשטנדיק גליק, און אין זיך אליין גע-טראָגן זיין פאַרניכטונג...

ער איז געווען פון די ווייניקע ביי אונדז, וואָס האָבן געקענט מיט שטילע ווערטער רעדן וועגן גרויסן, אייביקן טרויער פון מענטשן; פון די, וואָס האָבן ליב האָבנדיק דאָס לעבן, שטענדיק געהערט פלאטערן די שוואַרצע פּאַנען פונעם סוף, און אַפּגייענדיק מיט בלוט, פאַרנומען דאָס זיסע געזאַנג פון דער ערד.

וואָס פאַר אַ מערקווירדיק געפיל כאַפט אונדז אָן, ווען מיר לייער נען זיין לעצטע פּאַעמע „אַצל“, דאָס קליינע פּראָזע-ווערק, וואָס וועט געוויס מיט דער צייט ווערן אַ צייכן-פונקט אין דער אַנטוויקלונג פון אונדזער פּאַעזיע! מיר גייען אום, ווי אין אַ קלינגענדיקן אלול-וואַלד, וווּ אַלצדינג בליט און וועלקט צוזאַמען, וווּ דער שאַרפּער ריח פון שמעקנדיקע קרייטעכצער מישט זיך אויס מיטן טרויער פון פּאַלנדיקע בלעטער; וווּ דער טויט, אַ ליכטיקער און פריינטלעכער, רירט זיך אָן אין די זוימען פונעם ליבן לעבן. אין קיין איינעם פון זיינע פריערדיקע

ווערק האָט דער קראַנקער דיכטער נישט אָפּגעשטעלט מיט אַזאַ ליבע, מיט אַזאַ געטלעכער רו זיין שטילן בליק אויפן שיינעם לאַכנדיקן לעבן, פון וועלכן ער האָט זיך געהיים געקליבן אַוועקגיין. איבער די אַלע פאַר-ביקע שמעקנדיקע בלעטלעך ליגט אויסגעגאַסן יענער דורכזיכטיקער און דאָך באַהאַלטענער זונען־טרויער פון ג ע ז ע ג ע נ ע ן ז י ך .

אין אַלע זיינע ווערק, אייגנטלעך, פילט זיך די וואַרעמע לופט פון צעשיידן זיך. אין די דאָזיקע אַלע לירישע פּאַעמען אין וועלכע עס ווערט אַזוי ווייניק דערציילט, פליסט אַזאַ מעכטיק לעבן, אַזאַ זינגענדיקע וועלט, אַזאַ באַהאַלטענע דבקות און אַזאַ עקל פאַרן מיאוסן, פאַרן א ר מ א ו י ס מ י י ד ל ע כ ן מיאוסן, וואָס הערשט איבער אונדז און אין אונדז, און פאַר וועלכן ס'איז נישטאָ ווהין זיך צו ראַטעווען, אויב נישט אַ ה י ן , צו יענעם לעצטן טונקעלן וועג־פּונקט, וואָס הייבט צומאָל אַן דעם מידן האַרץ לייכטן און רופן ווי די איינציקע גאולה, ווייל קיין זאך לינדערט נישט אַזוי דאָס פאַרשפּילטע לעבן, דאָס פאַרלירענע פון אונדזער האַרץ ווי דער באַרואיקנדיקער געדאַנק פונעם סוף — אַלץ איינס, צי איז ער נאָענט, צי איז ער ווייט. „יסורים — וואָס איז אַזוינס יסורים? זיי זענען געווען שוין ווייטע, פונקט ווי די פּולשטענדיקע רו איז געווען ווייט. און ווידער האָט זיך אויסגעוויזן, אַז נ ע ב ן לעבן קען מען און ס'איז אפילו לייכט צו לעבן“.

דאַרף מען נאָך אונטערשטרייכן, אַז ער האָט נישט געהאַט קיין זין פאַר דעם אויסערלעכן, און דאָס וואָס אַנדערע רופן פאַקטן — האָבן אין זיין שאַפונג, די ליריש־פּסיכאָלאָגישע, קיין שום באַדייטונג נישט גע-האַט? דאַרף מען נאָך אונטערשטרייכן, אויף וויפל ער איז געווען צומאָל אומבאַהאַלפן — מיטן גאַנצן רייכטום פון זיינע קונסט־מיטלען — אויף אויסצודריקן געוויסע קאַנקרעטע מאַמענטן, אויף וויפל געוויסע ווערטער, פאַרבן, עפּיטעטן זענען געוואָרן פאַר אים אַזוי פיל אומפאַרמיידלעך־נויטיק, אַז ער האָט זיך נישט נישט געקענט באַגיין אַן זיי, באַפּרייען פון זיי? זיין וועלט, זיין צער, זיין געדאַנק האָבן געבליט אויף אַנדערע פעלדער. נאָר איז ער געווען אוממעכטיק צו געבן פאַרם, די גע-שטאַלטן, די פרעמדע וועלט, האָט ער דערפאַר געהאַט פאַר זיין אייגענער

צוא אוצר פון אויסדרוק־מיטלען, וואָס האָבן אומדערוואַרטעט געוואָרפֿן אַ ליכטיקייט אויף די פאַרהוילנסטע תּהומות פֿון אונדזער גייסט. און זעען מיר צומאָל, ווי ער צאַפֿלט אין זיין אייגענער נעץ, איז עס דער־פאַר, ווייל זיין וועלט האָט נאָך זיך אַליין נישט געקענט, און זוכנדיק איר אויסדרוק, מיט פאַראַכטונג זיך באַצויגן צו יעדן א ו י ס ע ר־ל ע כ ן אויסדרוק.

זיין גאַנצע שאַפונג איז די אומגעהויערסטע, אומאויפהערלעכע גייסטיקע אַ נ ש ט ר ע נ ג ו נ ג פונעם נייעם מענטשן צו געפינען זיך, צו אויפדעקן אַ וועלט, וואָס איז נאָך פאַרמלאָז און פאַרוויסט. זי האָט געבעטן אויסדרוק אין ווערטער, און נישט געגלויבט שוין אין זיי. עס איז שוין נישט געווען מער די באַרוישנדיקע אמונה פֿון אַ מענדעלע, אַז אין אָנהויב איז געווען דאָס וואָרט, — אַז דאָס וואָרט לייזט אויס, באַ־פרייט, דערפאַר גייט דורך אַזאַ געהיימע אומרואיקייט דעם דאָזיקן סטיל, דערפאַר איז זיין ריטם אויסערלעך אַזאַ נישט־זיכערער, און רייסט זיך אַפֿטמאָל איבער אין דער מיט, ווי פאַרלירנדיק פֿלוצים זיינע ליכטי־קע ליניעס. ניין, עס איז שוין נישט דאָס קלאַסיש־באַרואיקנדיקע. גנע־סינס קונסט איז נישט קיין שאַטן־ווינקל אויף לייכט צו פאַרוויגן דעם מידן גייסט. זי אַטעמט לאַנג. נאָר שווער. גנעסין אַנטפלעקט די בלוט־פלעקן פֿון זיין פּאַעזיע, אירע ברענענדיקע שאַטנס נאָר דעם, וואָס ער לעבט מיט, לעבט זיך איין אין איר. די, וואָס זענען געווינט צום גלייכן אויסדרוק, צום שטרענג־געצייכנטן און פּראַסטן, וועלן נאָך אַ לאַנגע צייט בלאַנדזשען אַרום די הויכע פֿלויטן פֿון זיין שאַפונג, ווי אַרום אַ פאַר־שלאַסענעם גאַרטן.

ער האָט געוואַלט בלייבן פאַרשלאַסן, ווייל נאָר איינגעהאַלטענער ווייטיק, ווי אויסגעשטאַנענער וויין, איז קרעפטיק. ער האָט געזאָגט און נישט דערזאָגט, ווייל דער, וואָס דערזאָגט, זאָגט אייגנטלעך גאַרנישט. ער האָט געשווינט דעם טרויעריקן סוד פֿון זיין לעבן, און אים ווי אַ איצר געהיט פאַר זיך, פֿון אים גענערט און פֿון אים פאַרצערט. זיין גאַנצע שאַפונג איז אַ מין ליריש פּרעלודיע, אַ האַלב־אַראַפּגעלאָזענער פאַר־האַנג, און נאָר דאָרטן, וווּ איר טרויער צעבליט זיך העל־בלוי, איבערגע־

צייטיקט ווי די שפעטע סטעפֿבלומען, ווערט זי אויף קורצע מאַמענטן פולקלאנגיק, ווי אַ לעבעדיקער אַרקעסטער, און איר שטומער קלאנג ברעכט אויס מיט אַן אויפרייסנדיקן רוף פון נצחון...

ער האָט געוואוסט, ווי טייער צו האַלטן דעם צער, מיט וועלכן מיר לעבן פיל מער, ווי מיט אונדזער גליק. דעריבער ציט זיין גייסט זיך שטענדיק פון ווייטע און פון נאָענטע צוריק צו זיך, צו זיין איינזאַם־קייט. ער טראַגט זיין טרויער נישט ווי קיין קללה, נאָר ווי זיין איינציק רייכטום. ווי זיין באַהאַלטענע קמיע, אפילו אין „טונקעלן און טרוימ־פירנדיקן שויס“ פון דער פרוי שיצט אים דער פריילעכער געדאַנק, אַז ערגעץ וואָרט אויף אים זיין שטילקייט, אַז זיין געבורט־לאַנד איז נישט דאָ. און דאָך איז ער נישט געווען פון די, וואָס שפּייזן זייער גייסט מיט קאַלטער שיינקייט. די וועלט איז ביי אים נישט געווען קיין שפּיל־צייג. קיין שטאַף פאַר קונסט. ער האָט געלעבט, געליבט, געליטן. זיין פאַעזיע איז אַנגעטרונקען מיט ערנסט, מיט לעבנס־שרעק, מיטן שווערן וויין פון ליידנשאַפט. זיינע העלדן האָט ער „מיט ווייטיק געבוירן“, אין זיין בלוט געבאַדן. די גאַנצע ריי לעבעדיקע מענטשן, וואָס גייען פאַר אונדז, ווי אין חלום, דורך זיינע ווערק, זענען זיינע נאָענטע. אין שלאַפֿ־לאַזע נעכט געדענקט ער זיי, טרויערט מיט זיי. די קליינע ליבע רוחמה, דאָס דאָזיקע ווילדע, דערשראַקענע וואַלד־חיהלע, אין וועמענס אַדערן עס ברויזט אַזאַ קאַכעדיק בלוט, אַזאַ מעכטיקע ליידנשאַפט, איז אַ שטיק האַרץ פון דיכטער אַליין, זיין טרוים־בילד, זיין פאַרברענטע יוגנט. אין גנעסינס שאַפונג האָט די אויסערלעכע וועלט, וואָס האָט אין מענדעלעס ווערק אַנגעהויבן דריקן מיט איר שווערקייט, זיך ווידער אַפֿ־גערוקט פאַרן אינערלעכן ווידערקול. אַלצדינג האָט ווידער באַקומען אַן אַפּקלאַנג, געוואָרן אַ רמז פון עפעס, וואָס איז רייכער פון זיך אַליין. די וועלט איז מערער, ווי זי דערשיינט פאַר אונדזערע אויגן, „טיפּער ווי דער טאָג האָט געמיינט“. אין אירע חדר־חדרים שפּילט אַ באַהאַלטע־נער אַרקעסטער. אינעם רויש, וואָס אַרום אונדז, ווערט זיין קול פאַר־טויבט, פאַרגעסן, גנעסין, דער דיכטער, האָט דעם פאַרגעסענעם הימן פון דער ערד פאַרנומען און אים אונדז ווידערגעשפּילט אויף ציטערדי־קע סטרונעס.

און שענער איז געוואָרן די וועלט, אַ פאַרברענטע אין זיין געזאַנג.

דער 70טער געבורטסטאג פון י. ח. ברענער

עס זענען אדורך 70 יאָר* פון זינט ער איז געבוירן געוואָרן — אַ גרויסע היסטאָרישע תקופה פיל מיט האַפענונגען און פיל מיט אַנטווי- שונגען. און ער, וועלכער איז אַוועקגענומען געוואָרן פון אונדז מיט צענד- ליקער יאָרן צוריק אין זיין בליענדיקן עלטער, לעבט נאָך אין אונדז און צו אונדז דערלייט זיין קול אין יעדער צייט פון צעטומלעניש, וואָס איז נאָך נישט אַריבער אפילו מיט די גרויסע אַנגעקומענע געשעענישן, זיין גורל איז געווען צו לעבן אין אַ צייט פון שרעק און געפאַלנקייט, ער האָט נישט דערלעבט די נחמה. דעריבער טרויערט אַזוי אין אונדזער האַרץ זיין זכר.

וואָס איז געווען ברענער פאַר זיין דור ווייסן נאָר די, וועלכע האָבן געלעבט און געווייטיקט מיט אים צוזאַמען. ווען אפילו עס זענען גע- ווען אנדערע, האָט ער, ווי אַ טריבע זון אונדז געלויכטן מיט זיין פולן ווייטיק, וואָס ער האָט קיינמאַל נישט פאַרטוישט אויף פוסטע טרייס- טענישן אָדער טרייסטענישן אויף דער העלפט; פון „בחורף“ ווו דער שריי- בער־אַנפאַנגער האָט אַרויסגעוויזן אַן אויסערגעוויינלעכע גייסטיקע רייפ- קייט און ביז „שכול וכשלוך“, דאָס בוך איינגעהילט אין פינצטערניש פון וועלכן עס שיינט אַרויס אַ נייער טאַג, האָט ברענער, וואָס האָט געזען און באַוויזן ביזן סוף דעם צעבראַכענעם מענטש, נישט שלום גע- מאַכט מיט דער צעבראַכנקייט.

און אפשר נאָר אין די לעצטע טעג פון זיין לעבן, ווען ער האָט געוויינט אין אַ פאַרלאָזט הויז אין אַ פאַרשטאַט פון יפו, אפשר ערשט דעמאָלט, גייענדיק דורך שמאַלע סטעזשקעס פון די פרדסיים, האָט ער צום ערשטן מאַל שלום געמאַכט מיט דער וועלט. ער האָט געגליבט, אַז די רעטונג איז דאָרט, אין די אַרבעטער־אינדולען, ווו עס שאַפט זיך אַן

* געשריבן אין 1951.

אָנְדער לעבן. און דווקא דעמאָלט איז געקומען דער ביטערער סוף, וואָס
האָט שטענדיק געטונקלט פֿאַר זיינע אויגן, וועלכן ער האָט זיך פֿאַראַויס-
געזאָגט די גאַנצע צייט.

דאָס איז געווען אַ לעבן פול מיט ראַנגלענישן, פון וועלכע עס האָבן
נישט געוואָסט קיינער אין זיין דור. די שטורעמדיקע תקופה פון זיין
יוגנט איז געווען אַנגעפילט מיט שווערע נסיונות. צוזאַמען מיט די גרוי-
סע האַפענונגען האָט אויפגעבליט דער גרויסער יאוש, דעם גרויסן אמת
האָט פֿאַרטונקלט דער גרויסער שקר. און ער, וואָס איז געווען אַזוי אַכ-
זריותדיק־שטרענג צו זיך אליין, איז געווען צוגעפאַסט צו דערוען אין
זאַכן און דערשיינונגען די קליינע מאַס ערלעכקייט און דעם ים פון
מליצה. דאָס איז נישט געווען קיין פֿאַדערונג צו גרויסע זאַכן, און געוויס
נישט — פֿאַר זיך.

ער האָט דווקא געשטרעבט צו נישט קיין סך, נאָר דאָס ביסל האָט
געדאַרפט זיין אינגאַנצן שלמותדיק, אינגאַנצן אמתדיק, ווען ער האָט
געשריבן וועגן ביאָליקן, האָט ער בעיקר אונטערגעשטראַכן דעם אמת
אין אים. ער האָט אַנגעוויזן אויפן ווונדערלעכן פּערז, וועלכן ער האָט גע-
קענט עדות זאָגן און אויף זיך אליין:

ועד אלוהים מה נאמנה דמעתי!

(און גאָט איז אַן עדות ווי אמתדיק מיין טרער איז!)

און טאַקע דאָס איז געווען די שותפותדיקע אייגנשאַפט פון זיי
ביידן, דאָס האָבן זיי ביידע אונדז געלערנט: צו זיין געטריי סיי אין לעבן
און סיי אין דער שאַפונג. און אפשר צוליב דעם זענען זיי ביידע אונדז
אַזוי טייער, ווייל זיי האָבן אונדז געלערנט צו זען דעם שקר און אונדז
אַליין אַז מיר זאָלן אויפציטערן קודם־כל פֿאַרן געמיינעם, וואָס איז אין
אונדז. נישט ווי אונדזער שטייגער איז איצט — ער האָט געהאַט דעם
מיט אויפצודעקן דאָס געמיינע נישט נאָר ביי זיינע קעגנער נאָר אויך
אין זיין אייגענעם לאַגער. פון אַלץ וואָס האָט אַרויסגעקוקט אַפּנאַרע-
ריי, יעדע קליינלעכע ביזע באַרימעריי איז געווען אויסגעשטעלט אויף
זיין פיינטלעכער קויל, אַפילו ווער עס האָט געהאַט אַ סך פֿאַרדינסטן,
האָט ער אים אויך נישט געשווינט, אויב ער האָט אין אים אַנטדעקט נאָר

א סימן פון געמיינקייט. גבורה האט אויפגעהערט צו זיין גבורה אויב זי איז געמאכט געווארן דורך פרעכהייט, דורך מענטשלעכער געפאלן-קייט.

ב.

די גרעסטע דאטע אין ברענערס לעבן איז דאס יאר 1909, דאס יאר ווען ער איז געקומען קיין ארץ-ישראל. אין אלע געטאס פון גלות האט ער זיך פריער אויסגעוואלגערט. ער האט מיטגעלעבט מיט דער גאנצער פארארעמטקייט פון אונדזער לעבן אין די גרויסע און קליינע שטעט אין רוסלאנד און גאליציע. און די גאנצע שטיקעניש, און די גאנצע מיאוסקייט פונעם געטא אין דער פרייער שטאט לאנדאן האט ער איינגעזאפט אין זיך. זייענדיק נאך אין דער הויפטשטאט פון ענגלאנד האט ער געטראכט וועגן פארן קיין ארץ-ישראל, אבער קיין שום זאך איז אים נישט אנגעקומען אן קערפערלעכע און גייסטיקע ראנגלענישן. ענדלעך איז ער אין עלטער פון 29 יאר אנגעקומען צו די ברעגן פון לאנד מיטן געפיל, אז דאס איז דער לעצטער אפשטעל-פונקט און אז עס איז נישט פאראן קיין אנדער שטיק-פונקט אין דער וועלט. דא וועט ער לעבן און דא וועט ער שטארבן, און כאטש ער האט פארגעפילט דעם סוף, האט ער געוויס נישט געטראכט, און אויך מיר האבן נישט געטראכט, אז ער וועט קומען אזוי גיך, אז ער וועט זיין אזוי שרעקלעך.

דא האט ער געגלויבט, וועט ער קענען אויסשפרייטן זיין טעטי-קייט. אויסווארצלען די צעטומלעניש פון דער פארגאנגענהייט און אבן-הויבן אויפדאסניי. ער האט באשלאסן צו לעבן אן ארבעטער לעבן, צו-בינדן זיך צו דער ערד און דורך פיזישער ארבעט אויסזויגן פון זיך די ביטערקייט מיט וועלכער עס האט אים אנגעפילט דאס לעבן און דער גלות. אבער ער איז גיך קראנק געווארן — ער האט נישט מצליח געווען ביים אקערן און זייען. פארשטייענדיק, אז ליטעראטור איז זיין גורל, האט ער באשלאסן צו פאראקערן דאס לעבן פונעם ישוב מיט זיין גע-טרייער פעדער. ניט אפשרעקן זיך פאר יעדן אמת, ווי ביטער ער זאל ניט

זיין. נאך א קורצער צייט האט ער אנגעשריבן דאס בוך „מכאן ומכאן“ — א גרויסע שאפונג פול מיט ווייטיק און שפאט, און דערשיטערונג אייבער אונדזער הילפלאזיקייט און גייסטיקער שוואכקייט. צו דער זעלביקער צייט ווערט ער דער באדייטנדיקער און לעבעדיקסטער פובליציסט, וועלכער דערציילט וועגן די פלאגן אין ירושלים — ער האט נישט פארזיסט די ביטערקייט; ער האט אויסגעפונען אלע פעלער אין אונדזער לעבן אין לאנד, ער האט נישט מסכים געווען צו א געטא אין היימלאנד — א געטא טא אין היימלאנד האט אים אויסגעזען א סך שרעקלעכער, ווי א געטא אין דער פרעמד. ער האט גלייך פארשטאנען, אז נאך דורך דער קליינער גרופע גייסט-מענטשן און דורך די ארבעטער, נאך דורך די וואס זייערע הענט ארבעטן און זייערע מוחות דענקען, וועט קומען די פאלקס-גאולה. וועגן דעם דאזיקן ברענער, וועלכער האט זיך אראפגעלאזט אינגאנצן אין תהום פון אונדזער לעבן — וועלכער האט געזען, וואס עס קען מיט אונדז געשען, אויב עס וועט נישט קומען די גרויסע רעוואלוציע אין אונדזער לעבן אין אונדזער אויפפאסונג, אויב מיר וועלן נישט זיין גרייט צום געבאט פון טאג — ווייסן נאך די ווייניק נאענטע, אבער אין זיינע צאפליקע נאטיצן מיטן באדיקן און לעבעדיקן אויסדרוק גלייכצייטיק, אין אלעם, וואס ער האט געשריבן וועגן ליטעראטור און וועגן לעבן אין זער תיכפדיקער ספאנטאנישער רעאגירונג, האט זיך אנטפלעקט א גרויסע פערוועגלעכקייט, דער כאראקטער פון אוראלטן ייד, וואס האפט אויף א היים פארן יידישן פאלק, איינער פון די ווייניקע, וועלכער האט פארשטאנען, אז דאס אנטלויפן פונעם אמת איז קעגן אונדז, קעגן אונדזער צוקונפט אין ארץ-ישראל. עס זענען נישט געווען ווי ער אין זיין צייט, אויסער ביאליק און אחד-העם, וועלכע האבן געוויסט שטראפן און היילן אריינפאלן אין פארצווייפלונג און אנצינדן א פייער פון גלויבן — וועלכער כע האבן אין תוך פון זייער פארצווייפלונג געשטארקט די הערצער פאר דער צוקונפט.

פון זיין טיפן הארצן, וואס קיינער האט עס נישט פארשטאנען ווי ער, האט ער פאראויסגעזען, וואס ס'וועט געשען, און אויב ער האט נישט פאראויסגעזאגט, אז מיר שטייען אין קאמף, וועלכער וועט אנטשיידן

די צוקונפט פון א סך דורות, האָט ער אָבער געגעבן אַן אַנדייטונג אַז מען קען דעם קאמף נישט אויסמיידן, דער עצם פון אונדזער גרייטקייט — האָט געבראַכט אונדזער זיג. מיטן מוסטער פון זיין לעבן און מיטן מוסטער פון זיין טויט האָט ער אונדז באַוויזן זיין גערעכטיקייט — ווייל זיך אַליין האָט ער קודם־כל אָפגעגעבן פאַר אַ קרבן.

זיין פעדער איז געוואָרן אַ שווערע און זי האָט נישט געקענט גלעטן. אָבער יעדער טראָפן ווייכקייט, יעדער פונק פון ליבע, וואָס זיין פעדער האָט אַרויסגעלאָזט איז פול מיט האַרציקער ליכטיקייט. אין מאַמענטן פון דערלייכטערונג איז ער געוואָרן זייער נאָענט. און אין אַט די מאַמענטן האָט זיך אַנטפלעקט, אַז זיין מהות, איז געווען דער דורשט נאָך ליבע, נאָך גרויסער מענטשלעכער שיינקייט, וואָס נאָר זי קען אַפּווישן די שטערבלעכקייט אין לעבן.

ער האָט געווייטיקט די פעלערן פון מענטש און געווייטיקט די פעלערן פון פאַלק און פון ביידע האָט ער זיך נישט מיאש געווען ביזן סוף. ער האָט געוויסט ווי ווייט מיר זענען אויסגעשטעלט אויף אַ דורכפאַל — ער האָט געוויסט דעם בוך פון מענטש בכלל און דאָס איז געווען זיין אויפגאבע; וואָרענען אונדז פאַר זיך אַליין, אויפהאלטן אין אונדז דעם פחד פאַר זיך זעלבסט.

ג.

שוין אַ סך צייט, ווי ער איז נישטאָ צווישן אונדז. זיין נישט־זיין פילט זיך אין אונדזער לעבן. דאָס פילט זיך אין אונדזער ליטעראַטור — דורך דער גאַנצער צייט, פילט זיך דאָס פעלן פון אַ שטאַרקן אַטעם, פון אַן אָפן אויג פאַר אונדזער גייסטיק פאַרמעגן. נישט געווען קיין מענטש וועלכער איז געווען צוגעגרייט אַרויסצוטרעטן קעגן אומגערעכטיקייט, קעגן פעלשונג, קעגן קליינלעכקייט אין טאַט און קעגן דער קליינלעכקייט אין דערגרייכונג — קעגן אַליץ, וואָס איז פאַרלאָזן געוואָרן — דאָס וואָס ברענער האָט געווייטיקט און אויפגעדעקט מיטן גאַנצן כוח און יושר־דיקייט פון זיין אויסדרוק, וואָס איז אים געגעבן געוואָרן. עס דערמאָנען

זיך איצט די ווערטער, וועלכע ער האָט געזאָגט קעגן יידישן פּאָלק, און ווייניק נאָך געדענקען, אַז ער האָט זיך נישט געשראָקן פאַר זיין כבוד און נישט אויף די וואָס האָבן אים באַליידיקט, האָט ער אויפגעוויבן זיין בייטש, ווייל ער איז געשטאַנען העכער פון די באַליידיקונגען. ווייל זיי נע שונאים און קעגנער זענען געווען קליינע מענטשעלעך, וועלכע האָבן נאָר פאַרגרעסערט די שטיקעניש. נישט שווינענדיק אפילו די, וועלכע זע נען געהייליקט געוואָרן דורך דער מאַסע. אָבער ער האָט געוואוסט ווי אויסצוגעפינען יעדן אמתדיקן כוח, יעדן וואָס האָט זיך נישט געשטופט און נישט אַרויסגערוקט און וועלכע האָבן מיט זיך נישט געטראָגן קיין „זאק“ מיט קליינלעכע פניות. ווייניק ווי ער האָבן דערזען יעדן ווינט פון רעאַקציע, וואָס איר יסוד איז אין דער געפאַלנקייט פון געדאַנק, אין דער באַגרעניצטקייט פון גייסט. אין דער זעלביקער צייט האָט ער אויפגע ציטערט פון יעדן שרייענדיקן, רעוואָלוציאָנערן, מליצהדיקן ראַדיקאַליזם פון דער גאַנצער כאַליאַסטרע הויכשרייער, וועלכע ער האָט פאַרפאַלגט מיט דער פולער שאַרפקייט פון זיין פעדער דאָס גאַנצע לעבן.

נאַענט פון זיין טויט האָט אים באַהערשט אַ גייסט פון גרויסער קלאַרקייט. אין דער איינזאַמקייט פון זיינע לעצטע יאָרן האָט זיך אין אים געשטאַרקט די ליבע צום מענטשן; עס איז ווי פאַרטיפט געוואָרן די זעלבסט-צוגרייטונגען און דער מידת הרחמים האָט גובר געווען דעם מידת הדין. מיר קענען זיך נאָר פאַרשטעלן וויפל מענטשלעכע גרויס-קייטן ער וואַלט באַוויזן אין זיינע שאַפונגען, ווען ער וואַלט נאָך געלעבט צווישן אונדז.

אין די דאָזיקע טעג פון אַ סך האַפענונגען און אַ סך אחריות — ווי שטאַרק ווייטיקט דאָס האַרץ, וואָס ער איז נישט מער מיט אונדז.

שאל טשערניכאווסקי

15 טעג אין תשרי איז דער דאָטום ווען שאל טשערניכאווסקי איז נמטר געוואָרן — דער דיכטער וועלכער איז געשטאַנען אויף זיין פּאַסטן אַריבער אַ האַלבן יאָרהונדערט און איז נישט מיד געוואָרן צו זינגען, און איז נישט „מיד געוואָרן פון אַקטיוויטעט“, נייערט איז געשטאַנען אין מיטן שליאָך, אין מיטן פון זיין שעפּערישקייט, וועלכע האָט נישט אַרויסגעוויזן קיינע סימנים פון וועלקן ביז זיין לעצטן טאַג. ער איז גע' ווען דער לעצטער אין דער הערלעכער פּלעיאָדע, וואָס דער דור פון נאָך דער השכלה האָט אונדז געגעבן מיטן אויפבלי פון אַ נייעם פּרימאַרגן אין אונדזער לעבן. ער איז געווען דער לעצטער פון דער משפּחה פון די ערשטע, וואָס מיט זיי הויבט זיך אָן דער נייער סטיל, דער נייער אויפ' בלי.

דאָס זענען געווען נייע מענטשן, מענטשן וועלכע זענען געווען שליחי ציבור און גלייכצייטיק זייערע אייגענע שליחים. זיי האָבן גע' טענהט פאַר זיך אין דער זעלביקער מאָס וואָס זיי האָבן געטענהט פאַר זייער דור, זיי זענען געוואקסן און האָבן געמאַכט וואַקסן, און באַ' לייכטנדיק זייער אייגן לעבן זענען זיי געווען אַ גרויס ליכט פאַר זייער פּאָלק. די דאָזיקע ווונדער־מענטשן זענען געקומען מיט אַמאָל פון פאַר' שידענע זייטן — זיי האָבן געוירקט מיט דעם כוח פון אַ טראַדיציע וואָס איז באַנייט געוואָרן און מיט דעם אויסוואַרצלען אַ טראַדיציע, וואָס איר צייט איז פאַריבער; מיטן כח פון זיך מצרף זיין צום מנין און פון תפילה טון ביחידות — מיטן כישוף פון אַ פּאָלק און דעם כישוף פון אַ וועלט, וועלכע האָבן צו זיי געוונקען פון דער זייט און פון יענער זייט. די נייקייט פון טשערניכאווסקי פאַר זיין דור איז באַשטאַנען אין

דעם, וואָס ער האָט אינגאַנצן אויפגעשפראַצט פון פּרילינגערד, וואָס ער איז געווען אימוניזירט קעגן שאַטנס פון נעכטן און דעם צויבער פון נעכטן — וואָס זיין פנים איז געווען געווענדט אין איין זייט, צו איין ליכט. די העברעאישע פּאַעזיע אין דער פּרעמד האָט נישט אַרויסגעגעבן אַ מענטשן, וואָס זאל האָבן אַ מער גלייכן קוק און אַ מער אויפריכט טיקע שטים ווי זיינע — אַ מענטש, וואָס „זיין נשמה איז פריי, און ריין פון יעדן שפּאַלט און ריס“, וואָס איז נישט צעשוונדן געוואָרן דורך ריסן און איז נישט צעפיצלט געוואָרן דורך אינערלעכע ווידערשפּרוכן. נישט שטענדיק מאַכט גוט אַזאָ גאַנצקייט אַ דיכטער, וועמענס כוח איז גיכער אין דעם געראַנגל נאָך האַרמאָניע איידער אין האַרמאָניע וואָס קומט פון זיך גופּאָ. און ווירקלעך האָט דער עצם פון זיין מאַדנעקייט פאַרשפּרייט עפעס אַ מיסטעריעזן שאַטן אויף זיינע שיינענדיקע פּלאַכן, און וואָס מער ער איז פאַרשלונגען געוואָרן פון דער שייך, איז ער געוואָרן בולט דורך דעם באַוווסטזייך, אַז ער איז אַן איינציקער אין דעם קרייז פון זיין זון און עס איז נישטאָ קיין אַנדערער וואָס זאל קענען מיט אים טיילן אַט דאָס פאַרמעגן. די זון, וואָס איז גוט געווען צו אים פון זיין קינדהייט אָן, זי האָט עס אויך אַוועקגעשטעלט „איינזאַם אין מיטן פון זיין פּאַלק“, און אַט זי וואָס איינזאַמקייט האָט אים נישט פאַרלאָזט אויך דאן, ווען ער האָט זיך געפונען אין דעם אַפּאָגיי פון זיין לעבן און פון זיין פּאַעזיע.

אַבער אויף וויפל זיין געפיל האָט אים נישט אַפּגענאַרט, איז ער נישט געווען קיין איינזאַמער. זיין קול האָט דערגרייכט אין אַן אַ שיעור ערטער, אין אַן אַ שיעור הערצער. אַ גרויסער אַנשפּאַר איז געווען זיין שטים פאַר זיינע אָנהענגער, פאַר די וועלכע זענען אויפגעשטאַנען דער הערנדיק זיין קול, פאַר די וועלכע האָבן אַפּגעהילכט צו זיין ליד. דער כוח פון זיין באַפּרוכפּערונג איז געווען שטאַרקער פון דעם פון אַ וועלכן נישט איז אַנדער דיכטער פון זיין צייט. אפילו ביאַליק, וועלכער האָט דעראַבערט דאָס האַרץ פון דער גאַנצער אומה, וואָס זיין כוח געווען אויפֿ צוטרייסלען, אַרויסרייסן פון דער פאַרגליווערטקייט און פון דער נידערה, האָט טאַקע דורך אַט דער טיטאנישקייט אַפּגעהאלטן פון מיטגיין

מיט אים, נאכגיין אים, און א טייל פון די וועלכע האָבן זיך צו שטאַרק דערנענטערט צו אים, זענען פאַרברענט געוואָרן אין זיין פלאם, זענען בטל געוואָרן אין זיין ליכט, בעת טשערניכאָוסקי האָט דערמוטיקט מיט זיין קאַנטאַקט, האָט מיטגעריסן, האָט אין אונדז געוועקט אונדזער אייגענעם כוח. קיין פּאָעט אין זיין צייט האָט נישט ענטוויאָזמירט צו זינגען, האָט נישט איינגעפלאַנצט קיין בטחון אין פּאָעזיע — אַזוי ווי ער. זיין אייגן לעבן האָט סימבאָליזירט אַ ווילן צו שפּערישקייט — אַזוי ווייט איז עס געגאַנגען און האָט תמיד אויסגעברייטערט די תחומים פון דער וועלט און די תחומים פון דער פּאָעזיע פאַר אונדז. אפשר האָט אויך דער חן וואָס אין זיינע שטרויכלונגען צוגעצויגן — דאָס וואָס ער איז אַ ר י ב ע ר ג ע ש פ ר ו נ ג ע ן איבער די אייגענע שפּאַלט, וואָס ער האָט זיך נישט אונטערגעגעבן דעם יאוש, ניערט האָט פאַרדעקט מיט אַ נייעם אויפבלי יעדע נאקעטקייט, וואָס האָט זיך אנטפלעקט אין זיין פעלד. נישט אַזוי ווי ביאַליק און נישט ווי י"לג, וועלכע האָבן, מחמת שטרענגקייט צו זיך גופא, געשאַלט באַגעגנדיק זייער שקיעה און זיך געאיילט מקבל פנים זיין זייער האַרבסט, ווען זייער כח האָט זיי נאָך נישט פאַרלאָזט. ער האָט נישט געמאַכט קיין הפסקה, צוהערנדיק זיך שטענדיק צו זיין בלוט, צעזינגענדיק זיין יאוש גופא. דאָס פענאַמענאַלע אין זיין שאַפן איז באַשטאַנען אין צ י ק ל ע ן פּו ן ו ן ק ס וועל-כע האָבן זיך אומגעקערט און באַנייט ביי אים פון תקופה צו תקופה. — וואָס אַלע זיינע יאָרן איז אין אים געווען פון דעם חן פונעם אָנפאַנגער און פון דעם רייפן כח אין איינער און דער זעלביקער צייט: וואָס ער האָט נישט אויסגעשעפט זיינע טעמעס ביז ענדע, און האָט זיי נישט אויס-געמאַגערט קיינמאַל, וואָס ווען ער פלעגט זיך אומקערן צו אַ פאַרלאָזן שטיקל פעלד, האָט ער אַריינגעשטעקט אין דעם זיין אַקעראייזן ווי אין קרקע־בתולה, ער האָט איר דערקענט מיטן ערשטן בליק, ווייל ער האָט נישט אויפגעהערט צו דערנערן זיך פון דער שיינקייט פון דער וועלט, און די ערד איז פאַר אים קיינמאַל נישט אַלט געוואָרן.

אין אַלץ וואָס ער האָט געשריבן, וואָס ער האָט געזונגען, וואָס ער

האָט אַרײַנגעבראַכט אין אונדזערע שפייכלערס פון די תבואות פון דער וועלט, האָט ער געלאָזט וויסן וועגן זײַנע פּרילינגען וועלכע האָבן נישט אויפגעהערט — האָט ער פאַרקערפערט דעם טיפּ פונעם זײַגער, דעם מענטשן, וואָס איז נאָר באַשאפן געוואָרן צו זינגען. פון אַלע פּאָעטן פון דער עפּאָכע איז ער געווען דער, וועלכער האָט פאַרקערפערט מיט זײַן גאַנצן וועזן, מיט אַלע זײַנע גענג דאָס געשטאַלט פונעם דיכטער. דערמיט האָט ער אונדז פון שטענדיק אָן באַצויבערט, וואָס ער איז גע־ווען טרײַ צו זײַן מוזע, וואָס ער איז נישט זאָט געוואָרן מיט זײַנע קלאַנגען אַלע זײַנע יאָרן, — וואָס ער האָט קײנמאַל נישט אָנגענומען קײן אַנדערע אויטאָריטעט.

עס איז נישט געווען קײן גלײַכן צו אים אין דער דאָזיקער סטאַב־ליטעט, אין דעם דאָזיקן מוט צו לעבן און צו זינגען, וואָס נאָר ער האָט געוווּסט ווי אַוועקצונעמען דעם באַרײער צווישן זײַ בײדע. מיט אים האָבן מיר זיך באַפּרײט פונעם לעצטן שאַטן, מיט זײַנע לידער האָט זיך גע־ענדערט אונדזער שטים — און ווען זײ זענען נאָך געווען אין אונדזער מויל האָבן זײ שוין געשפּילט אין אונדזער בלוט, זענען זײ שוין אײַנגעזאַפט געוואָרן אין אונדזער בלוט. נישט אַזוי ווי מיכ־ל און נישט ווי מאַנע, וועלכע זענען געקומען פאַר אים, וועלכע האָבן אָנגעזאָגט זײַן קומען. בײדע, קראַנקע פון פּרילינג און קראַנקע פון ליבע, האָבן גע־האַנגען איבערן תּהום אין זײער סאַמע אויפּבלי, בעת זײַן האַנט איז נישט שוואַך געוואָרן און זײַן גײסט איז נישט אָפּגעשוואַכט געוואָרן, און זײַן „זונענשריפט“ הגם זיג־זאָג, איז שטענדיק געווען „לאַכנדיק און וואַרעם“, האָט שטענדיק אָנגעוונקען אויף אַ ווונדער וועלכן מיר האָבן נישט משער געווען.

„דער דאָזיקער טאַג, אַ טאַג אין וועלכן אַ ליד איז געבוירן געוואָרן“ — איז געווען אַ יום־טוב טאַג פאַר אים און אַ יום־טוב־טאַג פאַר אונדז אַלעמען. ער האָט מיט אײַנמאַל געמאַכט פאַרגעסן די פּרײערדיקע קולות, האָט מיט אײַנמאַל ליקוידירט די פּאַעזיע־וועלקונגען און לעבנס־וועל־קונגען וועלכע זענען אָנגעהויפּנט געוואָרן צווישן אונדז און צווישן גאָטס

וועלט. זיין נייקייט איז געווען אין דעם וואָס ער האָט נישט אויפגע-
שפראַצט פון די ספרים נייערט פון די געפלעקטע לאַנקעס, פון יענעם
בלויצענדיקן דרום־סטעפּ וואָס איז נאָך נישט אַלט געוואָרן, איז נאָך נישט
קלוג געוואָרן, — וואָס ער איז געבענטשט געוואָרן פון יענער בראשית-
ערד, אין וועלכער עס לעבן „פעלד־אַדלער, די איינזאמע פון דעם סטעפּ“,
די ריזן מיט שווערע פליגלען, וועלכע וואַנדערן פון ים צו ים און
שרייען פון פיל שפע און פון פיל כח, נישט געפינענדיק קיין רו פאַר
די טריט פון זייער פוס.

— ב —

וואָס עס האָט אים אָפגעטיילט פון זיינע חברים און פאַרמערט זיין
צויבער — אַדער איז געווען דער עצם פון זיין צויבער אין די אויגן פון
נעם דור, — איז אַן ספק געווען דאָס, וואָס זיין שאַפונג, מיט אירע מע-
לות, און אפילו מיט אירע פעלערן, האָט אָנגעזאָגט וועגן דעם נייעם
מענטש, דעם מענטש פון רענעסאַנס, וואָס האָט זיך אַרויסגע-
שפאַרט פון די גרעניצן, וואָס האָט נישט נאָכגעשלעפט הינטער זיך די
לאסט פון די דורות, כאַטש ער האָט אָנערקענט דעם גורל פון זיין פאַלק
און האָט נישט אָפגעקערט זיין פנים פון זיינע ליידן. אין דער דאָזיקער
פאַעזיע איז די וועלט געווען אַן אַנדערע. דאָ האָט מען נישט געטענהט
קעגן די רבנים און נישט פאַר די רבנים, נישט קעגן בית המדרש און
נישט פאַרן בית המדרש. דאָ האָט מען רעבעלירט קעגן דעם געשע-
דיקטן מענטש, קעגן דעם געפאַלענעם טיפּ פון דער אומה.
דאָ האָט מען געזען אַ דרך זיך אויסצוגלייכן, צו געזונטמאַכן נישט דורך
ישיבות און חדרים מתוקנים, נייערט דורך דעם אַרויסרייסן זיך פון דער
שטיקעניש פון דעם געטאָ, פון דער אימפּאַטענץ פון געטאָ. — דער עצם
ציוניזם איז דאָ געווען איינגעשלאָסן אין דער דעראַבערונג פון דער
וועלט, אין דער שפע פון דער וועלט. די הכשרה פונעם מענטש צום פאַ-
טערלאַנד איז דאָ געווען איינגעשלאָסן נישט אין דער הכשרה פונעם

גייסט, וואס דארף קומען פריער, ווי דאס האט גורם געווען אהדהעם, נייערט די הכשרה פונעם גייסט גופא איז נישט געווען עפעס אנדערש ווי א רעזולטאט פון דער געזונטמאכונג פונעם בלוט, פון א צוגרייטונג צו דעם ליכט פון לעבן, צו א פולן לעבן. אבער די פאעזיע איז דא נישט געווען קיין רוף צום לעבן, נישט קיין שטורעמען דאס לעבן, נייערט א ט י ל פ ו ז ל ע ב ן , א געקרעפטיקט ווערן דורכן לעבן. דאס בוך „חזיונות ומנגינות“, „וויזעס און מעלאדיען“, האט אויך מיט די קינד-הייט-סימנים אין דעם, קודם-כל באצויבערט מיט יוגנט-בליטן, מיט יוגנט-טאלאנט. אויך דאס וואס ער האט דירעקט אריינגעבראכט פון דרויסן (און ער האט אלע זיינע יארן פיל אריינגעבראכט) איז נישט גע-ווען קיין ספר-פארמעגן און קיין באפעסטיקונג מיט ספר-דעראינערונגען, נייערט א הילפס-מיטל פאר זעלבסט-אויסדרוק. די נייקייט אין דעם דא-זיקן ספר, וואס האט דעמאלט דערפרייט דאס הארץ פונעם דור, איז באשטאנען נישט אין ליבע-לידער און נישט אין זון-לידער, נייערט אין דעם, וואס דא איז געווען א נייע הארמאניע צווישן דער פאעזיע און דעם דיכטער, צווישן דער שירה און צווישן דער ווירקלעכקייט — וואס דא האט א מענטש אויסגעזונגען זיין לעבן און האט געלעבט זיין פאעזיע אן אומוועגן — וואס יעדעס ליד, יעדער פערז דא איז געווען די פרוכט פון א פערזענלעכער איבערלעבונג, אן אויטאביאגראפישער פאקט.

ער האט נישט געשריבן קיין סך ציון-לידער, און נישט אין זיי איז געווען זיין כוח. זיין ראל איז נישט געווען צו זינגען וועגן זיין בענק-שאפט, נייערט וועגן זיינע איבערלעבונגען — וועגן זאכן וואס זענען ג ע ש ע ן . דעריבער זענען ביי אים פארוואנדלט געווארן פייזאזש-לידער ווי „קעגנאיבער דעם ים“ אין מעכטיקע ציון-לידער, אין קאמף-קעגן קליין-גייסט, קעגן דער קליינער גלות-השגה. דעריבער האט ער גע-זען דעם ענטזיאסטישן ציוניסט אין דעם געשטאלט פונעם קליינעם וועלוועלע (אין „כחום היום“) — א יינגל אין וועלכן ער האט אן ספק אפגעשטעמפלט א סך פון זיין אייגענעם געשטאלט, פון דער נאיוויטעט פון זיין קינדהייט, — גלייך ווי ער וואלט אויסן געווען צו באווייזן אן

נאָר פון די דאָזיקע וועלכע „האַבן ליב דעם גאָרטן ביינאַכט“ און „די קליינע קאָרן-בלומען, וואָס נאָר רירעוודיקע האָבן די זכיה צו זען“ — אַז נאָר פון די דאָזיקע וועלן אויפשטיין די אמתע ציוניסטן...

יעדעס פּלאַץ אין וועלכן עס האָט זיך קאָנצענטרירט דער חן פון דער וועלט, ענערגיע פון דער וועלט, האָט פאַר אים סימבאָליזירט אַ סימן פאַר גאולה און אַן אָנהאַלט פאַר פּאַעזיע. נישט ווייל די נאַטור איז פאַר אים געווען אַ משל — קיינער האָט נישט געזען אַזוי זאַכן אַן אַ מחיצה ווי ער — נייַערט, ווייל ער האָט נישט געהאַט קיין לעבנס-קוואַל און קיין לעבנס-תורה אויסער איר. ער האָט נישט געזוכט קיין כוונות אין נאַטור-בילדער, — דער עצם קיום זייערער איז פאַר אים גע-ווען די אַנדייטונג אויפן כוח פון דער וועלט און פונעם תיקון פון דער וועלט. נישט אַרויספרעסן פון זיי געדאַנקען האָט ער געוואָלט, זיי מאַכן פאַר „שטאַף צו דרשענען“ — נייַערט צו זיין אַזוי ווי זיי, צו לעבן מיט זיי, מיטגעריסן ווערן מיט זיי. זיין פרייד צו אַנטפלעקן נאַטור-אוצרות איז געווען די פרייד צו אַנטפלעקן די אייגענע אוצרות.

און נישט געקוקט אויף דעם וואָס ער האָט אַזויפיל פּאַנטעאיסטי-שע לידער, זענען זיי דער עיקר ניט עפעס אַנדערש ווי ע נ ט ו ז י א ז ם פ א ר ד ע ר מ א ט ע ר י ע, די פרייד פונעם אויג צו דער אַנט-פלעקונג פון דער וועלט; דער באַוווסטזיין אַז, נאָך דער אָפגעפרעמדקייט פון דורות, איז ער דער ערשטער וואָס האָט אויפסגיי געעפנט פאַר זיינע ברידער אירע פאַרשלאָסענע אוצרות.

אַזוי האָט ער תופס געווען דעם מהות פון דער גאולה.

— ג —

פון דער נאַטור איז ער נישט געווען קיין מוסר-זאָגער און קיין מענטש פון צאָרן. דאָס איינציקע, וואָס האָט אים אָפגעשראַקן איז געווען מיאוס-קייט און קיין זאך האָט ער אַזוי נישט באַטראַכט אַלס פגם אין אַ מענטשן און אַלס פגם אין דער אומה ווי די פאַרלייקענונג פון דער נאַטור, ווי

דאָס קלינג זיך אויסצומיידן — צי צו אינגאַרין. און די פּאַעזיע איז ביי אים נישט געהייליקט געוואָרן ווי נאָר אַן אַנטפּלעקונג פון דער נאַטור, ווי אַ סימן פון אַ פּולער נאַענטקייט צו דער וועלט, צו דעם פאַרשווינדן פון דער מחיצה. דעריבער האָט ער געקעמפט פאַר פּאַעזיע ווי ער האָט געקעמפט פאַר דער נאַטור: די דערווייטערונג פון פּאַעזיע האָט ער באַטראַכט ווי אַ דערווייטערונג פון דער נאַטור. נישט אַזוי ווי ביאַליק, וועלכער האָט אין געהיים נישט אויפגעהערט זיך מיט איר צו ראַנגלען — וואָס אין דער מאַס וואָס ער איז איר געווען טריי, האָט ער מורא געהאַט פאַר איר מאַכט: ער האָט אַלע זיינע יאָרן זיך באַמיט אויסצוברייטערן די דאָזיקע מאַכט. האָט נישט מוותר געווען אויף זיין זכות. אין דעם באַגריף פּאַעזיע איז ביי אים געווען איינגעשלאָסן פּולע עקזיסטענץ: יעטוועדע אַרעמקייט אין דער נאַטור האָט ער באַטראַכט ווי אַ רעזולטאַט פון אַרעמקייט אין פּאַעזיע. אין אַ געוויסער מאַס איז ביי אים די פּאַעזיע אפילו געווען פאַר דער נאַטור. אַזוי ווייט איז ער געווען פונעם געדאַנק אַז די פּאַעזיע פאַרנעמט דאָס פּלאַץ פונעם לעבן. לויט דעם עצם פון זיין נאַטור איז ער נישט געווען מסוגל צו זינגען אַנדערש ווי נאָר פון אַ שפּע פון לעבן, פון אַ שפּע דאַנקבאַרקייט פאַר די גרויסע מתנות פון לעבן:

כשבלת גנובת־ניר, היונקה שד הכפר
 ורטובת עסיס חי, חולמת חלום הודה,
 צמחתי גם אני! אך נפשי צמאה הודה,
 אהה יום ירדף יום! האגבה את השטר?

(ווי אַ באַשיידענע זאַנג, וואָס זויגט די פעטקייט פון דאַרף און דורכגעווייקט פון לעבעדיקן זאַפט, חלומט זי דעם חלום פון איר שיינקייט, האָב אויך איך געשפּראַצט! אַבער מיין נשמה דאַרשט נאָך איר שיינקייט, אַך איין טאָג יאָגט נאָך דעם אַנדערן! וועל איך איינמאַנען דאָס וועקסל?)

אַזוי ווי ער איז געווען אַ מענטש פון דער נאַטור, איז ער אויך געווען

ווען אַ נאַטירלעכער פּאָעט. נישט געקוקט אויף דעם וואָס ער האָט אַלע זיינע יאָרן געשעפּט פון די קוואַלן פון דער וועלט־פּאַעזיע, זענען ליטע־ראַרישע שאַפונגען נישט געווען פאַר אים מער ווי רוי־מאַטעריאַל פאַר זיין שאַפונג. און כאַטש ער האָט זיך נישט פאַרלאָזט אין נאַטור־שילדע־רונגען אויף עפעס אַנדערש ווי נאָר אויף זיין אוממיטלבאַרן איינדרוק, האָט ער אָנגעפולט אַן אַ סוף דאָס געזעענע מיט פרטים, וועלכע ער האָט געשעפּט פון וויסנשאַפֿט־ביכער. נישט נאָר אין „עמאָ דדהבאָ“ (גילדן פּאַלק) האָט ער אויסגענוצט מעטערלינגס בוך וועגן לעבן פון די בינען, נייערט אויך אין דעם לעצטן ליד, אין וועלכן ער געזעגנט זיך מיט די שטערן, האָט ער זיך באַנוצט מיט אסטראָנאָמיע־ביכער — און נישט נאָר צוליב די טערמינען, — דאָס איז אויך געווען בלויז אַ דערגאַנצונג צו זיין באַאָבאַכטונג: ער האָט מוראַ געהאַט טאַמער איז עפעס אַרויסגע־לאָזט געוואָרן פון זיין זכרון, און זיין גרויסע פרייד איז געווען אַוועק־צושטעלן זאכן אין זייער פולן אַרומגעם, מיט אַלע זייערע פרטים. אין אַ געוויסער מאָס איז ביי אים דער פּרט געווען חשובער פונעם כלל.

אין דעם האָט זיך אַנטפלעקט דער כאַראַקטער פונעם עפיקער, וואָס איז געווען דער הויפּט־שטריך אין זיין שאַפונג. דאָס איז געווען דער אַריגינעלסטער און שטאַרקסטער שטריך אין זיין טאַלאַנט, וואָס אַלץ וואָס ער האָט ליב געהאַט צו זינגען וועגן דער וועלט, איז נישט אויסגע־שעפּט געוואָרן נאָר דעמאָלט ווען ער האָט געוויזן אַלע זיינע ווונדער, און אַ ווונדער איז געווען ביי אים יעדעס בילד, אַלץ מיט וואָס די נאַטור דעמאָנסטרירט איר כוח צו פּרוכטבאַרקייט. נישט ווייל ער האָט ליב גע־האַט אָנצוהויפּענען ווערטער אויף ווערטער (דאָס איז דער היפּוך פונעם אמתן עפיקער), נייערט ווייל די שמחה איז נישט קיין פולע ווען עמיץ פעלט פון דער משפּחה. קיין זאך האָט אין אים נישט אויפגעוועקט אַ קעגנערשאַפּט ווי ג ע נ ע ר א ל י ז א צ י ע . אין יעדער חיה און פּלאַנץ דאַרף מען דעפינירן אין פולן דאָס קול, דאָס בילד, די פאַרב, דאַרף מען אָנגעבן ס י מ נ י ם — דאַרף מען אונטערשטרייכן דאָס וואָס איז נ י ש ט ענלעך אין זיי צו זייער מין, און דו קענסט נישט

אונטערשיידן קיין איין סימן אין דער נאטור אויב דו דערקענסט נישט די אַנדערע סימנים אירע. דעריבער האָט ער זיך געפרייט צו פאַרמערן ווערטער און צו פאַרמערן סימנים, יעדער טישטוש איז אין זיינע אויגן געווען אַ דעפעקט פונעם געטאָמענטש.

— ד —

און ווירקלעך האָט ער זיך אַנטפלעקט פאַר אונדז ווי אַזאַ וואָס האָט אַ „שיינע שטים“, און זיין גאַנץ לעבן, אויך דאַן ווען זיינע מוסקולן זענען שטאַרק געוואָרן און זיין כח איז גרויס געווען אין סקולפּטור, איז די פרייד פון זיין פּידל געווען די מ ע ל אַ ד י ש ע קונסט. ער האָט ליב געהאַט דעם לייט־מאַטיוו און די פרייד פון זיין שאַפן איז געווען דער סאַנעט. אויך אין דער באַלאַדע, וואָס איז אַ געמיש פון מעלאָדיע און דערציילונג, האָבן אים געפאַנגען די קלאַנגען, און טיילמאַל האָט מנצח געווען דאָס קול און האָט פאַרשלונגען דאָס בילד. (״ויהי בישורון מלך״, און אַנדערע).

אין „חזיונות ומנגינות“, באַזונדערס אין דעם ערשטן טייל, האָט אונדז פאַר אַלעמען באַצויבערט די מוזיק. און כאַטש אויך דאָ איז די וועלט נישט אויסגעטון נאַקעט, און מען דערקענט באַלד דעם קינסטלער פון דער באַלאַדע, זענען מיר דער עיקר מיטגעריסן געוואָרן מיט די „קלאַנגען פון די פּרילינג־קולות“ און „זיינע פיל סימפּאָניעס“. אויך דער נאַמען פונעם בוך זאָגט דערויף עדות: דער פּאָעט דאָס יינגל האָט דאַן מער געהערט ווי ער האָט געזען. און נישט נאָר וואָס אויך אין מוזיק איז ער נישט געשטאַנען פון ווײַטן — ער איז געשטאַנען אינגאַנצן אין מײַטן פון דער מוזיק פון דער וועלט.

דאָס איז געווען דער נייער ניגון, — „די שטים פון פּרילינג“. די דאָזיקע גרופע פּאָעטן פון מאנה און שפּיראַ, י״ל גאַרדאָן און פינעס — די אַלע וועלכע זענען געבוירן געוואָרן „בין הזמנים“ און זענען געווען פּאָעטן פון דעם איבערגאַנגס־פּעריאָד, האָבן אָנגעזאָגט דעם דאָזיקן ניגון.

אָבער זיין אמתער אורשפרונג איז געווען דער דרום. אין טשערניכאָוסקין איז ענדלעך מגולגל געוואָרן דער ניגון פון עמנואל הרומי, פון ש. ד. לוצאַטאָ — פון דער איטאַליענישער שירה וואָס איז איבערגעהאַקט גע- וואָרן. אויף אַ צווייטן פּלאַץ האָב איך באַטאַנט דעם דרום-עלעמענט פון דער דאָזיקער פּאַעזיע: די דאָזיקע זיסע מעלאָדישקייט, די באַרוישונג וואָס זאָפט זיך אַריין דורך דער לויטערקייט פונעם אויג, דורך דעם „אַפּאַלאָ-עלעמענט“, וואָס לייטערט דאָס בלוט און טריפט אַריין אין דעם זיין האַרמאָנישע ניכטערקייט, איז געווען אין קעגנזאַץ צו אַן אַנ- דער ניכטערקייט — דער ראַציאָנעל-תורהנישער, די ניכטערקייט פון תלמידי-חכמים, וועמעס בלוט איז קאַליע געוואָרן און האָט דורך אַרעמ- קייט דערגרייכט צו אויפּרעגונג, אָבער נישט צו „דיאַניסיוס-באַרוישונג“, אויב מען זאָל זיך באַנוצן מיט נישטשעס דעפיניציעס, וועלכע מיט זייער גאַנצער צו גרויסער סכעמאַטישקייט (ווי אַלע דעפיניציעס פון דעם מין), פאַסן זיי ביידע עקסטרעמע עלעמענטן, פון וועלכע עס ווערט געשאַפן יעדע אמתע פּאַעזיע אין פאַרשידענע פּראָפּאַרצן — און טשערניכאָוסקיס פּאַעזיע באַזונדערס.

דאָס דאָזיקע דרום-בלוט ווערט שנעל רייף פאַר ליבע, און ווירקלעך די גרעסטע טייל לידער פון זיין ערשטן בוך „חזיונות ומנגינות“ זענען ליבע-לידער — דאָס געזאַנג פון פּרילינג, וואָס איז אינגאַנצן בלי און מוזיק, אינגאַנצן אויפּברויז פון בלוט, יוגנט-נאַיוויטעט, בענקשאַפט און ערשטע גליקווייען. עפעס פון אַט דער נאַיוויטעט געפינט מען כמעט אין אַלע שפּעטערדיקע ליבע-לידער, אָבער זיי זענען מער ערדישע, מער עראַטיש-פיזישע, בעת דאָ איז דאָס איינציקע ליד, וואָס זיינע פּערזן בריען מיט „פייער און חשק, פייער פון תאוה“ א „טאַטאַריש ליד“, אין קעגנזאַץ צו דער גרעסטער טייל אַנדערע לידער וועלכע רוישן פון פּרילינג לויטערקייט, פון דער פאַרערונג פון דער גרויסער פרוי:

„וכילדת רום מבנות ארץ רוממת,

כילדת גן-העדנים,

ומלא גיל ומורא בעיניך בי שמת.

סגדתי ואלית הפנים“.

«און ווי א געבוירענע פון די הויכן פון די ערדישע טעכטער האָסטו זיך דערהויבן,

ווי א געבוירענע פון גן־עדן,

און פול פון פרייד און מורא דורך דיין בליק וואָס האָסט אויף מיר געטון, האָב איך געקניט און מיר פאַרשטעלט דאָס פנים“.)

וואָס מער דער פּאָעט איז רייפער געוואָרן און האָט בעסער געזען, איז זיין בענקשאַפט נאָך בראשית ערד גרעסער געוואָרן, אויך נאָך בראשית־טעכטער — נאָך דער פרוי, וועלכע איז נאָך אינגאנצן חן פון ערד וואָס איז נישט אויסגעמאָגערט געוואָרן, און וואָס ריישט ווי אַ פולער בעכער פון בליעכ־זאַפטן — כאַטש, ווי געזאַגט, ער האָט קיינמאָל נישט מיאוס געמאַכט זיינע געפילן און האָט נישט אויפגעהערט צו פ א ר ה י י ל י ק ן די געליבטע. און ווירקלעך זענען ווונדערלעך די דאָזיקע ליבע־לידער, די ערשטע אין אונדזער נייער פּאָעזיע — אויך נאָך מיכ“ל. — ווונדערלעך איז דער ברען און ווונדערלעך די נאַיוויטעט. נאָר פּאָעטן וועלכע האָבן נישט פאַראַמווירדיקט זייער נשמה מיט קליינלעכע „עבירה־געדאַנקען“, קענען אזוי ליב האָבן, אזוי פאַרפלאַנצן די געליבטע אין דעם האַרצן פון דער וועלט, — באַלייכטן מיט איר שיין אַלע פינצ־טערנישן פון לעבן, און גלייכצייטיק נישט צו פאַרמינערן די שפּיל פון יוגנט, וואָס לינדערט די פאַרביטערונג און דעם ווייטיק.

קיין ווונדער נישט, וואָס ער האָט געזען די לאַנדשאַפט, די פראַכט פון דער וועלט דורך דעם שפּאַקטיוו פון דער ליבע. די סאַלידע האַר־מאַניע אין זיין פּאָעזיע קומט באַזונדערס צום אויסדרוק אין דעם צוזאַ־מענגיס פון דער לאַנדשאַפט מיט דער ליבע. אַן אייביקער בונד עקזיס־טירט דאָ צווישן דעם מענטש און צווישן דער נאַטור — גלייך ווי אַלע עלעמענטן האָבן שלום געמאַכט, האָבן אויפגעהערט צו קעמפּן. דאָ איז נאַטירלעך, וואָס דער פייוואַזש און די ליבע זענען איינס און דאָס זעל־בע. די דאָזיקע עראַטישע צוגעבונדנקייט צום לעבעדיקן, צום דומם און

שפראצנדיקן, די דאזיקע גלוסטעניש צו דעם פילבארן, צו דעם בולטן, צו אן אחיזה אין די פאלמענצווייגן פון דער עקזיסטענץ...

דו ווונדערסט זיך לחלוטין נישט, ווען דו געפינסט אין זיין בוך, אין דער אפטיילונג וואָס איז באַשטימט געוואָרן פאַר ליבע־לידער, ביידע שנירלעך לידער: „צווישן בערג“ און „צום וואַסער“, וועלכע זענען מער נאַטור־לידער איידער ליבע־לידער. עס איז נישטאָ דאָ קיין מחיצה צווישן דעם אויפבלי פון דער פרוי און אירע פאַרגענגלעכע רייצן און צווישן דעם אויפבלי פון דער לאַנדשאַפט און דער זיטקייט פון אירע מיסטער־יעס; ביידע מאַכן זינגען דאָס בלוט פונעם דיכטער און ער כאַפט אויף אין ביידע דאָס פלאַטישע, דעם חן פון דער וועלט, נישט פראַפאַגאַנד־דיק גלייכצייטיק, דאָס לויטערע און דערהויבענע אין זיי ביידע. דאָ איז בטל געוואָרן די גרעניץ צווישן מאַטעריע און גייסט, צווישן דעם „גוף פון דער וועלט“, און דער „ליכט פון דער וועלט“, וואָס האָט זיך אונדז נאָכגעשלעפט, נאָך אונדז אַלעמען — און נאָר אין אים האָבן מיר זיך דערזען אַנדערע.

דאָס איז דער אור־צויבער וועלכער איז שוין אַריינגעגאַסן געוואָרן אין זיינע ערשטע לידער, נאָך איידער זיין האַנט איז געוואָרן דערפאַרן. איידער זי האָט געוואוסט אויסצושמידן דעם סאָלידן פערז, וואָס איז געוואָרן שטאַרקער אין זיינע שפעטערדיקע לידער, אַזוי ווי ער האָט נישט באַזיגט די וועלט פון דערווייטן, נייערט האָט אַריינגעדונגען אין יעדער שיין, אין אַלץ ביי וואָס מען האָט זיך געקענט אָנהאַלטן, אַזוי איז ער צוגעגאַנגען צו דער פרוי מיט אַ ליבנדיקן בליק און מיט דער סקולפּטאָר דלאַטע אין איינער און דער זעלביקער צייט, און דאָס האָט פאַר אונדז דער מעגלעכסט גלייכצייטיק צו ליב האָבן און צו זען, צו אונטערשיידן די איברים, די קייט גלידער, וואָס איז פאַרשטעלט פון אויג — ניט אַריבערשוועבן אַבער זיי, נייערט זיך אָפּשטעלן ביי זיי, דערפילן זייער גרויס, און אַזוי האָט ער מיט זיינע בעסטע לידער באַשאַפן אַ נייעם ליריום, אַ ווונדער־לעכן סינטעז פון מירמלשטיין און מוזיק.

**
*

אין דעם בוך קומען אויך אַריין ציון-לידער דאָס בעסטע פון וועלכע
 כע איז אַן ספק געווען „אַ וויג-ליד“. כאַטש עס מערקט זיך אין דעם
 שטארק די ווירקונג פון לערמאַנטאָוון, ווי מען מערקט זי אין אייניקע
 אַנדערע לידער (און דאָך זענען זיי די בעסטע אין-דעם בוך, ווי „בעת אַ
 פּידל צעקלאַנט זיך אונטער אַ פּילנדיקער האַנט“, ער איז נישט געווען
 קיין „ציוניסטישער“ פּאָעט אין שאַבלאַנעם זין; און ווירקלעך, אזוי ווי ער
 האָט זיך איינגעשטעלט פאַר דער נאַטור וועלכע דאָס פּאָלק האָט מזלזל
 געווען, האָט ער זיך אויך איינגעשטעלט פאַרן כבוד פון זיינע העלדן, די
 העלדן פון ישראל, — וועלכע זענען פאַרגעסן געוואָרן פונעם האַרצן פון
 דער אומה. אויף וויפל עס האָט אים נישט וויי געטון די יידישע צרה,
 האָט אים אַן אַ שיעור מער וויי געטון די יידישע שאַנד.

אין דעם ערשטן בוך געפינען מיר אויך דעם מאַטיוו, צו וועלכן ער
 האָט זיך אומגעקערט אַ סך מאָל אינעם פּאַרלויף פון זיין לעבן,
 און דאָס איז: דער באַוווּסטזיין פון זיין פּרעמדקייט, דאָס געפּיל, אַז זיין
 צייט איז נאָך נישט געקומען, אַז זיין דור פאַרשטייט אים נאָך נישט:
 איז דאָך די ווונדערלעכע עלעגיע פון זיין מוּזע: „אַ פּרעמדע פּלאַנץ
 ביסטו פאַר דיין פּאָלק“, וואָס איז איינס פון די רייפסטע לידער ביי אַ
 פּאָעט און אַנפאַנגער אין יענער צייט, דער ערשטער רינג אין
 דער קייט פון עלעגיעס, טרויער-לידער וועגן זיין גורל, וועגן גורל פון
 די, וועלכע זענען געקומען פאַר דער צייט — וואָס דאָס בעסטע פון זיי
 איז „דער מענטש איז נישט עפעס אַנדערש ווי אַ שטיקל ערד“: דער
 אַפּאָגיי פון זיין לירישער פּאָעזיע.

— ה —

די אייניקייט אין דעם דאָזיקן שאַפן, ווי אין יעדער אמתער שאַפונג,
 וועלכע איז נישט קיין אַפּקלאַנג פון אַ פּרעמדער תּפּילה, קומט צום אויס-
 דרוק אין אַלע פּאָזן פון דער פּאָעזיע, און צווישן איין עפּאָכע און דער
 אַנדערער איז נישטאָ. קיין אַנדערער אונטערשיד ווי נאָר דער אונטער-

שיד פון רייפֿקייט און וווקס. נאָך אין „חזיונות ומגנינות“ זענען שוין געווען אַנגעווינקען אַלע יסודות, אַלע צורות. דו טרעפסט דאָ דאָס ליבער־ליד און דאָס לאַנדשאַפֿט־ליד, די באַלאַדע און דעם סאַנעט; די פּאַר־אַכטונג צו דעם פּאַרוועלקטן און דעגענערירטן אין דער אומה און די בענק־שאַפט נאָך דער צוקונפֿט, נאָך די קומענדיקע דורות („אין דער נאַכט פון חנוכה“). אין צוויי־דריי זאַכן האָט דער פּאַעט אויך אַרויסגעוויזן גרויסע קונסט פון אַן איבערזעצער, וועלכער ווייסט אַרויסצוברענגען נישט נאָר דעם פרעמדן ריטם, נייערט אויך דאָס האַרץ פונעם אַריגינאַל — די דאָ־זיקע קונסט, אין וועלכער ער איז אמת נישט ריין געווען פון שווערע פּגימות, וואָס שייך פרטים, האָט ער זיך זייער אויסגעצייכנט מיט דעם איבערגעבן די מוזיק, — מיט אַ זעלטענער פעיקייט אויסצוזינגען פרעם־דע ריטמען, ווייטע און ווונדערלעכע.

צו די דערמאָנטע מאַטיוון און פּאַרמען האָט ער זיך אַלע מאַל אומגע־קערט, און וויפּל נייעס ער האָט נישט אַריינגעבראַכט, האָט מען זייער נייעייט כמעט נישט דערקענט. דאָס איבערחזרן זיך פונעם דיכטער, וועל־כע אייניקע טייטשן אויס לגנאי פון ווינציק באַאַבאַכטונג, איז שטענדיק אַ נייער וווקס — אַ נייער כוח, ווי דער דעמב וועלכער הגם ער מאַכט שפּראַצן יעדעס יאָר די זעלבע בלעטער, ווערן זיינע פּרוכט רייפּער פון יאָר צו יאָר, זיין שאַטן ווערט טיפּער. דער גאַנצער סוד פון וווקס איז דווקא אין אַט דעם איבערחזרן זיך. „איינ ליד האָט דאָס האַרץ — און ס'איז נישטאָ קיין צווייטס“ — האָט געזאָגט ביאַליק. און אפשר איז דער גאַנצער חן און דער אמת פונעם דיכטער אין דעם, וואָס אין דעם איז־בערזינגען די מאַטיוון בעסערט ער זיך אויס און פּאַרמערט דעם כוח.

אין דעם צווייטן טייל „חזיונות ומגנינות“ אַנטפלעקן זיך די זאַכן אין אַ נייעם שייך. דאָס, וואָס איז פּריער אַנגעווינקען געוואָרן און האָט אויסגעזען צופּעליק אין דער פּאַעזיע פונעם דיכטער, איז דאָ געוואָרן אַ באַשטימטע זאָך. די שטים גופּאָ איז געוואָרן טיפּער, איז שטאַרקער גע־וואָרן מיט דעם אָנהויב פון רייפּקייט. און דער עיקר האָט זיך פּאַר־שטאַרקט דער באַוווסטזיין — דער דאָזיקער גלויבן, אַז די שוואַכקייט

פון דער אומה איז נישט נאָר דער סימפּטאָם פון אַ פיזישן דעפּעקט אַליין. אויב ביאָליק האָט, אַנשפּאַרנדיק זיך אויף אַחד העמען, זיך אייב־געשטעלט פאַר דער ירידה פונעם גייסט אין דער אומה (און עס איז געווען אַ יסוד פאַר זיין איינשטעלז). האָט טשערניכאַווסקי געזען די אַרעמ־קייט פונעם גוף, און ער איז געווען דער ערשטער, נאָך יל"ג אין דער פּאָעזיע פון ישראל, וועלכער האָט אַנגעוויזן אויף דעם ליד פונעם שמיד, ווי דאָס ליד פון גבורה וואָס „איז לאין ערך שענער“ פון אַלע „לידער פונעם מענטש“. אויך טשערניכאַווסקי איז געווען, אַזוי, דער פאַרזעצער פון יל"ג — ווייל וואָס אַנדערש זענען „מחזיונות נביא השקר“, ספּע־ציעל: „חזון נביא האשרה“, אויב נישט די פאַרטיפונג פון „צדקיהו בבית הפקידות“?

קיינ ספּק נישט אַז דער דאָזיקער באַוווסטזיין, וועלכער איז פּריער געווען טונקל, איז רייף געוואָרן אין היידעלבּערג, און עס איז זיכער די השפּעה פון נישטע, — פּילייכט אויך דורך דעם קאַנאַל פון בערדי־טשעווסקי, — אָבער דאָס איז אויך געווען די שטים פון זיין בלוט, זיין דורשט, אַ דורשט נאָך אַ דור, וואָס זאַל אַראַפּטרייסלען פון זיך דעם שטויב פון לאַנגווייל, — „אַ דור וואָס איז גרויס מיט זיין גלויבן“, און כאַטש ער איז „שטאַרק פאַרשולדיקט“, פּילייכט איז דאָס נישט געווען קיין פּילאָזאָפּיע פון באַוווסטזיין, נייערט דאָס געפּיל פון כּוח, אַן אויס־ברוך פון כּוח — וואָס איז, פאַרשטייט זיך, בעסער, באַזונדערס ביי אַ דיכטער, פון יעדער „פּילאָזאָפּיע“. דאָס דאָזיקע געפּיל איז געקומען צו אַ שטאַרקן אויסדרוק אין זיינע לידער „צווישן פרעמדע קברים“, אַ ליכ־טיק ליד, אַ ראַמאַנטישער און רעוואָלוציאָנערער הימן אין איינער און דער זעלבער צייט; אַ הימן צו אַ גבורה וואָס איז שוין פאַרשוונדן פּין דער ערד:

אני זאת חפצתי: כל שעפי, מעבדי
יתגלמו — ועיני הרואות — בין ידי
ובהלמות הפטיש על סדן היצירה
ינע זה חזי, כנע הסירה,

ושרירי מתוחים מרעידים ביגיע
מקלעת כל גידי עלימו תציע.

(איך האב אט דאס געוואלט: אלע מיינע געדאנקען, מיינע אויפטוען
זאלן פארווירקלעכט ווערן — און מיינע אויגן זאלן זען — צווישן
מיינע הענט

און מיטן קלאפן פונעם האמער אויף דער קאוואדלע פון דעם באשאפן
זאל זיך באוועגן מיין ברוסט, ווי עס באוועגט זיך דאס שיפל,
און מיינע געשפאנטע מוסקולן זאלן וויברירן מיט דער מי
וואס דאס געוועב פון אלע מיינע אדערן פארשפרייט איבער זיי.)

דעם ווילן צו „געשפאנטקייט פון מוסקולן“ האט נישט אויסגע-
דריקט נאר ער אליין. אויך ביאליק האט דעמאלט געזונגען וועגן כוח,
צו „סי'איו אים ענג אין דער ברוסט און ער וויל צעשטערן די ווענט
פונעם הארץ פון איינהאלטן און שטארקייט“. אבער פאר טשערני-
כאווסקין איז די דאזיקע שטים געווען דאס געמורמל פון זיין הארץ, די
תפילה פון זיין לעבן. איז דען דאס נישט געווען קיין נבואה פון הארצן
און קיין ציטער פון הארצן — א פארגעפיל, אז מיר דארפן זאמלען כוח,
זיך שטארקן צו דעם וואס דארף קומען? וואס ער האט געפאדערט איז
געווען מער פון כוח — ער האט גערופן צו דערוואכונג פונעם גאנצן
מענטש אין אונדז, צו דער מאביליזירונג פון דער גאנצער ענערגיע, פון
אלע רעטונגס-מיטלען. די באנייאונג פון דער י ה -
ד ו ת , צו וועלכער ער האט געשטרעבט, איז געווען די פעאיקייט פון
דער אומה אויף קיום, די פעאיקייט צו געבן א ווידערשטאנד דער כווא-
ליע וואס הייבט זיך אויף קעגן איר.

דאס איז אויך געווען די באדייטונג פון די „חזיונות נביא השקר“,
וואס ער האט זיך מער פארטיפט אין לידער אויף דער טעמע וואס זענען
אנגעשריבן געווארן אין ארץ-ישראל. אבער אויך אין יענע לידער, וועל-
כע זענען נאך אנגעשריבן געווארן אין היידעלבערג מיט פערציק יאר
צוריק, וויברירט שוין דער גאנצער ביטערער באווסטזיין פון אונדזער
פארלויבונג:

וביום יעמד עמי על נפשו, והצר
 כי יפרש את ידו נוראה,
 הנשבעים בשמכם יהרסו העיר,
 ידיכם ימיטו הרעה;
 והיתה בה חרב האויב ביום
 ויד איש באחיו בליל,
 ומכונני מלכות שמים ועל
 ירפו ידי איש-החיל...

**

אויף וויפל דער דור האָט זיך נישט צוגעהערט צו די „חזיונות נביא
 השקר“ און צו די הימנען וועלכע פאַרגעטערן אַפּאַלאָ, — האָבן נישט
 זיי אויפגערוּדערט זיין האַרץ, גייערט די רואיקע העקזאמעטרס, אין וועל-
 כע עס איז אויפגעשריבן געוואָרן „דעיאנירא“ און די „שטריכן“, —
 פערזן אין וועלכע עס האָט וויברירט אַן אַנדער גייסט, עפעס וואָס האָט
 געוואָר פּוֹן אַן אַ נ ד ע ר ש י י אַן אויף דער וועלט אַן שום
 מאַניפעסטן און פּראַקלאַמאַציעס מצד דעם משורר, די דאָזיקע לאַנגאַטעמ-
 דיקע פערזן האָבן ווי ב א ו ו י ז אָן „די שפע פון לעבן און כוח“, צו
 וועלכער ער האָט געשטרעבט. און אויף וויפל עס זעען אונדז נישט אויס
 איצט קינדיש-נאַיוו שילדערונגען פון אַ „וונדערלאַנד“, אין וועלכער
 „עס שפּאַצירן אַרום איידעלע און שיינע געטינס“ — איז געווען אין
 זיי עפעס פון אַ ווייטער און וונדערלעכער דורכזיכטיקייט, פון דעם חן
 פון אַ וועלט וואָס מיר האָבן נישט געקענט. עס איז מער נישט געווען
 די דערשטיקטע שטים, אַ קול פון ליידן און שרעקן: פונעם עצם ריטם,
 וואָס האָט געשטראַמט ווי פון זיך אַליין און איז געווען מיט זיין גע-
 לאַנסקייט, מיט דער גאַנצער ריינקייט פון זיינע קלאַנגען, ניי אין דער
 פּאַעזיע פון ישראל, — איז ווי געקומען צו פ א ר ק ע ר פ ע ר אַן
 אַ נייע וועלט. די וועלכע זענען מקפיד אויף „ריינקייט פון סטיל“ אין די

נאציאנאלע פארמען קוקן אויף געבארגטע מעטריק ווי אויף א „פרעמדן פלאנץ“, אבער די שפראצונג פון א ניי לעבן פאדערט אויך נייע ריטמען; און די גרויסע פאָעטן שפּריצן אַריין פרעמדע ריטמען אין זייער פּאָעזיע און העלפן זיך אַרויס מיט זיי צו קרעפטיקן זיך. אַייִגענע מוזיק און אויך די מוזיק פון זייער פּאָלק. האָט דען נישט דער העקזאמעטר געהאַלפן ביאליקן אויסבויען זיין נבואישן ריטם, וועלכער האָט באַוויזן, אַז דאָס קאָמבינירן דעם פּסוק פון תנ"ך מיטן גריכישן העקזאמעטר איז נישט נאָר אַ מעגלעכקייט, נייערט אויך אַ גרויסע ברכה?

אויך די פייזאָזשילידער האָבן איינגעזאָפּט אַט די עפישע פּולקייט, וועלכע האָט משפיע געווען אויפן דיכטער פון האַמערס און געטעס שאַפּונג. „קסמי יער“, „בסתר היער“, די סאַנעטן „קרים“, און באַזונדערס „דאָס שטאַרבן פון דעם תמוז“ — זענען געווען פּאָזן פון אויפשטייג אין דער פּאָעזיע פון טשערניכאַווסקי — אין די לאַנדשאַפּט־לידער האָט ער אויסגעדריקט זיין „פּאָגאַניזם“ מער ווי ער האָט אים אויסגעדריקט אין אַלע זיינע אידעאָלאָגישע לידער פון דעם מין. דאָ, וווּ די נאַטור איז געלאָזט פריי, האָט זיך אויפגעהויבן דער פייכטער אַטעם פונעם שר פון וואַלד פון דער מיסטעריע פון וואַקסן, פון דער שפּע פון גרינס. זיין אויג איז צוגעשמידט צו אַט די פּאַרגעסענע וואַלד־ווינקלען, אין וועלכע עס האָבן זיך אָנגעקליבן לעבנס־אוצרות אין דער פאַרם פון „אומגעפּאַלענע סאַסנעס געטראָפּענע פונעם שטורעם“ און מינים „שוואַמען וועלכע זענען אויסגעוואַקסן און אויפגעקומען איבער נאַכט“ — אַלע „פייגל און רמשים, וועלכע פרייען זיך פון דער זון“ און געניסן אין דער טיפעניש פונעם וואַלד פון דעם שיינן פון עקזיסטענץ. דער פּאָעט גופּאָ איז ווי דאָ פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ מין פריילעכן און שלויען וואַלד־שד, וועלכער קוקט זיך איין פון זיין באַהעלטעניש אין דער דאָזיקער קאָמפּאַניע פון גרינע און פלינקע יאשטשערקעס, פון אינזעקטן־שפּרינגערס וועלכע ליגן מיטן פנים אַרויף, גילדיקע שפינען און זשומענדע בינען — ווי אַ שומר אויף דער שפּע באַשעפּענישן אין די גרעניצן פון זיין ממשלה.

אין יענער צייט, ווען ער איז געשטאנען אינעם מיטן טאג פון זיין לעבן און זיין שאפן, האָט ער געזונגען די זון-לידער, אין וועלכע ער האָט דערגרייכט דעם העכסטן אויסדרוק זיינעם אַלס פּאָעט און אַלס קינסט-לער. קיינער פון אונדז וועט נישט פאַרגעסן „מות התמוז“ — די ווונד-זערלעכסטע פּאָאָגישע סימפּאָניע וואָס עס האָט אונדז געגעבן זיין פּאָעזיע. אזא זוניקן ריטם האָט ער מער נישט דערגרייכט אויך אין זיינע אויסגעצייכנטע לידער. דאָס דאָזיקע קלאַג-ליד וועגן טויט פונעם תמוז, וועגן „וואַלקן-טעג“ וועלכע דערנענטערן זיך, איז געווען דער אַפּאָגיי פון דער „אַפּאָלאָגישער“ קונסט אין זיין שאַפן:

בקשנו התמוז...

בסבך בשלכת,

ביערות גפר, במסבות האוג,

פן יישן, פן ינוס לקטרתו של ארו,

לריחות פטריות מצטרפות לחוג. —

ולא נמצאו עקבות

כל שדות בכרים.

ופסק קול צחקן עם רוזי הגל;

הכר מרעה בקר ותישים ירקדו

אל שקתות המים עם שכבות הטל...

אַזוי קלינגעוודיק, אַזוי מוזיקאַליש איז געווען זיין שטיים ווען ער האָט באַוויינט אַ פּראַכט וואָס איז פאַרגאַנגען, אַז אין דעם קלאַגליד גופּאָ האָבן מיר געהערט די וועלט „לאַכן מיט די סודות פון דער כּוואַ-ליע“, און דאָס האַרץ האָט נישט געגלויבט צוהערנדיק די דאָזיקע זון-קלאַנגען, אַז עס וועט באַמת מקוים ווערן זיין נבואה און „די קומענדע וואַלקנטעג וועלן זיין טעג פון לקוי-נשמות פאַר דעם צייטיקן האַרבסט“...

דער דור האָט אין אים געזען זיין פּאָעט, און סתם אַ העברעאישער פּאָעט, איז אַ לירישער פּאָעט. קיין אַנדערע פּאָעטן האָבן מיר כמעט נישט געהאַט אין אונדזער נייער ליטעראַטור. די עפישע עלע־מענטן אין פּאָעטן ווי מיכ"ל און יל"ג זענען געווען זייער שטאַרק, אָבער זיי זענען פאַרשלונגען געוואָרן אין ליריזם, אין הקרנות אין סאַטירע. משערניכאַווסקי איז געווען דער עפישער פּאָעט מיט דער ה"א הידיעה. אויף וויפל ער איז נישט געווען אַ גרויסער ליריקער, איז נישט שטענדיק געווען דער פולער צויבער אין זיין אויסדרוק, און עס זענען פאַראַן אומקלאַרע קאָפיטלען אין זיין פּאָעזיע, וואָס דער גערויש פון זייערע שטי־מען טוט זייער וויי. אַ פּאָעט, פאַרשטייט זיך, איז ער געווען שטענדיק, און זיין מאַמענטאַלע שוואַכקייט אין דער ליריק איז נישט געווען ווי זיין כמעט שטענדיקע שוואַכקייט אין פּראָזע, — אַ פּגם וואָס האָט פאַרצויגן אַ הויך פון שווערן שאַטן אויף זיין גלענצנדיקן שאַפן. אָבער אין ליריק איז אויך דער טיילווייזער פּגם זייער געפערלעך. אין אַ ניגון איז אויך איין פאַלשער טאָן שעדלעך. די דאָזיקע הילפלאַזיקייט וואָס אַנטפלעקט זיך אין אָפּגעזונדערטע צעדרייטע פּערזן, באַווייזט אַז נישט שטענדיק האָט ער זיך אַנאַליזירט און נאַכגעפאַרשט — באַווייזט אויף וויפל עס שעדיקט די דאָזיקע אימפּראַוויזאַטאַרישע איילעניש, וועלכע ער האָט באַטראַכט (לויט מען קען אורטיילן פון זיינעם אַ שמועס מיט י. זרחי) אַלס אַ גרויסע מעלה. ער האָט זיך פאַרלאָזט אויף זיין נאַטירלעכן טאַלאַנט — ער האָט זיך פאַרלאָזט אויף אַ נס, וואָס אָן אים שאַפט מען נישט, אָבער זיין אויטאָקריטיק איז נישט תמיד געווען צופרידנשטעלנדיק. דער רויף זאָגן עדות נישט נאָר די פעלערהאַפטע פּערזן, נייערט אויך די גרוי־סע דראַמאַטישע פּאָעמע „בר־כוכבא“, — אַ טעמע, וואָס איז אים געווען אַזוי נאָענט — וועלכע האָט זיך אים אפילו אויף אַ העלפט נישט איינגעגעבן.

גרויס און דער ערשטער במעלה איז ער געווען דער עיקר אַלס עפיי־

שער פאָעט. אין דעם איז ער געווען אַ יחיד אין זיין דור. מיט זיין גאַנצן אַקצענט און מיט דער גאַנצער געשפּאַנטקייט פון זיינע אברים איז ער געווען אַ פּלאַסטישער קינסטלער, וועלכער האָט צו זיך קיין גלייכן נישט ביז היינט אין אונדזער פּאָעזיע. זיין ראָל אין אונדזער לעבן אַלס באַ-גייער און צוגרייטער צו רענעסאַנס און אויפבוי איז באַשטאַנען אין דעם וואָס ער האָט אָנגעפילט די אטמאָספּער פון אונדזער וועלט, די פּאַר-גרייטזע מיט פליענדיקע אותיות, מיט וויכטיקע זאכן, מיט פיל-ריידיקער ממשות, וועלכע איז איבערפולט מיט צורות און פאַרבן, חיות און פּלאַנצן, ריחות און קלאַנגען. ער האָט צו זיך קיין גלייכן מיט דער דאָזיקער שפּע. זייענדיק ווייט פון קליינלעכן, באַלעסטיקנדיקן רעאליזם, האָט ער גע-זאַמלט די ברכה פון דער ערד מיט פריידיקע הענט, האָט ער אָנגעפילט יעדן לאַך מיט זיסער ערדישקייט. דאָס איז געווען זיין גרויסע שליחות אויפצובויען די חורבות פון אונדזער לעבן, אַריינצוברענגען אין שאַפּונגס-לאַבאָראַטאָריע דאָס רייכטום פון דער וועלט, צו ווייזן די זאכן סאָליד און פריידיק ווי אין דעם ערשטן מאַמענט פון זייער געשאַפן ווערן.

דעם פאַרגעניגן וואָס עס האָבן אונדז פאַרשאַפט די אידיליעס — באַזונדערס די ערשטע: „ברית מילה“, „לביבות מבושלות“, „כחום הים“, וועלכע זענען די צום מיינסטן פערפעקטע, די פּאָעטישסטע, — דאָס וועט נישט פאַרשטייען א שפּעטערדיקער דור. זיי האָבן אַרויפגעאַסן אַן אַנט-ציקנדיק ליכט אויף דער פשוטער עקזיסטענץ, וועלכע האָט באַקומען אַ מאַיעסטעטישע שיינקייט — זיי האָבן פאַרטריבן דעם לאַנגווייל, האָבן אויסגעלייטערט אונדזערע אויגן, האָבן אונדז געלערנט איבעראַניס צו זען און אָפהיטן יעדן בליאיקן בייט אין אונדזער פאַרוואַרלאַזטן גאַרטן. עס איז געווען אין זיי עפעס פון וועלט-באַנייאונג. גלייך ווי אַ ברכה רעגן וואַלט מיט איינמאַל אַפּגעשווענקט דעם שטויב פון דער עקזיס-טענץ. גלייך מיט די קליינע זאכן זענען אָנגעווענקען געוואָרן אַלע גרויסע זאכן, וואָס וועלן קומען. אין דער אידיליע זענען קאַנצענטרירט געוואָרן זיינע בעסטע אייגנשאַפטן. די אידיליע איז געווען די לופט פון זיין נשמה, די געגנט פון זיין גרויסן אויפבלי. כמעט יעדע אידיליע האָט באַ-

צייכנט אַ נייע דעראַבערונג; און אין דעם זשאנר זענען נאָך געווען גרוי־
 סע אויפשטייג־מאַמענטן, ווען די טעמעס זענען אפילו געווען אַלטע און
 זייער אויסגענוצטע ווי „שמחה לאו דוקא“, ווי „עלקע'ס חתונה“, אין
 וועלכע ער האָט אויפגעלעבט דעם יידישן שענקער פון דער פּאַלקס־מעשה
 מיט אַן עפישער באַלייכטונג, וואָס איז טיפער פון לעגענדע. מעגלעך
 אַז אין קיין שום אַנדער זשאנר איז ער נישט געווען מער פּאַעט. מער
 ליריקער ווי ער איז דאָס געווען אין יענע פּייזאַזש־פּראַגמענטן און עלע־
 גיע־פּראַגמענטן, וועלכע געפינען זיך אין זיינע בעסטע אידיליעס. און גע־
 רעכט זענען געווען די וואָס זאָגן אַז ס'איז אין זיי געווען אויך אַ טראַג־
 גישער עלעמענט. איך פּערזענלעך האַלט, אַז דאָס איז נישט קיין טראַגישער
 עלעמענט, נייערט דער באַלאַדע־עלעמענט (כאָטש עס איז כמעט איינס
 און דאָס זעלבע). „כּחום היום“, „לביבות מבושלות“, אין אַ געוויסער
 מאָס אויך „הכּף השבורה“ — זענען אַן ספק, לויט זייער אינהאַלט, מער
 באַלאַדעס ווי אידיליעס. אָבער אין זאכן פון פּאַעזיע איז מכריע דער
 ניגון. דער ריטם פון דער אידיליע און אירע פּאַרבן טרינקען אַן מיט אַזאַ
 ג ל י י כ ע ר ש י י נ דאָס גליק, אַזוי גוט ווי דער טרויער, אַז ביידע
 ווערן ווי פּאַרשלינגען איינס אין אַנדערן. און אַ ט ד אָ ס , און נישט
 דער אינהאַלט, גיט דאָך צו דער פּאַעזיע אַן אויסגעשפּראַכענעם אידי־
 לישן כאַראַקטער! אַט די ברייטע שטים, די עלעגיש־זיסע און עלעגיש־
 טיפע אין איינער און דער זעלביקער צייט — אַט דער טרויער פון שפע,
 כּוּן אַ רייכן בלוט־גערויש, פון איבערפלוס און בענקעניש אין איינער
 און דער זעלביקער צייט; דער דאָזיקער סורפריז פון פּאַעזיע אינעם האַרצן
 פון דער פּראַזע, אינעם האַרצן פון הומאַר — די ווונדערלעכע אייגנ־
 שאַפטן פון סערוואַנטעס, פון גאַגאַל, פון מענדעלע — די דאָזיקע גאַנצע
 נייע גאַמע קלאַנגען אין אונדזער פּאַעזיע, וואָס האָט עדות געזאָגט אויף
 אַ ווייטער ראייה, אויף גרויסער איינזאַפונג. אין דעם דאָזיקן לעבנס־
 באַנעם איז מער אַריינגענומען געוואָרן, איז מער פּאַזיטיוועס אנערקענט
 געוואָרן. דאָ איז גאַרנישט פּאַרזיסט געוואָרן, נישט פּאַרענטפּערט גע־
 וואָרן ברוּח, און נאָך אַמאָל: נישט די אידעאָלאָגיע, נייערט די אויפ־

נאמס-כלים וועלכע האָבן זיך פאַרמערט, זיי האָבן עדות געזאָגט אויף דער רעוואָלוציע אין דעם אויג און אין דעם האַרצן — אויף דעם נייעם צוגאַנג צו דער וועלט.

— ז —

זיין וועלט-באַנעם און אייניקייט זענען געקומען צו אַנטפלעקונג אויך אין דער אייניקייט פון זיין ל ש ו ן , וועלכע האָט, נישט גע- קוקט אויף אירע אַלע בולטע פעלערן, אויך געדינט פאַר אונדז אַלעמען ווי אַן אָנהאַלט, האָט געדינט ווי אַ מוסטער מיט אירע דערגרייכונגען, און אַפילו מיט אירע דעפעקטן, — אין דער מאַס, וואָס איז אין זיי אַנ- געוונקען דאָס ברעכן די ליניע פונעם „פּסוק“, דאָס אויסרייסן פון דער פאַרשקלאַפונג צום ספר.

דאָס דאָזיקע לשון, וואָס האָט אַזויפיל דערנער, האָט געדינט אַלס מוסטער מיט עפעס אַ מין פרייען ריטם, און מיט עפעס אַ קאָפּריציעזן רעליעף. אין קאָנטראַסט צו אונדז אַלעמען, וואָס דער הונגער צו אויס- דרוק און צו זיין קאָלאַריט נויגט אונדז טיילמאָל צום אויסדרוק אַן און פאַר זיך, האָט ער קיינמאָל נישט געשטרעבט צו עפעס אַנדערש ווי נאָר צו דער אַנטפלעקונג פון דער וועלט — נישט צו באַווייזן די שיינ- קייט פונעם לשון, נייערט די שיינקייט פון דער וועלט. דעם כבוד פון דער וועלט און דעם כבוד פון דער פּאָעזיע האָט ער געזען אין דער דע- מאַנסטראַציע פון דער רייכקייט פון דער וועלט. די דאָזיקע טונקעלע שטרעבונג האָט אים טיילמאָל געבראַכט צו די דאָקטישע שילדערונגען. אַבער ער האָט אויך דאָס געטון מיט אַ גרויסער פרייד, ווייל ער האָט אַרויסגעבראַכט די פאַרבנרייכקייט פון דער וועלט. ער פּאָעטיזירט אַזוי- פיל די זאכן אַן און פאַר זיך, אַז מיר פרייען זיך לייצענדיק די נעמען — דעם עצם פאַרצייכענען זיי און באַשטימען אין דער מליכה פון פּאָעזיע.

אויך אין דעם דערקענט מען דעם „וועלטלעכן דיכטער“ וועלכער האָט געקנאָטן דאָס לשון און האָט עס באַזיגט פאַר וועלטלעכע באַדער-

מעגישן — האָט דאָס געמאַכט פעאיק צום אויסדרוק פונעם נייעם, פון די נייע פאַרמען. אויף וויפל ער איז נישט געשטרױכלט געוואָרן מיט מאַדנעקייט (טיילמאַל אפילו מיט געשמאַק), האָט ער אָנגעווינקען מיט דעם עצם מאַדנעקייט זיינעם אויף נייע מעגלעכקייטן, האָט ער אויסגע־ריסן פון דער טראַדיציע און האָט אומגעקערט דער רוטינע עפעס וואַ־רעמס און באַלעבנדיקס, האָט ער צעברעקלט די הרודעס פון פאַרגליי־ווערטקייט און האָט אויפגעבראַכט שפּראַך־רעמיניסענצן, וועלכע זענען געווען פאַרוועלקט שוין פון וויפל דורות. טיילמאַל האָט אים די אַרעמ־קייט געשטויסן צום מקור פון רייכקייט — טיילמאַל איז זי גופאַ פאַר־וואַנדלט געוואָרן אין אַ מקור פון רייכקייט.

דער צויבער פון זיינע שפּראַך־חידושים, פון זיינע שפּראַך־טערמי־נען, האָט זיך נישט באַזירט אויף פּילאָלאָגישע אָנטפלעקונגען, אויף פּילאָלאָגישן אַנאַליז, נייערט ווידער אויף עפעס אַ מיין פּי ז י ש ע ר סענסיוויטעט, אויף אַ פּלאַסטיק אין זיין אויסדרוק — אויפן דורשט פונעם סקולפּטאָר צו בולטע אברים. ער האָט אונדז אָנגעדייטעט אַז דאָס וואָרט האָט נישט נאָר אַ באַדייטונג, נאָר אַ קלאַנג, נייערט אויך קערפּערלעכע פאַרמען, עפעס וואָס איז געגעבן געוואָרן אָנצוטאַפן, פאַר אַ מאַטעמאַטישן אַנאַליז — און אַט דאָס האָט פאַרדעקט אַלע זיינע פע־לערן.

דעריבער האָבן מיר מיט אים נישט מדקדק געווען ווען זיינע קאַמ־בינאַציעס האָבן נישט געשטימט מיט די אָנגענומענע שפּראַך־געזעצן, ווען זיינע טערמיגען זענען געווען צופּיל אייליקע — מיר האָבן אויך פאַרמאַכט די אויגן אויף קאַמפּליצירטקייטן אין דער לאַגיק, ווייל קודם־כל איז פאַרפּולט געוואָרן די ליידיקייט, האָט אויפ־געהערט די לופּטיקייט, און מען האָט דערפּילט די זאַכן מיט זייער גאַנ־צער ממשות. דעריבער האָט טיילמאַל אויך אַ נישט־פּאַסיק וואָרט זיך איינגעפאַסט מיט איר ארשרפּרונג־כוח — דערמיט וואָס עס האָט פאַרשטאַפט עפעס אַ חלל, אפשר נאָר דערמיט אַליין וואָס

עס האָט אַ נ ג ע ו ו י ז ן אויף דעם חלל, וועלכן מען קען נישט לאָזן ליידיק אַזוי ווי געווען. דאָרט וווּ דו געפינסט די דעפעקטן פון זיין לשון, געפינסטו אירע צויבערן.

אַבער, אפילו ער, וואָס זיין כח איז תמיד געווען אין פּלאַסטיק, האָט מער אױס געױנגערט איידער האָט אונדז באַפרייִדיקט מיט דעם, וואָס האָט אונדז געפעלט — האָט אויסגעהונגערט צו מאַטעריעלן, האָט אונדז געמאַכט פאַרהאַסט דאָס נאַקעטע. קיין זאַך איז ביי אים נישט געווען אַזוי פאַרהאַסט ווי פּלאַסטישער דערזאַך, ווי פּלאַסטישער הורט, ווי דאָס אַריבערשפּרינגען די ווירקלעכקייט. אין קאַנטראַסט צו אונדז אַלעמען, וועלכע באַנוגענען זיך טיילמאַל מיט אַ מעדאַציע, האָט ער מוותר געווען אפילו אויף אַ גוטן קלאַנג, וואָס האָט אים אַזוי שטאַרק באַצויבערט, צוליב פּולקייט, צוליב באַטאַנען די זאַכן גופאַ. אין דעם דאָזיקן דורשט צו דער וועלט אין איר פּולקייט האָט ער אונדז דערצויגן, האָט ער צוגענויגט אונדזער חוש צו די פּיל עקספּאַנענטן — האָט ער אַריבערגעפירט אונדזער פּאַעזיע פון פּונקט צו פּונקט, פון וועלט צו וועלט.

**

אפילו אין הויפט־שטריכן איז נישט מעגלעך אַרומצונעמען די דאָזיקע געבענטשטע שאַפונג, וועלכע איז עלטער פון 50 יאָר און וואָס איר וווקס האָט נישט אויפגעהערט די גאַנצע צייט. אויף וויפל דער דיכטער האָט נישט דערגרייכט נאָך אין זיין יוגנט צו די הויכן פון „ברית מילה“, „כחום היום“, „דעאנירא“, „קסמי יער“, „מות התמוז“ — האָט זיין אויפבלי נישט אויפגעהערט ביז דער עלטער, און יעדע נייע לעבנס־עפאַכע האָט געהאַט אירע אייגענע הויכן, אירע אייגענע פּרילינגען. אויך אין טעג פון קאטאַסטראַפּעס, וועלכע האָבן כמעט נישט אויפגעהערט אין אונדזער צייט, האָט נישט אויפגעהערט זיין טאַלאַנט צו געבן ווונדער־לעכע פּרוכטן. אַט דעם סימן וואָס מען דערקענט תמיד אין אַן אמתן טאַ-

לאַנט איז זיין וואַקסן, און קיין זאך ברענגט נישט קיין פרייד פאַר דער וועלט אין אַ שעפער ווי אַט די דאָזיקע טייערע אייגנשאַפט.

מיר קענען בלויז אין קורצן אַנווייזן זיינע שפעטערע דערגרייכונגן גען, וועלכע האָבן נישט אויפגעהערט אויך אין דער צייט ווען אַלע קאַש-מאַרן פון דער עפאַכע האָבן געדריקט אויף אים. די ערשטע וועלט-מלחמה, מיט די געשפענסטיקע טעג פאַרן אוקראַינער יידנטום, וועלכע זענען געקומען נאָך איר, און די יאָרן פון הונגער און טעראָר וואָס האָבן אַנגעמאַכט אַ חורבן אין דער יידישער באַפעלקערונג פון רוסלאַנד וועלכע האָט זיך געראַנגלט מיט אירע שונאים, — איז געווען אַ פרוכטבאַרע תקופה פאַרן פּאָעט. אין יענער צייט זענען אַנגעשריבן געוואָרן: „מנגינה ליי“, „ממנגינות הזמן“, „זאת תהיה נקמתנו“, און וואָס עס שטייגט זיי אַלעמען איבער — דער קראַנץ סאַנעטן „על הדם“, אין וועלכען עס וויברירט דער טרויער פונעם גרויסן דיכטער ביים צווען די „יעוור-נוכח פון האַרץ“, און די „תליינים אין קדושה“ — די צעשטערונג פונעם מענטש, פון וועלכער ער איז געווען אַן עדות... אַבער ווען ער האָט נאָך געוויקט אין טרויער, האָט ער זיך אומגעקערט און רעאַגירט אויפן צוויבער פון דער וועלט מיט די סאַנעטן-ציקלען „קרים“, און „צו דער זון“, אין זיי פיעשטשעט ער זיך אויפסניי פאַר זיין גאָט „ווי דער היאצינט און אַזוויי די מאַלווע, וועלכער האָט נישט עפעס אַנדערש אין זיין וועלט אויסער זיין לויטערער זון“... און אין איינעם פון די האַרבסטן פון יענער פינצטערער צייט (אין דעם יאָר תרפ"א — 1921) איז ער געזעסן אין אַדעס און האָט אין צען טעג אַנגעשריבן די גרויסע אידיע „עלקעס חתונה“, — אַן עפישע פאַעמע אין וועלכער עס קומט צום אויסדרוק דער זוניקער תמצית פון דעם יידישן דאַרפס-שטייגער אין דרום, אַ רייכקייט פון בילדער, וואָס איז אויפגעבראַכט געוואָרן מיט הומאַר און נאיוויטעט, וואָס זייער גלייכן האָט ער נישט דערגרייכט פילייכט אין קיין שום אַנדערער שאַפונג.

אין דעם קראַנץ סאַנעטן, וואָס זייער אַקצענט איז טיילמאָל אַ גענויער און נישט ווינציק געקינצלט, איז דאָך פאַראַן אַ גרויסער אויפ-

שטייג אין זיין פאָעזיע. דער צמצום פון אויסדרוק און די קאָנצענטרי-
 רונג פון געדאַנק און זיין שאַרפקייט האָבן דאָ דערגרייכט אַ הויך, וואָס
 די יידישע שירה האָט נישט דערגרייכט זינט שמואל הנגיד און עמנואל
 הרומי. דאָ אַנטפלעקט זיך טשערניכאָווסקי ווי דער באַנייער און פאַר-
 זעצער פון דער פאָעזיע פון יענע שפּאַנישע יידישע פּאָעטן פון דער
 „גאַלדענער עפּאָכע“ נאָך וועלכער ער איז נאָכגעצויגן געוואָרן אין דער
 מאַס, וואָס ער האָט זיך געשראַקן פאַר זיי.

אַן עפּאָכע פון גרויסער פּרוכטבאַרקייט און באַנייאונג איז געווען
 די עפּאָכע פון זיין שאַפן אין ארץ־ישׂראל. דאָ האָבן אַלטע מאַטיוון איינ-
 געזאַפט נייע ליכט און נייע טיפּקייט, און עס האָבן אויך אויפגעבליט
 נייע, שפּראַצונגען פונעם פּאָטערלאַנד. דאָ זענען אַנגעשריבן געוואָרן
 די קליינע אידיליעס און אַ ספּעציעלער זשאנר פון זכרונות, וואָס אַ העלפט
 פון זיי איז געווען אידיליע און אַ העלפט סאַטירע. דאָס אַלץ פּאָדערט
 אַ באַזונדערע באַטראַכטונג און אַ נייע אַפּשאַצונג. באַזונדערס: אַזעלכע
 זאכן פון שטאַרקן אויסדרוק ווי „די הרוגים פון טירמאַניע“, אַ נייע
 אויסגאַבע פון „ברוך פון מאגענצע“ און „עמאָ דדהבאָ“ — דער גרויסער
 אַרבעט־הימן, אין וועלכן ער האָט פאַרגעזעצט און האָט באַנייט די אי-
 דיליע אין איינער און דער זעלביקער צייט. מיט אזא שפּע פון פּרוכטבאַר-
 קייט ווערט פאַרענדיקט דער גרויסער זומער פונעם דיכטערס שאַפן. דער
 האַרבסט האָט נישט אַראַפּגענידערט אויף זיינע פעלדער. די פאַרשאַל-
 טענע קראַנקהייט, וועלכע האָט אין פאַרלוף פון צוויי יאָר אויסגענאַגט
 טראַפנסווייז דעם מאַרץ פון זיין לעבן, האָט נישט באַוויזן צו צע-
 שטערן די קעמערלעך פון זיין גייסט און זיין שאַפן האָט נישט אויפגע-
 הערט מיט דעם גאַנצן כוח פון איר שפּראַצונג ביז זיין לעצטן טאַג.

און זאָל דאָס זיין אונדזער טרייסט, וואָס ער איז אַוועק פון דער
 וועלט אין מיטן פון אַ שאַפונגס־שפּע, אין מיטן פון אַ ברכה „צו די
 שטערן פון די ווייטע הימלען“, וועלכע זענען געווען מיט אים און האָבן
 אים נישט פאַרלאָזט אויך אויפן ראַנד פונעם פינצטערן תּהום פונעם
 טויט. אין דער דאָזיקער שפּע וואָס האָט זיך נישט איבערגעריסן איז

ר ע ג נ ב ו י ג ו

סימבאליזירט געוואָרן זיין לעבן. איז סימבאליזירט געוואָרן זיין פער-
זענלעכקייט, איז סימבאליזירט געוואָרן דער עצם פון זיין פאָעזיע, וועל-
כע האָט געשעפט איר ברכה פון אַ נישט־אויסשעפבארן קוואַל און האָט
זיך נישט געענדיקט ביז זיין לעצטן אַטעם־צוג.

קאדיע מאלאדאָווסקי

(פאַרטרעט־שטריכן)

אַ געוועזענע העברעאישע קינדער־גאַרטן־לערערין, וואָס איז צוואַן מען מיט חנה ראַווינאַ געוואָרן אַ שילערן פון האַלפּערינס פרעבל קורסן אין וואַרשע, פאַרלאָזט זי נאָך דער מלחמה, צוליב אומבאקאנטע מאַטיוון, די העברעאישע שול־אַרבעט און ווערט אַ לערערין אין אַ ייִדישיסטישן לערן־אַנשטאַלט.

וועגן אירע ערשטע שריט ווי אַ דיכטערן דערציילט מען נאָר, אַז זי האָט אין אָנהויב געמאַכט אַ פרווּו מיט העברעאישע קינדער־לידער, אָבער אַן דערפאַלג. אויף ייִדיש האָט זי גיך געפונען איר אייגענעם סטיל און איז אין אַ קורצער צייט באַרימט געוואָרן ווי איינע פון די אויסגע־צייכנטסטע דיכטערנס.

נאָך אין יאָר 1927, גלייך נאָכדעם ווי זי האָט אַרויסגעגעבן איר ערשטן בוך „חשווני־דיקע נעכט“ שטעלט זי זיך פאַר אונדז אין איר פון לער קראַפט. קורץ נאָכדעם פאַרעפנטלעכט זי אַ באַנד קינדער־לידער, „גייען שיכעלעך אַוועק“ — אפשר איר פולקאָמענסטער בוך ביז היינטיקן טאָג. די לעצטע יאָרן האָט זי אַרויסגעגעבן איינע נאָך דער אַנדערער צוויי לידער־זאַמלונגען, אין וועלכע דער סאַטירישער טאָן האָט אָביסל פאַררוקט אָן אַ זייט דעם ליריזם. נייע מאַטיוון לאָזן זיך הערן אין די נייע לידער, און קאדיע מאַלאַדאָווסקי איז געוואָרן אַן אַנדערע — איז געוואָרן אי שטאַרקער, אי שוואַכער. אָבער אין אַלץ, וואָס זי האָט ביז איצט געגעבן, אַנטפלעקט זיך איר זיכערער טאַלאַנט. מעגלעך, אַז מען איבערטרייבט אָביסל מיט לויב־געזאַנגען וועגן איר, אָבער עס איז נישט

קיין חטא: וועגן אן אמתן טאלאנט איז שטענדיק א מצוה צו איבער-טרייבן.

איך האב זיך מיט איר צום ערשטן מאל באגעגנט אין פריילינג פון יאָר 1917 — אין יענעם גליקלעכן פריילינג פון דער ערשט געבוירענער רעוואָלוציע, וואָס איז אזוי גיך פאַרשווונדן. און איך זע זי אין ליכט פון יענע אַפּריל-טעג, וואָס די פּרילינגדיקע ים-ווּינטן און די יונגקייט פון דער נייער וועלט האָבן זיי אויפגעשטורעמט מיט אַ פּרייד אָן גלייכן. זי האָט דעמאָלט געאַרבעט אין העברעאישן מוסטער קינדערגאַרטן ביי די קורסן, וואָס האָבן זיך אַריבערגעקליבן קיין אַדעס. זי האָט דעמאָלט גע-מאַכט דעם איינדרוק פון אַ מענטשן, וואָס איז פּריללעך און ערנסט אין דער זעלבער צייט. איך האָב באַמערקט די דאָזיקע קינדערגערטנערין, וועל-כע איז געווען באַליבט ביי קליין און גרויס. עס איז אין איר געווען עפעס, וואָס דערמאָנט אָן אַ קינד, און דאָס איז זי פאַרבליבן עד היום. זי האָט ביי אירע באקאַנטע אַרויסגערופן אַן אומקלאַרע ווייסקייט, אזוי ווי מיר וואָלטן אין איר דערקענט יענעם ווייטיק פון דערוואַרטונג, יע-נעם צייטער, וואָס איז אַן אַנדייטונג, אַז אַ מענטש טראַגט אין זיך אַ מתנה, וואָס וועט אַמאָל איבערראַשן די וועלט.

איך דערמאָן זיך אירע שטילע טריט אין סאַמע פּרייד און טומל פון דער רעוואָלוציע, איר עניוודדיק פנים און איר טרויעריק-ליכטיקן שמייכל. אזוי האָט אויך געשמייכלט ר ח ל , ווען זי איז צום ערשטן מאל אַריינגעקומען אין מיין הויז אין אַדעס, אָבער ביי קאָדיען איז איר פּאַעטישער סוד געווען פאַרבאַרגן נאָך טיפּער. זי האָט געהאַט ווייניקער צוטרוי צו זיך אַליין.

מען האָט זי געהאַלטן פאַר איינער פון די בעסטע קינדערגערטנע-רינס — צווישן די פּיאַנערינס פון דעם העברעאישן קינדערגאַרטן. זי האָט דעמאָלט געאַרבעט צוזאַמען מיט רבקה רובין (איצט אין עין חרוד).

דער קאָנטאַקט מיט די קליינע קינדער האָט אָן צווייפל באַפרוכפּערט איר האַרץ, און אפּשר זענען שוין דעמאָלט רייף געוואָרן אירע קינדער־פּאַע־מעס, אין וועלכע עס לייכט דער שטיפּערשישער שמייכל פון אירע אומע־טיקע אויגן. איך פלעג זי זען ביי דער אַרבעט, און פון צייט צו צייט פלעג איך זי טרעפּן אין די אַדעסער גאַסן, זיך טראָגנדיק מיט די פייכ־טע ים־ווינגטן פון אַ פּריצייטיקן דרומדיקן פּרילינג. זי האָט געלאָזט דעם איינדרוק פון אומזיכערקייט, פון בלאַנדזשעניש, פון קווענקלעניש אין אַנ־געזיכט פון לעבן. אונדז דוכט זיך דאָך תּמיד, פּאַסט פּאַקטום, אַז מיר האָבן שוין פּריער דערפּילט אַז דער אַדער יענער מענטש וועט זיך אין דער צוקונפּט מיט עפעס אויסצייכענען. מען דאַרף זיין פּאַרוזיכטיק מיט אַזעלכע השּערות, וואָס מען דריקט אויס לאַחר מעשה, אָבער אין איר פנים איז דעמאָלט אַן ספּק געווען עפעס, וואָס האָט אויסגעדריקט קאַנצע זיירטקייט, אויסדויער, דערווארטונג פון קומענדיקן. זי האָט גע־האַט צוויי אויגן און איז געווען שעמעוודיק און פּאַרדאַכטפּול, און אין דער גלייכער צייט האַפּענונגספּול און פּאַרכאַפּט פון די גרויסע כּוואַליטעט, וועלכע האָבן אונדז אַלעמען געטראָגן.

**

יאָרן זענען פּאַרגאַנגען. איך האָב זיך מיט איר פּונדאָסניי באַ־געגנט נאָך דער מלחמה, ווען די האַריזאָנטן זענען אַנטבליזט געוואָרן, ווען עס איז שוין געווען קלאַר, אַז נישט דער סוף פון דער מלחמה, נישט די רעוואָלוציע האָט מיט זיך געבראַכט יענעם ווונדערלעכן גליק, וואָס מען האָט דערווארטעט. פאַר אונדזערע אויגן איז געלעגן „דזשי־קע גאַס“ מיט איר מיאוסער אַרעמקייט און מענטשלעכער טעמפּקייט. איך האָב זי געפונען אין דעם קרייז אַרום „די ליטעראַרישע בלעטער“, וואָס האָט איר אַ סך געהאַלפּן זיך ליטעראַריש צו פּאַרפעסטיקן. אירע לידער האָבן באַלד אַרויסגערופּן אַ גרויסן אינטערעס. עס איז אין זיי געווען אַן אומגעוויינלעכע צאַרטקייט, צוואַמען מיט דער חכמה פון אַ

דערפֿאַרונגסרייכער, פּיל־געליטענער פּרוי. די דאָזיקע לידער, אין וועל־
כע עס איז געלעגן אַ גרויסע רייפֿקייט און גאָר קיין סימן ניט פון וויר־
טואַזיטעט, זענען געשריבן געווען אויף ייִדיש. זי האָט העברעאיש ליב
געהאַט ווי פּריער, און אין אירע ייִדישע לידער איז אויך פֿאַרבליבן
עפֿעס אַן אגדהשע פֿאַלקסטימלעכקייט.

עס איז אויך געווען אַ צייט, ווען מיר האָבן געזוכט אַ וועג, ווי
אַזוי זי איבערצופירן קיין ארץ־ישׂראל. אָבער זי האָט אירע לידער גע־
שריבן אויף אַ שפּראַך, וואָס איז שוין געוואָרן איר נשמה־שפּראַך, און
דאָס לאָזט זיך נישט ענדערן. אין די פּריערדיקע יאָרן האָבן אויך די
גרויסע העברעאישע שריפטשטעלער געשאַפן אויף צוויי שפּראַכן: איין
שפּראַך האָט דערגאַנצט די צווייטע. אָבער, צוזאַמען מיט דער אַנט־
וויקלונג פון ביידע שפּראַכן, האָבן די שאַפּער זיך אַלץ מער קאַנצענ־
טרירט אין איין שפּראַך — יעדער איינער אין דער שפּראַך, וואָס איז
פֿאַר אים געוואָרן דער אממערסטן נויטיקער אויסדרוקס־מעדיום. קאַדיע
מאַלאַדאָווסקי שרייבט ייִדיש נישט דערפֿאַר, וואָס זי איז איצט אין אַן
אַנדער לאַגער. זי איז, אפשר, אין אַן אַנדער לאַגער, דערפֿאַר וואָס די
ייִדישע שפּראַך איז איר שורש־נשמה.

און דאָך זענען מיר געבליבן נאָענט איינער צום אַנדערן. איך האָב
זייער הויך אָפּגעשאַצט איר עכטן לירישן טאַלאַנט, איר אויסדרוקס־
קולטור און איר מענטשלעכן צויבער. איר דיכטונג, וואָס איז אַ געוועב
פון גוף און נשמה, פשטות פון געבעט און זייער קאַמפּליצירטע איבער־
לעבונגען, איז מיר זייער נאָענט צום האַרצן. אין אירע לידער פון יעד־
נעם פּעריאָד זענען אירע קינדהייט־דעראינערונגען, די היים פון טאַטע־
מאַמע און די האַריזאָנטן פון דער וועלט געוואָרן איין געוועב; די ייִדישע
נויט און די וועלט־נויט זענען באַלויכטן געוואָרן מיטן מיטגעפיל פון אַ
ייִדיש האַרץ. אַ פּרוי האָט באַקלאַגט דאָס וויאַנען פון דער וועלט און פון
זיך אַליין און דער אונטערגאַנג האָט אויפגעבליט אונטער אירע וואַרע־
מע טרערן. איר תפילה פֿאַר אירע פֿאַרוואַרלאָזטע שוועסטער, די מיד־
אויגיקע, וואָס וואַנדערן אַן גליק, אַן אַן אַנשפּאַר, איז געווען אַ געבעט

פאר איר אייגענער בלאַנדזשענדיקער נשמה, וואָס איז אַרויסגעגאַנגען אַנטקעגן דער וואַרעמקייט פֿון דער וועלט און איז באַגעגנט געוואָרן פֿון קאַלטע, אַכזריותדיקע ווינטן.

דאָך איז איר זאַמלונג „חשוונדיקע נעכט“ געווען דורכגעדרונגען מיט אַזאַ צאַרטקייט, וואָס האָט געבליט מיט האַפענונגען, מיט דערוואַר-טונג פֿון גליק. פֿון דער אַרעמקייט האָט אַרויסגעקוקט די וויסקייט פֿון באַרואיקנדיקע קינדהייט-בילדער.

ווי אַ דיכטערן האָט זי זיך געשראַקן פֿאַרן לעבן, און דער דאָזיקער פּחד האָט אָנגעפּילט דאָס האַרץ און פֿאַרשיכורט. אין שטילע מינוטן, בשעת זי האָט דערפּילט די זיכערע שיינקייט פֿון דער וועלט, פּלעגט זי אויך דערשפּירן די טריט פֿון פּרייד, ווי זיי קומען אַלץ נענטער און נענ-טער. אויך דעמאַלט האָט זי געשריבן וועגן דער יתומדיקייט פֿון דער פּרוי, וועגן „אַטוואַצק“, דעם מקלט פֿון די קראַנקע, וואָס האָט זי אויך אויפגענומען בשעת זי איז אַליין געווען קראַנק. אָבער פֿון אונטער די קאַלטע שטיינער האָבן אַרויסגעסטאַרטשעט די גוטע לעבנס-שפּראַצונג גען, און פֿון צייט צו צייט פּלעגט זי איר קאַפּ באַהאַלטן אין אַ קופּע היי, און אַנטשלאָפּן ווערן אין שמעקעדיקן גראָז „און חלומען וועגן פעלד און וועגן האָז — וועגן אַלץ, וואָס איז אַמאַל געווען אַזוי ליב“. און אויב זי האָט זיך שטענדיק געשראַקן פֿאַר דער וועלט-פּינצטערניש, פֿון וועלכער מען קען נישט אַנטלויפּן, האָט זי אָבער אויך נישט אויפּגעהערט בעטן:

לאַז מיך נישט פֿאַרגיין!

**

דאָס בוך „חשוונדיקע נעכט“ איז ביז היינטיקן טאָג פֿאַרבליבן קאַדיע מאַלאַדאָוסקיס פּולסטער לירישער אויסדרוק. עס איז אין דעם דאָזיקן בוך פֿאַראַן אַזויפּיל איינזאַמקייט, אַזויפּיל בענקשאַפט און גליק. זי טוליעט זיך צו דער וועלט און שרעקט זיך פֿאַר איר. אַ רייך און זייער

אומגליקלעך פרויען־הארץ איז אַנטפלעקט געוואָרן אין דעם דאָזיקן בוך. טאַלאַנט איז נאָך נישט אַלץ. דאָ האָט זיך געעפנט דאָס האַרץ פון „אַ שוועסטער און אַ מאַמע“. מיטלייד ברענט דאָ ווי אַ פייער און — עפעס אַ וויסקייט איז אויסגעשפּרייט איבער דער נידעריקער ערד, און עס איז נישט אַזוי שווער אויף איר צו שפּרייזן, צו בליען און צו וויאַנען.

גאַר אַן אַנדער בוך איז געווען די זאַמלונג „גייען שיכעלעך אַליין“. פון אויבנאויף — קינדער־לידער; אַ זשאַנר, וואָס אַ סך האַלטן אים פאַר זייער אַ גרינגן, כאַטש עס איז אין דער אמתן נישטאַ קיין מער שווערער טיפּ פּאַזיע. אפשר, האָב איך קיין רעכט נישט צו אורטיילן וועגן דער דאָזיקער דיכטונג, וואָס יעדע אמתע דערגרייכונג אירע פילט מיך אַן מיט פרייד. אָבער מיר דוכט זיך, אַז דאָס איז אפשר דאָס אַריגינעלסטע בוך, וואָס די דיכטערן האָט ביז איצט געשריבן. עס איז מיר געווען שווער צו גלויבן, אַז זי באַהערשט אַזאַ מוזיקאַלישן ריטם, וואָס איז אינ־גאַנצן אַ טראַציקער פרייד־אויסגעשריי דעם דלות און דער יתומדיקייט, אין וועלכע יידישע קינדער פאַרברענגען זייערע יונגע יאָרן אין די נעסטן פון אַרעמקייט און קויט. אין קאַדיע מאַלאַדאָווסקיס בוך איז די יידישע גאַס באַלויכטן מיטן הומאָר, וואָס שטראַלט אַרויס פון דער דיכטערנס אויגן. עס דוכט זיך, אַז די וועלט איז פול מיט עפעס אַ ווילד־פריילעכער פאַנטאַסטישקייט, אַן גרענעצן און אַן אָפּהאַלט, אַז די וועלט אַליין איז אַרויסגעריסן געוואָרן פון איר פּלאַץ, פון איר אַקס. עס איז גענוג צו לייענען די מעשה „אַ מאַנטל פון אַ טונקעלן געוואַנטל“ (פאַראַן אויך אין העברעאיש. עס האָט פנינה האַלפּערין איבערגעזעצט עטלעכע לידער מאַ לאַדאָווסקיס און פאַרעפנטלעכט אין דער קינדער־ביילאָגע פון „דבר“), וואָס דערציילט וועגן דעם מאַנטל, וואָס האָט באַקליידט די פינף קינדער אין הויז, און וואָס יעדער קינד האָט אין אים געפונען עפעס אַ באַזונדער דער חן און אַ באַזונדער פּגימה, ביז וואַנען עס האָט זיך צום מאַנטל גענומען דער מייזניק פון דער משפּחה, „דער תּכּוּשׁיט פאַנטל“, און ער האָט פון אים קיין שריד ופּליט נישט געלאָזן — כדי צו דערפילן, וואָס אַזאַ ליד לייגט אַריין אין דער יידישער אַרעמקייט.

אין אירע לעצטע ביכער ("דזשיקע גאס" און "פריידקע") דערציילט די דיכטערן, מיט אן אָנגעגליט האַרץ וועגן דער יידישער אַרעמקייט אין פּערזן, וואָס שלאָגן אזוי ווי פּלאַמענדיקע קלעפּ איבערן לעבעדיקן לייב. עס איז נאָטירלעך, וואָס דער ליריזם לייכט אין זיי נישט אַרויס פון זיך אַליין, ווי אין אירע ערשטע לידער. עס איז נאָטירלעך, וואָס דער ווייטיק רייסט זיך דאָרט אַרויס אין דרויסן. צייטנווייז כאַפּט זיך אויך אַרויס נישט קיין צוגעפאַסט און שאַקירנדיק וואָרט, ווי, צום ביישפּיל, דער שטאַך וועגן דעם בעל-הבית, וואָס לייענט דעם "השלח" און איז דערפאַר, הייסט עס, פעאיק אויף יעדער נידערטרעכטיקייט... — אַ שטאַך, אין וועלכן ס'איז נישטאַ נישט קיין אמת און נישט קיין איבעריקע שאַרפּקייט — גלייך ווי אַן עם-הארץ קען קיין עקספּלואַטירנדיקער אַרבעטסגעבער נישט זיין! אין די דאָזיקע לידער איז פאַראַן אַ סך ביטערקייט, אָבער נישט קעגן דעם ווילן מיר אויסזעצן, נאָר קעגן דער באַנאָליטעט וואָס קלינגט אָפּ אין איר טאָן. מיר ווילן נישט זאָגן, אַז די דיכטערן איז אין די דאָ-זיקע לידער אומאויפּריכטיק. מיר זענען זי לגמרי נישט חושד אין פאַלש-קייט, אָדער איבערטרייבונג, אָבער דיכטער, ווי קאדיע מאַלאַדאָוסקי, געפינען דעם געלייטערטן, דורכאויס-אמתדיקן טאָן, נישט אזוי לייכט אין סאַטירישער ווי אין לירישער פּאַעזיע, וווּ ער קומט כמעט פון זיך אַליין, וווּ ער ווערט אויסגעזונגען מיטן אינערלעכן ניגון פון האַרצן.

אין אירע לעצטע זאַמלונגען איז דער דיכטערנס פאַרנעם אַ סך ברייטער געוואָרן. אַזאַ פּראָצעס מוז באַגלייט ווערן פון נייע געבורט-ווייען. מיר ווילן איר ווינטשן, אַז זי זאָל שטענדיק זיך צוהערן בלויז צו איר אייגן האַרץ און זי זאָל זיך נישט לאָזן פאַרפירן פון צווייפּלהאַפּ-טיקע מיטלען, וואָס זענען עלול צו פאַרטונקלען די שענסטע אייגנשאַפּט פון איר ליד — די ריינקייט פון קלאַנג.

פינורן

הערצל דער פאליטיקער און קינסטלער

— א —

גרויסע פאליטיקער זענען נישט נאָר פאליטיקער אַל ייִן, פונקט ווי גרויסע קינסטלער, וויסנשאַפטלער א. ד. גל. זענען נישט נאָר פאך־מענטשן אַליין, אין אַט־דער אייגנשאַפט דערקענט מען אייגנטלעך דעם גרויסן, — דעם שאַפנדיקן: ער איז קיינמאָל נישט איינ־געשאַסן אין דעם ענגן קרייז פון ספּעציאַליטעט. אויף וויפיל דער צענטער פון זיינע מעשים איז הויך, אויף אַזויפיל איז ברייט זיין גייסטיקע פּערפּעריע.

די געניאַליטעט פון הערצלען האָט זיך אויך אויסגעדריקט אין האַר־מאַנישער צווייזייטיקייט — אין דער גליקלעכער פּראַפּאַרציע פון קינסט־לער און פאליטיקער, וואָס האָבן קיינמאָל נישט געשטערט, נאָר כמעט תמיד מיטגעהאַלפן, דערגאַנצט איינער דעם אנדערן. עס איז נישט געווען קיין איבערלעכער אַנטאַגאָניזם, נאָר יענע פּריילעכע פּילפאַרביקייט, וואָס יעדער אויסטערלישער גייסט באַזיצט שטענדיק. וואָלט הערצל געווען נאָר פאליטיקער, וואָלט ער קיינמאָל נישט דערגרייכט זיין געוואַלדיקע הויך: ער וואָלט קיינמאָל נישט געוואָרן לעגענדע.

— ב —

מיט דעם האָט ער זיך אויסגעצייכנט פון אַלע פּאַרגייער און מיט־גייער פון זיין צייט: מער וויפיל ער האָט געווירקט מיטן כוח פון איבער־צייגונג, האָט ער געווירקט מיטן צוויבער־שטעקן אין דער האַנט. געוויס האָט ער גערופן בויען, טוען, קעמפן. נאָר מער פון אַלץ האָט

געווירקט דער רוף אל ין, דער צויבערקלאנג פון דער בשורה.

מיט דעם באַזונדערס האָט ער זיך אויסגעצייכנט פון אַחד־העמן — זיין שטארקסטן קעגנער און שאַרפּסטן אַנטיפּאָד: מיט דעם, וואָס ער האָט פאַרמאָגט די שפּע פּונעם דיכטער. אַחד־העמס זשעני האָט געוואָרנט און וואָרענענדיק געפּענטעט, נישט געלאָזט זיך אַ ריר טון פון אַרט. הערצל האָט פאַרפירט, און פאַרפירנדיק געוועקט, באַרוישט, געבראַכט אַ פאַרגליווערטע וועלט אין באַוועגונג. אַחד־העם האָט דערצויגן, געלערנט. דערמאָנט אַלע שטרויכלונגען פון דער געשיכטע. הערצל האָט געמאַכט פאַרגעסן, פאַרדעקט מיט זיך אַליין אַלע אַפּגרונטן. ער האָט נישט זייער הויך געשעצט די מעשים, וואָס זענען נישט געווענדעט דירעקט צום לעצטן פינטעלע, און דאָך געשאַפט די גרעסטע רעאַליטעטן, אויף וועל־כע אונדזער רעאַגאַנזירטקייט איז דעמאָלט געווען פעאיק.

אים האָט געהיט פון יעדער שטרויכלונג דאָס באַווסטזיין, אַז ער מאַכט דעם לעצטן נסיון — דאָס באַווסטזיין, אַז ער גייט נישט אויף פאַליאטיווען, אויף קיין נויט פּשרות. זיין גאַנצקייט איז באַשטאַנען אין דעם, וואָס ער האָט נישט געווסט פון „תּפילה עושה מחצה“, וואָס ער האָט זיך נישט געלאָזט, ווי דער ניכטערער אַחד־העם, זיך אַפּשרעקן פון דער ווירקלעכקייט. ער האָט געקענט א י י נ ש ט ע ל ן — איינשטעלן זיך און זיין אידעע, ווייל ער האָט אין זיך געטראָגן דאָס באַווסטזיין, אַז ס'איז נישט אַ וואָס א י י נ צו ש ט ע ל ן — אַז סיי־ווי גייען מיר צו גרונט.

אַחד־העם האָט צוגעגרייט, פאַרפעסטיקט די גייסטיקע פּאָזיציעס, געבראַכט אַרדענונג אין אונדזער בעל־בתישקייט. הערצל האָט זיך אַריענ־טירט נאָר אויפן רעוואָלוציאַנערן, אויפן גרויסן שטורעם וואָס וועט פון זיך אַליין אַלצדינג ענדערן, אַלצדינג רעכט מאַכן.

אַלע מעשים זענען דעריבער געווען ביי אים נאָר עפעס צ י י ט וו י י ל י ק ס, איבערגייענדיקס, ביז דעם גרויסן טאָג, וואָס קומט אָן, — וואָס מוז קומען.

מיט זיין אומגעזולה, מיט דער גאנצער פיבערדיקייט פון זיין האַנד-
 לען איז הערצל כלל נישט געווען קיין מערב-מענטש, קיין מענטש פון
 דיסציפלין און אויסרעכענונג, אין דער דאָזיקער הינזיכט איז דער מזרח-
 ייד אַחד-העם אַ סך מערבדיקער פון אים. זיין כוח איז אָבער געווען דוקא
 אין דעם, וואָס ער האָט אין זיך פאַרקערפערט דעם אייראָפעאישן פּאַלי-
 טיקער מיט נאָך עפּעס, אַט דער צוגאַב, דער נאָך עפּעס, האָט
 אים גרויס געמאַכט. מיט אים האָט ער באַצויבערט זיין דור, מיט
 אים האָט ער געשאַפן דעם ווייטן אויסקלאַנג פאַר שפּעטערדיקע דורות.
 ער האָט אויך גערופן צו טאַט. ער האָט אָבער נישט געלאָזט אַז
 קליינע פאַרווירקלעכונגען זאָלן פאַרשטעלן דעם וועג צום עיקר. ער האָט
 מורא געהאַט פאַר קליינע צילן, וואָס שטעלן צופרידן און מאַכן רעכט.
 ער האָט גערופן צום גרויסן, גלויבנדיק, אַז לויט דער גרויסקייט פונעם
 שטח — איז דער כוח פון דער שפּירונג. וואָס גרעסער אַ אידעאַל איז,
 אַלץ מער איז די ענערגיע, וואָס ער רופט אַרויס. ווייל העכער פון אַלע
 קליינע רעאַליטעטן און נישטיקע פאַרווירקלעכונגען האָט ער געשטעלט
 די אידעע אין איר ריינקייט — דער נישט-גרעסער אוצר פון יעדער
 גרויסער באַוועגונג.

אין דעם האָט זיך אַרויסגעוויזן זיין גרויסקייט אַלס פּירער, וואָס
 אים האָט נישט איבערגעשראַקן קיין דורכפאַל, וואָס ער האָט נישט
 אַנערקענט קיין דורכפאַל, ווייל ער האָט געקענט דעם דורכפאַל אַליין
 מאַכן פאַר אַ מיטל צום נייעם זיג, צו נייעם ענטוויאַזם. אַלצדינג, אי זיי-
 נע נצחונות, אי זיינע מפלות, האָט ער פון פּריער שוין אַריינגענומען
 אין חשבון — אַלע זענען זיי ביי אים געווען נאָר שטאַפלען צו דער לעצ-
 טער דערגרייכונג.

מיר ווייסן פון זיינע טאַג-ביכער, פון וויפל ספּקות ער איז געווען
 באַהערשט. ער האָט ווייניק געגלויבט אין זיינע מיטגליעדער, נישט זייער
 גרויס איז געווען אויך זיין גלויבן אין פאַלק אַליין. אומדערשיטערלעך
 אָבער איז געווען זיין גלויבן אין דער קראַפט פון דער אידעע. זי אַליין

מוז ברענגען די גרויסע איבערקערעניש, וואָס וועט אַ ריר טון דעם פּאַר־
שטיינערטן וואַלד און מיט לעבעדיקן בלוט־זאַפּט אַנפּילן אַלע זיינע פּאַר־
קאַלעכטע אַדערן. דעריבער האָט ער אַזוי געציטערט פּאַר יעדן מינעט־
הדמות פון אידעאַל, פאַר יעדע פּאַרטושונג פון זיין מאַיעסטעטישן
גלאַנץ.

דאָס אַליין האָט ער געהאַלטן פאַר דער גרעסטער מפּלה.

— ד —

ער האָט נישט מורא געהאַט פאַרן מאַקסימאַלן — פּאַר צו פּי ל.
ער האָט נישט מורא געהאַט, טאַמער וועט נישט קלעקן קיין כחות. ער
איז געווען דער באַפרייער פון דער אַנגעזאַמלטער נאַציאָנאַלער ענערגיע,
איר וועקער, איר אַקומולאַטאָר. ער אַליין איז געווען אַ מוסטער פון איי־
ביקער וואַכזאַמקייט, פון נישט געשטילטער ברען צו אַקטיוויטעט —
פון איינעם, וואָס טוט פאַר אַלע און גלויבט פאַר אַלע, וואָס פּילט אויס
מיט זיך יעדער ליידיקן חלל און פאַרריכט מיט זיך אַלע פּגמעהן.

זיין געניאַליטעט איז באַשטאַנען אין זיין בטחון, אין זיין צוטרוי
צו זיך, — אין דעם, וואָס ער האָט געקענט נישט זען דאָס,
וואָס אים איז געשטאַנען אין וועג, און דעריבער פון אים נישט גע־
שטרויכלט צו ווערן. אין זיין גאַנצן וועזן, אין אַלע זיינע מעשים האָט
געהערשט דער טריב פון שנעלקייט, זיין גאַנץ אומרואיק בלוט האָט פּראַ־
נועסטירט קעגן קליינלעכע אויסרעכענעניגען, ווייל ער האָט געגלויבט, אַז
די לעצטע שעה האָט געשלאָגן, און מען קאָן מער נישט אַפּלייגן, אים
האָט כסדר באַהערשט אַ געפּיל, אַז נישט נאָר מיר, נאָר די גאַנצע וועלט
דערנענטערט זיך צום תּהום, און אַז יעדע מינוט איז טייער, ווייל יעדע
מינוט קען מען פאַרשפּעטיקן...

אים האָט נישט געאַרט, וואָס מיר זענען נישט צוגעגרייט, ווייל ער
האָט געגלויבט אין דער היסטאָרישער נויטווענדיקייט פון זיין אידעע —
געגלויבט, אַז ווען דער גרויסער טאַג וועט קומען, וועט ער אַליין אונדז

מכשיר זיין, און אז דער רוף צום גרויסן, ער אליין וועט אונדז דער ציען צום גרויסן.

אך, ווי ער האט נישט איבערגעטראגן אונדזער קריכענדיקן טעמפא! זיין שוף איז געשטאנען מיט אלע זעגלען אויסגעשפרייט, און געווארט אויפן גרויסן ווינט, וואס וועט זי ארויסרייסן פונעם פארפרוירענעם ים. ער האט געקרעכצט אונטער דער לייכטקייט פון דער באוועגונג מער וויפל ער האט געקרעכצט אונטער איר לאסט. „מען מאכט אזוי שווער אונדזער לעבן — רופט ער אויס פארביטערט אין איינער פון זיינע טאג-אויפצייכענונגען: — און דעריבער מוז אונדזער באוועגונג זיך ארייס טון פון ארט, אדער אינגאנצן אונטערגיין.“ דאס איז געווען זיין סטראטעגיק — אז מעשים, וואס ווערן נישט געטון מיט דער גאנצער שנעלקייט, קענען זיך נישט איינגעבן, — אן אפענסיווע, וואס איז נישט געמאכט מיט אמאל און מיט דער גאנצער אנשטרענגונג, זאל בעסער נישט געמאכט ווערן.

— ה —

וואס איז ער געווען מער: דיכטער אדער פאליטיקער? לייכט לאזט זיך געוויס באהויפטן, אז פריער פון אלץ איז ער געווען דער, וואס האט אנגעווארפן דעם פלאן, און צוגעגרייט די כלים אויף צו שאפן די יידישע מדינה. ווער עס האט אבער כאטש אביסל שטודירט זיינע טאג-ביכער און געזען מיט וואס פאר א מיטלען ער האט זיך באנוצט, מיט וואס פאר א קינדעריש-מיתמדיקע אידעען ער האט זיך ארוםגעטראגן, מוז מודה זיין, אז אויב אפילו הערצל איז נישט געווען קיין דיכטער פון גרויסן פארנעם, איז ער דאך אן ערשטקלאסיקער שריפטשטעלער, א גלענצנדיקער סטיליסט, און אז דאס ווייניקע, וואס ער האט אויף דעם געביט געשאפן, ווייזט דאך, אז דאס איז געווען זיין בארן, און אז פאליטיקער איז ער געווארן — געווארן, געוויס, דורך אן אידעעלעכער נויטווענדיקייט, אבער — אומגעריכט, מיטאמאל באוועגט דורך א אידעע-פיקס, פון וועלכער ער איז באהערשט געווארן, ווי גע-

טרעפן פון א בליק. דיכטונג איז געווען זיין באַרוף, צו וועלכער ער האָט זיך אַ האַלב לעבן געגרייט. פּאַליטיקער איז ער געוואָרן דורך רוח־הקודש. זיין הכשרה אין פּאליי־בורבאן האָט אים נאָר געגעבן די טעכניק, אָבער נישט דעם אינהאַלט.

מעגלעך, אַז אַלס פּאַליטיקער איז הערצל געווען דוקא אַ דילע־טאַנט, אָבער — אַ געניאַלער די לעט אַנט, אין דער צייט, ווען קינסטלער איז ער געווען עכטער, הגם נישט מער, ווי הויכבאַ־גאַבטער. אַלס פּאַליטיקער איז ער צופיל געווען פּאַרנעפּלט, צו אַפּט גע־ביטן די פּאַזיציעס, כדי אונטערצוהאַלטן זיין אויטאָריטעט אָדער — לאַ־מיר זאָגן — דעם אויטאָריטעט פון דער באַוועגונג. די אינטואַיציע פּאַר־לאַזט אים קיינמאַל נישט. טויזנט זאַכן האָט ער פּאַראַויסגעזען און טויזנט זאַכן האָט ער פּאַראַויסגעזאָגט. אָבער ער האָט מער אָנגעטאַפּט די וועגן, אויף וועלכע ער איז געגאַנגען, ווי געזען זיי: מער געמאַכט עקספּערימענטן, ווי געוויסט, וואָס מען דאַרף טון אומבאַדינגט. די ערשטע גרויסע לעקציע האָט אים ערשט געגעבן דער נסיון מיט אַ גאַנצע אַלעקציע, וואָס האָט אים צום ערשטן מאל קלאַר געמאַכט, וואָס ס'איז צופּעליק און וואָס אומבאַדינגט. אַ לעקציע, אָבער פּאַר וועל־כער ער האָט צו טייער באַצאַלט.

— 1 —

אָבער דיכטער, הגם נישט געניאַל, איז ער שטענדיק געווען; דאָס איז ווי געזאָגט, געווען זיין באַרוף, און וווּ ער איז נכשל געוואָרן, ווי אַ פּאַליטיקער, האָט אים געגאַלטן זיין קינסטלערישע באַגאַבונג. ער האָט גוט געוויסט, אַז אונטער אים שטייען נאָך נישט קיין עכטע, נאָר געמיינ־טע רעאַליטעטן; אָבער ווי אַ דיכטער האָט זיך אים איינגעגעבן צו שאַפן די אילוזיע פון אַן אַרגאַניזירט פּאַלק, פון אַ מדינה, פון אומגעהויערע מיטלען אויף צו שאַפן זי. ער האָט געקענט שפּילן אויף די הערצער פון מענטשן, ווי מען שפּילט אויף אַ מוזיקאַלישן אינסטרומענט. דעם קאַנ־גרעס האָט ער נישט געפּירט, נאָר אַויסגעזען גען, ווי אַ ווינ־

דערבארע מעלאָדיע. די קאַנגרעס־בינע האָט ער דעקאַרירט נישט נאָר מיט זיך, נאָר האָט געשאַפן פאַר איר אַ נײַעם נאָר דו י מיט זיין באַגייסטערונג און אָנגעפילט מיט מאַיעסטעטישקייט, מיט נבואה־געזאַנג. ווי אַ קינסטלער האָט ער זיך באַנוצט מיט די נישטיקסטע מיט־לען, וואָס גיבן דעם גרעסטן אָפּקלאַנג: — „אומבאַמערקט האָב איך אַנ־געריירט אין זייערע האַרץ־סטרוגעס און זיי אַריינגעבראַכט אין דער שטיי־מונג פון דער מדינה און אויפגעוועקט אין זיי דאָס געפיל, אַז זיי זענען דאָס די נאַציאָנאַלע פאַרזאַמלונג.“

מיט אַזוינע מיטלען האָט ער געשאַפן די גרויסע ווונדער.

— ז —

וואָס ער האָט נישט דערגרייכט, ווי אַ פּאָליטיקער, האָט ער דער־גרייכט ווי אַ קינסטלער. מיט דער דאָזיקער איראַציאָנעלער קראַפט — האָט ער געמאַכט פון צעפאַלענע מענטשן־ברעקלעך אַ לעבעדיקן אַרגאַ־ניום. מיט איר האָט ער אַרגאַניזירט אין פּאָלק דעם וו י ל ז אַ מדינה, וואָס איז געווען ביי אים פאַררעכנט, ווי אַ מדינה אַליין. מיט דער דאָזיקער צויבערקראַפט האָט ער געוואַלט מאַכן דעם הונגער צו אויסלייזונג שטאַרקער, ווי דעם הונגער צו ברויט. און אין אַזאַ קורצער צייט באַוויון צו שאַפן די וויכטיקסטע מכשירים, וועלכע באַדינען די באַ־וועגונג ביז היינטיקן טאָג.

דאָס אַלצדינג האָט ער דערגרייכט נאָר דערפאַר, ווייל ער האָט אין יעדער חשבון אַריינגענומען דאָס, וואָס איז אַי ז אַי ב ע ר אַ ל ע ח ש ב ו נ ו ת; ווייל ער האָט געווירקט שטענדיק מיט יענער גע־שווינדקייט, וואָס געפינט די פּאַסנדיקסטע מיטלען דורך דעם באַוווסטזיין פון דער גרויסער סכנה — ווייל ער האָט אין אַלע זיינע פּלענער אַריינ־גענומען דאָס, וואָס ס'איז אויסער יעדער פּלאַן: די נויטווענדיקייט פון ווונדער.

דער פּאַקט, וואָס ער איז געווען אַ הויכבאַגאַבטער שריפטשטעלער, און איינער פון די גלענצנדיקסטע סטיליסטן, איז אונדז פון גרויסער וויכ־

טייקייט, ווייל כמעט אין יעדן גרויסן מענטשן גיסן זיך צונויף שטראַמען
פון קינסטלער מיט דער אוממיטלבאַרקייט פון אינסטינקט, די איידלס-
טע קולטור מיט דער עלעמענטאַרישקייט פון אוראַלטן ראַסן-בלוט.
די געלייטערטע מענטשלעכע שיינקייט וואָס דריקט זיך אויס אין
אַזאַ נאַבעלן סטיל, ווי הערצלס, איז נישט קיין זאַך פון צופאַל. פאַר-
קערט, אין דעם ליגט דאָס איבערצייגנדיקע פאַר אונדז, אַז מיר האָבן צו
טון מיטן אויסדערוויילטן. מעשים קענען זיין צופעליקע. ס ט י ל
א י ז ק י י נ מ א ל נ י ש ט צ ו פ ע ל י ק.

יוסף טרומפלדאר

(צען יאר נאך תלחי)

מיט צען יאר צוריק, דעם עלפטן אדר*), ווען אין גליל בלויזן אלע פעלזן-שפאלטן פון אומצאליקע ציקלאמען און בערעניקא-בלימעלעך, זען נען אויף זיינע הויכקייטן געפאלן מיט אים צוזאמען זיבן פון אונדזערע שוועסטער און ברידער. געוויקסן פון א נייעם אויפבלי, וואס האבן זיך געשטעלט פאר אלע, און נישט געקלערט און נישט געפרעגט, רואיק געגאנגען ווהיין זייער הארץ און זייער גורל האט זיי גערופן — און אזוי רואיק געפאלן, שיצנדיק יידישע ערד און יידישן כבוד.

אך, אזוי ווייניק זענען זיי געווען, די וואס האבן נישט פארלאזט די ערד, וואס איז געווארן פארהייליקט דורך ברידער-ארבעט און ברידער-צער, און אנגעטרונקען די פעלדער פון תלחי, וואס האבן איינגעזאפט זייער שווייס, און מיט זייער ריינעם יוגנט-בלוט. אבער ווי רייך האט זיך דער באדן צעבליט פון דעם דאזיקן טייערן בלוט-זאפט, ווי ווייט האט אפגעקלונגען זייער הייליקער רוף אין די יונגע הערצער פון אונדזער דור! הלחי איז גלייך געווארן און וועט נאך אויף לאנגע דורות בלייבן א סימבאל און מוסטער פון יידישער מסירת-נפש, פון יידישער טרייהייט.

איך געדענק נאך יענעם טאג — א ווונדערלעכן פריילינג-טאג אין יהודה. געווינט האב איך דעמאלט אין רחובות, אויף דער זוניקער ערד פון מיין היים האב איך אפגערוט פון די שרעקן-טעג, וואס האבן נאך געטונקלט הינטער מיר. ארום מיר האט רואיק געדרימלט א יידיש דארף, און יידישע גערטנער האבן געבליט און ברייט צעווארפן זייערע גרינע שאטנס, און ווי שטילע וואסערן האט געפלאסן גאטס פרידן אין אלע ווינקעלעך.

(* געשריבן אין 1930.)

און אין דעם דאָזיקן וואַרעם־פּריידיקן טאָג האָט זיך, ווי אַ קאַלט מעסער פּלוצים אַריינגעשניטן די שרעקלעכע בשורה פון צפון...

דעמאָלט האָב איך נאָך נישט געוואוסט, ווער איז עס דער וואונדער־ לעכער מענטש, וואָס האָט מיט זיין איינציקער האַנט נישט נאָר גע־ קענט האַלטן די העלדן־שווערד, נאָר אויך באַהערשן מענטשן מיט זיין ליכטיק אויג און זיי ציען נאָך זיך מיט זיין פּערזענלעכן חן צו פּריידיקע קרבנות. אָבער געוואוסט האָב איך אויך דעמאָלט, אַז דאָס שענסטע און בעסטע, וואָס מיר האָבן פאַרמאָגט אין אונדזער יוגנט, איז געפאלן אויף די שטראַלנדיקע הויכקייטן פון גליל און מיין האַרץ האָט געוויינט אויף דער דאָזיקער מענטשלעכער פּראַכט, וואָס מיר וועלן שוין קיינמאָל נישט זען.

אָבער ווי ווייניק האָב איך נאָך געוואוסט, וואָס מיר האָבן פאַרלוירן! אודאי איז דער נאָמען טרומפּעלדאָר מיר געווען באַקאַנט און איך האָב געוואוסט, אַז ווייניק זענען דאָ ביי אונדז מענטשן, וואָס זענען, ווי ער שטייפּע, ווי אויסגעגאַסענע פון בראַנדז. רייך מיט ווילן און רייך מיט קראַפט צו פאַרווירקלעכן דאָס, וואָס זיי האָבן איינמאָל זיך געשטעלט פאַר זייער לעבנס־ציל. ער, וואָס האָט אויף זיינע פלייצעס אויסגעטראָגן די שווערע לאַסט פון גאַליפּאָלי, און דערקענענדיק אונדזער מענטשן־ מאַטעריאַל, נישט צעבראַכן געוואָרן, און דעמאָלט, ווען די גאַנצע וועלט האָט זיך פאַרכלינעט אין בלוט און אין חורבן, ווידער געוועקט און ווי־ דער גערופן, און סוף־כל־סוף געפונען יענע, וועלכע ער האָט ביז דעמאָלט אומזיסט געזוכט אויף אַלע זיינע וועגן, האָט צוגעצויגן מיט זיין אַריגינעלער פיגור. אָבער ערשט נאָכדעם, ווי זיין לעבן איז געוואָרן אַנטפלעקט פאַר מיר מיט יענע קליינע און גרויסע שטריכן, וואָס בילדן אַ מענטשן־געשטאַלט אין איר גאַנצקייט און גרויסקייט, — ערשט דע־ מאַלט האָב איך געוואוסט וואָס מיט אים איז פאַרלוירן געגאַנגען פאַר אונדז אַלע. פון אַלע זיינע בריוו, טאָג־ביכער, פון דער קלענסטער אויפ־ צייכענונג, האָט נישט נאָר אַרויסגעשטראַלט זיין אידעאָלאָזם, זיין טיף געפיל פאַר פליכט, פאַר פאַראַנטוואָרטלעכקייט, פאַר מענטשלעכן כבוד. איבער אַלעמען האָט געלויכטן דער מענטש, דער חב"ד.

דער באַשירמער, וואָס האָט מיט זיין ריינקייט געשיצט יענע אַלע, וואָס זענען מיט אים אין דער רייע געגאַנגען. און פון אַלע זיינע דרכים, האָב איך דערקענט, אַז מיט אים איז פאַרלוירן געגאַנגען אַ מענטש, וואָס אין זיין נאָענטקייט איז דאָס לעבן געוואָרן דערהויבן און וואָס זיס איז גע-
ווען מיט אים צו לעבן און שטאַרבן צוזאַמען...

אויסערלעך איז ער געווען אַ סאַלדאַט אַ מאַן פון דיסציפלין, וואָס האָט זיך קיינמאָל נישט אויסגעדרייט פון צו דערפילן זיין פליכט און נישט געלאָזט אויך קיין אַנדערן זיך אַרויסצומאַכן פון איר. אָבער אינער-
לעך איז דאָס געווען אַ האַרץ, וואָס האָט, ווי אַ פולער בעכער, איבער-
געשטראַמט זיינע נאָענטע מיט ליבע און צערטלעכקייט, וואָס האָט מיט-
געריסן און באַזיגט מענטשן נישט מיט כוח, נאָר מיט מענטשלעכער
מילדקייט, מיט יענער האַרציקער שפע, וואָס נעמט אַזוי די יוגנט, וועל-
כע גאַרט צו מענטשלעכן גענאָד.

וועהן זיין מזל האָט אים פאַרוואַרפן — אין לאַגער פון די קריגס-
געפאַנגענע אין יאַפּאַן, צו די רעשטלעך פון אַ אידעאָליסטישער יידישער
יוגנט אין קרים, צו דער אַרבעטער-משפּחה אין עמק-הירדן און צו דער
ענגער גרופּע באַשיצער פון תל-חי — אומעטום האָט ער געטראָגן זיין
ליכטיק געמיט, זיין חברשע געטרייקייט, זיין פעאיקייט צו אַרגאַניזירן,
שטיצן, לייכטער צו מאַכן — אונטערצולייגן זיין פלייצע, וווּ עס איז
אַמשווערסטן און טראָגן מיט אַלע אינאיינעם פרעמדע לאַסט, ווי זיין
אייגענע, אַט די גרויסע מענטשלעכע ליבלעכקייט, די פרייד פון מעשים-
טובים — זיי האָבן באַהעפט און פאַראייניקט, זיי האָבן אים געגעבן די
באַהאַלטענע קראַפט צונויפּצושמידן מענטשן; צו פאַרוואַנדלען מענטשן
ברעקלעך אין אַ פאַראייניקטער און שאַפּנדיקער געמיינדע.

א. ד. נאָרדאָן - דער קנאי

ווען איך האָב אָנגעהויבן צו פאַרשטיין, אַז אַ גרויסער טאַט אין לעבן איז מכּפּר, אַז ער מוז אַלץ מכּפּר זיין — האָט פאַר מיר גאַרדאָנס נאַמען אַנטהאַלטן אין זיך אַ באַצויבערנדיקע צוציאונגס־קראַפט אַ לאַנגע צייט, נאָך איידער איך בין געקומען קיין ארץ־ישׂראל. פון מיין פרוי, וועלכע איז דערצויגן געוואָרן צוזאַמען מיט זיין טאָכטער אין אַ קליין דערפל אין פּאָדאָליע און זיך געפונען אונטער זיין איינפלוס, האָב איך מיך דערוווסט פאַרשידענע איינצלהייטן פון זיין פריערדיקן לעבן, לויט וועלכע איך האָב דערקענט דעם דאָזיקן מענטשן און זיין לעבנס־שטיי־גער. נאָך זייענדיק אַ באַאַמטער ביים באַראָן גינזבורג, האָט ער זיך אויס־געצייכנט מיט זיין שטאַרקן כאַראַקטער, וואָס האָט נישט פאַרטראָגן קיין שום פּשרה און מיט זיין אכזריותדיק־לאַגישן דענקען־שטייגער, וואָס האָט אויפגערעגט די בעל־הבתישע פּראָווינץ־יידן, וועלכע זענען קיינמאַל נישט געווינט געווען צו דענקען „ביון סוף“.

ער האָט געהאַט אַ שטאַרקן ווילן, געווען אַן עקשן, אַביסל האַרט לגבי יענע, וועלכע האָבן אים נישט פאַרשטאַנען, אָבער אַ טרייער און איבער־געגעבענער חבר פאַר די יחידים, אין וועלכע ער האָט געגלויבט צו גע־פינען אַ נאַענטן. פון דער נאַטור געווען אַ לערער. אין באַצוג צו די יונגע איז ער געווען אַ קנאי, אַן עקסטרעמיסט, אייביק געזאָרגט, אַז זיין אייב־פלוס זאָל נישט באַקומען קיין פּגימה און ליב געהאַט צו דערציען, באַ־לערנען, באַלייכטן, און אויב ער האָט נישט מבטל געמאַכט דעם שטאַ־טישן „עלמענט“, איינזעענדיק אין יעדן יידן אַ מאַטעריאַל פאַר אונ־דזער צוקונפּט־בנין, זענען פונדעסטוועגן זיינע אויגן געווען געווענ־דעם הויפטזעכלעך צו די צוקונפּטיקע דורות.

שוין דעמאַלט, ווען ער איז נאָך געווען אַ שטיק משכיל און „נא־

ראדניק" אין רוסישן סטיל, האָט ער געהאַט די איבערצייגונג, אַז נאָר אַן ענדגילטיקע איבערקערעניש אין מענטשנס לעבן קאָן ברענגען די דערלייזונג; ער איז געווען, לויט זיין אייגנאַרטיקייט, אַ חלוץ, איינער פון די, וואָס זענען זיך מקריב אינגאַנצן און מיט זייערע אייגענע קער- פערס לייגן זיי דעם בריק צו דער צוקונפט.

פון זיך און אַנדערע האָט ער פאַרלאַנגט דעם איינציקן שפרונג; ער האָט געהערט צו די נחשונס, וואָס שפּרינגען די ערשטע אין ים. און דאָך איז ער נאָך אַ לאַנגע צייט געזעסן אַלס בוכהאַלטער איבער דעם באַראַנס ביכער. אפילו ער, וואָס האָט קיינמאָל נישט אָפּגעטיילט די אידעע פון טאַט, האָט זיך נישט געקאַנט גובר-זיין איבער דער גלות-דיקער פאַסיוויטעט.

און בלויז דאָן, ווען זיין לעבנס-זון האָט שוין געהאַלטן ביים אונ-טערגאַנג, אין דער צייט, ווען אַנדערע פאַרענדיקן, מאַכן אַ סך-הכל — האָט ער ערשט אַ נגעהוירן. אין דעם איז באַשטאַנען די שטאַר-קייט, צו וועלכער עס זענען מסוגל נאָר יחידים פון פּאַלק, און דאָס האָט ווידער באַוווּזן, אַז בלויז די אידעע האָט אַן אייביקע יוגנטלעכקייט און בלויז דער גרויסער אידעאַל היט אָפּ און שיצט פאַר דער עלטער. ווער עס האָט געקאַנט גאַרדאַנען ביון לעצטן טאַג ווייסט, אַז מיינע ווערטער זענען נישט איבערגעטרעבן. אפילו, ווען ס'האַבן געשלאָגן זיינע לעצטע שעהן, האָט זיין גייסט פאַרמאַגט אַ לעבעדיקע שפּראַצונגס-קראַפט.

די עלטער האָט אים צוגעגעבן אַ רואיקייט און ליכטיקייט, אָבער זער פאַרניכטונגס-פּראַצעס האָט אים נישט אָנגערירט.

און באַ זיין גאַנצן אידעאַליזם און טיילווייז אָפּגעזונדערטקייט איז ער דאָך קיין פאַנטאַזיאַר נישט געווען. און דאָס מוז מען, קודם-כל, באַ-צייכענען. פּונקט ווי אחר-העם, מיט וועלכן ער האָט געהאַט, נישט קוקנ-דיק אויף די קעגנזאַצן אין זייערע אַנשוואַונגען, עפעס געמיינזאַמעס אין דער סטרוקטור פון זייער וועלט-אַנשוואַונג, איז אין אינערלעכער אַרכי-טעקטאַניק, איז ער — גאַרדאָן — געקומען אַן אילוזיעס, אַן אַ גראַנד-יעזן בוי-פלאַן. ער איז געווען אַ רעאַליסט און האָט געגלויבט, אין דעם גענצלעכן מינימום, אין דעם געזונטן קערן. עס איז איבעריק צו באַ-

טאַנען, אַז ע ר, וועלכער האָט צוגעגעבן אַ ווערט בלויז דער אויסבע-
סערונג און פאַרפולקאַמונג פון מענטשן האָט נישט געגעבן קיין שום
ווערט דער גרויסער פּאָליטיק און האָט זיך אַנטקעגנגעשטעלט די לעביאַ-
נען, צוליב מאַראַלישע און נאָך מער — צוליב רעאַלע טעמים. (ער האָט
פשוט נישט געגלויבט אין זייערע נוצן) ער האָט געגלויבט בלויז אין
מעשים, ווייל נאָר אין זיי אַנטפלעקט זיך דער אמתדיקער לעבנס-קוואַל,
ער האָט געגלויבט — לויט זיין אייגענעם אויסדרוק — אין דעם „לעבנס
טראַפּן“.

דער גלות איז געווען ביי אים די פאַרגליווערונג פון ווילן, אַ גייס-
טיקייט, וואָס רעגנט אין דער לופטן, וועלכע ווערט נישט פאַרוואַנדלט
אין טאַטן און שטרעבט קיינמאָל נישט דערצו. אין דעם גלות-ייד האָט ער
געזען אַ זעעלישע צעשווומענקייט, אַ מענטשן-מאַטעריאַל, וואָס איז
גרינטלעך פאַרדאַרבן, ווייל עס איז פאַרדאַרבן דער אמתער קשר צווישן
מענטשן און נאַטור — דער ווילן צו טאַט.

פונקט אַזוי ווי אַחד-העם, וואָס האָט אים דערצויגן צו דענקען ביז
צום סוף, האָט ער אויך נישט געגלויבט אין דור-המדבר, אַז ס'איז נאָך
דאָ פאַר אים אַ תקנה. ער האָט געוויסט, אַז מען מוז צוגרייטן דעם יסוד,
שאפן דאָס פּאַלקס-קעמערל („יאטשייקע“), פון וועלכער ס'זאָל זיך אַנט-
וויקלען שפעטער דער געזונטער אַרגאניזם. אָבער זיין געדאַנק איז געגאַנ-
גען נאָך ווייטער. ער האָט אנערקענט נאָך אַן אַנדער רעצעפט, און זיין
רעצעפט איז געווען: ט א ט. נישט צוגרייטן באַזונדער און טון
באַזונדער; די טאַט אליין איז אויך די איינציקע צוגרייטונג. קע-
נענדיק די אייגנשאַפט פון יידן צו דערוועקן זיך פון צייט צו צייט און
שפעטער ווידער איינזינקען אין פּאַסיוויטעט, האָט ער געפּאָדערט נישט
קיין גלענצנדיקן אַקטיוויזם, וואָס איז נישט מער ווי אַ מאַמענטאַלע אַנט-
פלעקונג פון גבורה, נאָר אַ באַשטענדיקע קליינע אַרבעט, וואָס איז די
גרעסטע פון אַלע גבורות און וואָס איז דער יסוד פון וועלטי-ישוב. ער
האָט געגלויבט, אַז נאָר זי וועט דערציען און ברענגען ביסלעכווייז אויך
צו דער גייסטיקער איבערקערעניש. דאָס האָט ביי אים געהייסן די אמת-
דיקע לעבנס-קראַפט, יענע, וועלכע דערוועקט זיך נישט בלויז אויף אַ

מאמענט, נאָר ווערט וואָס אַמאָל שטאַרקער און וועבט אירע פעדים אין אייביקן לעבנס־געוועב.

די אידעע פון אַרבעט איז געוואָרן ביי אים דער יסוד פון זיין טיפּ פער וועלט־אַנשוואונג. נישט שטענדיק האָט ער געקענט עס געהעריק אויסדריקן. בלויז די, וואָס וועלן זיך פאַרטיפּן אין זיין לערע, זאלן געד פינען אין איר אַ גאַנצע אַרומגעענדיקע לעבנס־לערע. ביי דעם אַנצער פשטות פון זיין אַרט דענקען איז ער אויך געווען, לויט דער נאַטור, אַ טיפּזיניקער און אַמאָל אויך מעטאָפיזיקער. ער האָט פיל געדענקט אין זיין לעבן, געאַרבעט און געדענקט. דער געדאַנק איז אויך געווען ביי אים אַן אַרבעט, נישט קיין שפּיל. ער האָט געפילט די נויטיקייט פון אַ גרוי־סער געשלאָסענער וועלט־אַנשוואונג, וועלכע לאָזט נישט איבער קיין שום אַרט פאַר אַ ריס, און דעריבער פלעגט ער פון מאָל צו מאָל אומ־קערן זיך צו זיינע ליבע געדאַנקען, באַמיט זיך זיי אויסצוטייטשן, פאַר־טיפּן לויט זיין מעגלעכקייט.

גענוי, ווי אַחד־העם, וועלכער האָט דעם חבת־ציון געמאַכט אַלס יסוד פון אַן אַרומגעענדיקער וועלט־אַנשוואונג, אַזוי האָט ער אויך געד וואָלט מאַכן די אידעע פון אַרבעט אַ צענטראַלע, וואָס זאָל אַריינדרינגען אין גאַנצן לעבן און זאָל אַרומגעמען זיין גאַנצן מהות. אָבער דאָרט, וווּ אַחד־העם האָט געגלויבט דאָס צו דערגרייכן דורך דער באַנייאונג פון דער העברעאישער קולטור אין אַרץ־ישׂראל, האָט ער געגלויבט נאָר אין לעבן גופא, ווייל אין דער קולטור האָט ער געזען נאָר אַן אָפּשיין, אַ רעזול־טאַט פון אַ פולשטענדיקן האַרמאָנישן לעבן, אַ לעבן פון שאַפונג. זיין אַכזריותדיק לאַגישער דענקונגס־אַרט האָט נישט געלאָזן קיין פיצל אַרט אויף אויסדרייענישן, אויף האַלבע תשובות. אין דעם מויער פון נייע אַנשוואונגען האָט ער נישט געלאָזן קיין מינדסטן שפּאַלט. זיין געדאַנק נעמט אַרום ווי אַן אייערנע צוואנג; אָדער אלץ, אָדער גאַרנישט. „אַרץ־ישׂראל פאַרלאַנגט פון אייך די נשמה מיטן גוף, אָדער זי פאַר־לאַנגט גאַרנישט“, אַזוי האָט געלערנט דער גרעסטער חלוץ. און ער אַליין האָט באַוווּזן, ווי מען גיט אַלעס. ווען ער איז געקומען קיין אַרץ־ישׂראל און זיך באַזעצט אין עיך־גנים, געליטן און געאַרבעט, די פרוי פאַרלוירן,

און שפעטער איז געשטאָרבן אין רוסלאַנד זיין איינציקער זון, אָן ערלעך-
 כער, שטילער און באַשיידענער מענטש, וואָס איז געבליבן דאָרט אין דער
 צייט פון דער מלחמה און ער, גאַרדאָן, איז כמעט אַליין געבליבן,
 האָט ער זיך געשטאַרקט אין זיינע יסורים, געאַרבעט פון פרייד און גע-
 דינט אַלס ביישפּיל פאַר דער יוגנט מיט זיין קלאַרן און רואיקן גייסט.
 קיינער האָט אים נישט געהערט זיך באַקלאַגן אויף זיין שווערער אַר-
 בעט. קיינער האָט אים נישט געזען טרויריק, אָדער צאַרנדיק — סיידן
 ביי אַ צרת־רבים. עס איז פאַרשטענדלעך, אַז זיינע יונגע חברים האָבן
 זיך באַמיט אים צו פאַרלייכטערן; אָבער די דאָזיקע פרווון פון פאַרלייכ-
 טערונג זענען פאַר אים געווען שווער. ווען מען פילט מער דעם צער,
 האָט מען מער די זיכערקייט, אַז ס'ווערט געבוירן אַ נייע וועלט. און
 אים איז געווען רעכט יעדער ווייטיק, אַבי ס'זאָל מיטוואַקסן דער בטחון,
 אז ס'ווערט עפעס געשאפן. אָן יסורים האָט ער נישט פאַרשטאַנען קיין
 שום שאַפונג.

די אַרבעט איז געווען ביי אים דער סוד און אורשפּרינגלעכער מקור
 פון אַלץ. זי איז די איינציקע רעאַליטעט. בלויז זי איז נישט קיין אי-
 לוייע. זי איז אַלץ. איר פרייד איז די אמתע פרייד און איר צער איז דער
 אמתער צער; און אַ פאַקטישער ווייטיק, נישט קיין אילוזאָרישער, איז
 דאָך אַ שפע; אַזאַ צער מאַכט נישט אַרעם. אַזעלכע יסורים, יסורים פון
 שאַפן, זענען אונדז ליב, ווייל זיי אַנטפלעקן אונדזער זיין אין גאַנצן
 פאַרנעם.

ער האָט געקוקט מיט נישטערע אויגן און האָט גוט געוויסט, ווי מיר
 זענען אַרעם אין גייסט, אין כוח פון ליידן. די מאַטעריעלע נויט האָט
 אים קיינמאָל נישט אָפּגעשראַקן. פאַרקערט, ער האָט זיך ווי געפרייט
 מיט איר. געפרייט מיט דעם שונא, מיט וועלכן ער דאַרף זיך ראַנגלען.
 אים האָט אָפּגעשראַקן בלויז די גייסטיקע וויסטקייט, די אַרומיקע שטרעך-
 בונג צו אַ לייכט לעבן. די אַלגעמיינע מורא פאַר דער אַרעמקייט. די
 שוואַכע מעגלעכקייט זי בייצושטיין. און דעריבער האָט ער זיין גאַנץ
 אויפּמערקזאַמקייט געלייגט בלויז אויף די חלוצים. ער האָט געוואַלט
 ווירקן אויף זיי, אַז זיי זאָלן זיין ווייניקער פאַרטייאַיש, ווייניקער פאַלי-

טיקער און זאלן זיך אליין דערציען צו ליידן און זיך צו שטעלן ווי אַ פעסטער מויער קעגן דעם אַלגעמיינעם פחד. ער האָט געוויסט, אַז דער כח פון איין אליין־טוער איז גרעסער פון טויזנט, וואָס באַוועגן צו טון אַנדערע, און דעריבער האָט ער זיך נישט געשראַקן פאַר דעם מייענט. ער האָט נאָר מורא געהאט פאַר דעם טשטויש פון דער אידעע, פאַר דער ירידה פון געדאַנק. ער האָט געשטרעבט אין משך פון זיין גאַנץ לעבן אַריינגיסן אין זיין געדאַנק אַ נייע קראַפט און אַ נייע לעבן. נאָר די אידעע, און אירע געציילטע, אַבער געטרייע דינער — האָט ער געלויבט — וועלן איבערפירן אונדז דורך די ערשטע שווערע טעג. דער כוח פון ליידן, און פאַר זיך, און צוזאַמענהאַנג מיטן ציל — איז געווען ביי אים דער ערשטער תנאי, דער איינציקער תנאי פאַר דעם צוקונפטיקן בנין.

די אַרבעט איז, זעלבסטפאַרשטענדלעך, געווען פאַר אים, הויפט־זעכלעך, אַ מאַראַלישע אידעע אין טאַלסטאַישן זין. ווער עס אַרבעט נישט פאַקטיש, לעבט אויפן חשבון פון אַנדערע און איז אַ פאַראַזיט. דאָס פלעגט ער שטענדיק באַטאַנען. אין דעם האָט ער געזען דעם שוידערלעכן סימבאָל פון אונדזער לעבן, אַ לעבן פון אַרבעטסלאַזיקייט און שאַפונגס־לאַזיקייט. אַבער ער האָט דערהויבן די אידעע אויך צו אַ נאַציאָנאַל־מענטשלעכער הויך. די אַרבעט איז דער צעמענט, וואָס פאַרפעסטיקט דאָס פאַלק. און פיזישער אַרבעט איז אויך די גייסטיקע שאַפונג פעלער־האַפט. עס פעלט איר דער דרינגענד־נויטיקער באַלעבנדער עלעמענט, וועלכער קולטיווירט איר פרצוף און מאַכט זי אייגנאַרטיק. די אַרבעט איז געווען פאַר אים דער איינציקער וועג צו ראַטעווען זיך פון אַפגע־ריסנקייט, צו באַהעפטן זיך מיטן לעבן און געבן אַ געשטאַלט דעם לעבן. ער האָט אויך געפרוווט צו געבן זיין אידעע אַ מעטאָפיסטישע באַ־גרינדונג. די אַרבעט, דאָס הייסט, די אויסלאַדונג פון אונדזער באַהאַל־טענער ענערגיע און איר צונויפגיסונג מיט דער אַלגעמיינער סומע ענע־ר־גיע, פירט אונדז אַרויס פונעם ענגן, סוביעקטיוון קרייז, און פאַרבינדט אונדז מיטן פאַדעם פון דער עלעמענטאַרער קאָסמישער עקזיסטענץ. צו דעם דאָזיקן געדאַנק קערט ער שטענדיק צוריק און באַמיט זיך צו געפינען

פאַר אים זיין אויסדרוק. דער דאָזיקער געדאַנק האָט אים, אַ פנים, שטאַרק געדריקט, ער האָט געזוכט פאַר אים זיין אויסדרוק און האָט נישט געפֿור נען. יעדער אַרבעטנדיקער מענטש איז אַ מיקראַ־קאָסמאָס, אַ „קליין וועלטל“, וואָס איז שקול כנגד דער זינד און באַפרייט אים פון יעדער אינערלעכער קנעכטשאַפט און אינערלעכן דרוק — נאָר זי אַנטפלעקט אויך אונדזער אמתדיקע אייגנאַרטיקייט, דעקט אויף אירע באהאלטענע כוחות, באַשטימט איר געשטאַלט. אָן אַרבעט איז אַלץ צייטווייליק. אָן אַרבעט איז אַלץ אילוזאָריש. אַזוי דאָס פאַלק, אַזוי אויך דער מענטש. די אמתע הויה, דאָס אמתדיקע „זיין“ ווערט באַשאַפן בלויז דורך דער אַרבעט. נאָר זייער זעלטן דערלויבט ער זיך צו רעדן וועגן דער אַרבעט אַלס אַ קוואַל פון פּריוואַטן גליק; פאַרקערט, ער שטרייכט אונטער יעדעס מאָל די שוועריקייט, דעם צער, מיט וועלכן זי איז פאַרבונדן. אָבער פון יענער זייט צער אַנטפלעקט זיך אַ נייע וועלט, וואָס נאָר די אַרבעט עפנט זיינע טויערן און נאָר דער אַרבעטער האָט די מעגלעכקייט אַריינצובליקן אין זיינע באַהעלטענישן. די נאַטור איז פאַרשלאָסן פאַר דעם, וואָס אַרבעט נישט. נאָר דעם אַרבעטנדיקן גיט די נאַטור אירע מתנות, גיט דירעקט, ניט דורך קיין שליח און דעריבער דאַרפן אויך מיר אָפּגעבן איר אונדזער כוח דירעקט, נישט מיט דער הילף פון אַ שליח.

גענוי, ווי ביי יעדער גרויסער פּערזענלעכקייט, האָט זיינע געדאַנקען אַרומגעוועבט די הויכערע אַליטעט, וועלכע ווערט שטענדיק געשאַנקען נאָר די שעפּער פון דער צוקונפֿט. די רעאַליטעט, יואָס ווערט געשטאַרקט דורך דעם לעבנס־אמת און ווערט דערהויבן דורך דעם גלויבן אין מענטשלעכן גייסט פון איבער דעם לעבן צו דער הויך פון דער אייביקייט.

— ב —

אויף די ריינע און שיינע גאַסן פון תּל־אביב, אין וועלכע עס איז אַזוי באַקוועם צו שפּאַצירן און צו רוען, פּלעגט פאַרבייגיין גאַרדאַן, קר־מענדיק פון צייט צו צייט טון גליל, מיט זיין אָפּגעברענגטן בלאָסן געזיכט,

א פנים פון א למדן און א נזיר, און אין זיינע איינפאכע, דארפישע קליי-
דער פלעגט ער גיין נישט ווי א פראטעסט, נאר ווי א פארבלאנדזשעטער
שאטן, א פארבארגענער, שטומער קעגנזאץ — א שטילע צעשטערנדע
קראפט, וואס ברעכט מיט איר עקזיסטענץ גופא. אזוי פלעגן מסתמא אַנ-
קומען פון ווייטן מדבר די יידישע נביאים, און פארברענען מיט זייערע
בליקן די שטאטישע קולטור.

א. ד. גארדאן איז נישט געווען, ווי טאלסטאָ, א שונא פון דער
אייראפעאישער קולטור. אפשר האָט ער אויך פארשטאנען די סכנה, וואָס
שטעקט אין אונדזער ישוב, אין דער פארניכטונג פון דער קולטור, און
אפשר האָט ער געוואָלט, אַז נישט זי, די קולטור אין איר איינציקן גע-
שטאַלט, זאל זיין דאָס וויכטיקסטע, נישט די קראַפט, וואָס אַנטפלעקט
זיך אין זיינע רעזולטאַטן, נאָר די קראַפט פון מענטש, די פעאַיקייט
מוותר צו זיין אויף נישטיקע ווערטן, דאָס איז געווען ביי אים די איינ-
ציקע באַדינגונג פאַר דער שאַפונג.

ווי יעדער אמתער, פרוכטבארער כוח איז אויך זיין קראַפט געווען
ביי אים אַ באַהאַלטענע, רואיקע — אַן היסטעריע און אַן העויות. מ'האַט
געפילט, אַז ער באַצייט זיך מיט עקל צום ליידיקייטן; אַמאָל איז עס אויך
געווען אביסל נישט אַנגענעם, — יעדע עקסטרעמיטעט איז נישט אַנגע-
נעם — נישט מענטשלעך. אָבער ער האָט זי נישט אַרויסגעוויזן אין זיינע
באַציאונגען צו מענטשן. ער האָט נישט נויטיק געהאַט עס אַרויסצוווייזן.
ס'זענען פאַראַן מענטשן, וואָס דאַרפן נישט אויסטריקן זייערע געפילן —
זיי דריקן זיך אויס פון זיך אליין. ער מיט זיך אליין איז געווען דער
סימבאָל פון קעגנזאץ צום לייכטן באַקוועמען לעבן. ווער ס'האַט אים
געזען, האָט זיך באַלד דערמאַנט, אַז זיין אַרבעט, ווי זי זאל נישט זיין,
איז נישט געווען אַ גענוגנדיקע, אַז מ'מוז נאָך עפעס טון און ס'איז פאַראַן
אַ גרויסער חוב, וואָס איז נאָך נישט דערפילט געוואָרן.

ער פלעגט נישט פרעדיקן פאַר דער עפנטלעכקייט, פלעגט נישט
קומען מיט דער מאַסע אין באַרירונג; ער פלעגט אויך וואַרפן אַ חשד
אויף זיינע פאַרטיי־חברים, ווען ס'פלעגט זיך אים אויסווייזן, אַז זיי

ווערן די מאַסע. ער האָט געוויסט אַז דער וווקס פון דער פּאַרטיי באַדייט קיינמאָל נישט די טיפּקייט פון אמת, וועלכן זי טראַגט אין זיך און אַ באַהאַלטענע מורא האָט ער געטראַגן אין זיך פאַר דעם געדאַנק, וואָס ווערט דער קנין פון דער מערהייט. ער האָט געוויסט, זיין שווערע לערע, וואָס פאַרלאַנגט דעם ג א נ צ ון מענטש, דעם פולשטענדיקן אַפּזאָג פון דעם אויסערלעכן פאַרגעניגן פון לעבן, איז נישט קיין לערע פאַר דער מערהייט. און דעריבער האָט ער אַזוי געזאָרגט פאַר דעם מיעוט, אַז ער זאָל נישט געשטרויכלט ווערן. און ווען ער האָט פון צייט צו צייט פאַר-לאַזט די פעלדער פון דגניה מיטן צוועק צו באַטייליקן זיך אין פאַרטיי-פאַרזאַמלונגען, פלעגט ער זיך באַמיען צו שטיצן מיט זיין מיינונג די חברים, געקעמפט קעגן יעדער פּשרה, וואָס האָט געקענט פאַרטוישן דעם געדאַנק, אויך דערמיט איז ער אַ שילער פון אחד-העמם — וואָס האָט גע-גלויבט אין איינצלנע, וועלכע דאַרפן גיין פאַרן פּאַלק. דאָס איז געווען דער באַהאַלטענער פיינגייסט, וועלכן מיר געפינען ביי יעדער גרויסער נאַטור; די זאָרג פאַר דער ריינקייט פון דער אידעע, די מורא פאַר איר ירידה, ביי זיין גאַנצן גלויבן אין טאַטן און מעשים, אין כוח פון דער פאַרווירקלעכונג, איז ער דאָך געבליבן אַ יידישער תלמיד-חכם, וועלכער ווייסט, אַז אין שווערע צייטן דאַרף מען אַפהיטן די אידעע אין איר ריינ-קייט און צוגרייטן זי פאַר די צוקונפטיקע דורות.

אַזוי ווי אחד העם, הגם אויף אַן אַנדער אופן, האָט ער אויך גע-וואַלט שאפן פון דער מינדערהייט אַ יסוד פאַר דער צוקונפט. מאַכן פון איר דעם חוט השדרה פון פּאַלק, — ער האָט געגלויבט, אַז נאָר יחידים זענען די באַשיצער פון פּאַלק, וועלכע טראַגן די פאַראַנטוואָרט-לעכקייט דורך די שווערסטע לעבנס נסיונות. דאָס איז נישט געווען אַ מאַנגל פון גלויבן אין די מאַסן, וועלכער כאַראַקטעריזירט דעם אחד-העמיסטישן אַריסטאָקראַטיזם. גאַרדאָן האָט אנערקענט, אַז דאָס פּאַלק איז נישט אַ קליינע גרופע פון תלמידי חכמים, וואָס זונדערן זיך אָפּ פון דער אַרומיקער וועלט און זענען נהנה פון זייער תורה; ער אליין האָט פשוט אין זיך נישט געגלויבט, נישט געגלויבט אין די ווייניקע, אַז זיי

וועלן דערגיין ביז צום סוף און דערטראָגן די לאַסט ביז צום סוף. דעריי-
בער האָט ער באַגרענעצט זיין איינפלוס־קרייז, וועלנדיק פאַרטיפן די
אידעע און פאַרשטאַרקן די מינדערהייט, וואָס אונטערשטיצט אים. ער
האַט געוואָלט, אַז דער מיעוט זאָל דינען אַלס ביישפּיל און ווערן אַ מוס-
טער פאַר אַלע.

— ג —

יעדע זאך האָט ער באַהאַנדלט ערנסט, מיט אַנשטרענגונג פון אַלע
כחות. ער האָט נישט געהערט צו די באַזונדערס שאַרפּזיניקע, ביי וועל-
כע דער געדאַנק אַנטשטייט פון זיך אַליין און בליצט אויף פּלוצים מיט
אַ שנעלקייט פון פּייל. ער האָט געשפּרייזט צום געדאַנק מיט אַלע מעג-
לעכע גייסטיקע שריט; ער האָט אויסגעטראָטן אַ וועג צו אים מיט פּיל
שוועריקייטן. אפשר איז דאָס געווען אַ פאַראַנטוואָרטונגס־געפּיל, יענע
גייסטיקע רייפּקייט און ערלעכקייט, וואָס דערלויבן נישט צו שטיצן זיך
אויף צופּעליקע מיינונגען און אויפּבליצנדיקע געדאַנקען. זיין געדאַנק און
אַרט פון דענקען זענען געווען אַרגאַניש. ער איז נישט געווען קיין הער-
שער איבערן דענקונגס־מאַטעריאַל און דער וואָס לייענט זיינע מאַמרים,
גייט ווי דורך אַ געדיכטן וואָלד. דער וועג איז נישט אויסגעטראָטן, און
נאָר צווישן די צווייגן פון די ביימער גלאַנצט די רויטקייט פון דער אויפ-
גייענדיקער זון.

עס איז זעלבסטפאַרשטענדלעך, אַז ער האָט נישט געהערט צו די
לייכטע, יענע, וואָס כאַפּן לייכט די שמעטערלינגען פון געדאַנק און
פרייען זיך מיט זייערע בונטע פאַרבן. ער איז געווען אַביסל גרוי, פּונקט
ווי די גרויע ערד אין דעם גאַנצן אַנטשטייאונגס־פּראָצעס פון זיין גע-
דאַנק. דער איינפאַכער און אַביסל צאַרנדיקער מאַמר פון אַחד־העם מאַכט
דעם איינדרוק פון אַן אנגענעמען סאַלאַן־שמועס אין פאַרגלייך מיט די
לאַנגע און פאַרוויקלטע אַרטיקלען פון גאַרדאַן. ער פּלעגט נישט אַרויס-
זאָגן קיין שום סענטענצן, נאָר ער האָט דווקא ליב געהאַט דעם געבוי.

ער האָט געוואָלט לייגן אַ גרונדשטיין, אַרומנעמען, אַרומרינגלען דאָס פּראָבלעם. ער האָט געהאַפּט יעדעס מאָל, אַז אָט סוף-כל־סוף, איז אים געלונגען צו געפינען אַן אויסדרוק פאַר דעם, וואָס האָט אַזוי געדריקט זיין געמיט. ער איז געווען צו פּיל אינטעליגענט און צו פּיל ליטעראַרי-שער פּיין־גייסט, אַז ער זאָל נישט פּילן דעם מאַנגל פון לופּט אין זיינע אָפּהאַנדלונגען און דעריבער האָט ער זיך אַליין נישט געגלויבט און באַ-האַלטן זיינע אַרטיקלען אַ לענגערע צייט, נישט לאַזנדיק זיי דרוקן. דאָס איז געווען דער טראַגיום פון אַ מענטש, וועלכער האָט נישט געהאַט קיין ווילן צו ליטעראַטור, וועלכער האָט בלויז געשטרעבט אויסצודריקן דעם געדאַנק און אויפקלערן דעם געדאַנק און וועלכער קען גלייכצייטיק אויך די ליכטיקע, קלאַרע פאַרם פונעם אויסדרוק.

ווען איך בין געווען אין דגניה, האָט מען מיר געוווּן דעם ווינקל פאַרן פענצטער, וואָס גייט אַרויס צום גאַרטן פון דער פאַרם און צו די וואַסערן פון ירדן און כּנרת, וווּ ער האָט ליב געהאַט צו זיצן אין דער פּרייער צייט און נאָטירן זיינע זאַכן מיט זיין ריינער האַנטשריפט אויף די צונויפגעלייגטע פּירקאַנטיקע און קליינע פּאַפּירלעך. ביז שפּעט אין דער נאַכט פּלעגט ער שרייבן. און ווען ס'האַבן זיך אויפגעכאַפּט די מידע פּעלד־אַרבעטער פון זייער שלאָף און געזען אים זיצן איינגעבוּיגן איבער דער אַרבעט ביים ליכט פון דעם לאַמפּ, האָבן זיי געהאַט דאָס געפּיל, אַז איינער היט זיי, היט און אנטוויקלט די אידעע פון זייער לעבן.

דער דאָזיקער אַלטיטשקער אַרבעטער, וואָס האָט געפּרעדיקט בלויז מיט אייגענע הענט און וואָס האָט אַריינגעלייגט זיין ביסל פיזישע כּו-חות אין דער ריזיקער אַרבעט, איז דאָך, הויפטזעכלעך, געשטאַנען אויף דער וואַך פון דער הייליקייט, געווען אַ שומר פון גייסט.

ס'קאָן זיין, אַז ער האָט נישט גוט געטון דערמיט, וואָס ער האָט געוואָלט זיין מער פונדאַמענטאַל אין זיינע מאַמרים, האָט געוואָלט באַ-גריןדן זיין אידעע אויף פּילאַזאָפּישע היפּאָטעזן. אין אַ לעבנס־לערע זע-נען אַזעלכע באַווייזן איבעריק; טיילמאַל אויך אָפּשוואַכנדיק. די גרויסע אידעע, וואָס ברענגט צו גרויסע מעשים איז שטענדיק אַ גורה, אַ קאַטע-

גאַרישער אימפּעראַטיוו. זי לייכט מיט איר געשלאַסנקייט, מיטן כוח פון אמת, וואָס ס'איז באַהאַלטן אין איר — מיט דעם, וואָס זי וויל נישט זערקלערן, נאָר באַפרייען. אזוי זענען געווען די אידעען פון די נביאים, נישט דערקלערונגען און באַווייזן, נאָר רעזולטאַטן, פּרוכט פון געדאַנ- קען. אָבער גאַרדאַן איז אין אַ געוויסער מאָס געבליבן אַ חקרן; אויך אין דעם געדאַנק גופּא האָט ער געזען אַ קראַפט. טאַלסטאַי האָט געקאַנט מוותר זיין אויף דער „גייסטיקייט“ פון זיין אידעע. ער האָט געהאַלטן, אַז דערמיט האָט ער באַפרייט דעם געדאַנק פון אַ געוויסער לאַסט און דערנענטערט אים צו זיין מענטשלעכער מהות. גאַרדאַן האָט נישט איי- ביק געקענט דערהייבן זיך צו אַזאַ פּשטות און אַזאַ עלעמענטאַריזם. דער יידישער מוח האָט נאָך פאַרלאַנגט זיינס, אפילו ווען די הענט האָבן שוין געהאַלטן דעם אַקער־אייזן.

גאַרדאַן האָט לגמרי נישט מוותר געווען אויף דער גייסטיקער רייכ- קייט. ער האָט נישט געוואָלט, אַז מיר זאָלן אָפּשוואַכן די דענקונגס־פּע- איקייט פון אונדזער פּאָלק דורך דער נייער דערציאונג מיט איר „לייכ- טער תורה“. נאָר מיר זאָלן אויסהיילן די קראַנקהייט פון אונדזער דענ- קען, וואָס איז שוואַך און באַדנלאַז און פּרעסט זיך אַליין אויף דורך צו- פיל שאַרפּזיניקייט. און ער האָט זיך זייער געפרייט, ווען איך האָב ענ- לעכע געדאַנקען אויסגעדריקט אין אַרטיקלען איבער דערציאונג, וועלכע איך האָב פאַרעפנטלעכט אין „מעברות“.

גאַרדאַן האָט פאַרעפנטלעכט אַ סעריע אַרטיקלען אין „הפועל- הצעיר“ און „מעברות“ און אויך איבערגעלאָזט פאַרשידענע נישט פאַר- עפנטלעכטע ביז איצט מאַנוסקריפּטן, וועלכע וועלן אַלס גאַנצעס האָבן אַ גרויסע באַדייטונג, אַלס נייע ווערטן פון געדאַנק. ס'איז מערקווירדיק, וואָס זיין אַריגינעל בוך „בריוו פון ישראל“ איז געשריבן געוואָרן אין יידיש און פאַרעפנטלעכט נאָר אין פאַרשידענע איבערזעצונגען. אין דעם דאָזיקן קליינעם ביכל האָט ער געפונען זיין סטיל — דעם גלייכ- צייטיק האַרציקן און פּילאָזאָפּישן סטיל. די אינטימע פאַרם און דער טיפּ- זיניקער אינהאַלט זענען צוזאַמענגעגאַסן אין דער בראַשור, וואָס איז

געוואָרן זייער פּאָפּולער און וועט געוויס דינען פאַר אונדזערע תּלוצים
נאָך אַ לאַנגע צייט אַלס קוואַל פּון געדאַנק און טרייסט.

— ד —

בלויו עטלעכע מאָל האָב איך אים געזען און נישט שטענדיק איז
געבליבן ביי מיר אַ קלאַרער איינדרוק. גאַרדאַנען האָט מען געדאַרפט
זען אין כּפּר אוריה, אין דגניה — די לופּט פּון זיין לעבן און טעטיקייט.
ער האָט נישט געהערט צו די, וואָס רוקן זיך אַרויס. ווי אַ ריינע איידעלע
פּערזענלעכקייט, האָט ער נישט ליב געהאַט אויסטיילן זיך — אויסזען
„אַריגינעל“; פּאַרקערט, ער פּלעגט רעדן מיט יעדן אין זיין שפּראַך. אָבער
אונדזערע באַגעגענישן האָבן שטענדיק איבערגעלאָזט עפעס האַרציקס,
אָזוינס, וואָס קאָן נישט פּאַרגעסן ווערן.

איך געדענק דעם טאָג ווען ער איז צו מיר דאָס ערשטע מאָל אַרייבן
געקומען אין תּל-אביב. דאָס איז געווען אַן ערך מיט צען יאָר צוריק און
ער איז שוין געווען שוואַך, געפּיבערט און מיד פּון זיין שווערן לעבנס-
וועג. ער איז געגאַנגען איינגעבויגן ווי ער וואָלט זיך געבויגן אונטער
זיין אייגענער לאַסט. פּון זיינע אויגן, די קלוגע, בלויע אויגן, האָט
אַרויסגעלויכטן דער ווייטיק פּון דעם גייסטיקן מענטש און אַלע דינע און
איידעלע געזיכטס-שטריכן האָבן עדות געזאָגט אויף אַן אויסשעפּנדיקער
גייסטיקער אַרבעט, נישט געקוקט דערויף, וואָס ער האָט געאַרבעט יאָרן-
לאַנג אין פעלד און אין גאַרטן. מ'האַט געזען, אַז זיינע טעג האָט ער
באַשטימט פאַר אַרבעט און די נעכט — פאַר פּיינלעכע געדאַנקען. אים
האַבן גלייכצייטיק באַשעפּטיקט די פּראַבלעמען פּון פּאַלק און פּון דער
מענטשהייט. ווער עס ווייזט דעם וועג צו באַפּרייאונג, געפינט קיינמאַל
נישט קיין רו פאַר זיין געדאַנק. די גרעסטע פּון אַלע זאָרג איז די זאָרג
פאַר דער ריינקייט פּון געדאַנק.

ער האָט ליב געהאַט צו פירן דיסקוסיעס. נישט געקוקט דערויף,
וואָס ער איז נישט געווען קיין גלענצנדיקער פּאַלעמיסט. די „ניין“-זאָגערס

קענען גוט די דאזיקע מלאכה; ווער עס זאגט איינמאל דעם פאטאלן
 „יא“, יענער איז פונקט ווי צוגעשמידט צו א פעלז. דער געדאנק ווערט
 פאר אים א ווערקצייג. יעדע בארעכטיקונג, יעדע פאזיטיווע שטעלונג
 — איז א מחיצה.

איך געדענק די נאכמיטיקן אין די זומער-טעג. ער איז געזעסן מיט
 אונדז ביי א גלעזל טיי אין א קילן-צימער. פון זיין אויסערלעכקייט
 זענען מיר עפעס געבליבן אין זכרון בלויז זיינע געדיכט-פארשטויבעטע
 שיך. ער האט זיך צוגעקוקט צום מעבל, צום ארבעטס-טיש און געזאגט:
 דו ביזט א ליטעראט; איך בין, חלילה, נישט מבטל דיין ארבעט;
 אבער... ווי קען דען א מענטש זיין בלויז א ליטעראט?

— דער וואס איז נישט בלויז א ליטעראט — האב איך אים אויך
 מיט א שפאס געזאגט — איז בכלל נישט קיין ליטעראט. עס איז אפילו
 נישט גענוגנדיק צו זיין „בלויז א ליטעראט“ — אזוי שווער איז די אויפ-
 גאבע...

— די אויפגאבע איז שווער — האט ער ערנסט געזאגט — ווייל
 איר זענט „בלויז ליטעראטן“. מ'דארף בכלל נישט, אז די ליטערארישע
 ארבעט זאל זיין די גאנצע אויפגאבע; דאס דארף נאך זיין א רעזול-
 טאט — א רעזולטאט פון א ממשותדיקער לעבנס-אויפגאבע... די לי-
 טעראטור איז בכלל געווען דער פונקט, וואס האט אים אממייסטן וויי-
 געטון. דער געדאנק איבער דעם ליטעראט-ארבעטער איז אים געווען
 זייער טייער. צו דעם האט ער זיך אייביק צוריקגעקערט און געווידמעט
 אים אין „מעברות“ איינעם פון זיינע אויסגעצייכנטע ארטיקלען. אויך
 איך האב מיך ארומגעטראגן מיט דעם געדאנק פון פארבינדן די אר-
 בעט מיט דער גייסטיקער שאפונג, נאך ער האט עס אנדערש אויפגע-
 פאסט. עס איז פאר אים נישט גענוג, ווי איך האב פארגעלייגט, צו
 ווידמען, אייניקע שעהן פאר פיזישער ארבעט און נעמען זיך צוריק צו
 דער הויפט ארבעט פון ליטעראט. די ארבעט, וואס ברעכט נישט דעם
 גוף, איז פאר אים נישט געווען קיין ממשותדיקע ארבעט, וואס דער-
 נענטערט צום לעבן און צו די ליידן פון מענטש. ער האט אויפגעפאסט

די ליטערארישע ארבעט אזוי ווי זי דארף באמת זיין — אלס צייט-
ווייליקע ארבעט...

**
*

ווען איך בין געווען אין דגניה, בין איך פארנאכט ארויסגעגאנגן
גען אין פעלד און געפונען דארט א קליינע גרופע פון די פעלד-ארבע-
טער, וואָס זענען באַשעפטיקט געווען מיט אַרויסרייסן דעם אינדזשיל
(ווילדע גראַז). דאָס גראַז, וואָס זייגט אַרויס די גאַנצע פעטקייט, לאַזט
טיף זיינע וואַרצלען און פאַרשפּרייט זיך אומבאַמערקט אין דער ערד.
דער אַרבעטער מוז זיין אויסערגעוויינלעך געדולדיק, בכדי צו געפינען
די דאָזיקע אומברענגענדיקע אַדערן, וואָס ציען זיך אונטער דער ערד.
אַפטמאָל אויף דער לענג פון גאַנצע דונאַמען און אויסראַטן זיי און
זייער פאַרשאַלטענע עקזיסטענץ.

— דאָס איז געווען די באַליבטסטע אַרבעט פון גאַרדאַנען —
האַט מיר געזאָגט אַ יונגערמאַן — מיט אַרויסרייסן דעם „אינדזשיל“
איז ער געווען גרייט זיך צו באַשעפטיקן גאַנצע טעג, נאָכיאַגנדיק זיך
מיט זיינע שוואַכע פינגער ווילנדיק אים אומברענגען ביזן לעצטן שורש...
דער „אינדזשיל“ איז געווען פאַר אים אַ סימבאָל פון דעם, קעגן
וואָס ער האָט אייביק געקעמפט — דאָס אומברענגען פון פאַראַזיטן, די
אומפרוכטבאַרע כוחות, וועלכע פאַרניכטן דעם גוף פון פּאָלק און זיין
גייסט. און גלייך ווי אין זיין גאַנצער שעפּעריש-דערציערישער אַרבעט
האַט ער געשטרעבט אויסצורייסן אַלדאָס בייזן לעצטן וואַרצל.
ער האָט זיך געוויס פאַרגעשטעלט דעם „אינדזשיל“ אלס אַן אַנ-
דער געוויקס וואָס ברענגט אום און פאַראַרעמט דעם באָדן פון פּאָלק —
דאָס געוויקס פון בטלה...

די פייערונג פון יובל השבעים פון יעקב פיכמאן

אין משך פון יאר 1952 איז אין פארשידענע לענדער געפייערט גע-
וואָרן דער 70טער געבוירנטאָג פון יעקב פיכמאן.

אין בוענאָס-איירעס

אין בוענאָס-איירעס האָט דער פּאַרלאָג „בעסאַראַבער יידן“ דורכ-
געפירט אַ שיינע פיכמאַן-יובל-פייערונג מיט דער הילף פון בעסאַראַבער
ל"ל פאַריין. אין דעם דאָזיקן יום-טוב זענען אָנגעשלאָסן געוואָרן די
מיינסטע יידישע אָרגאַניזאַציעס פון דער הויפטשטאָט פון אָרגענטינע
בראש מיט דער קהלה, דאַיא, ייווא, יידישער קולטור-קאָנגרעס, הסתדרות
עברית און אגודת המורים. אין יום-טוב האָט זיך באַטייליקט דער יינגס-
טער ברודער פון יוביליאַר, ישראל פיכמאַן, וואָס וווינט זייט צענדליקער
יארן אין אָרגענטינע. מיט אַפּשאַצונגען וועגן יוביליאַר זענען אַרויסגע-
טראָטן אין יידיש און העברעאיש: יעקב באַטאַשאַנסקי, י. ל. גרוזמאַן
און י. רינקביץ.

אין סאַן-פּאַולאַ

אין סאַן-פּאַולאַ, בראַזיל, איז פאַרגעקומען אַ בעסאַראַבישער פעלד
יום-טוב געווינדמעט יעקב פיכמאַן, אָרגאַניזירט אויף דער „שאקאַרא סי-
מאַן פלייס“, מיט דער הילף פון די פריינט סימאַן פלייס און יצחק טע-
פערמאַן און דעם דאָרטיקן בעסאַראַבער לאַנדסלייט-פאַריין. אַטאַ

די פערזאָנען, באַטייליקטע אין דעם דאָזיקן יום־טוב האָבן מיט־געווירקט צום אַרויסגעבן דאָס בוך „רעגנבוֹיגן“: נחום וויידער־גאָרן, אברהם זאגער, אַלפרעדאָ וויינער, יצחק טעפערמאַן, נחום אַבראַ־מאָוויטש, יצחק גאַרנשטיין, יחיאל קופערמאַן, יצחק נולמאַן, יואל טע־פערמאַן, סימאָן פלייס, לעאָן פעפער, משה קופערמאַן און אברהם קויפ־מאַן.

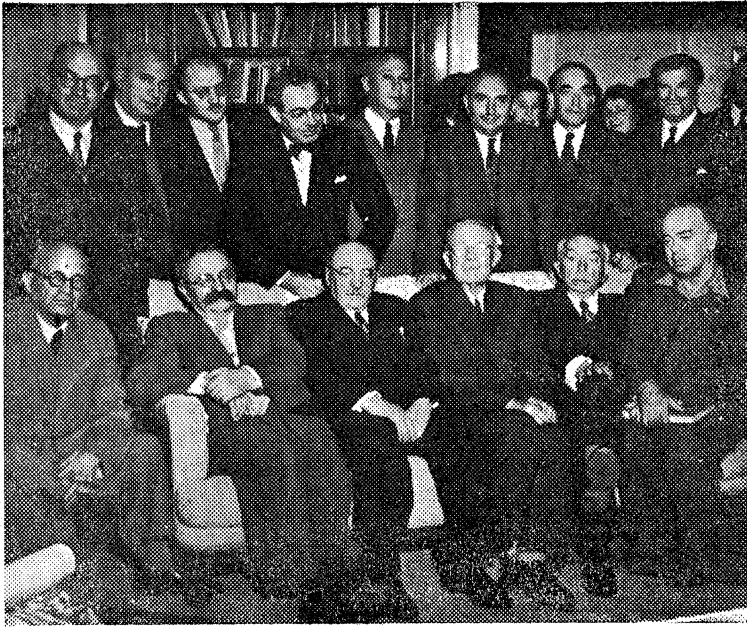
אין תל־אביב

אין תל־אביב איז אויף דער איניציאטיוו פון „אגוד יוצאי בסרביה בישראל“ (פאַרבאַנד פון בעסאַראַבער ל״ל אין ישראל) געשאַפן געוואָרן אַ יוביליי־קאָמיטעט, וואָס איז צוזאַמענגעשטעלט געוואָרן אויף פאַל־גענדיקן אופן:

ז. שז״ר — פאַרזיצער, ראובן אבינועם, חיים אבשלום, אפרים אויער־באך פ׳ש, יעקב באַטשאַנסקי — אַרגענטינע, אליהו בויקיס, ש. י. בור־רובסקי, חיים גרינבערג פ׳ש, אַשר ברש (ע״ה), י. ל. גרוזמאַן — אַרגענ־טינע, בן־ציון דינאבורג, שלמה הללס, שמעון האלקין, יוסף העפּטמאַן, אברהם ווערטשהיים, אליהו היניק, מעקסיקאַ, דוד לעווין, מרדכי לעווין — אַרגענטינע, י. ל. הכוהן מיימון, מרדכי נמיר, אברהם סוצקעווער, שמעון גאַלק פ׳ש, ל. קופערשטיין — סעקרעטאַר, יצחק קאַרן, אַלעק־סאַנדע״ר ראָזנפעלד, מנחם ריבאַלאָוו (פ׳ש) אברהם שלונסקי, דוד שמעוני, שלמה שפּאן.

דער דאָזיקער קאָמיטעט האָט אַרויסגעגעבן אַ בראַשור אין עברית, וואָס הייסט: „מנחה (א מתנה צו) ליעקב פיכמן בן השבעים“, אין וועל־כער עס זענען פאַראַן קורצע אַרטיקלען, לידער און אַפּאַריזמען וועגן יי־בי־ליאַר פון שלמה הללס, אליהו מייטוס, ק. א. בערטיני, אפרים אויער־באך, יעקב באַטשאַנסקי, י. ל. גרוזמאַן, ח. נ. ביאַליק, י. ח. ברענער, שאול טשערניכאווסקי, יוסף קלויזנער, ג. שאַפּמאַן, פ. ליאַכאווער, ר׳ בני־מין, ד״ר צבי וויסלאווסקי, מנחם ריבאַלאָוו, אשר ברש, נתן גורן (גרינ־בלאַט), צבי שארפּשטיין, שלום שטרייט, ישורון קשת, יוסף ליכטנבוים, ישראל זמורה, אַ קריב, ראובן אבינועם, דוב סדן, י. כהן, פּנחס לאַנדער, ח. ראבינוואָן, ב. י. מיכלי, ה. תורן, ש. י. פּניאלי און ל. קופערשטיין.

ועד הירובל אין תל-אביב באגריסט יעקב פיכמאן צו זיין
70טן געבוירנטאג

עס זיצן פון רעכטס צו לינקס: — א. שלאָנסקי, ש. הללס, יעקב פיכמאן,
ז. שזר, א. ברש און ד. שמעוני. עס שטייען פון רעכטס צו לינקס: ד"ר
א. ראָזענפעלד, פראָפ' ש. האַלקין, ל. קופערשטיין, א. בויקיס, ר. אבינועם,
א. סוצקעווער, י. העפטמאן און ש. שפאן.

אפרופן וועגן די ביכער פון פארלאג

„בעסארעכער יידן“

די ערשטע דריי ביכער, וואָס אונדזער פארלאַג האָט אַרויסגעגעבן האָבן געהאַט אַ גרויסן אַפקלאַנג אין אַלע עקן וועלט. מען האָט וועגן די ביכער „משלים“ פון אליעזר שטיינבארג, „טראַנסניסטריע“ פון מתתיהו קאַרפּ ע״ה און „קעשענעווער יידן“ פון יצחק קאַרן געשריבן מיט לויב אין יידישע, העברעאישע און יידיש־ענגלישע אויסגאַבעס. עס האָבן זייער וואַרעם געשריבן וועגן אַט די ביכער: אפרים אויערבאַך, ד״ר ש. ביקל, אליהו ליפּינער, יעקב לעשטשינסקי, ש. ניגער, ש. קראקוואַנסקי און א. ל. שוסהיים.

Este libro se terminó
de imprimir el día 5
de enero de 1953, en
los Talleres Gráficos
JULIO KAUFMAN, calle
Corrientes 1976, Bs.
Aires, Rep. Argentina

